İMROZ RUMLARI

Gökçeada Üzerine

leyen:
yal Tansuğ

heyamola

II. baskı

İmroz Rumları / Gökçeada Üzerine

İmroz Rumları

Gökçeada Üzerine

Derleyen
Feryal Tansuğ

Heyamola Yayınları No: 274

Yayın Yönetmeni
Ömer Asan

Derleyen
Feryal Tansuğ

Editör
Serap İlhan

Grafik Tasarım
Murat İlhan

Derleyen: Feryal Tansuğ
İmroz Rumları, Gökçeada Üzerine

Kapak Fotoğrafı
İmrozlular Derneği (Atina)

ISBN 978-605-5419-75-2

© Heyamola Yayınları
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 12368
Matbaa Sertifika No: 12468

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir biçimde çoğaltılamaz.

İkinci Basım
Mart 2013

Baskı ve Cilt:
Ege Reklam Sanatları San. Tic. Ltd. Şti.
Esatpaşa Mah. Ziyapaşa Cad. No:4
Ataşehir / İstanbul – Tel: 0216 470 44 70 Faks: 0216 472 84 05
www.egebasim.com.tr

ATT Basım Yayın Ltd. Şti.
Yalı Mah. Küçükyalı Cad. Ulusoy Apt. No. 44/3
Maltepe / İstanbul – Tel: 0 216 371 17 37
heyamola@heyamola.net – www.heyamola.net

İmroz Rumları

Gökçeada Üzerine

Derleyen
Feryal Tansuğ

heyamola
yayınları

Teşekkür

İmroz adası ile ilgili basılmış İngilizce ve Yunanca akademik makaleleri Türkçe olarak yayımlamak fikrini Atina İmrozlular Derneği önceki dönem başkanı Paris Asanakis ve şimdiki başkan Kostas Hristoforodis'e açtığımda severek destek olacaklarını söylediler. Bu projenin gerçekleştirilmesinde Paris gönüllü olarak koordinatörlük yaptı. Yunanistan'da yaşayan yazarlarla iletişim kurdu, kitap projesini tanıtıp katılımlarını sağladı. Sorularıma daima zamanında cevap verip fikirlerini benimle paylaşarak desteğini hiç eksik etmedi. Kostas Hristoforidis kitapta yer alan fotoğraflara ulaşmamızı sağladı, tereddüt ettiğim yerlerde fikirlerini benimle paylaştı. İkisine de bu süreçte gösterdikleri ilgi ve dostluk için teşekkürlerimi gönderiyorum.

Kenan Sayacı ve Veysel Öztürk kitabın Türkçe danışmanlığını yaptılar. Benim bitmek tükenmek bilmeyen sorularıma her zaman sevgi ve sabırla cevap verdiler. Tüm makaleleri okuyarak kendileriyle üzerine konuşmak istediğim konular için daima cömertçe zaman ayırdılar. İkisine de verdikleri sonsuz destek için minnettarım.

Kitabın Yunanca danışmanlığını yapan Angelos Dourlaris sorularıma sabırla cevap verdi, tüm makaleleri okudu fikirlerini benimle paylaştı. Ada ile ilgili sahip olduğu derin bilgisini benimle paylaşarak güçlük yaşadığım yerlerde hızla ilerlememi sağladı. Desteği ve yardımları için kendisine çok teşekkür ederim.

Her ne kadar kitabın hazırlanmasında Türkçe ve Yunanca dil danışmanlarından yardım almış olsam da kitapta Türkçe ve Yunancada bulunabilecek olası hataların ve yanlış kullanımların sorumluluğu bana aittir.

Özgeçmişler

Suna Çağaptay

Malatya'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Malatya'da yaptı. Liseyi Kızılay Hemşirelik Lisesi'nde okudu. Bilkent Üniversitesi'nde Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde önce lisans ve ardından Bizans dönemi arkeolojisi ve mimarlık tarihi üzerine yüksek lisans yaptı. Ardından Illinois Üniversitesi'nde Anadolu'nun Bizans idaresinden Osmanlı idaresine geçişinde mimarlık, peyzaj ve şehirleşme konularını incelediği doktora teziyle Mimarlık Tarihi, Kuramı ve Eleştirisi alanında doktor ünvanını aldı. Illinois, Harvard ve Arizona State Üniversitelerinde ders verdi. 2009 yılından itibaren Bahçeşehir Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nde ders vermeye devam eden Çağaptay, Bursa'da kale içinde yüzey araştırması, kazı ve koruma projeleri gerçekleştirdi.

Meliton Karas

İmroz'da doğdu. Agridia (Tepeköy) ilkokulunu bitirdikten sonra 7. ve 8. sınıfı İstanbul'da Zografyon Rum Ortaokulu'nda, 9. sınıfı Fener Rum Ortaokulu'nda okudu. Heybeliada Rum Lisesi'ni bitirdi. Heybeliada Ruhban Okulu'nda bir sene okuduktan sonra geriye kalan 3 seneyi Selanik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Aynı üniversitede ilahiyat doktorası yaptı. 1974'te rütbeli din adamı olarak göreve başladı ve 1990 senesinde Filadelfias (Alaşehir) Metropoliti seçildi.

Feryal Tansuğ

İzmir'de doğdu. Ortadaoğu Teknik Üniversitesi'nde sosyoloji okudu. Bilkent Üniversitesi'nde Osmanlı Tarihi alanında yüksek lisans yaptı. Kanada'da Toronto Üniversitesi'nde Yakın ve Ortadoğu Medeneyitleri Bölümü'nde Osmanlı Tarihi alanında doktora yaptı. "1826 ve 1864 Arasında İzmir'de Türk-Rum Cemaatlerinin İlişkisi," isimli doktora tezi yayıma hazırlanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun on dokuzuncu yüzyılda geçirdiği dönüşüm süreci, çok dinli ve çok etnik yapılı Osmanlı toplumu ve Ege adaları ve Osmanlı şehirlerinde şiddet konuları çalışma ve ilgi alanları arasındadır. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nde tarih dersleri vermektedir.

Makis Boutaras

İmroz'da Shinudi'de (Derekōy) doğdu. Köyündeki Rum okulunda ilkokul öğrenimini tamamladıktan sonra ortaokulu İstanbul'da Megali Sholi'de (Fener Rum Lisesi), lise eğitimini de Atina'da Nea Smirni'de tamamladı. Atina Üniversitesi Matematik Bölümü'nü bitirdi. Atina İmrozlular Derneği'nin yönetim kurulunda başkanlık, genel sekreterlik ve memleketi İmroz'un eğitim hayatıyla ilgili araştırmalar yaptı. Atina'da özel bir lisede matematik öğretmenidir.

Aleksis Aleksandris

İstanbul'da doğdu. Fener Rum Lisesi'ni bitirdikten sonra lisans ve lisan sonrası eğitimini İngiltere'de sürdürdü. Doktorasını aynı ükede King's College'dan alan Aleksandris'in tezi *The Greek Minority of İstanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974* ismiyle kitap olarak yayımlandı (Atina: Center for Asia Minor Studies, 1992). Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nda diplomat olarak çalışmaya başlamadan önce Kanada'da McGill Üniversitesi'nde dersler verdi. 2003 ve 2008 yılları arasında Yunanistan'ın İstanbul Başkonsolosu olarak görev yapan yazarın Türk-Yunan ilişkileri, Osmanı İmparatorluğu'nda Rum milleti ve Türkiye'de azınlıklar konularında çeşitli çalışmaları vardır.

Giorgos Tsimouris

Limnos'ta doğdu. Lise eğitimini Limnos'ta tamamladıktan sonra Atina'da Panteion Üniversitesi'nin Siyaset Bilimi Bölümü'nden mezun oldu. İngiltere'de Essex Üniversitesi'nde sosyoloji yüksek lisansı yaptı (1994). Doktora derecesini 1998 yılında İngilitere'de Sussex Üniversitesi'nde Sosyal Antropoloji alanında aldı. Doktora tezi için 1922'den sonra Anadolu'dan Yunanistan'a giden mübadiller arasında araştırma yaptı. Milliyetçilik, mültecilik ve göç konularında çeşitli akademik dergilerde İngilizce ve Yunanca makaleleri yayımlandı. En son çalışmasını Yunanistan'daki İmrozlular arasında yaptı ve bu çalışma Yunanca olarak "İmrozlular, Toprağımızın Mültecileri, Vatanımızın Tutsakları" adıyla yayımlandı (Atina: Ellinika Grammata, 2007). Atina'da Panteion Üniversitesi'nde Sosyal Anthropoloji Bölümü'nde ders vermektedir.

Elif Babül

Ankara'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi'nde lisans eğitimini bitirdikten sonra Boğaziçi Üniversitesi'nde Sosyoloji alanında yüksek lisans yaptı. Stanford Üniversitesi'nde Sosyal Antropoloji alanında doktora derecesini aldı. Doktora tezi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik adaylığı ve uyum süreci esnasında gerçekleştirilen devlete yönelik kapasite geliştirme projelerinin yönetim mekanizmasını ve yönetme pratiklerini nasıl dönüştürdüğü konusundadır. Bu alanda özellikle kamu görevlilerine verilen insan hakları eğitimlerine odaklanan Babül; genel olarak politik antropoloji, hukuk antropolojisi, ulusal ve uluslarası yönetim şekilleri, devlet şiddeti, politik meşruiyet, global etik rejimler ve ulus ötesi standartlaşma süreçleri konularıyla ilgilenmektedir. Mount Holyoke College Sosyoloji ve Antropoloji Bölümün'de ders vermektedir.

Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
bk.	bakınız
ty	tarih yok
yy	yayınevi yok
sy	sayı
s.	sayfa
DN	derleyenin notu

Yunanca-Türkçe Çeviriler ve Yer Adlan İçin Not:

Yunanca yer adlan, isimler ve diğer sözcükler yazılırken Türk okuyucunun doğru telaffuz edebilmesi için Yunanca söylendiği gibi kullanılmıştır; okuyucunun dikkatini dağıtmamak için Yunanca dilini Latince harflerle trankripsiyon etme kurallanna bağlı kalınmayıp telaffuz edildiği şekliyle yazılmıştır. Örneğin, *Shinoudi* yerine *Shinudi*; *Panagia* yerine *Panayia* yazılmıştır.

Yer adlan sadece ekte bulunan yer isimleri tablosunda transkripsiyon kurallanna göre Latin harfleriyle yazılmıştır.

Yazarlann Yunanca ad ve soyadlan transkripsiyon kurallanna göre yazılmıştır.

Adadaki köylerin Yunanca ve Türkçeleştirilmiş isimleri bir liste halinde kitabın sonunda verilmiştir. (Ek 1)

Yunanca harfler	Türkçe'de verdiği ses
ou	u
ts	ç
nt	d
ei	i
ai	e
oi	i
mp	b

İ harfleri: Yunanca'da 6 tane "i" vardır ve farklı "i" harfleri farklı şekillerde transkribe edilmektedir. Kitapta kullanılan Yunanca kelimelerde "i" ler standart olarak Türkçe'deki "i" harfiyle yazılmıştır.

İçindekiler

GİRİŞ 17

Suna Çağaptay, Bir Adanın Arada Kalmışlığının Öyküsü,
İmroz'un Osmanlı Öncesine Bakış 34

Meliton Karas, İmroz'da Dinî Hayat ve Kiliseler 50

Feryal Tansuğ, Osmanlı İdaresinde Bir Rum Adası,
On Dokuzuncu Yüzyıl Ortalarında İmroz 80

Makis Boutaras, İmroz'un Eğitim Serüveni 110

Alexis Aleksandris, İmroz ve Bozcaada: Etnik Bakımdan
Rum Olan İki Adaya Yönelik Türk Hükümetinin
1923'ten Sonraki Tutumu 151

Giorgos Tsimouris, 'Hasmın' Arasında Yeniden
'Vatan' İnşa Etmek: Lozan Sonrasında İmroz Rumları 203

Elif Babül, İmroz'da Tanınma Siyasetleri: Ulusal Vatandaşlık,
Yerel Aidiyet ve Toplumsal Hafıza 228

FOTOĞRAF ALBÜMÜ 257

EKLER 273

EK I / Yer Adları 274

EK II / 1519 yılına ait 75 Numaralı Gelibolu Tahrir Defterindeki İmroz Adası ile ilgili Kanunname ve Hane sayılarını gösteren kayıt (Osmanlıca ve Türkçe Transkripsiyon) 279

EK III / Köy Kanunu (kanun numarası 442) 297

EK IV / Mahalli İdareleri Hakkında Kanun (kanun numarası 1151) 298

EK V / Lozan Madde 14, 40 ve 41 299

EK VI / Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Raporu (#11629) Türkçe 301

EK VII / 336

HARİTALAR 337

İNDEKS 340

MAKEDONYA
THASOS
SAMOTHRAKİ
İMROZ
MARMARA DENİZİ
ATHOS
LİMNOS
TROY
TENEDOS
(BOZCAADA)
EGE DENİZİ
BATI
ANADOLU
(KÜÇÜK ASYA)
LESBOS
(MİDİLLİ)
ATİNA
PELEPONEZ
RODOS
AKDENİZ

Giriş

Feryal Tansuğ

Bu kitap, Türkiye Cumhuriyeti yönetimindeki İmroz adası Rumlarının[1] Türk kamuoyundaki unutulmuş –ya da çok az kişi tarafından bilinen– varlıklarına ve adanın geçirdiği sosyo-kültürel dönüşüme dikkat çekme isteğiyle derlenmiştir. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde şehirde kendilerine Yunanca "Romii (Rumlar)" diyen Doğu Romalılar ya da daha çok bildiğimiz ismiyle Bizanslılar vardı. Bizans diye adlandırılan imparatorluk, aslında Batı Roma İmparatorluğu fiilî / politik olarak ortadan kalktıktan sonra geriye kalan Doğu Roma İmparatorluğu'dur. Doğu Roma İmparatorluğu'nu "Bizans"[2] diye adlandıran modern tarihçilik olmuştur, Romalılar kendilerine "Bizanslı" demiyorlardı. Eski çağlarda Atina şehir devletine bağlı olan, daha sonra Venedik, Ceneviz, Haçlı, Bizans ve Osmanlı idaresinde bulunmuş olan İmroz adası, Balkan Savaşları sonunda 1913 yılında Te-

---

1 Osmanlı Türkçesine Rum olarak geçen ve Romalı anlamına gelen bu kelime günümüz Türkçesinde de aynı şekilde kullanılmaktadır. Rum kelimesi Yunanca'da halk dilinde tekil eril Romios (*Ρωμιός*), dişil Romia (*Ρωμιά*); çoğul Romii (*Ρωμιοί*) kelimesinden gelmektedir. İstanbul Osmanlıların eline geçtiğinde de Osmanlılar burada bulunan Romalılara Rum demeye devam etmişlerdir.

2 Bizans Yunanca *Βύζας*, Bizas, kelimesinden gelmektedir. Bizas, Atina yakınlarındaki Megara bölgesinden İstanbul'a gelip bugünkü tarihi yarımada olarak bildiğimiz bölgede Bizantion şehrini kuran kralın adıdır.

nedos (Bozcaada) ile beraber Yunan Krallığı yönetimine girmiş; Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler tarafından üs olarak kullanılmıştır. Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye ve müttefik devletler arasında imzalanan Lozan Antlaşması'yla bu iki ada özel bir statüde idare edilmek üzere Türkiye'ye iade edilmiştir. Böylece İmroz Rumları, ulus-devletin kurulma süreci başında Türkiye Cumhuriyeti'ne azınlık Ortodoks Hristiyan Türk vatandaşları olarak katılmışlardır.

İmroz, İstanbul'a fazla uzak olmasa da ulaşım imkânlarının kısıtlılığı nedeniyle coğrafi olarak izole durumda kalmıştır. Ada 1923'te Türkiye Cumhuriyeti yönetimine geçtikten sonra kapalı ekonomisiyle kendi kendini geçindiren bir yapıya sahipti. 1960'lara gelindiğinde geçimlerini genellikle hayvancılık ve tarımla sağlayan ada halkı, dışarıdan fazla bir şeye ihtiyaç duymaksızın kendi kendini geçindirebiliyordu. Adada her köyde zeytinyağı fabrikası, kaşar peyniri ve un imalathaneleri, su ve yel değirmenleri, zanaatkâr atölyeleri –demirci, marangoz, kunduracı, dokumacı (kilim, perde vb.)– terzi aynca gazoz (*Güzel İmroz Gazozu*) imalathaneleri bulunuyordu. Çok sayıdaki armut, kırmızı erik, incir gibi ağaçlardan meyveler, bağlardan üzümler kurutulup kış için saklanıyordu. Dışarıdan sadece pirinç, şeker, kahve ve giysi gibi ihtiyaçlar karşılanırdı. Adalılar her ne kadar kırsal ha-

Gazoz reklamı. İmroz dergisi, 1947, Cilt 1, sy.3, s.58. Selanik Eteria Meletis İmvru ke Tenedu 2005

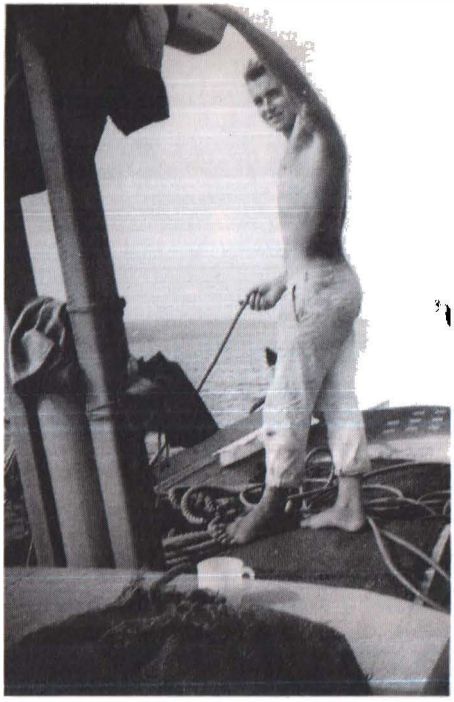
Her zaman Güzel İmroz Gazozu'nu tercih edin.
Doğal maddelerden üretilmiştir.
Nasou Mandali

Panayia (Merkez) yağ fabrikasında çalışanlar. Kula Popa albümü

İmroz dergisi, 1947 kapak resmi, Yeni baskı, Eteria Meletis İmvru ke Tenedu, sy. 2, Selanik 2005

Sünger teknesinde kilavuzluk yapan bir Imrozlu genç. Nikos Zunis albümü

yat yaşasalar da adada her köyde bir sinema, Panayia'da (merkez) ve Shinudi'de (Dereköy) İmroz Gençler Spor Kulübü vardı ve de 1947-1955 yılları arasında İstanbul'da basılan bir *İmroz* dergisi yayımlandı. 1961-1966 yılları arasında İstanbul'da *İ Foni tis İmvrou* (İmroz'un Sesi) isimli gazete yayımlandı. Bu, her ne kadar İmrozluların modernleşen İstanbul'dan az da olsa nasiplerini aldığını gösterse de adalılar kapalı ekonomiye sahip kendi hallerinde bir kırsal yaşantı içindeydiler. Hâl böyleyken, coğrafi izolasyonun ve kapalı ekonominin kısmen politik izolasyona yol açtığı adada, İmrozluların ne ileri düzeyde modernliteden ne de politik gelişmelerden haberdar olmaları beklenebilirdi. 1964 yılına kadar yaklaşık olarak 6,000 Rum Ortodoks Hristiyan Türk vatandaşının yaşadığı adada bugün yerleşik 300 Rum Ortodoks

Hristiyan Türk vatandaşı ve çeşitli etnik gruplardan 5000 Müslüman yaşamaktadır. Adanın nüfusu, temmuz ve ağustos aylarında vatanlarını ziyarete gelen İmrozlular, Bulgar, Romen ve yerli turistlerle 8000 kişiyi bulmakta; yıl boyunca süren ıssızlık ve hareketsizlik ağustosun ortasındaki Panayia (Meryem Ana) Kutlamaları (Tis Panayias)[3] günlerinde yerini canlılığa bırakmaktadır.

İmroz, Tenedos ve İstanbul Rumlarının yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde azınlık olarak kalmaları kararı Lozan Antlaşması'nda alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşması olan Lozan Antlaşması'nda Türkiye'de yaşayan Ortodoks Hristiyan ve Yunanistan'da yaşayan Müslümanların zorunlu olarak mübadelesine karar verilmiştir. Ancak, her iki taraf için Antlaşmadan istisna edilecekler de belirlenmiştir: Yunanistan'da Batı Trakya Müslümanları Antlaşmanın istisnaları olarak vatanlarında kalmışlardır. İmroz –ya da Türk Hükümeti'nin 1970 yılında değiştirdiği ismi ile "Gökçeada"[4]– ve Tenedos[5] Rumlarının İstanbul Rumlarıyla beraber bu antlaşmanın is-

---

3 Adalılar, Meryem Ana'nın ölüm yıl dönümü olan 15 Ağustosu matem şeklinde anma töreni olarak değil, ilahî güce kavuştuğu için onun adına düzenlenen panayırda sevinçle kutlarlar. Bu panayırı ifade etmek için de "Meryem Ana'nın Panayırı oluyor" (*γίνεται το παναγύρι της Παναγίας* "yinete to panayiri tis Panayias") cümlesinden alarak kısaca "tis Panayias" (Meryem Ana'nın) derler.

4 Adanın Helen öncesi dönemden gelen ismi Ἴμβρος (İmvros) olup genellikle "İmbros" veya "İmvros" olarak transkribe edilmektedir. Yunanca "Β, β" harfi Latin alfabesinde "v" sesi vermektedir. Osmanlılar adanın antik Yunanca'dan gelen ismini kullanmaya devam ederek 20. yüzyıla kadar İmroz olarak yazmışlardır. Türk Hükümeti 29 Temmuz 1970 tarihinde çıkardığı bir kararname ile 1970'e kadar "İmroz" olarak kullanılan adanın ismini Gökçeada olarak değiştirmiştir. Bu kitapta adanın Osmanlı döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde 1970 yılına kadar kullanılan orijinal ismi "İmroz" kullanılmıştır.

5 Tenedos (Τένεδος) adanın Yunanca'dan gelen antik ismidir. İstanbul'un fethini takip eden yıllarda Osmanlılar Tenedos'u topraklarına kattıklarında ada hemen hemen boştu ve buraya Bozcaada adını vermişlerdi. Kitapta, makale yazarlarının Bozcaada için tercih ettikleri isim değiştirilmezken bu giriş yazısında Tenedos kullanılmıştır.

tisnaları olarak kabul edilip aslî vatanları olan adalarda kalmalarına izin verilmiştir. Bu antlaşmadan da anlaşıldığı üzere Türkiye Rumları sadece İstanbul Rumlarından oluşmamaktadır. Ancak Türkiye Rumları denilince genelde İstanbul Rumları algılanmaktadır. Elinizdeki kitap -Türkçede yayımlanan bu ilk çalışma ile- şimdiye kadar göz ardı edilmiş İmroz Rumlarının Türkiye'nin ulus-devlet kurma sürecinde ve sonrasında yaşadıklarını, Türk devletiyle ilişkilerini ve Yunan devleti ile Türkiye arasında nasıl bir pazarlık unsuru haline geldiklerini göstermeyi amaçlamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devletini kurma süreci, Avrupa ya da Balkan ülkelerinin ulus-devletlerini kurma sürecinden farklı değildir. Napolyon Savaşları sonrasında Avrupa ve Balkan ülkelerinin ortak tarihsel geçmişlerine ve hafızalarına dayanarak kurdukları ulus-devletlerde millî birliği temin amacıyla esas alınan ilke, ülkelerin nüfuslarının homojen olması gerekliliği idi. Ulus olma bilincinin ancak homojen bir demografik yapıyla ve millî eğitimle oluşturulacak hâkim bir millî kültürle sağlanabileceği inancı, ulus-devletlerin ilk kurulmaya başlandığı yer olan Avrupa'da ana prensip haline gelmişti. Türkiye'nin de ulus-devlet olma süreci bir istisna teşkil etmemektedir.

Çanakkale Boğazı'nın girişinde yer alan ve ana karaya uzak olan İmroz adasının Türkiye için güvenlik açısından taşıdığı stratejik önem yadsınamaz. Balkan Savaşları sırasında Yunanistan yönetimine geçen Limnos (Limni) ve Samothraki (Semadirek) adaları Lozan görüşmeleri sonunda Yunanistan'da kalınca, Çanakkale Boğazı'nın önünde yer alan İmroz ve daha güneyindeki –ana karaya yakın olan Midilli (Lesvos), Hios (Sakız) ve Samos (Sisam) adalarının bulunduğu bölgede– Tenedos'un Ege Denizi'nde denge sağlayabilmek için Türkiye tarafına verilmesi doğaldı. Ancak İmroz ve Tenedos'taki Rum nüfusun, ulus-devlet olma sürecinde olan vatanlarında azınlık olarak var olma koşulları ilerleyen yıllarda sorunlara yol açacaktı.

Ege adalarının Osmanlı idaresine geçişini ve Osmanlı tarafından

hangi şartlarda yönetildiklerini ilk el kaynaklarla inceleyen kapsamlı Türkçe çalışmalar,[6] adalar konusunda bilgi edinmek ve çalışmak isteyenler için çok yol gösterici olmakla beraber, adalardaki sosyal ve kültürel yaşamı incelemeye odaklanmamıştır. Bu derleme kitap, kısıtlı sayı ve perspektifteki makaleleri ile bu boşluğu bir nebze olsun doldurmayı amaçlamaktadır.

İstanbul'dan kolayca ulaşılan İmroz adası için, Tenedos'un tersine, pek fazla bir şey bilinmemekte ve adalılar hakkında yeterince Türkçe çalışma bulunmamaktadır.[7] İmroz adası ile ilgili yapılan sosyolojik, antropolojik ve tarihsel çalışmalar çoğunlukla İngilizce ve Yunancadır; bu nedenle Türkiye'de Türkçe okuyanlara ulaşamamıştır. Bu kitabın amacı İmroz hakkındaki Yunanca ve İngilizce akademik makalelerin Türkçe çevirilerini yayımlayarak[8] İmroz Rumlarının varlığına dikkat

---

6 *Ege adalarının İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, haz. İdris Bostan (SAEMK: Ankara, 2003); *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, haz. Cevdet Küçük (Ankara: SAEMK, 2001); *Ege'de Temel Sorun* ed. Ali Kurumahmut (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998).

7 Andreas Moustoksidis, Kutlumuşlu Bartholomeos, *İmbros Tarihi Üzerine Bir İnceleme* (İmroz: Gökçeada/İmroz Koruma ve Yardımlaşma Geliştirme ve Yaşatma Derneği, 2010; Güliz Erginsoy Beşe, adalılar, İmroz'dan Gökçeada'ya (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006); Cengiz Orhonlu, "Gökçeada," *Türk Kültürü*, sy. 112, 1972, s. 15-21. Türkiye'de yazılmış bazı İngilizce çalışmalar mevcuttur: Alanur Çavlin Bozbeyoğlu, Işıl Onan, "Changes in the Demographic Characteristics of Gökçeada" [Gökçeada'nın Demografik Karakterindeki Değişiklikler] http://www.iussp.org/Brazil2001/s80/OtherPosters_P01_Bozbeyoglu.pdf; Alanur Çavlin Bozbeyoğlu, "Differentiation in the Demographic Structure of Gökçeada Since 1923" [1923'ten Beri Gökçeada'nın Demografik Yapısındaki Farklılaşma] Bilim Uzmanlığı Tezi. (Ankara, Hacettepe University Institute of Population Studies, 2001, cilt 23, 2001); Elçin Macar, "An official report dated 1928 on Imbros and Tenedos" [İmroz ve Bozcaada Hakkında Resmî Bir Rapor] *Centre of European and Humanitarian Studies* adına Ioannis Kapodistrias tarafından düzenlenen "The cities of Ionia and the Aegean" [İyonya Şehirleri ve Ege] isimli Sempozyumda sunulan bildiri, Sakız adası, 14-16 Ekim 2004.

8 Suna Çağaptay'ın makalesi bu kitap için Türkçe olarak yazılmış ve daha önce başka bir yerde yayımlanmamıştır. Katkısından dolayı kendisine çok teşekkür ederim.

çekmek ve bu çalışmaları Türkçe literatüre kazandırmak suretiyle araştırmacılara ışık tutmaktır.

Yunanca ve İngilizce literatürde adalıların Lozan Antlaşması'nın ihlâli sonunda uğradıkları mağduriyetlere –özellikle 1964-2000 yılları arasına– odaklanan çalışmalarda, İmroz Rumları'nın ana karadan dışlanarak nasıl ötekileştirildikleri, adalardaki okulların 1964 yılında kapatılması ve verimli toprakların istimlâk edilmesiyle başlayan toplu göçler analiz edilmektedir.

1964 yılında Kıbrıs olayları başladığında Türk hükümeti İmroz ve Tenedos'ta okulları kapatma kararı aldı.[9] Bu, ada Rumları için ülkelerinden gitmeye zorlanmaları için geri sayımın başlaması olmuştur. Önceleri çocuklarını İstanbul'daki azınlık okullarına göndererek okutma çareleri arayan adalılar için bu çözüm kısa bir süre sonra toprakları istimlâk edilmeye başlanınca işlerliğini yitirmiştir. 1974 yılında Kıbrıs meselesinin çözümsüz bir sürece girmesi; Yunan devletinin Batı Trakya Müslümanlarını, Türk devletinin İmrozluları –İstanbul Rumlarıyla beraber– pazarlık unsuru haline getirmesine yol açmış ve bu durum, iki devletin azınlıklarına karşı politikalarının niteliğini belirlemiştir.

Bir toplumun idarî, ekonomik, kültürel ve sosyo-politik var olma koşullarını bilmeden onu analiz etmek mümkün değildir. Bunu yapabilmek için de araştırmacıların olayları uzun bir tarihsel perspektif içinde ele almaları ve bu süreçte aynı zaman dilimlerinde meydana gelmiş olayların etkilerini analiz etmeleri gerekir. Diğer bir deyişle, İmrozluların uğradığı ekonomik ve toplumsal dönüşümü anlayabilmek için tarihsel sosyoloji persfektifini kullanmak anlamlı analizler yapılmasını sağlar. Resmî devlet belgeleri kullanılarak politik olayları

9 Bu kitap yayına hazırlandığı sırada, 10 Ocak 2012'de, Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri, azınlık vakıfları temsilciliğine İmroz'daki Rum okulunun yeniden açılması için gerekli yasal düzenlemelerin yapıldığını ve İmrozluların Çanakkale Valiliği'ne başvurarak okulun açılabilmesi için girişimde bulunabileceklerini bildirmiştir.

incelemeye odaklanan geleneksel tarih araştırmaları, meselelerin insan boyutunu ister istemez göz ardı etmektedir. Bir toplumun dinamiklerini anlamak, ekonomik ve politik gelişmelerden insanların nasıl etkilendiğini analiz etmek, kısacası bir toplumun dönüşümünü inceleyebilmek için tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi, dil bilim gibi çeşitli disiplinlerle iş birliği içinde olunmalıdır.[10] Bu bağlamda, İmroz adasının uğradığı dönüşümü, adanın Rum Ortodoks Hristiyan halkının Türkiye Cumhuriyeti yönetimindeki yaşama koşullarını, hatta yeni yaşam kurmak için gittikleri ülkelerdeki durumlarını anlayabilmek için siyasi gelişmeleri bilmek yeterli olmayacaktır. Bu dönüşüm sürecini ve ada insanlarını anlayabilmek için daha bütünsel ve çeşitli faktörleri aynı anda değerlendiren yeni bir yaklaşım gerekmektedir. Adayı böyle bütüncül bir yaklaşımla inceleyen kapsamlı bir çalışmanın yokluğunda, bu kitapta yer bulan farklı disiplinlerden çeşitli makaleler, adadaki "insan" boyutunu vurgulamaktadır.

İstanbul'da ve Çanakkale Boğazı'nın girişindeki Kuzey Ege Adalarında 4. Haçlı Seferi sonunda Latinlerin / Haçlıların egemen olması (1204-1261) Doğu Akdeniz'de üç din kültürünün kesişmesine neden olmuştu: Katolik Hristiyanlık, Ortodoks Hristiyanlık ve İslam. Yüzyıllarca Venedik ve Ceneviz yönetiminde bulunan Doğu Akdenizdeki adaların Osmanlı yönetimine geçmesi, rekabet halinde olan Katolik ve Ortodoks Hristiyan din kültürleri arasındaki çekişmeyi Ortodoks Hristiyanlar lehine çevirmişti.[11] Bu süreçte, Fatih'in İstanbul'u almasından hemen sonra Kuzey Ege adalarını hakimiyetine alması ve Osmanlı toprak sistemine entegre edip bölgesel özelliklerine göre çeşitli ekonomik muafiyetler tanıyarak buradaki Ortodoks Hristiyan

10 Tarihsel Sosyoloji tartışması için Elisabeth Özdalga, "Giriş," *Tarihsel Sosyoloji*, ed. Elisabeth Özdalga (İstanbul: Doğu-Batı), s. 9-62.

11 Molly Greene, *A Shared World. Christians and Muslim in the Early Modern Mediterranean* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press), s. 4-5.

nüfusun din, gelenek ve göreneklerine göre yaşamasına izin vermesi, doğu Akdeniz'in bu köşesinde –Osmanlı yönetiminde de olsa– Ortodoks varlığının devam edeceğinin göstergesiydi. Kuzey Ege'deki bu hâkimiyet, Osmanlıların Ege Denizi'nden Akdeniz'e açılmaya başlamasında ilk adım olmuştu. Ege Denizi'nin kuzeyinde yer alan ve ana karaya uzak olan adalarda –Limni (Limnos), Semadirek (Samothraki), Taşöz (Thasos) ve İmroz– Osmanlı'nın egemenliğini kurması adalıların yaşantısında pek değişikliliğe yol açmamıştır.[12] Merkezî hükümet görevlileri ve askerler dışında Müslüman nüfus bulunmayan, nüfusu Ortodoks Hristiyan Rumlardan oluşan adalardaki dinî liderlerin ve önde gelen adalıların yönetim mekanizmasına entegre edilmesinde, vergilerin bunlar tarafından toplanarak merkezî hükümete aktarılmasında, adaların özel koşullarda Osmanlı yönetimine katılmaları belirleyici olmuştur. Daha güneyde Akdeniz'deki önemli geçiş noktalarındaki Girit (Kriti) ve Kıbrıs (Kipros) adaları Akdeniz'den Avrupa'ya ve Osmanlı'nın başkentine hatırı sayılır bir mal akışı sağlıyorlardı, bu nedenle ticarî açıdan önemliydiler. Buralarda Kuzey Ege Adalarının aksine, hatırı sayılır bir Müslüman nüfus vardı. Bugün Kuzey Kıbrıs'ta hâlâ Türkler vardır, Girit'tekiler ise 1920-1922 arası kimisi mübadeleye tâbi olarak kimisi mübadele antlaşmasından önce adadan ayrılmak zorunda kalmışlardır.

Çanakkale Boğazı'nda stratejik önemi olan mikroorganizmalar diyebileceğimiz bu adaların, Avrupa'nın 18. yüzyıldaki yükselen güçleri İngiltere, Fransa ve Hollanda'nın ilgisini çekecek ölçüde Akdeniz'de büyük bir mal akışı sağlamamaları ve Müslüman nüfusa sahip olmamaları, tabii ki Kuzey Ege adalarındaki Rumları daha az önemli yapmamaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamaya devam eden İmroz ve Tenedos Rumlarının durumları ilginç bir şekilde

12 Heath W. Lowry, *Fifteenth Century Ottoman Realities, Christian Peasant Life on the Aegean Island of Limnos* (Istanbul: Eren Press, 2002).

2000'li yıllara kadar ne akademik araştırmalara konu olmuş (Aleksis Aleksandris'in makalesi hariç)[13] ne de uluslararası politikada tartışılmıştır. Adalıların sorunları 1990'larda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) taşınmaya başlanmışsa da 2003 yılından itibaren Avrupa Birliği görüşmeleri çerçevesinde uluslararası arenada görüşülmeye başlanmıştır.[14]

İstanbul'un fethinden sonra Kuzey Ege Adaları –İmroz, Taşöz, Semadirek– istimalet[15] yöntemiyle Osmanlı yönetimine katılmış ve de idareleri, yıllık vergi ve Osmanlı yönetimine bağlılıkları karşılığında, İtalyan Gattilusi ailesine verilmiştir.[16] Ancak bu aile, adaları kısa bir süre yönetmiş, ilerleyen yıllarda adalarda Osmanlı idaresi kurulmuştur. Osmanlılar Bizanstan devraldıkları İmroz'u nasıl yönetmişlerdi? İslam hukuku ile yönetilen bir imparatorlukta aile, miras, doğum,

---

13 Aleksis Aleksandris, "Imvros and Tenedos: A Study of Turkish Attitudes Toward Two Ethnic Greek Island Communities since 1923" *Journal of Hellenic Diaspora*, Cilt 7-8, 1980-1981, s. 5-31.

14 2008 yılında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi raportörü Andreas Gross İmroz'u ziyaret ederek sorunlar ve olası çözümlerle ilgili detaylı bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'ne (PACE) sunulmuş ve ilke kararı olarak 27 Haziran 2008'de Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi (Legal Affairs and Human Rights Committee of Pace) tarafından oylama çoğunluğu ile kabul edilmiştir. Raporun orijinali için, http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11629.pdf. Gross, bu raporun B kısmının II. Bölümünde (a short historical overview) İmroz ve Tenedos'ta 1923'ten sonra yaşananları açıklamaktadır. Raporun resmî olmayan çevirisi için *bk. EK VI.*

15 Meylettirme, cezbetme, gönül alma anlamına gelen istimalet, Balkanlardaki gayrimüslim halkı, askerî ve dinî lilderleriye beraber uzlaşma ve iyi muamele edileceğine dair ikna etme koşuluyla Osmanlı topraklarına ve yönetim mekanizmasına katma yöntemidir. Halil İnalcık, "The Status of the Greek Orthodox Patriarch under the Ottomans," Halil İnalcık, *Essays in Ottoman History* (İstanbul: Eren Press, 1998), s. 196-198. Bu politikanın adalardaki uygulaması için bakınız Heath W. Lowry, *Fifteenth Century Ottoman Realities, Christian Peasant Life on the Aegean Island of Limnos* (İstanbul: Eren Press, 2002), s. 1, 3-4, 10, 42-45.

16 Lowry, *Fifteenth Century Ottoman Realities*, s. 6.

ölüm ve benzeri diğer özel hukuk işlerinde Rumlar hangi kurallara tâbi olacaklar, ibadetlerini nasıl gerçekleştireceklerdi?

Osmanlı toplumu sosyal açıdan Müslümanlar ve Müslüman olmayanlar (gayrimüslimler) diye ikiye ayrılır ve bu ayrıma göre idare edilirdi. Bu ayrıma göre yönetilmeye geleneksel Osmanlı tarihçiliği "millet (cemaat) sistemi" dese de bu sistemin gerçekten idarî bir kategori olarak var olup olmadığı, uygulanıp uygulanmadığı veya nasıl uygulandığı konusunda tartışmalara yol açan bazı revizyonist çalışmalar yeni bakış açıları ortaya koymuşlardır.[17] Farklı perspektifteki tüm yaklaşımların ortak olarak birleştiği nokta Osmanlı'da gayrimüslimlerin dinlerine göre sınıflandırılarak "millet" / "milletler" şeklinde ifade edilip yönetildiğine ancak 19. yüzyıl Osmanlı resmî yazışmalarında rastlandığı, daha önceki yüzyıllarda farklı terimlerle ifade edildikleri –taife, nasrani, kefere gibi–[18] ve bölgenin ekonomik, sosyal-kültürel dinamiklerine göre yönetildikleridir. İslam devletlerinde millet sisteminin kuralları ve bunların nasıl uygulandığına dair genel-geçer teoriler olsa da İslam hukukunun ve örfî hukukun (Fatih Sultan Mehmet ile uygulanmaya başlayan sultan kanunnameleri) beraber uygulandığı Osmanlı İmparatorluğu'nda, gayrimüslimlerin yönetim koşulları -millet sistemi– çeşitli etkenlere bağlı olarak (eyalete, şehre, yüzyıla,

17 Benjamin Braude, "Foundation Myths of the Millet System," eds. Benjamin Braude, Bernard Lewis *Christians and Jews in the Ottoman Empire* (New York, London: Holmes & Miller Publishers Inc. 1982); Amnon Cohen, "On the Realities of the Millet system" eds. Benjamin Braude, Bernard Lewis *Christians and Jews in the Ottoman Empire* (New York, London: Holmes & Miller Publishers Inc. 1982); Michael O. H. Ursinus, "Millet," *Encyclopaedia of Islam*, New Edition (Leiden, New York: E.J. Brill, 1993), cilt. 7, s. 61-64; Bruce Masters, *Christians and Jews in the Ottoman Arab World, The Roots of Sectarianism*, (Cambdrige: Cambridge University Press, 2001).

18 Paraskevas Konartas, "From Taife to Millet: Ottoman Terms for the Ottoman Greek Orthodox Greek Community," haz. Charles Issawi, Dimitri Gondicas, *Ottoman Greeks in the Age of Nationalism* (The Darwin Press: Princeton, New Jersey, 1999), s. 169-179; Masters, *Christians and Jews in the Ottoman Arab World, The Roots of Sectarianism*, 2001.

sultana vb.) değişebiliyordu. Millet sistemini İmparatorluğun çeşitli dönemlerindeki özel koşullan göz önüne alarak incelemek, genelleştirmelerden kaynaklanan ihtilaflardan uzak durmak için tarihsel olarak gereklidir. Halil İnalcık, bu dönemleri, "İstanbul'un fethi öncesi 1300'lerin sonları Balkanlar", "Fatih dönemi", "merkezî otoritenin zayıfladığı 17 yüzyıl sonu ve ayanlann yükseldiği 18. yüzyıl" ve "19. yüzyıldaki Tanzimat dönemi (1839-1876)" olarak sınıflandırmıştır.[19]

Millet sistemini İmparatorluk coğrafyasında incelerken dönemsel ve bölgesel özelliklere dikkat etmenin gerekliliğine rağmen "millet" in gayrimüslimler için ortak olarak ne ifade ettiği bilinmektedir: Osmanlı'daki millet (modern anlamda *cemaat*) denilen kavram; bir ırkı, bir etnik grubu ya da ortak bir dile sahip insanları tanımlamak için değil, aynı inanca sahip insanları ifade eden idarî bir terim olarak kullanılmıştır. Millet kavramının özünü inanç ortaklığı oluşturmuştur. Osmanlı devletinde "millet" dinî toplulukların ismidir. Osmanlı'da Fatih'ten beri geleneksel olarak kabul edilmiş gayrimüslim başlıca üç millet vardı: Rum Ortodoks, Ermeni ve Yahudi. Bu milletlerin dinî liderlerine de "milletbaşı" denmiştir. Millet kavramıyla ifade edilen

19 Halil İnalcık, "The Status of the Greek Orthodox Patriarch under the Ottomans," Halil İnalcık, *Essays in Ottoman History* (Istanbul: Eren Press, 1998), s. 196-199. Fatih öncesi dönemde gayrimüslimlerin İmparatorluk'taki var olma koşullarını istimalet politikası çerçevesinde incelemek gerekir. Millet sisteminin işleyişinin incelenmesi gereken ikinci dönem; Fatih Sultan Mehmet'in evrensel imparatorluk kurmak düşüncesiyle devleti yeniden teşkilatlandırdığı, örfi kanun denilen sultan kanunnamesini hazırladığı ve Ortodoks Hristiyanlığı temsil eden Patrikhane'nin İmparatorluk başkentinde Bizans'taki yetkilerine sahip olarak yeniden açılmasına izin verdiği dönemdir. Ayanların (derebeyler, muteberan) ekonomik ve politik olarak güçlenip merkezî otoritenin zayıfladığı 18. yüzyılda, kilise örgütlerinin, özellikle Ortodoks Hristiyanların bundan faydalanarak başkentte metropolitlikler vasıtasıyla bölgelerinde daha özerk yapılara sahip olmaya çalıştıkları dönemde de millet sistemini incelemek gerekir. Millet sistemi, İnalcık'ın sınıflandırdığı dönemlere göre gayrimüslim cemaatlerin işleyişini yeniden düzenleyen Tanzimat ve özellikle bu işleyişe yeni yasal kavramlar getiren 1856 Islahat Fermanı döneminde de incelenmelidir. *Age.*, s.196-199.

topluluklar, Rum milleti gibi, çeşitli bölgelerde dağınık halde yaşarlardı, ortak etnik gruba ya da ırka sahip olmaları gerekmezdi. Uzaklık, kişilerin kendilerini aynı cemaate ait hissetmeleri için bir engel teşkil etmezdi;[20] Kapadokya'da Karamanlı, Karadeniz'de Pontus, Güneyde Antakya Rumları ve ada Rumları gibi. Sözün kısası Müslümanlar ve gayrimüslimler, aynı imparatorluk şemsiyesi altında kendi inanç, ibadet ve eğitim haklarına sahip, dinî ve özel meselelerinde farklı hukuk kurallarına tâbi olarak yaşarlardı. Bu sistemde milletbaşları cemaatlerinin yöneticileri olarak onlardan sorumluydular. İmroz Rumları da bu sisteme tâbi olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamışlardı. Metropolitler (bölgesel kilisebaşları) başkentteki Patrikhane'nin temsilcisi olarak İmrozlular arasında yüzyıllar boyunca çok etkili olmuşlardır. Ancak yukarıda belirtilen dönemlerde adalıların dinî liderleriyle, adadaki metropolit ve rahiplerin Patrikhane'yle ve merkezî hükümetle ilişkilerini inceleyen çalışmalar henüz yapılmamıştır. Patrikhane ile metropolitlik, ada halkı ile Patrikhane/ metropolitlik ve merkezî yönetim arasındaki ilişkileri, İmrozluların bu ilişkiler çerçevesinde farklı dönemlerde var olma koşullarını irdeleyen Yunanca ve Osmanlıca ilk el kaynaklara dayanan kapsamlı çalışmalar henüz yoktur. Bu kitapta derlenen makaleler, İmrozluların İmparatorluk'ta ve Türkiye Cumhuriyeti'nde var olma koşulları hakkında ön bilgi verici niteliktedir. Kitaptaki makalelerin konuları şöylece özetlenebilir:

"Bir adanın Arada Kalmışlığının Öyküsü, İmroz'un Osmanlı Öncesine Bakış" adlı yazıda Suna Çağaptay, İmroz'un tarih öncesi dönemdeki varlığına arkeolojik bulgular ışığında bakıyor. Ardından antik Yunan ve Roma döneminde İmroz'daki ticari hayat ve yerleşimi, arkeolojik ve tarihsel kaynaklar yardımıyla inceliyor. İmroz'un Bizans dönemindeki ihtişamlı hayatını manastır kaynakları, arkeolojik veriler

20 Augustinos Gerasimos, *Küçük Asya Rumları, 19.yy'da İnanç, Cemaat ve Etnisite* (İstanbul: Ayraç, 1997), s. 58

ve görsel malzemeyle destekleyerek anlatıyor. Böylece Imroz'un daha çok 19. ve 20. yüzyılla özdeşleştirdiğimiz arada kalmışlık hikayesinin ne kadar eskiye dayandığını gösteriyor.

Meliton Karas, makalesinde Doğu Roma İmparatorluğu'ndan önce Latin Katolik Venedik ve Ceneviz idaresinde olan İmroz'un Osmanlı yönetimine geçmesiyle beraber Ortodoks Hristiyanlığın adadaki güçlenme süreci hakkında bilgi verirken İmroz Metropolitliği'nin 19. yüzyılda İstanbul Rum Patrikhanesi'yle ve Osmanlı merkezî yönetimiyle ilişkilerini ele almakta ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinden nasıl etkilendiğini incelemektedir.

Feryal Tansuğ, "Ege'de Osmanlı Yönetimi'nde bir Rum adası: 19. yüzyılın ortasında İmroz" isimli makalesinde ada halkının Osmanlı merkezî ve yerel yönetimi ile ilişkilerinin niteliğini inceliyor. İmrozluların sivil ve dinî liderleriyle ve merkezî hükümetle ilişkilerini tartışırken Osmanlı yönetiminin Rum adalılara nasıl davrandığını ortaya koymaktadır.

Makis Butaras, adanın önde gelenlerinin 19. yüzyılda İmroz'daki okul kurma çabalarını, eğitim faaliyetlerini ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde bu faaliyetlerin uğradığı değişiklikleri adalılar için dönüm noktası olan 1964 yılına kadar incelemektedir.

Aleksis Aleksandris, makalesinde adanın politik olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde var olma koşullarını açıklayıp Lozan Antlaşması'nın adaları ilgilendiren maddelerini analiz ederken Türk devletinin bunları ihlâlini ve bu durum karşısında Yunan devletinin takındığı tavrı tartışmaktadır.

Antropolog Georgios Tsimouris'in çalışması derinlemesine mülakatlara dayanmaktadır. Tsimouris'in çalışması, İmrozlulara Türk devleti tarafından yeni oluşturulan Türk milletinin homojenliğini tehdit eden unsurlar olarak davranılmasının, Yunan devleti tarafından ise isteksizce ülkeye kabul edilen ve gayrıresmî politikalarla dışlanıp ötekileştirilen insanlar olarak davranılmasının adalılar üzerindeki dramatik

sonuçlarını öne çıkarmıştır.

Elif Babül derinlemesine mülakatlara dayanan çalışmasında adayı Rum cemaati açısından aidiyet mücadelelerinin gündelik olarak yaşandığı bir mekân olarak kurgulayarak adada uygulamaya konulan gayriresmî göç ve asimilasyon politikaları sonunda İmroz'u terk etmek zorunda kalan yerli Rumların 90'lı yıllardan itibaren adaya dönme stratejilerini incelemiştir.

Bu küçük Ege adasından kimilerinin hiç bilmediği, kimilerinin kim olduklarını bildiği; ama onların nereli olduklarının farkında olmadıkları bazı önemli şahsiyetler çıkmıştır: Bunlardan birisi, adanın önde gelenlerinden olan ve İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet ile irtibat kurarak İmroz'un –adalılara zarar gelmeden– anlaşma yoluyla Osmanlı yönetimine geçmesini sağlayan, daha sonra Fatih'e tarih yazıcılığı yapıp İstanbul'un fethi sırasındaki olayları kaleme alan İmrozlu Kritovoulos'tur.[21] Diğeri, Heybeliada Ruhban Okulu'nda ilk dinî eğitimini aldıktan sonra ilahiyat alanındaki eğitimine ve çalışmalarına Amerika'da devam eden insan hakları konusundaki aktif eylemleriyle ün yapmış Kuzey ve Güney Amerika Başpsikoposu Dimitrios Koukouzis (1911-2005) ya da bilinen adıyla Iakovos'dur. İlahiyat ve insan hakları alanlarındaki faaliyetleriyle çok çeşitli ödüllere layık görülen Iakovos, ırkçılık karşıtı mücadelesiyle bilinen Martin Luther King'e Alabama Eyaleti'nin Selma şehrinde yapılan meşhur halk yürüyüşünde destek vermek için onunla el ele yürümüştür. Bu tarihsel anın görüntüsü 26 Mart 1965 tarihli *Life Maganize* dergisinin kapağı olmuştur. Bir diğeri ise adı Türk ve dünya kamuoyunda sıkça duyulan, çevreci faaliyetleriyle tanınan ve de halklar arasındaki kültür barışının gelişmesine büyük katkıları olan Ekümenik Patrik Dimitri-

21 Mihail Kritovoulos, *İstanbul'un Fethi*, çev. Karolidi (İstanbul: Kaknüs, 2007); Tıpkıbasım ile beraber yeni çevirisi için *bk. Kritovulos Tarihi 1451-1467*, çev. Ari Çokona, (İstanbul: Heyamola, 2012).

os Arhondonis ya da bilinen adıyla (İmrozlu) Bartholomeos'tur.[22] Bu kitap, tarihi milattan önce 5000'lere kadar uzanan İmroz adası için daha kapsamlı çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılara yol göstermek amacının yanında, adalıların bu coğrafyanın ve bu ülkenin yerli insanları olduklarına dikkat çekerek kültür barışına katkıda bulunmayı ümit etmektedir.

22 Dimitrios Arhondonis (Rum Patriği Bartholomeos), *Bir Patrik Çocukken*, haz. Celal Başlangıç (İstanbul: Bizim Deniz Yayınları, 2006).

Bir Adanın Arada Kalmışlığının Öyküsü. İmroz'un Osmanlı Öncesine Bakış

*Suna Çağaptay**

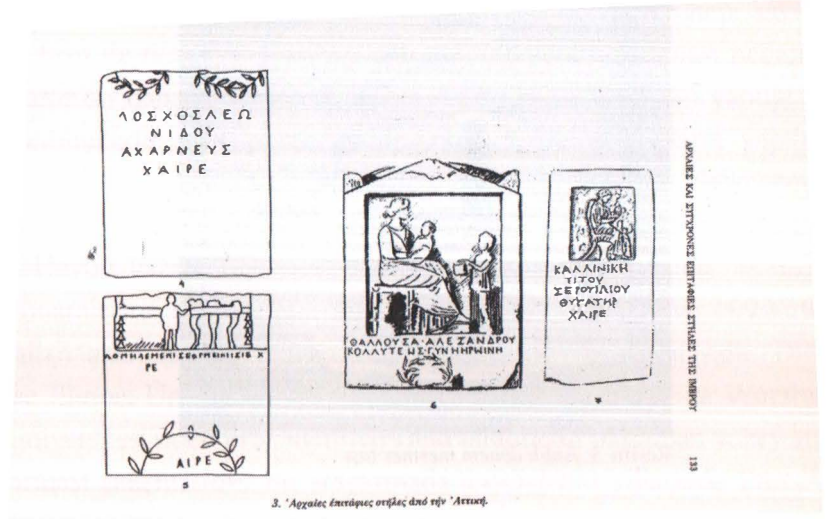
Tenedos'la kayalık İmbros arasında,
Bir mağara vardır, geniş, kocaman.
Durdurdu orada atları Poseidon, yeri sarsan.
Çözdü arabadan, tanrısal yemlerini koydu önlerine.
Bağladı ayaklarına altın zincirler
Bunlar kırılmaz, çözülmez zincirlerdi
Efendileri gelene dek ayrılamazlardı oradan
Kendi de Akhalar'ın ordusuna doğru yürüdü gitti.

İlyada 13.33

İşte böyle geçer İmroz'un adı ilk defa Homeros'un meşhur İlyada'sında. İmroz, diğer Ege adaları gibi tarih boyunca Avrupa-Asya arası köprü görevini üslenmiştir. Bu yüzden burası devamlı el değiştiren bir geçit merkezi olmuştur. Homeros'un İlyada'sında devamlı adının geçmesi de bunu ispatlamaktadır. Bu makale, bugüne kadar adanın Osmanlı öncesi tarih ve kültürünü aydınlatmak için yapılan tarihsel ve arkeolojik çalışmaların kısa bir özetidir. Çalışmalarıyla adanın bu dönemlerine ışık tutan araştırmacıların yayınlarından derlenen bu kısa makalede, İmroz'un tarih öncesi ve antik Yunan, Roma, Bizans ve

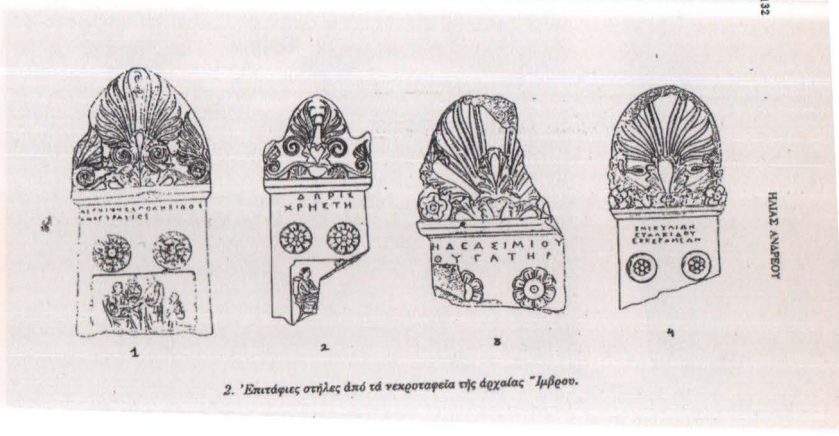
Yrd. Doç. Dr. Suna Çağaptay, Bahçeşehir Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İstanbul.

Haçlı dönemleri varlığına arkeolojik ve tarihsel bulgular ışığında bakmak hedeflenmektedir. (Resim 1,2,3,4). Bu kısa özet de gösterecektir ki İmroz'un daha çok 19. ve 20. yüzyılla özdeşleştirdiğimiz arada kalmışlık hikâyesi aslında çok daha eskilere dayanmaktadır.

3. 'Αρχαίες επιτάφιες στήλες από την 'Αττική.

Resim 1: *Antik dönem Attika mezar taşları*

2. 'Επιτάφιες στήλες από τά νεκροταφεία τής άρχαίας "Ιμβρου.

Resim 2: *Antik dönem İmroz mezar taşları*

Resim 3: *Antik dönem mermer taşı*

Resim 4: *Antik sütunlar*

Milattan önce sekizinci yüzyılın ortalarında yazıldığı düşünülen İlyada destanı yine bir başka destansı olaya, milattan önce 13. yüzyılda olduğu düşünülen Truva Savaşı'na şahitlik eden edebî bir metindir. Peki, İmroz'un tarih sahnesine çıkışı yalnızca Homerik metinlere mi atfedilebilir? Başka bir deyişle, konumu nedeniyle hem savaşlara hem de ticari bağlantılara çok açık bir yerleşim olması nedeniyle İmroz'un daha eskilere dayalı bir yerleşime ev sahipliği yaptığı düşünülmelidir. Adada sistematik arkeolojik araştırmaların yapılmaya başlanması 1990'lı yıllan bulmuştur. Biri İmroz'un Helen öncesi dönemine ışık tutmayı amaçlayan ve hâlen devam eden Yenibademli Höyük kazılan, (Resim 5) diğeri ise Klasik dönemlere ve Bizans dönemlerine ait yapıların tanımlanmasını amaçlayan ve 1994-1997 yıllan arasında süren İmroz/Gökçeada yüzey araştırmasıdır. Diğeri ise Illinois Üniversitesi'nden Prof. Robert Ousterhout ve Würzburg Üniversitesi'nden Prof. Winfred Held tarafından başlatılan yüzey araştırması çalışmasıdır. Bu araştırmada 1995-1998 yıllarında İmroz'un

Resim 5: *Ayios Floros bölgesinde kazı çalışmaları*

Klasik dönem ve Bizans dönemindeki yapılı çevresi ve adanın habitasyon düzeni incelenmiştir.

Bu araştırmalardan her ikisinin de sonuçlan oldukça heyecan vericidir. İlki, İmroz'un Homeros öncesi tarihi hakkında bilgiler sunar. Eşsiz doğa ve tarih dokusu olan İmroz'da Yenibademli köyü yakınlarında, Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 1996 yılında başlayan arkeolojik araştırmalar burada bulunan höyüğün kazılmasına odaklanmıştır. İlk sezon araştırmaların ardından sit alanı olarak tescillenen höyükte çalışmalara halen devam edilmektedir. Kazılar, Hacettepe Üniversitesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı Öğretim üyesi Prof. Dr. Halime Hüryılmaz'ın bilimsel danışmalığında, aynı üniversiteden öğrenciler ve akademisyenler tarafından ve adalı vatandaşların yardımları sayesinde ve adanın mülki ve mahalli yöneticilerinin desteğiyle sürdürülmektedir. MÖ 3000 yıllarına tarihlenebilecek sur, ev temelleri, erken Tunç Çağı'na ait seramikler, ağırşaklar, taş balta ok uçlan, perdah, öğütme taşlan, yonga parçalan gibi bulgularıyla, Yenibademli Höyük kazılan adanın en eski yerleşim tarihine ışık tutmuş ve doğu batı dünyası arasında üstlendiği rol hakkında fikirler vermiştir. Bu kazılardan çıkan buluntular Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.[1]

Prof. Hüryılmaz'ın yaptığı kazılar, bize İmroz'da arkeolojik olarak saptanmış ilk yerleşimin mimari özelliklerinin bu dönemde Ege adalarında ve Batı Anadolu yerleşmelerinde görülen karakteristik mimari özelliklerle örtüştüğünü göstermiştir. Nitekim o dönemde kurulan yerleşim İmroz'da da sahile kurulmuştur ve sur duvarlarıyla çevrili

---

1 Kazı hakkında detaylı yıllık raporlar için *bk.* Halime Hüryılmaz, (1999) "1997 Gökçeada-Yenibademli Höyük Kazılan," *20. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, s. 311-324 Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınlan, 2000; "Gökçeada-Yenibademli Höyük 1998 Yılı Kazıları," *21.Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 229-238, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001; "Gökçeada Yenibademli Höyük 1999 Yılı Kazıları", *22. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 247-258.

küçük bir Tunç Çağı kenti olduğu izlenimini vermektedir.[2] Yenibademli yerleşmesi, kentleşme sürecini tüm verileriyle ortaya koyan Truva I (Tria) kültürü ile birçok özellikleri bakımından benzeşmektedir. Günümüze değin yürütülen çalışmalar sonunda batı terasta dikdörtgen planlı yapıların varlığı ortaya konabilmiştir. Taş temelli ve kerpiç duvarlı olan bu yapıların temel örgüsünde çamur harçla birbirine tutturulan kabaca işlenmiş taşlar kullanılmıştır. Mekân döşemeleri sıkıştırılmış kil ya da plaka taşları ile kaplanmıştır. Tek ya da iki sıra ufak taşlarla çevrelenmiş basit ocaklar, mekân ortasında ya da duvara yakın bir yerde yer almıştır. Taban düzlemlerinde rastlanılan ve tezgâh gibi kullanıldıkları düşünülen iri yassı plakalar ile birlikte bulunan iş aletleri, bu mekânların işlik gibi kullanıldıklarını düşündürmüştür.[3] Arkeoloğun belirttiğine gore, kazılarla ortaya çıkarılan mimari kalıntılar ve konut envanterleri, Yenibademli'nin Kuzey Ege kültür ağında izole olmadığını, ancak Truva, Poliohni ve Thermi kentleri kadar da etkileyici bir kent profiline sahip olmadığını göstermiştir.[4]

İmroz'un bağlı bulunduğu Ege kültür ağı kendini mitolojik referanslarda da gösterir. Helen mitolojisinde Akhilleus'un annesi Thetis'in sarayının Samothraki ve İmroz arasında, denizde olduğuna inanılırdı. Homeros'da ise Poseidon'un kanatlı atlarının barındığı ahırların Tenedos ve İmroz arasında olduğunu görürüz.[5] Yine Homeros, adanın sarp coğrafi yapısını pepaloessa[6] sıfatıyla tanımlarken[7] denizci-

---

2 Halime Hüryılmaz, "Yenibademli Höyük: Kuzeydoğu Ege Denizi'nde Bir Erken Tunç Çağı Yerleşmesi," *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 19, sy. 1, s. 27-44, özellikle s. 1 ve 29.

3 *Age.*, s. 29 ve 30.

4 *Age.*, s. 31.

5 İlyada 13.32–35; 24.78).

6 Pepaloessa: Yunanca'da dalgalı anlamına gelmektedir. Imroz'un kendine has düzlük ve tepelerin iç içe geçtiği coğrafyasını tanımlamak için kullanılır.

7 *Age.*, 13.32–35; 24.77–79.

ler için de büyük önem taşıyan, bir "organize/düzenli kent" olduğuna dikkat çeker.[8]

Peki, adanın antik kaynaklarda geçen adı ne kadar Egelidir? İmroz adı köken olarak Hellence olmayabilir.[9] Bunu destekler nitelikteki edebî kanıt ise Herodot ve Strabon'da bulunabilir:[10] Bu iki antik yazar, Limnos gibi, İmroz'un da Hellenler gelmeden önce Pelasgların vatanı olduğunu söyler. Oberhummer ise MÖ 6. yüzyıla ait ve Limnos'da bulunmuş, Helen alfabesiyle Pelasg dilinde yazılmış bir yazıtı, antik kaynakları destekleyen kanıt olarak ortaya koymuştur.[11] Daha geç bir antik yazar olan Byzantiumlu Stephanus[12] ise adayı şöyle tanımlamıştır: "İmroz, bir Trakya adasıdır; Kabeiroi ve Karialıların Imbramos dedikleri Hermes'in kutsal yeridir. Bir kenttir. Halkına Imbroslular denir."[13] Luwi dilinde "Yüce Ana Tanrıça" anlamına gelen "İmaura" sözcüğünün Helen ağzında önce *İmuros*, daha sonra da *Imbros*'a dönüştüğünü Bilge Umar söylemektedir.[14]

İmroz, tarih boyunca Avrupa-Asya arası köprü görevi görerek devamlı el değiştiren bir geçit merkezi olmuştur. Buna iyi bir örnek İmroz'un yerli halkının köken tartışmasında ortaya çıkar. Arkeolojik çalışma sonuçlarını bir kenara bırakacak olursak, tarihsel kaynaklar

---

8 *Age.*, 14.281.

9 August Fick, *Vorgriechische Ortsnamen als Quelle für die Vorgeschichte Griechenlands.* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1905): 65; Çiğdem Özbek, "Imbros adasındaki Kabeiroi Kutsal Alanı ve Hermes Tapınımı," *Anadolu/Anatolia* Ek Dizi/Suppl. no. 1, Yay. Haz. Zeynep Çizmeli-Öğün, Tunç Sipahi, ve Levent Keskin, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınlan, 2004), s. 167–182, s. 168, dipnot 11.

10 Çiğdem Özbek, "Imbros adasındaki Kabeiroi Kutsal Alanı ve Hermes Tapınımı," s. 174, Y8 veY9.

11 Eugen Oberhummer, "Imbros," *Festchrift für H. Kiepert* (Berlin, 1898): 293.

12 Byzantiumlu Stephanus: Ethnica adında önemli bir coğrafya sözlüğünün müellifi olan MS 6. yüzyılda yaşamış bir şahıs.

13 Özbek, "Imbros adasındaki Kabeiroi Kutsal Alanı ve Hermes Tapınımı," s.168.

14 Bilge Umar, *Türkiye'de Tarihsel Adlar* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1993).

adada ilk kez Pelasglar adında yerli bir halkın ikâmet ettiğini söyler. Heredot'un yazılarında Pelasgların, Epir, Güneydoğu Trakya, Argos, Mora yarımadası ve Girit'in yerli halkı olduğuna dair deliller saptanmıştır.[15] Tarihsel kaynaklar ışığında adada Pelasglar'ın MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda tarih arenasında görülmeye başladığını söyleyebiliriz. Ardından İmroz adası da Küçük Asya ve çevresini hızla saran Pers egemenliğine girer. Atinalılar ile Persler arasında MÖ 448'de yapılan barış neticesinde İmroz Atina'ya bağlanır.[16]

Tarihte İmroz'a dair en eski kayıt, Limnos'la beraber adanın MÖ 512 yılında Pers kumandan Otanes'e teslim oluşu hakkındadır.[17] Perslere karşı verilen mücadele sırasında Atina, İmroz'un askerî ve ekonomik önemini fark eder. MÖ 493 civarında, Genç Miltiades[18] adayı Atina idaresine alır.[19] Böylelikle İmroz bir Atina "*klerukhluğu*" olur.[20] Atinalıların MÖ 5. yüzyılda adaya ayak basmalarıyla artık yeni bir dönem açılır.

---

15 Heredot, *Heredot Tarihi'nden* seçme bölümler. MÖ 5. yüzyılda yaşamış olan Yunanlı tarihçi ve antik yazar aynı zamanda tarihin babası olarak anılmaktadır. Gezilerinde gördüğü yerleri ve insanları anlattığı, *Heredot Tarihi* olarak bilinen eseriyle tanınır. Bu eserin detaylı çevirileri için bkz. http://www.perseus.tufts.edu/hopper/. Aynı yayının Türkçe çevirisi için *bk. Heredot Tarihi* (*İstanbul*: İş Bankası Yayınları: 2002).

16 Charles Fredrich, "Imbros," *Oxford Dictionary of Byzantium*, cilt 2, s. 988.

17 John B. Bury, Stanley A. Cook, Frank E. Adcock (Yay. Haz.) *The Cambridge Ancient History Vol. IV, The Persian Empire and the West*. IV, 214: " Otanes, Byzantium ve Khalkedon'u yeniden ele geçirdikten sonra, küçük bir Hellen filosuyla Lemnos ve Imbros'a boyun eğdirir..."

18 Genç Miltiades, MÖ. 524/523 yılında eponymous archon'udur. Trakya Khersones'inde ilk yerleşimi kuran ve Gelibolu Yanmadası boyunca bir duvar yaptıran Yaşlı Miltiades'in yeğenidir (*Herodotos Tarihi*, *bk.* dipnot 13).

19 Özbek, "Imbros adasındaki Kabeiroi Kutsal Alanı ve Hermes Tapınımı", s. 169.

20 *Klerukh*'un kelime anlamı fakir vatandaşların yaşaması için yaratılan yerleşim veya koloni demektir. *Klerukh* ve *klerukhia* için *bk.* Robert Parker "Athenian Religion Abroad," *Ritual, Finance, Politics, Athenian Democratic Accounts*, Presented to David Lewis, yayına haz., Robin Osborne and Simon. Hornblower (Oxford: yy., 1994), s. 339–346.

Hellen-öncesi ada halkının tanrıları, inançları ve âdetleri ile Atina'dan gelenlerin inanışları da kaynaşır: Athena Polias gibi (yani Atina şehrinin baştanrıçası Athena) Hellen tanrıları ile yerel tanrılar birleşir; bu duruma en güzel örnek Hermes Imbramos'tur.[21]

Klasik dönem İmroz'unda Kavirion (Kabeirion) kültü[22] bir adım öne çıkar. Önemli gizem kültlerinden olan Kavirion'a, ağırlıklı olarak Kuzey Ege'de Samothraki, İmroz ve Limnos'da, kıta Hellas'ta ise Thebes yakınlarında bulunan kutsal alanlarda ibadet edilmiştir. Bu üç ada arasında, Samothraki'dekinden sonra en önemli "Kaviri Kutsal Alanı," yani Kavirion, İmroz'dadır.[23] Palaiopolis'in güneybatısında bir derede yer alan harabe, Kavirikion'a (Kaberikion) ait temel kalıntıları olmalıdır. Burası aslında Fredrich'in baraj yapısına ait set duvarı olarak tanımladığı Roksado'dan başka bir yer değildir. (Resim 6). Ousterhout ve Held'e göre barajın kalıntıları Roksado'nun olduğu yerde değil, derenin sol tarafından konumlanmış olmalıdır ve Roksado'nun duvarları bu baraja ait setin parçası olarak oldukça yüksek bir seviyede inşa edilmiştir.[24] Duvar, yatay yerleştirilmiş kumtaşı bloklardan oluşmaktadır. İnşa tekniği dikkate alınarak teras duvarı olarak yapılmış olduğu anlaşılan muhtemelen Kaberikion'a ait olan bu yapı Ousterhout ve Held tarafından Klasik dönem sonu ve Helenistik dönem başına tarihlenmiştir.[25]

---

21 Çiğdem Özbek, "Antik Çağda Gökçeada" *Gökçeada Değerleri Sempozyumu (26-27 Ağustos 2008) Bildiri Kitabı* (Çanakkale, 2008), s. 60.

22 *Age.*, s. 61. Kaviri, Megaloi Theoi - Büyük Tanrılar olarak da bilinir.

23 Martin Persson Nilsson, *Geschichte der Griechischen Religion: Die Hellenische und Römische Zeit*, cilt 2 (Münih: 1950), s. 350.

24 Robert Ousterhout ve Winfried Held, " Survey of the Ancient and Byzantine Monuments on Imbros/Gökçeada 1998" *XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, cilt 2, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1999), s. 127.

25 Robert Ousterhout ve Winfried Held, "Survey of the Ancient and Byzantine Monuments on Imbros/Gökçeada 1997" *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, cilt 2. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), s. 67.

Resim 6: *Roksado baraj duvarı kalıntıları.*

Bu dönemde İmroz'da ortaya çıkan bir başka kült ise Hermes'tir. Conze ve Fredrich, adanın kuzeyinde, eskiden Ayios Dimitrios Manastırı'nın bulunduğu noktada bir Hermes tapınağı olduğunu iddia etmektedir.[26] Zira, Hermes Imbramos, Imbros sikkelerinde sık görülen bir betimdir. (Resim 7). Hermes Imbramos (üreme atfına sahip olarak) ayakta, profilden ve büyük ve erekte bir fallusa sahip olarak bir tütsülüğün önünde resmedilmiştir. Bronz sikkelerin ön yüzünde tanrıça Atina resmedilmiştir. Bu dönemde adada Hermes imgesiyle basılan sikkeleri[27] ve Hermes tapınağının varlığını dikkate alacak olursak, adanın dinî hayatında Hermes'in önemli bir role sahip olduğunu söyleyebiliriz.

---

26 Charles Fredrich, "Imbros," Mitteilungen des Deutschen Archâologischen Instituts, Athenische Abteilung 1908 (33) ss. 82-112. Alexander Conze, *Reise auf den Inseln des Thrakischer Meeres* (Hannover: C. Rümpler, 1864), s. 78-81.

27 Bu sikkelerin listesi ve analizi için *bk.* Özbek, "Antik Çağda Gökçeada" *Gökçeada Değerleri Sempozyumu*, s. 52-56.

Resim 7: *Hermes Imbramos sikkesi MÖ. 350-300*
www.acsearch.info/ext_image.html/id=70468

Adada ibadet edilen bir başka dinî figür ise Kibele'ydi. Anadolu'nun çağlar boyunca Ana Tanrıçası olarak kabul edilen Kibele'nin adada tapınılan bir Tanrıça olduğunu Çiğdem Özbek söyler ve Strabon'un, Kibele ile Kavirion arasında bir bağ kurduğunu da ekler.[28]

Yine İmroz'da yüzey buluntusu olarak Kibele heykelcikleri/figürinleri ele geçmiştir.[29] Öte yandan, Ousterhout ve Held çalışmalarında bulunan bir Kibele heykelciği Anadolu'ya özgü bir tanrıçanın betimlenmesine en yakın kıyas teşkil edecek eserlerin Anadolu'dan değil, Atina ve çevresinden geldiğine işaret ederler ve bu da sanınm bir ***kleroukhia*** olan İmroz'un Atina ve Anadolu'ya olan eş bağlılığını gösterir.

---

28 *Age.*, s. 62 ve Strabon *The Geography of Strabo*, editör Horace Leonard Jones (Cambridge, Londra: 1956), s. 10 ve 15.

29 Bu figurinlerden bazıları, adalı Melih Özaltıner'ın özel koleksiyonunda görülebilir, *bk.* Çiğdem Özbek, *The Sanctuary of the Kabeiroi and the Worship of Hermes on Imbros*, Yüksek Lisans Tezi (Cornell University, Ithaca NY), 1997'de detaylı olarak çalışılmıştır. Resimler için *Age.*, Lev. 19.1.

Ousterhout ve Held'in de önerdiği gibi eser Atina'da yapılıp İmroz'a getirilmiş olmalıdır.[30]

İmroz, MÖ 215-168 yılları arasında Atinalılar ile Romalılar arasında 47 yıl süren Makedonya Savaşları sonunda, Roma İmparatorluğu'nun eline geçer. Roma'nın ikiye ayrılmasından sonra Bizans İmparatorluğu'nun payına düşer. Bizans egemenliğinde geçen uzun bir dönemde dönüşümlü olarak Venedik ve Cenevizlilerin de hâkimiyetine girer.

Ousterhout ve Held tarafından yürütülen proje kapsamında incelenen ilk yer Paleopolis (Kaleköy) yerleşimidir. Araştırmacılar bu bölgede tahribatın çok fazla olduğunu belirtip sur duvarlarının sadece kentin doğusunda bir kısmında saptanabildiğine ve sur duvarlarının önemli bir kısmının tatil sitelerinin çevresindeki molozların altında kaldığına işaret etmişlerdir. Kaleköy'deki Bizans yerleşimi üçgen planlı bir alana sahip, yoğunlukla taştan ve ikinci el malzemeden inşa edilmiş bir özellik taşımaktadır. Paleopolis, Bizans dönemi kaynakların belirttiğine göre, İmroz'da yer alan iki iyi korunaklı –surlarla çevrilmiş– Bizans yerleşiminden biridir.[31] Ousterhout ve Held, Catherine Asdracha'nın[32] surlarda saptadığı yazıtları da dikkate alarak, surların 1390, 1439, 1441-1447 ve 1455-1456 yılları arasında onarıldığını belirtirler. Zira 1441-1447 yılları arasında adanın valisi Manuel Asanis Laskaris tarafından yaptılan onarım bilgisini içeren yazıt parçasını Kaleköy sur kulelerinden ayakta kalmış olan birinin doğu cephesindeki yazıtta görmek mümkündür. Aslında Manuel Asanis Laskares'in sur onarımına ilk dikkat çeken Ousterhout ve Held değildir. 1444 yılında

30 Robert Ousterhout ve Winfried Held 1998, s. 66.

31 Robert Ousterhout ve Winfried Held 1997, s. 125.

32 Bu yazıtlar için, Catherine Asdracha, "Inscriptions protobyzantines et Byzantines de la Thrace orientale et de l'île d'Imbros (IIIe-XVe siecles)" *Archaiologikon Deltion*, cilt 43, 1995, s. 270-285.

adayı Ankonalı Syrakus eşliğinde ziyaret eden Fatih Sultan Mehmet'in tarihçisi Kritovoulos hem bu onanmdan bahsetmiş hem de kalenin yapısında kullanılan ikinci el malzemeye dikkat çekmiştir.[33]

Paleopolis yerleşiminde yapılan yüzey araştırmalannda, üçgen biçimli kalenin ve surlann çoğunlukla harç kullanılmadan inşa edildiği saptanmıştır. Tunç Dönemi'nden Osmanlı'ya kadar çeşitlilik gösteren küçük buluntular Çanakkale Müzesi'ne teslim edilmiştir.[34]

İkinci önemli Bizans yerleşimi ise Paleokastro'dur. (Resim 8). Bugünkü adı Derekôy (Shinudi) olan bu yerleşimin surlan oval biçime sahiptir. Ve kalıntılann büyük bir kısmı harabe durumdadır. Kalenin kuzey kesiminde yürütülen yüzey araştırmalan sırasında Osmanlı dönemine ait bir şapel saptanmıştır. Yönlenimleri doğru olmasa da Ousterhout ve Held, Paleokastro, Yohannes Evgenikos tarafından bahsedilen "adanın kuzey ve doğusunda kaleyle çevrilmiş iki yerleşimle korunmuş" ibaresinden ilham alarak, İmroz'da kaleyle çevrili iki yerleşimden biri olduğu saptamasını yaparlar.[35] Bu kale içi yerleşim 16. yüzyılda Piri Reis tarafından muhtemelen o zamanki adı olan Shinudi'den etkilenerek İskinet diye adlandınlmıştır.[36]

Paleokastro'nun 5 km kadar güneyinde Pirgos Limanı ve bu limana adını veren geç Ortaçağ kulesi bulunuyor. Bu kulenin çevresinde yapılan araştırmalarda, Panayia Sti Yerakia Kilisesi yakınlannda bu-

---

33 *Cyriacus of Ancona's Journeys in the Propontis and the Northern Aegean, 1444-1445*, edisyon ve çeviri Edward Bodnar ve Charles Mitchell (Philadelphia: American Philosophical Society, 1976), s. 35-37. Syrakus Kritovoulos'a atfediyor bu detayı.

34 Robert Ousterhout, Winfried Held, "Survey of the Ancient and Byzantine Monuments on Imbros/Gökçeada 1997" *Araştırma Sonuçlan Toplantısı II*, 1998, s. 68.

35 Robert Ousterhout, Winfred Held, " Survey of the Ancient and Byzantine Monuments on Imbros/Gökçeada 1995" *Araştırma Sonuçlan Toplantısı II*, 1997, s. 55- 60 (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınlan), s. 125.

36 Zekai Ökte ve diğerleri *Kitab-ı Bahriye Piri Reis* (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınlan: 1956), s. 221-223.

Resim 8: *Paleokastro kalıntıları*

lunan ve aslen klasik dönem sonu veya Helenistik dönem başında kullanılmaya başlanan tarımsal bir alan saptanmıştır ki, alanda saptanan Tunç Çağı'na ait seramikler, bize adadaki yaşamın sürekliliğine ve hangi dönemlerde kesintilere uğradığına dair bilgi verir.[37] Yine bu kapsamda Evgenikos'un "bir çift cesur göz" ve "adanın ortasında zarif bir burun" gibi benzetmelerle tanımladığı Arasia ve Paleokastraki adında iki küçük kale ve yerleşimini de Ousterhout ve Held, bu yüzey araştırması kapsamında incelemiş ve dokümantasyonunu yapmışlardır.[38] Bu çalışmalar sonunda Arasia'da Osmanlı dönemine ait bir şapel ve Paleokastraki'de ise bir su sarnıcı saptanmıştır.[39]

İmroz'da Ousterhout ve Held tarafından araştırılan Bizans kale yerleşimleri şunu da ortaya çıkarmıştır: Kuzeyden güneye doğru giden hat üstünde inşa edilen kaleler sayesinde adanın olası saldırılara

37 Ousterhout, Held 1998, s. 67.

38 Ousterhout, Held 1997, s. 126.

39 *Age.*, s. 126.

karşı güvenle korunması ve kaleler arasında görsel ve stratejik ilişki sağlanması amaçlanmıştır. Zira Arasia'dan bakan bir kişi Paleopolis, Paleokastro ve Paleokastraki'yi rahatlıkla görebilmektedir. Her ne kadar İmroz'daki kaleyle korunmuş büyüklü küçüklü yerleşimlerin tam listesine sahip olmasak da Ousterhout ve Held tarafından işaret edildiği üzere 1437'de hazırlanmış bir listede Paleopolis merkez olarak anılmakla birlikte beş kaleli yerleşim ve yirmi köyden bahsedilmiştir.[40] Evgenikos ise adada yaşayan papazlann varlığından bahsetmiştir.[41]

Her ne kadar saptanan mimari kalıntılar ve elde edilen küçük buluntular adanın Bizans tarihi boyunca kesintisiz iskânı hakkında bize yetersiz ama ümit verici ipuçlan sunsa da şu tarihsel detay, İmroz'un Bizans geçmişinde önemlidir: Bizans'ın 1204'te Latinler tarafından istilası sırasında İmroz Cenevizlilerin eline geçerek Gelibolu Dükalığı'na bağlanır. 1324 yılından itibaren Bizans İmparatorluğu'nun son yıllannda Cenevizli Gattilusi ailesi, Ege'deki diğer adalarda yaptığı gibi burada da egemenlik kurar.[42]

1453 yılında İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'na geçmesiyle aralannda İmroz'un da bulunduğu Kuzey Ege Adalan Osmanlı hâkimiyetine geçer. Adanın yerlisi olan Kritovoulos, Fatih Sultan Mehmet tarafından İmroz'un valiliğine getirilir[43] ve bu görevi, İmroz'un 1466'da Venediklilerce fethedilmesine kadar sürdürür. Ardından, Osmanlı ile Venedik arasında geçen savaşlarda, İmroz Osmanlı hakimiyetine girer. Kanuni Sultan Süleyman zamanında ada Sultan Süleyman vakfına dâhil edilir. Ve ardından İmroz'un bu kitaptaki diğer

---

40 Johannes Koder, *Aigaion Pelagos (Die nördliche Ägäis), Tabula Imperii Byzantini* 10 (Viyana: Akademie der Wissenschaften, 1998), s. 177-179.

41 Jean François Boissonade, *Anecdota Nova* (Paris: Apud Dumont,1844), s. 331.

42 Charles Fredrich, "Imbros," s. 988.

43 Nevra Necipoğlu, *Byzantium Between the Ottomans and the Latins* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), s. 10.

kısımlarda anlatılan öyküsü başlar.

Okuduğunuz özette göze çarpan kesintili ve boşluklarla dolu tarih ve İmroz'un arada kalmışlığı, günümüzde İmroz'a giden ziyaretçilerin de rahatlıkla gözlemleyebileceği bir durumdur. Adanın pek çok noktasında gerçek bağlamından uzaklaşmış eserler karşılar bizi. Bu kimi zaman Kaleköy'deki Ayia Marina Kilisesi'ndeki taş yazıt levhasıdır veya Şahinkaya'da köy evinin duvarına eklenmiş ikinci el sütun parçasıdır. İmroz'un tam ve kesintisiz tarihini anlayabilmek belki de yeni arkeolojik araştırmalar ve çalışmalardan elde edilen buluntuların ve etnografik belgelerin sergilenebileceği bir müze kurulmasıyla olabilir. Bu sayede belki de Evgenikos'un satırlarında da belirttiği "Ege'nin bu sevimli ve en güzel adası" nın öyküsünü daha derinlemesine anlayabileceğimiz bir platform yaratırız.

İmroz'da Dinî Hayat ve Kiliseler*

*Meliton Karas***

İmroz adasının dinî (kilise) tarihinin, Hristiyanlığın ortaya çıkmasından, 11. yüzyılın başlarına kadar süren zaman dilimi içinde karanlık devirleri çoktur. Bunun en önemli nedeni elimizde o zamanlardan kalma yazılı kaynak olmamasıdır. Buna rağmen anlatılardan bildiğimiz tek bir şey vardır; o da Ortodoksluğun, yayılmaya başlamasının ilk zamanlarından beri adalılar tarafından kabullenilmiş olup insanların hayatına iman ve inanç olarak yerleşmiş olmasıdır. Kilisenin yüksek mertebelerinde bulunan başpapaz, başpiskopos ve metropolit gibi kilise önderleri ile daha alt derecelerde bulunan, fazla eğitim görmemiş papazların, İmrozluların eğitiminde büyük rolü vardır. Din adamlarının, zor zamanlarda yerel inancın ve gelenek-göreneklerin korunmasında büyük katkısı olmakla kalmamış, aynı zamanda adalıların ilk öğrenimini temin edecek okulların erken bir dönemde açılmasında da önemli etkileri olmuştur.

Bu makale, yazarın ***Η νήσος Ίμβρος: Συμβολή εις την Εκκλησιαστικήν Ιστορίαν της*** [İmroz adası: İmroz'un Kilise Tarihi'ne Katkı] adlı eserinden derlenmiştir. Meliton Karas, ***Η νήσος Ίμβρος: Συμβολή εις την Εκκλησιαστικήν Ιστορίαν της*** [İmroz adası: İmroz'un Kilise Tarihi'ne Katkı] (Thessaloniki: Patriarhikon İdrima Paterikon Meleton, 1987).

** Dr. Meliton Karas, Filadelfias (Alaşehir) Metropoliti.

Patrikhane Eksarhlığı (Temsilciliği) ve Başpiskoposluk olarak İmroz

İmroz'un Limnos (Limni) adasına yakınlığını ve bu adayla devamlı ve yoğun iletişimde bulunduğunu göz önünde tutacak olursak, Hristiyanlığın İmroz'da –Limnos'da olduğu gibi– 2. yüzyılın başlarından ya da ortasından sonra yayıldığını düşünebiliriz.

Büyük bir olasılıkla, 11. yüzyılın başlarına kadar İmroz, Limnos Piskoposluğu'na bağlıydı. Bu tarihte İmroz, Patrikhane eksarhlığı (temsilciliği) olarak ilân edilmiş ve adaya 1. Eksarhos olarak Mihail Kirularios atanmıştır.[1] Bu durum 14. yüzyıla kadar devam etmiş ve bu tarihten sonra İmroz, yeniden Limnos Başpiskoposluğu'na bağlanmıştır. Haçlı seferlerinden[2] önce Patrikhane temsilcisi tarafından idare edildiğine göre bu sırada da herhalde başka herhangi bir kilise yönetimine bağlanmadan *Protopapas* (başpapaz) adını taşıyan bir Patrikhane temsilcisi tarafından yönetilmiştir. 1262 yılından sonra İmroz adasındaki eksarhos, ya patrik tarafından atanıp gönderilir ya da adanın papazları arasından seçilirdi.[3]

1321-1397 yılları arasında İmroz'un Limnos adasına bağlandığını yazılı kaynaklardan biliyoruz.[4] 1397 yılında İmroz, Patrik IV. Andonios tarafından bağımsız başpiskoposluk olarak ilân edilir.[5] Bu devrin

---

1 Limnos Metropoliti Vasilios Atesis, Η Μητρόπολη Ίμβρου και Τενέδου ανά τους αιώνες [*İ Mitropoli İmvru ke Tenedu ana tus Eones*, Yüzyıllar Boyunca İmroz ve Tenedos Metropolitliği] *Ekklisia ke Theologia*, sy. 2, 1981, s. 437-438.

2 IV. Haçlı seferi sırasında İstanbul Latin işgaline uğramış ve bir süre Latinler tarafından yönetilmiştir. (1204-1261). Bu dönemde İmroz da Latin yönetimine geçmişti. (Derleyenin notu; bundan sonra DN.)

3 Aleksandros Zafiriadis, Η Ιστορία της Εκκλησίας Ίμβρου [*İstoria tis Ekklisias İmvru*, İmroz'un Kilise Tarihi] (Atina: yy, 1938), s. 41.

4 Vasilios Mistakidis, Επισκοπικοί κατάλογοι [*Episkopiki Katalogi*, Piskoposluk Kataloglan] (Atina, Epetiris Eterias Vizantinon Spudon 1936), s. 179.

5 Müller Miklosich, *Acta Patriarcatus Constantinopolitane tom. II* (Vindobonae: yy, 1862), s. 272-273.

dinî tarihiyle ilgili bilgimiz azdır. İmroz Başpiskoposluğu ile Meyistis Lavras Manastırı[6] arasında, İmroz'daki Meyistis Lavras Vakfı'na ait olan Aziz Mihail'in bir ikonası yüzünden çıkan anlaşmazlıklardan başka hiçbir şey bilmiyoruz.[7]

İstanbul kuşatıldığı zaman, İmroz'da –Katoliklerle birleşmek isteyenlerle buna karşı olanlar olarak– halk ikiye ayrıldığı zaman Katoliklerle birleşmeyi isteyenlerin başında Aleksandros Asanis adında bir kişi, bu birleşmeye karşı olanların başında ise –ada halkının çoğunluğuyla birlikte– ünlü tarihçi Kritovulos vardı. İstanbul'un fethinden sonra İmroz diplomatik hareketlerle Osmanlı yönetimine dahil olmuştu.[8] Zamanın yazarı İoannis Evgenikos'un *Ekfraseos Imvru* adlı eserinden o yıllarda İmroz'da çok sayıda keşişin yaşadığını öğreniyoruz.

16. ile 17. yüzyıllar arasında adanın kilise tarihinin en karanlık devridir. Venedikliler'in ve korsanların saldırılarına maruz kalan İmroz'da büyük felâketler yaşandı. Aynı zamanda kiliseler, manastırlar ve hemen hemen tüm din kurumları yağmalandı[9] ve bu süre içinde zor durumlar yaşandı. Fazla eğitim görmemiş olmalarına rağmen İmroz'daki metropolitlerin, eğitimsiz ada halkını destekleyerek onların dinsel gelenek ve göreneklerini devam ettirmelerinde ve böylece İmroz'da kalmalarında büyük katkıları oldu.

İmroz metropolitliği arşivinde bulunan metinlerden anlaşıldığına

---

6 Meyistis Lavras Manastırı: Athos Yarımadası'ndaki aynı adla anılan dağda bulunan manastırlardan birisi. DN.

7 Aleksandros Zafiriadis, *Η Ιστορία της Εκκλησίας Ίμβρου* [*İ istoria tis Ekklisias İmvru*, İmroz'un kilise tarihi] (Atina: yy, 1938), s. 44; Panayiotis Kalaitzis, Εκκλησιαστική ιστορία της Ίμβρου [*Ekklisiastiki İstoria tis İmvru*, İmroz'un kilise tarihi] (Atina: yy, 1971), s. 272.

8 Nikolaos Andriotis, *Ο Κριτόβουλος ο Ίμβριος και το ιστορικό του έργο* [*O Kritovulos o İmvrios ke to istoriko tu ergo*, İmrozlu Kritovulos ve Tarihi Eseri] *Ellinika*, sy. 2, 1929, s.167-200; İmroz, sy. 2-3, 1949-1950.

9 Aleksandros Zafiriadis, *Το Φραγκοπήδημα* [*To Frangopidima*, Ayios Dimitrios Panayın] *İmroz*, sy. 2, 1948, s. 100-101, 133-135.

göre, İmroz kilisesi, adadaki Hristiyanlarla imparatorluk hükümeti arasındaki ilişkilerin iyi olmasını sağlamayı üstlenmiş; Ortodoks Hristiyanların sosyal ve siyasal hayatının asıl lideri ve koordinatörü olmuştur. Malını mülkünü akrabalarına satmak, değiş tokuş etmek, devretmek ya da köylerinin kilisesine vakfetmek isteyenler onlara başvururdu. Aralarındaki problemlere çözüm bulmak ya da yerel yöneticilerle anlaşmazlıklarının giderilmesi için de onlara başvururlardı. Bir köyün ya da tüm adanın ortak bir problemi olduğunda yine kilise, görevlilere dilekçe yazarak bunları halletmek görevini üstlenirdi. Ayrıca, bütün vasiyetnameler metropolitlikte düzenlenirdi.

1397'de İmroz'un ayrı bir başpiskoposluk olduğu, 15. yüzyılın ortalarına kadar –yani bir yüzyılı aşan bir süre– böyle kaldığı ve 15. yüzyılın ortalarında da metropolitlik olarak ilân edildiği kesin sayılabilir. Zira tüm kilise belgelerinde (metropolitlerin isimleri yazılmış listelerde vb.) İmroz Kilisesi sürekli metropolitlik olarak kaydedilmiştir.[10] Metropolitliğin sınıflandırılmasında bazen kimi değişiklikler olmasına rağmen değer ve onurlandırmada İmroz, daima metropolitlik olarak gösterilmiştir.

Bunu ispatlayan bir belge olmamasına rağmen, İmroz Kilisesi'nin İstanbul'un fethinden hemen sonraki yıllarda metropolitlik olduğu

---

10 15. yüzyıl kodekslerinde metropolitlik olarak ifade edilmemesi ve bu yüzyıldan önce metropolitlik mertebesine ulaşmamasına rağmen, İstanbul'un fethinden sonraki Büyük Kilise Metropolitlikleri Kataloğunda (*Sintagmatia*larında) metropolitlik olarak geçer. Fethin ilk yıllarında Jean Darrouzes, *Natitiae Episcopatuum Ecclesiae Constantinopolitane* adlı eserinde metropolitlik olarak bahseder. Jean Darrouzes, *Natitiae Episcopatuum Ecclesiae Constantinopolitane* (Paris: Inst. Français d'Études Byzantines, 1981), s. 70. Heinrich Gelzer, *Texte der Notitiae Episcopatuum Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte* adlı eserinde aynısını söyler. Heinrich Gelzer, Texte der Notitiae Episcopatuum Ungedruckte und ungenügend veröffentlicht (Munich: yy, 1900), s. 614. Bundan sonraki piskopos zinciri tarihinde metropolitlik olarak geçer ve bu değerden de hiçbir zaman düşmez.

kanısındayız. Filaretos Vafidis'ten elde edilmiş bir kanıt bu kanıyı güçlendirmektedir.[11] Onun yazısına göre Hios adasının (Sakız adası) Kilisesi, 15. yüzyılın ortalanna kadar başpiskoposluk olup o tarihten sonra da Evripos, Nafplion, Argos, Rizio, Ankhialos, İmroz, Limnos, ve Ungrovlahia Kiliseleri ile birlikte metropolitlik mertebesine yükseltilmiştir.

İmroz'da 19. yüzyıl boyunca kilisenin faaliyetleri büyük gelişme göstermiştir. Değerli kişilerin yerleşmesinden başka, güçlü ve aktif metropolitlerin seçilmesi adadaki eğitimin ve dinî, sosyal ve kültürel hayatın gelişmesini sağlamıştır. Bu yüzyıl süresince adadaki köylerde derli toplu güzel kiliseler inşa edilir ve bu adanın kalkınmasında temel faktör olan halkın dinî görüşünün de gelişmesini sağlar. Bu süre içinde adadaki başpiskoposluk tarafından düzenlenmiş kodekslere kaydedilmiş çeşitli belgeler vardır. Bunlardan adadaki büyük manevi gelişmeyi anlayabiliyoruz. Panayia'daki Merkez Rum Okulu'ndan başka okullar kurulur, öğretmenler özel ders verirler. Aynaroz'a[12] bağlı manastırlann vakıflan büyük bir gelişme gösterir. Okullarda ve aynı zamanda kiliselerin narteksleri nde[13] genç İmrozlular için ilk dersler verilir. Bartholomeos Kutlumusianos'un attığı temellere dayanan ve onun fikirlerini geliştirmek isteyen İmrozlu Başpiskopos Nikiforos

---

11 Filaretos Vafidis, **Εκκλησιαστική Ιστορία** [*Ekklisiastiki İstoria*, Kilise tarihi] (İstanbul: yy, 1919), cilt 3, bölüm 1, s.17; Andreadis İoannis, ***Ιστορία της εν Χίω Ορθοδόξου Εκκλησίας*** [*İstoria tis en Hio Orthodoksu Ekklisias*, Sakız adası Ortodoks Kilisesi Tarihi] (Atina: yy, 1940), s. 17-18.

12 Aynaroz: Yunanca 'Kutsal Dağ' (***Άγιον όρος***, Ayion Oros) anlamına gelir. Kuzey Yunanistan'da Halkidiki bölgesinde, Athos yarımadasında tamamen manastırlarla kaplı dağ. Aynaroz'daki manastırlar idari olarak Bizanslılar zamanında İstanbul Rum Patrikhanesi'ne bağlanmıştır, bu idari statü hâlâ bu şekilde devam etmektedir. DN.

13 Narteks: Kilisenin giriş bölümü. DN.

Glikas'ın zamanında İmroz'da en büyük gelişme yaşanır.[14]

19. yüzyıl boyunca İmroz'a yedi başpiskopos atanmıştır. Bunlar, birkaç istisna dışında, fakir adaya büyük ilgi göstermişlerdir. Bazıları halkın çıkarına maaşlarını bile almamışlar, bazıları okulların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla metropolitlik gelirlerinden faydalanmayıp onlara vermişler, bazıları da bizzat kendileri çalışarak adaya yardımcı olmuşlardır.

20. yüzyılda İmroz Kilisesi

Bu asırda Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen büyük değişiklikler nedeniyle, İmroz Kilisesi, Patrikhane'ye bağlı tüm Anadolu'daki kiliselerin ortak kaderini yaşamıştır.

Eskiden alınmış bir kararla, özel bir kanun gereğince[15] tüm eyaletlerin dinî liderleri yerel yönetim kurullarına katılma ve diğer ileri gelenlerin önünde, müftünün yanında oturma hakkına sahiptiler. Kurulla ilgili belgelere de imza atıp damga vurabilirlerdi. Bu haklan Babıâli tarafından 28 Kasım 1868 tarihinde bakanlık karan olarak ilan edilmişti. Bu karar, aynı tarihte, Patriğin yazdığı bir mektupla Ekümenik Patrikhane'ye bağlı tüm piskoposlara bildirilmiştir. Bu hak, 1899 yılında Ortodoks Hristiyan metropolitler için değiştirilmiştir. Artık bundan sonra protokoldeki sıralamada dinî liderler en sonda yer almıştır (naip, vali, defterdar, mektupçu, kadı). Livalarda ve kazalarda bu düzenin izleneceği duyurulmuştu.[16] Bu yeni karara karşı Patrikhane Babıâli'ye dilekçe sunarak şikâyette bulunmuştur.[17]

Daha sonra, Ekümenik Patrikhane'ye bağlı episkoposlann yerel

---

14 Bartholomeos Kutlumusianos ve Nikiforos Glikas'ın İmroz'daki eğitim faaliyetleri için *bk.* Makis Butaras'ın bu kitaptaki "İmroz'un Eğitim Serüveni" adlı makalesi.

15 Vasilis Kallifronos, Εκκλησιαστικά, sy. 4 [*Ekklisiastika* 4, Kilise Hakkında 4] 1870, s.74-76.

16 Patrikhane Arşivi, Kodeks 18 Mayıs 1899, s. 370-371.

17 Patrikhane Arşivi, Kodeks 18 Mayıs 1899, s. 370-371.

yönetim kurullarında bulunmaları yasaklanmıştır. Patrik III. İoakim yeniden bir dilekçe yazarak Osmanlı hükümetinden "Dinî önderlerin eski usüle göre müftülerden sonra oturmalarını" istemiştir.[18]

Bir çok safhadan sonra 1901 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Adalet ve Diyanet İşleri Bakanlığı'nın çıkardığı özel tezkere ve Patrikhane'ye gönderilen bir kararla bu konu çözümlendi. Bu karara göre, "yönetim kurullarında dinî liderlerin protokol sıralamasındaki yeri, eskiden olduğu gibi devam edecekti."[19] Bu karar vilayetlerdeki manevi önderlerin protokol sıralamasındaki yeri için geçerliydi. Kaymakamlıklarda ise bu sorun değişik bir şekilde sonuçlanmıştır. Alınan ortak bir karar doğrultusunda Adalet Bakanlığı'nın tezkeresine ve Osmanlı Devleti Din İşleri Kurulu'nun 19 Mayıs 1901 tarihli ve 2801 sicil numaralı kararına göre "kaymakamlıkların yönetim kurullarında mal müdürünün ve kâtiplerin, müftü ve dinî liderlerden sonra oturmaları gerektiği açıklanmıştır. Bununla beraber, imparatorluk genelinde durum ne olursa olsun, İmroz'da metropolitin her zaman özel bir yeri vardı. Yerel yönetim daima onun liderliğini, ahali üzerindeki etkisini ve gücünü kabul ederdi. Metropolit de her durumda halkın haklarını cesaretle korumaktan çekinmezdi. Bunun en güzel örneği yurt dışında bulunan İmrozlular tarafından ödenmesi gereken askerlik bedelininin adada yaşayan akrabalarından alınmaması için Metropolit Paisios'un hükümete sunduğu dilekçesine olumlu cevap almasıdır.[20] İmroz Metropoliti'nin protokoldeki yeri ve yöneticiler tarafından ona gösterilen saygının örneği ise resmi belgelerde kendisine "Sayın Beyim" olarak hitap edilmesi ve tüm resmî törenlere davet edilmesidir.[21]

---

18 Patrikhane Arşivi, Kodeks 9 Mayıs 1900, s. 174.

19 Adalet ve Diyanet İşleri Bakanlığı'nın 16 Ağustos 1901 tarihli mektubu.

20 İmroz-Tenedos Metropolitliği Arşivi.

21 İmroz Kaymakamlığı'nın 19 Ağustos 1908 tarihli yazısı. İmroz-Tenedos Metropolitliği Arşivi.

İmroz Metropoliti İoannikios (1905-1908) devlet makamlarına yaptığı girişimlerle ulaşım, posta ve telgraf hizmetlerinin gelişmesini ve bu sorunun ilgili makamlar tarafından ele alınmasını sağlamıştı. Kilise ile İmroz'daki makamlar arasındaki ilişkilerin iyi olduğunun en iyi örneği, İmroz Metropoliti Hrisostomos'un, Kaymakam Hayri Bey'in uzaklaştırılmaması yönünde ricada bulunup aracılık yapmasıdır.

Bu zamanlarda –1900'lerin başlarında– ortaya çıkan başka bir sorun, İmroz'daki Kaymakamlığa bağlı Rum kâtipliğinin kaldırılmasıdır. Kaymakamlıkta daima Yunancadan Türkçeye ve Türkçeden Yunancaya çeviri yapan çok iyi Osmanlı Türkçesi ve Yunanca bilen bir Rum çevirmen (kâtip) bulunurdu. Yerli halk genellikle Türkçe bilmediği için bu görevde bulunan kâtip kaymakamlığın belkemiğiydi. İmroz Metropoliti Hrisostomos hem üst kilise makamlarına[22] hem de kaymakam muavinine başvurup bu karardan vazgeçilmesi için girişimde bulunmuştu.[23]

İmroz'da Yunanistan hâkimiyeti boyunca (1913-1923) kilisenin statüsü aynı şekilde devam etti. Yani İmroz metropolitliği Ekümenik Patrikhane'ye bağlı olarak onun yasal çerçevesi içinde, gelenek ve kurumlarına uygun olarak çalışmaya devam etti.

1923 yılında, Türkiye'deki bütün diğer metropolitler için olduğu gibi, İmroz Metropoliti de yalnız manevi ve dinsel önder olarak görevlerini sürdürmeye devam etti. Aynı yıl, Ekümenik Patrikhane Aziz Sinod'unun[24] bir kararıyla, Midilli Metropolitliği'ne bağlı olan Tenedos (Bozcaada) Kilisesi İmroz Metropolitliği'ne bağlandı. Fakat bu

---

22 İmroz Metropoliti Hrisostomos'un Patrik III. İoakim'e 1 Nisan 1910'da gönderdiği mektup. İmroz-Tenedos Metropolitliği Arşivi.

23 İmroz Metropoliti Hrisostomos'un İmroz yöneticisine 1 Nisan 1910'da gönderdiği mektup. İmroz- Tenedos Metropolitliği Arşivi.

24 Sinod (*σύνοδος*), sinodos kelimesi meclis demektir. Ekümenik Patrikhanenin meclisi "Aziz ve Kutsal Meclis" diye adlandırılmakta, diğer kilise meclislerine sadece kutsal meclis denmektedir. DN.

İmroz- Tenedos Metropolitliği

karar ancak 1925 yılında Aziz Sinod tarafından imzalanıp yürürlüğe girdi.[25] Din adamlanyla ilgili en önemli olaylardan biri, 1935 yılında yürürlüğe giren Kıyafet Kanunu ile Türkiye'deki tüm diğer Müslüman, Yahudi dinî liderler için olduğu gibi, papazların cüppe giymelerinin yasaklanmış olmasıdır.

1923 yılından sonra İmroz metropolitleri, halka büyük özen gösterip meydana gelen tüm problemlerin çözülmesine yardımda bulunmak, yeni okullar açtırıp adadaki insanların eğitimine katkıda bulunmak için ilgili makamlara başvurup İmroz'da yaşamı kolaylaştıracak ve insanlann başarılı olmalarını sağlayacak girişimlerde bulunmuşlardır. Bu davranışlarının bugüne kadar devam ederek gelenek haline gelmiş olduğu söylenebilir.

Kendi iradesi dışındaki olaylardan ötürü İmroz'daki görevine ancak 1930 yılında başlayabilen İmroz ve Tenedos Metropoliti İakovos Papapaisiu, İstanbul'da ve daha sonra da İmroz'da adalıların hayatını kolaylaştırmak, çiftçiliği geliştirmek için çalıştı. Bunun için, arıcılık

25 Kodeks 979, *Patrikhane Notlan*, s. 93-94 ve Ortodoksia, sy. 1, 1926, s. 421- 422.

gibi köy işlerinde eğitim almaları düşüncesiyle adanın gençlerini üniversitelere ve üniversite mezunlarını lisansüstü eğitim yapmak üzere Yunanistan'a gönderdi. Bunların çoğu daha sonra adaya dönüp ahalinin hayat şartlarının iyileşmesi için uğraşmışlardır. Merhum metropolit Papapaisiu, herkesin aklında hayatını halkın hizmetine adamış, aydın bir kişi, saygıdeğer bir manevi önder olarak kalmıştır.

Cumhuriyet döneminde İmroz'un kilise tarihine şan katan metropolit, İmroz ve Tenedos metropoliti Meliton Hacis (Hatzis) olmuştur (1950-1963). Yaptıkları şöyle özetlenebilir: İki adada yaşayanların şahsi ve ailevi problemlerini, adalardaki sosyal sorunları anlamak ve bunlara çözüm bulmak; makamlarla her zaman samimi ve iyi niyetli bir iletişim kurarak inisiyatif kullanıp halkı cesaretle korumak; metropolitliğin yönetimini düzene koyarak başarılı olmasını sağlamak; olabildiği kadanyla hem gündelik hem dinî yaşamı düzenleyici bir durum yaratmak; vaazların düzenli bir şekilde verilmesini sağlamak; gençlik için düzenli kilise okulları açtırmak ve eğitim konularına özel bir özen göstermek[26] için uğraşmıştı.

Meliton Hacis, İmroz ve Tenedos'ta altısı İmroz'da olmak üzere yedi ilkokul, yine İmroz'da bir ortaokul inşa ettirmişti. Bu ortaokulun lise olarak da hizmet vermesi niyetinde olmasına rağmen ilgili makamlar gerekli izni vermemişlerdir. Hacis, görevine tayin edilir edilmez hemen Çanakkale makamlarıyla iletişim kurdu. Çanakkale milletvekillerinin çalışmaları sayesinde İmroz ve Tenedos adalarında yeniden Rumca eğitim başladı.

Metropolit Meliton, bu okulları devletin gönderdiği eğitim personeli ve resmî okul müfredatına göre düzenlerdi. Kendi verdiği ya da bulduğu çeşitli burslarla öğretmenlerin yurt dışına gidip okumalarını sağlamıştır. Böylece bu okulların gelecekte iyi bir şekilde eğitim vermelerini sağlamak istemişti.

---

26 Kodeks Dimoyerondias, Ayii Theodori Arşivi, s. 18.

O zamana kadar İmrozlu genç kızlar İstanbul'un zengin ailelerine hizmetçi olarak gönderilirdi. Meliton bunu yasakladı. Genç kızların eğitimi için özel burslar sağladı.[27] Metropolit Meliton'un maddi ve manevi yardımıyla ve onun himayesi altında 200'den fazla genç İmrozlu erkek ve kız çeşitli fakültelerde yüksek öğrenim görmüştür. Aynı zamanda İmroz'da beş anaokulu, gençler için çeşitli kültür dernekleri ve Panayia'da (adanın merkezinde) fakir öğrenciler için bir aşevi açtırdı. Bütün bunları da kendi çabasıyla bulup iletişim kurduğu insanlardan ve kurumlardan sağladığı gelirlerle yapmıştır.

Meliton Hacis ayrıca ada halkına yol, merkezde elektrik tesisatları temin etmiş, yeni metotlarla çiftçiliğin geliştirilmesi ve deniz ürünlerinden faydalanmak için çalışmalar yapılmasını sağlamıştır. Bundan başka, bir hastanenin inşası için İmrozluları bazı tarlalarını Panayia Kilisesi'ne bağışlamaları için ikna etmiş, hastanenin inşası için devletten izin almıştır.[28] 20 Temmuz 1959 tarihinde hastanenin açılış töreni yapıldı ve hizmet vermeye başladı.[29]

Metropolit Meliton, İmroz'daki görevi boyunca yine kendi çabalarıyla sağladığı parayla ve yerel kurumların katkısıyla birçok kır kilisesi (şapel) inşa ettirmiştir.[30] Yalnız İmroz'da altı tane kilise okulu açtırmıştır. Bu okullara her yıl aşağı yukarı 500-600 çocuk gitmiştir.

İmroz'un zor zamanlarında, İmroz Metropoliti Fotios Savaidis (1972-2002), yalın karakteri ve ortaya çıkan problemlerin çözülmesine gösterdiği ilgi ve özenle –özellikle 1974-1980 yılları arasında–

---

27 29 Eylül 1981'de yazarın Kadıköy Metropoliti Meliton ile yaptığı sözlü mülakatta edinilen bilgi.

28 29 Eylül 1981'de yazarın Kadıköy Metropoliti Meliton ile yaptığı sözlü mülakatta edinilen bilgi.

29 Metropolit Meliton Hacis'in 29 Temmuz 1959 tarihli raporu. Ekümenik Patrikhane Başsekreterlik Arşivi, İstanbul.

30 Şapel. Azizlerin adlarını vererek, onları onurlandırmak amaçlı kırsal alanda yapılan küçük kır kiliseleri. DN.

ahalinin güçlenmesi için çalışmış, ahalinin adayı terk etmemesinde büyük rol oynamıştır. Aynı zamanda, eski aydın kilise adamlarının izinde devam ederek, yurt dışında yaşayan İmrozlular ve başka kaynaklardan bulduğu maddi destekle adalıların kültürel yaşamının devam etmesine katkıda bulunmuştur.

Son olarak, 2002 yılının Eylülünden sonra oy birliği ile seçilen Agridialı (Tepeköylü) Kirilos Dragunis, İmroz ve Tenedos Metropoliti olarak görevlendirildi. Kendisi adada kalan ahaliye kısa bir sürede verdiği manevi destekle, bazılarının yaşanan zor durumlar nedeniyle gittikleri yerlerden adaya geri dönmelerine yardım etmiş, mahkemelere başvurup kiliseye ait olup istimlak edilmiş mülklerin bazılarının geri verilmesini sağlamış, yıkılmış ve harap hale gelmiş olan kır kiliselerinin çoğunu onartmıştır.

20. yüzyıl boyunca birçok İmrozlu rahip Ortodoks Kilisesine hizmet etmiştir: Bunların arasında merhum Amerika Başpiskopos'u İakovos Kukuzis[31] Filadelfia Metropoliti, şimdiki Ekümenik Patrik, Bartholomeos Arhondonis, eski Selefkia metropoliti olan şimdiki İmroz ve Tenedos Metropoliti Kirilos, Pamfilos Piskopos yardımcısı olan şimdiki Simi Metropoliti Hrisostomos, Mira Metropoliti Hrisostomos ve Ekümenik Patrikhane'nin arşiv görevlisi Nikolaos Petropelis bulunmaktadır.[32]

Dinsel yaşam

İmrozlular, tarih boyunca atalarının topraklarına ve Ortodoksluğa bağlı ve sadık kalarak geleneklerine göre Tanrı'ya ibadet etmişlerdir. Her köyün kendi kilisesi vardı; kiliseler ibadetin yanı sıra aynı zaman-

---

31 Meliton Karas, *Η Νήσος Ίμβρος. Συμβολή εις την Εκκλησιαστικήν Ιστορίαν της* [*İ Nisos İmvros, Simvoli is tin Eklisiastikin İstorian tis*, İmroz adası Kilise Tarihine Katkı] (Thessaloniki: Patriarhikon İdrima Paterikon Meleton, 1987), s. 302-306

32 *Age.*, s. 209.

da etkinlik merkeziydi ve adalılar boş zamanlarını köy kiliseleri civarında geçirirdi. Vaaz işine gelince, İmroz'da eğitim görmüş papazlar bulunmadığından 18. yüzyılın sonlarına kadar vaaz verilmedi.

Adalılar, dindar insanlardır. Ortodoks Hristiyanlığın dinî bayramlarını, yortularını kutlayan insanlardır. Ayinler onların dertlerini dindirir, onlara teselli verir. Ahlâk konusunda ise –pek nadir görülen istisnalar dışında–[33] ahlaklı, namuslu, her zorluk karşısında birbirlerine yardım eden, manevi önderlerine saygılı ve itaatkâr insanlardı.

1930 yılında İmroz'da 9 manastır, 8 kilise, 280 kır kilisesi, 1951 yılında ise 10 Kilise ve 232 kır kilisesi vardı. Hristiyanlar bu kır kiliselerinde azizin ismi için adanmış olan günlerde yapılan panayırlara katılırlardı. Ayin huşuyla yerine getirildikten sonra, panayır coşku ve şenlik içinde yapılırdı. Ayinden sonra, Hristiyanlığın ilk günlerindeki *agapi*lere[34] benzeyen yemek sofraları kurulur, hep beraber yemek yiyip dans eder eğlenirlerdi.

İmroz'daki 9 manastırdan 4 tanesi Aynaroz Vakfı'na, 3 tanesi Megistis Lavras Manastırı'na, 1 tanesi Kutlumusiu Manastırı'na, 1 tanesi de Sina Manastırı'na bağlıydı. Bu vakıfların uzun bir tarihi vardır. Sadece din ve ahlâk konularında değil, aynı zamanda ekonomi ve eğitimde de adanın gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Bu manastırların arazilerinde çalışarak birçok yoksul adalı iş sahibi olmuş, vakıf onlara yardım etmiş ve destek sağlamıştır. Aynı zamanda bu manastırlarda adalıların eğitimiyle ilgili ilk çalışmalar başlamıştır. Ayinler, Aynaroz düzenine/geleneğine göre yapılırdı, ayinin yüksek ruhaniyetinin İmrozluların maneviyatlarının yükselmesine, dine bağlanmalarına büyük

33 Bu istisnalardan dolayı İmroz metropoliti Paisios 1881 senesinde mnistia kurallarını uygular.

34 Agapi (αγάπη): Sevgi. İlk Hristiyanların her akşam aşai rabbani ayininden sonra beraber yedikleri yemek. Birbirlerine olan ilgi, dayanışma ve yardımlaşmayı agapi yemekleriyle gösteriyorlardı. DN. Angelos Dourlaris'ten edinilen bilgi.

katkıları olmuştur. Adalıların hayatlarının çok önemli bir parçası olan manastırların adadaki yerlerini şöyle özetleyebiliriz:

a) Aynaroz'daki Megistis Lavras Manastın'na bağlı Ayios Konstantinos Vakfı Ayii Theodori köyündeydi. Patrikhane ve Sinod'un *Siyillia*[35] denilen belgelerinde de bu manastırdan söz ediliyor. 1943 yılında ikonaları ve aziz eşyaları metropolitliğe götürülmüş ve manastır kapanmıştır.
b) Aynaroz'daki Megistis Lavras Manastın'na bağlı Kastelianos Ayios Yeoryios vakfı Shinudi köyündeydi. *Siyillia* belgelerinde bundan söz edilir.[36] Bu vakıf 1943 yılında kapanmıştır.
c) Kardamida Dağı'nda bulunan Aynaroz'daki Megistis Lavras Manastın'na bağlı Kalamidiotis Arhistratigos Mihail Vakfı çok eski bir vakıftır. Siyillia belgelerinde bu vakıftan da söz edilir.[37] 1922 yılından beri eski durumunu kaybetmeye başlamış, zamanımızda Shinudi (Derekôy) köyüne ait bir kır kilisesine dönüşmüştür.
d) 1640 ve 1678 *Siyillia*'lannda "yıkılmış ve ortadan kaldırılmış" olarak kaydedilen *Apothiliotis* adıyla tanınmış Kutlumuşlu Manastın'na bağlı Arhistratigos Vakfı, İmroz Metropolit'i

---

35 Siyillia (Σιγίλλια): Bizans döneminde dışişlerinde, diplomaside kullanılan resmî belgelere verilen isim. Daha sonra Patrikhane'nin kullandığı belgelere de aynı isim verilmiştir. Patrikhane Siyillia'lanyla manastır, piskoposluklar, kilise okullan kurulurdu. DN. Angelos Dourlaris'ten edinilen bilgi.

36 Lavriotis Pandeleimon, **Ανέκδοτον Συγίλλιον του Πατριάρχου Τιμοθέου Β' δια τα εν τη νήσω Ἰμβρω μετόχια της ιεράς Μονής Αγίας Λαύρας** [*Anekdoton Siyillion tu Patriarhu Timotheu B' dia ta en ti Niso İmvro Metohia tis İeras Monis Megistis Lavras.* İmroz' daki Megistis Lavras manastın arazileri için Patrik II. Timotheos'un yayınlanmamış Siyillion] *Ortodoksia*, sy. 27, 1952, s. 82-84.

Manuil Yedeon, ***Αρχείον Εκκλησιαστικής ιστορίας τόμος Β' 1911*** [Arhion Ekklisiastikis İstorias tomos B' 1911] s. 262-270.

37 *Age.*, s. 262-270.

Paisios (1672-1700) tarafından onarılmış olup Kutlumuşlu Manastın'na vakfedilmiş olarak gösterilir.[38]

e) Bu vakıf, diğer binalarından başka, Bartholomeos Kutlumusianos tarafından okul olarak kullanılmış iki katlı büyük bir binaya sahipti.[39] Yukarıdaki vakıflar gibi bu vakıf da geçen yüzyılın başlarından beri eski durumunu yitirmiş, nihayet 1943 yılında ortadan kalkmış olduğundan bu kadar eski bir tarihe sahip olan vakıflardan hiçbir iz kalmamıştır.

f) Sîna[40] Manastın'na bağlı Ayios Dimitrios Vakfı, Agridia köyünün Linovrohia bölgesindedir. Eskiden beri, Osmanlı sultanının fermanıyla çalışan/işleyen bu vakıf, daha sonra, büyük olasılıkla 19. yüzyılın başlarında Sîna Manastın'na vakfedilmiştir.[41] Artık keşişlerin odaları yıkıldığından günümüzde görülememektedir, fakat kilise binası hâlâ bir kır kilisesi olarak bulunmaktadır. Her yıl bütün köylerden gelen adalılarla, aziz adına kutlanan günde, yani 26 Ekimde, bu kilisede ayin yapılır. Aynı zamanda Ayios Dimitrios, İmroz'a saldıran Latin korsanların püskürtülmelerine ve adanın kurtulmasına yardım eden bir aziz olarak da anılır.

---

38 Kutlumusianos Bartholomeos, *Υπόμνημα Ιστορικόν περί της νήσου Ίμβρου. [İpomnima İstorikon peri tis Nisu İmvru*, İmroz Tarihi Üzerine Bir İnceleme] Korfu'lu Filolog Andreas Mustoksidis tarafından yazılır ve İmrozlu, Kutlumuşlu Bartholomeos tarafından da tamamlanıp yayınlanır (İstanbul: A. Koromilas ve P. Paspalli, 1845), s.71. Nikos Fanariotis'in Kutlumuşlu Manastınna tarihsiz mektubu. Manastır arşivinde bulunan bu mektupta bu kır kiliselerinin isimleri mevcuttur.

39 Kutlumuş Manastın başrahibi Arhimandritis Hristodulos manastır arşivine dayanarak Bartholomeos için "temelden tadilatını yaptı" diye yazmıştır.

40 Sîna: Sîna Dağı Mısır'ın kuzeyindeki yarımadaya verilen isimdir. Üç tek tanrılı dinin tarihinde önemli olan bu bölgede Hristiyanlığın ilk yayıldığı dönemlerde kurulmuş manastırlar vardır. DN.

41 Kutlumusianos Bartholomeos, *İpomnima İstorikon peri tis Nisu İmvru* [İmroz Tarihi Üzerine Bir İnceleme], s.70.

g) Panayia Balomeni Manastın, Agridia (Tepeköy) köyünün Misadi ya da Mesadi denilen yerinde bulunur. Bugün kır kilisesi ile tüm arazileri, Agridia'ya bağlıdır. İçinde bir ayazması da olan bu kır kilisesi, 1955 yılında onarılarak yenilenmiştir.

h) Nerimata'daki Arhistratigos Manastın, 17 yüzyılın ortalarından beri Ayii Theodori'de bulunmakta olup bugünlerde bu köyün kilisesine bağlıdır. Kapısının üstünde muhtemelen kilisenin inşa tarihi olan 1645 yazılıdır.

i) Agridia köyünün kilisesine bağlı olan Ayios Nikolaos Manastın günümüzde yıkılmış bir durumdadır. Kilisenin etrafında eski köyden kalma büyük mermer parçalan, mezarlar gibi kalıntılar görülür.

j) Shinudi köyünün Anemomili adını taşıyan yerinde, Kalami bölgesine giden yolun üzerinde bulunan Ayia Triada Manastın İmroz Metropolitliği'ne bağlıydı. Tek nefli *vasiliki* tarzında olan bu kilise, keşişlerin odalarıyla birlikte bir tek binadan oluşuyordu. Bugün, bu manastır Shinudi köyünün kilisesine bağlıdır.

Mahallî (Köy cemaatlerine bağlı) Kiliseler

a) Ayii Theodori köyündeki Ayios Yeoryios Kilisesi inşaatı 1765 yılında İmroz Başpiskoposu Neofitos Tenedios zamanında (1762-1785) Mimar Stratigaros tarafından başlatılıp 1780 yılında bitirilmiştir.[42] Narteksi 1820'de inşa edilmiştir.[43] Aynı yıl, kilisenin avlusunda papazın kalacağı bina yapılmıştır.[44] Bu bina, 1866 yılında kilisenin parasıyla temelinden onarılmış ve köyün ilkokulu haline getirilmiştir.[45] Bu bölgede eski temel

42 Kodeks B' 1851-1902, s. 1, Ayii Theodori Arşivi , İmroz.

43 Kodeks B' 1851-1902, s. 7, Ayii Theodori Arşivi, İmroz.

44 Kodeks B' 1851-1902, s. 1, Ayii Theodori Arşivi, İmroz.

45 Kodeks B' 1851-1902, s. 1, Ayii Theodori Arşivi, İmroz.

kalıntıları, Bizans sikkeleri (paralan) ve küpler bulunmuştur. Narteks'in sol tarafındaki duvarın bir kısmında MS 3. yüzyıla ait bir levha kullanılmıştır. İmroz Metropoliti Meliton'un zamanında (1950-1963) bu kilise onanlmıştır.[46]

b) İmroz Metropolitliği olan Panayia Kilisesi'nin özel günü, Meryem Ana'nın vefat günüdür (15 Ağustos). Başlangıçta küçük bir kiliseydi. 1835 yılında İmroz Metropoliti II. Neofitos tarafından ve 1947 yılında kilise meclisi tarafından olmak üzere iki defa onarılmıştır.[47]

c) Panayia'nın vefatına adanmış Shinudi köyüne ait Theotokos Kilisesi'nin inşaatı 1932 yılında İmroz ve Tenedos Metropoliti İakovos'un zamanında başlatılmış, yurt dışındaki İmrozlulann dernekleri tarafından verilen parayla bitirilmiş, nihayet 9 Temmuz 1938'de açılış töreni yapılmıştır.

d) Shinudi'de bulunan Ayia Marina Kilisesi ile ilgili Shinudi köyünün kilisesinin kodekslerinde[48] 1843 yılından başlamak üzere bilanço ve hesaplar kaydedilmiş olduğuna göre kilise bu tarihten önce de vardı. 1845 tarihli bir mektupta da bu kiliseden bahsediliyor. 1954 yılında kilisenin narteksi onarılmıştır.[49]

e) Kastro (Kalekôy) köyünde bulunan Ayia Marina Kilisesi, eskiden oradaki Bizans Ayii Theodori Kilisesi'nin yakınında, Metropolit Neofitos Tenedios zamanlarında (1762-1785) inşa edilmiştir. Bir zamanlar kilisenin ön duvarında bulunan levha-

---

46 *Χρονικά Ιεράς Μητροπόλεως Ίμβρου 1955* [*Hronika İeras Mitropoleos İmvru 1955*, İmroz-Tenedos Metropolitliği Yıllığı 1955] İmroz – Tenedos Metropolitliği Arşivi, s. 8.

47 *İmroz*, sy. 1, 1947, s. 117.

48 Kodeks (1843-1910), ss. 30-32, 40-48, 50-52, 116-119. Shinudi (Dereköy) Arşivi, İmroz.

49 *Χρονικά Ιεράς Μητροπόλεως Ίμβρου 1954* [*Hronika İeras Mitropoleos İmvru 1954*, İmroz-Tenedos Metropolitliği Yıllığı 1954] İmroz-Tenedos Metropolitliği Arşivi.

Kastro'da (Kaleköy) ilk Metropolitlik kilisesi Ayia Marina.
Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

ya göre, ilk defa İmroz Metropoliti Paisios (1881-1902) tarafından onarılmıştır. Günümüzde, Kastro köyündeki eski Ayii Theodori Kilisesi ile daha sonra kale içinde inşa edilen Ayia Marina Kilisesi'nin artık yalnız kalıntıları bulunuyor.

f) Agridia köyündeki Evangelismos Theotoku adındaki kilise, ilk önce 17 yüzyılın ortalarında, köy kurulduğu sıralarda küçük bir kilise olarak inşa edilmiş, 1832 yılında İmroz Metropolit'i İosif zamanlarında (1825-1834) yeniden inşa edilip 1949 yılında da Mısır'a yerleşmiş İmrozlu Theodoros Yannaduris'in bağışıyla onarılmıştır.[50]

g) 19. yüzyıla ait[51] Evlambio köyündeki Ayia Varvara Kilisesi, İo-

50 *İmroz*, sy. 1, 1949, s. 56.

51 Aleksandros Zafiriadis'in eşi Eleni Zafiriadu 'nun tanıklığı ve köy ahalisinin de doğruladığı bilgi.

Ayii Theodori'de bulunan Kimisis Theotoku Kilisesi.
Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

annis ve Konstandinos Yanços kardeşlerin yaptığı maddi yardımla 1948 yılında yeniden inşa edilmiştir.[52]

h) Gliki'deki (Bademlikōy) Kimisis Theotoku (Meryem Ana'nın Vefatı) Kilisesi, 17 yüzyılda inşa edilmiş ve Amerika'ya yerleşmiş İmrozlu Hrisostomos Vasiliadis bağışıyla 1952 yılında onanlmıştır.[53]

i) Ayii Theodori'de bulunan Kimisis Theotoku (Meryem Ana'nın Vefatı) Kilisesi, kōyün en eski kilisesi olup 1775-1785 yıllan arasında, Ayii Teodori Kilisesi'yle birlikte İmroz Metropoliti 1. Neofitos zamanlannda inşa edilmiştir. Günümüzde çok nadir olarak, özellikle yortusu olduğunda, 23 Ağustosta, kapılan ahaliye açılır.

52 *İmroz*, sy. 1, 1947, s. 173 ve *İmroz*, sy. 3, 1949, s.139.

53 *İmroz*, sy. 5, 1952, s. 133.

Evlambio (Yeni Mahalle) Ayia Varvara Kilisesi.
Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

j) Aynı adı taşıyan köyde[54] inşa edilen Ayii Theodori Kilisesi'nin etrafındaki arazide, orada Apollon Tanrısı'na adanmış bir tapınağın bulunduğu olasılığını düşündüren "Apollon'a" diye yazılmış bir mermer taşı vardır. Eskiden, bugün artık ortada olmayan -Ayios Yeoryios Kilisesi'nin avlusuna taşınan - mermer taşlar ve sütunlar bulunurdu.[55]

k) Ayii Theodori köyünde Ayios Yeoryios Kilisesi hakında fazla bir bilgi sahibi değiliz.

l) Kastro köyünde (Kaleköy) Ayios Spiridon Kilisesi vardır. Harap olmuş olan bu küçük kilise, İmroz Metropoliti Meliton'un (1950-1963) çalışmalarıyla ve Amerika'ya yerleşmiş Ksenofon

54 Aleksandros Zafiriadis'in yayınlanmamış *Ayii Theodori Tarihi*. Metropolitlik arşivi.

55 Köy ahalisinin şimdiye kadar tanıklıkları ve Aleksandros Zafiriadis'in yayınlanmamış *Ayii Theodori Tarihi*.

Grigoriu'nun hibesiyle 1952 yılında onarılmış ve Metropolitlik tarafından 26 Nisan 1953'te "Cemaat okulunun masraflarını karşılamak maksadıyla" Ayia Marina Kilisesi'ne bağlanmıştır.[56]

Küçük Kır Kiliseleri (Şapeller)

İmroz'da köy merkezlerinden uzak kırsal alanda, deniz kenarlarında küçük kır kiliseleri vardı. Bunlar tüm adada dağınık halde bulunan yerel geleneklere bağlı kilise bölgelerine aittiler. Yılların geçmesiyle çeşitli nedenlerden dolayı bazıları yok olmuştur. Bazılan harap halde, bazıları ise onarılmış bir şekilde hâlâ mevcuttur.

İmroz'da görülebilecek kır kiliselerine bazı örnekler şöyledir:

Kastro köyünde (Kaleköy) bulunanlar:

a) Köyün içinde Ayios Prodromos Kilisesi. Nikolaos Fanariotis, orada ayin yapmak için Metropolitlik'ten kapılarını açmak için izin istediğine göre[57] 1934 tarihinde zaten terk edilmiş olduğu belli olur.

b) Kastro köyünün rıhtımında Ayios Nikolaos Kilisesi bulunur. İmroz Metropoliti III. Neofitos tarafından tasdik edilen 1845 tarihli satış senetlerinde "Liman bölgesindeki Ayios Nikolaos"[58] olarak kaydedilmiştir. 1949 yılında Ksenofon Grigoriu hibesiyle temelinden yeniden inşa edilmiştir.[59] Vakıflar Müdürlüğü tarafından onarılıp 2011'de yıllar sonra ayin yapılmasına izin verilmiştir.[60]

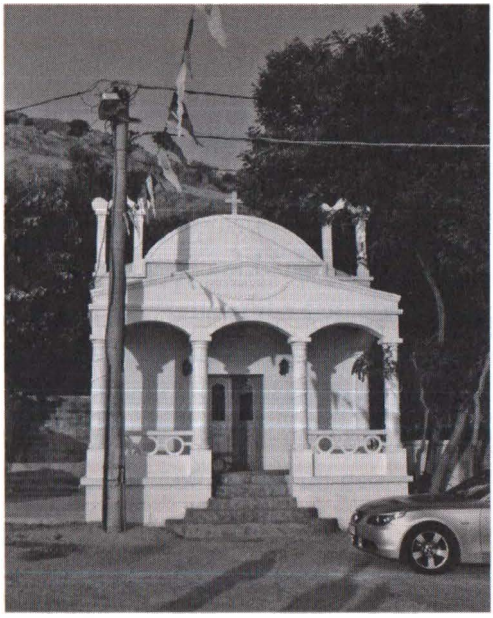
56 Metropolit Meliton'un 1 Ekim 1952 tarihli raporu. Ekümenik Patrikhane Başsekreterlik Arşivi, İstanbul.

57 İmroz-Tenedos Metropolitliği, protokol sy. 117

58 Kodeks, İmroz-Tenedos Metropolitliği s. 65.

59 *İmroz*, sy.1, 1947, s. 15, *İmroz Dergisi*, sy. 3, 1949, s. 139.

60 DN. Angelos Dourlaris'ten edinilen bilgi.

Kastro'da (Kaleköy) Ayios Nikolas kilisesi.
Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

c) Kardamos yöresindeki Panayia Argatara Kilisesi, 1890 yılında Gliki köyünden başarılı tüccar Yeoryios Vasiliadis tarafından inşa edilmiştir. İşçi anlamına gelen adı –İmroz lehçesinde 'argatis', konuşma dili Yunancasında 'ergatis' kelimesinden türetilmiştir.

Gliki köyünde (Bademliköy) bulunanlar:

a) Kamari'de Ayios Andreas Kilisesi vardır. Giriş kapısının üstünde büyük olasılıkla putperest tapınağından getirtilmiş imzalı bir mermer taş bulunur.[61]

b) Ayios Floros Kilisesi. 1837'de ve İoannis Poyacı ile Dimitrios

61 Glikas Nikiforos, *Αρχαιολογικά Ίμβρου* [*Arheologika İmvru*, İmroz arkeolojisi] (İstanbul: Pandora Dergisi, 1858), s. 372.

Birikis arasında yazılmış bir son ödeme makbuzunda bu kiliseden bahsedilmektedir.[62]

Evlambion köyünde (Yeni Mahalle) bulunanlar:

a) Ahalinin Aya Sotira olarak bildiği Metamorfosis Sotiros Kilisesi, köyden 10 dakikalık bir mesafededir. Eskiden, bu yörede korsanlar tarafından yok edilen Sotir adında bir köy vardı.[63] Bu kilise 1951 yılında inşa edilmiştir.[64]

b) Melumia'da Kaniari ve Rahi sıradağları arasında yer alan Ayios Pandeleimon Kilisesi vardır. Epey zaman önce, bu kilisenin civarında Bizans'tan kalma büyük bir demir haç bulunmuştur.[65] Harabe halinde olan bu kilise 1955 yılında onarılmıştır

Panayia köyünde (Merkez) bulunanlar:

a) Merkez'den Kefalos (Aydıncık) istikametine giderken solda Marnados'ta görülen Ayii Anargiri kilisesi.

b) Madaros'ta aynı adlı ayazması olan Ayia Eleni Kilisesi'nin, 1958 yılında damı onarılmış ve templosu[66] yeniden yapılmıştır.

c) Kuletra'da Stamatari'de Ayia Marina Kilisesi bulunur. Kapısının üstünde *Asklipios*'a[67] adanmış imzalı bir mermer taşı vardır.[68]

---

62 Kodeks İmroz-Tenedos Metropolitliği, s. 31.

63 Aleksandros Zafiriadis, *Από τα Ιμβριώτικα Παναγύρια* [*Apo ta İmvriotika Paniyiria*, İmroz Panayırlarından] İmroz, sy. 2, 1948, s. 89.

64 *İmroz*, sy. 5, 1951 s. 27

65 Aleksandros Zafiriadis, *Apo ta İmvriotika Paniyiria*; Kostas Zenginis, *Τα Ενλαμπιανά Εξωκκλήσια* [*Ta Evlambiana Eksokklisia*, Evlambio Köyü Şapelleri] *İmvriotika*, sy. 3, 1985, s.146-148.

66 *Templo*: Ortodoks kiliselerinde ana mekânı *iero vima* (sanctuary) ile ayıran, üzerine ikonalar yerleştirilen mermer veya ahşap bizans kökenli mimari motif. İkonostasio da denir. DN. Suna Çağaptay'dan edinilen bilgi.

67 Yunan mitolojisinde hekimlik tanrısı. DN.

68 Glikas Nikiforos, *Arheologika İmvru*.

d) Dukinado'da Ayii Apostoli Kilisesi. Eski putperest bir tapınaktan kalma altı sütun üzerine inşa edildiğinden "altı sütunlü Ayii Apostoli"[69] olarak da tanınır. Kuzey duvarında da "zaferi getiren Hermes'e" adanmış olan bir levha vardır.[70]
e) Kalamia'da deniz üzerinde inşa edilmiş olan Ayios İoannis Prodromos Kilisesi vardır.
f) Vunaritsia'da çok eski görünen Ayios Sinis (Simeon) Kilisesi'nin etrafındaki arazide birçok küp, mermer taşı parçaları ve temel kalıntıları bulunmuştur.
g) Kokkina'da deniz kenarında Panayia Theotokos kilisesi bulunmaktadır.

Ayii Theodori (Zeytinlikôy) kôyünde bulunanlar:

a) Kôyün içinde Ayios Dimitrios Kilisesi vardır. 1955 yılında Melitis Metropoliti –sonraki Amerika Başpiskoposu– merhum İakovos Kukuzis'in maddi desteğiyle temelinden yeniden inşa edilmiştir.[71]
b) Zoodohos Piyi ya da Panayia Mnimuritsa Kilisesi, adını etrafta bulunan mezarlardan (mnimuria)[72] almıştır. Yerli halkın söylediğine göre kilisenin adı aşağıdaki rivayetle ilgilidir: Kilisenin bulunduğu yörede bir köy varmış, fakat orada doğan çocukların tümü bilinmeyen bir hastalıktan ölürmüş. Bu hastalıktan

---

69 Ayii (Ayios'un çoğul hali) Apostoli. 12 Havari Kilisesi. DN.

70 Glikas Nikiforos, *Arheologika İmvru*.

71 Ayii Theodori Eylûl 1955 bûlteni. İmroz –Tenedos Metropolitliği. Kodeks B' 1851-1902, s. 49, Ayii Theodori, İmroz. Muhtarlık, 10 Nisan 1959 tarihinde aldığı kararla Amerika Başpiskoposu İakovos'a kiliseye zaman zaman malzeme için yaptığı bağışlar ve Ayios Dimitrios şapeli tadilatı için teşekkür etti. Muhtarlık aynı kararla anne ve babasının mezarının bulunduğu yerin, İakovos'a ebedi bir aile mezarlığı olarak tahsis edildiğini bildirdi.

72 Mnima (*μνήμα*): mezar. Mnimuria, mnima kellmesinden türemiştir. DN.

Yarısı harabeye dönmüş Yıldız koyu deniz kıyısındaki Panayia Kardamiotissa kilisesinde ayin. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

dolayı halk köyü terk etmiş, ama mezarlar ve kilise kalmıştır.[73] Günümüze kalmamış olan bu kilisenin önünden Agridia ve Shinudi'ye giden şose yol geçerdi.

c) Eskiden Paleohori adını taşıyan yörede Panayia Katavirni Kilisesi bulunur. Bizans zamanından kalma olduğu, altar oyuğunda (sunak) bulunan büyük Bizans tarzı haçtan belli olur.[74]

Agridia köyünde (Tepeköy) bulunanlar:

a) Günümüze kadar gelemeyen, Agridia köyünün bulunduğu dağ ile aynı adı taşıyan ve İmroz'un bu en yüksek dağının tepesinde (600 metre) Profitis İlias Kilisesi vardır.[75]

---

73 Günümüzde harabeye dönmüştür.

74 Aleksandros Zafiriadis, *Από την ιστορίαν των εξωκκλησίων της Ίμβρου* [*Apo tin istorian ton eksokklision tis İmvru*, İmrozu'un Kır Kiliseleri Tarihinden] Anı defteri (Atina: yy, 1938), s. 150. Bu kır kilisesi günümüzde yoktur.

75 Bu kır klilisesi günümüzde yoktur.

Bir kır kilisesi panayırı.
Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

b) Ayios Dimitrios Kilisesi, 1955 yılında yeniden inşa edilmiştir. İnşa edildiği yerin toprağı uygun olmadığından daha sonra ana yolun yakınında başka bir tepeye taşınmıştır.[76]

c) Ayios Fanurios Kilisesi, köyün civarında Yeoryios Sozos hibesiyle inşa edilip Agridia cemaatine hediye edilmiştir. 26 Ağustos 1955'te İmroz Metropoliti Meliton tarafından açılış töreni yapılmıştır. Metropolitliğin kararıyla Agridia kilise bölgesine bağlanmıştır.[77]

d) Ayios Modestos Kilisesi mezarlıkta bulunan küçük bir kilisedir. Eski kilise yıkıldıktan sonra yenisi cemaatin maddi desteğiyle 1956 yılında mezarlığın ortasında inşa edilmiştir.[78]

---

76 *Χρονικά Ιεράς Μητροπόλεως Ίμβρου Σεπτέμβριος* 1955 [*Hronika İeras Mitropoleos İmvru 1955* İmroz-Tenedos Metropolitliği Yıllığı, Eylül 1955] İmroz-Tenedos Metropolitliği Arşivi.

77 *İmroz*, sy. 5, 1951, s. 27

78 Agridia köyü Temmuz 1956 yaşam bülteni. İmroz-Tenedos Metropolitliği Arşivi.

Shinudi köyünde bulunanlar:

a) Ayios Konstantinos ve Eleni Kilisesi bulunur. Nikolaki Tzitzia ile Smirna Argiri arasındaki nişanın bozulmasından sonra[79] 1837'de verilen makbuzda yazılanlara göre, eskiden orada Ayia Eleni adını taşıyan bir mahalle ya da köy varmış. Kapısının üzerinde bulunan levhaya göre, kilisenin açılış töreni, 1878 yılında İmroz Metropoliti Nikiforos Glikas tarafından yapılmıştır. Shinudi köyünün aynı adlı mahallesine bağlı olduğu bilinir, fakat Metropolitlik'te bu işlemle ilgili bir tasdik belgesi yoktur. 1922 yılında onarılmıştır.[80]

b) Çok eskiden beri Pirgos'ta iki tepe arasında kurulmuş olan Ayia Anna Kilisesi vardır. Çanakkale Boğazı'ndan Limnos adasına giderken hayatı tehlikeye girdiğinde Ayia Anna'nın bir mucizesi ile kurtulmuş olduğuna inanılan Limnoslu İoannis Andoniadis tarafından 1860 yılında yeniden inşa ettirilmiştir. Kilisede bu olayı hatırlatan iki levha vardı: Son zamanlara kadar altarında bulunan mermer levha ve kapısının üst tarafında bulunan başka bir levha. 1960 yılında onarılmış,[81] şimdi ise harabeye dönmüş durumdadır.

c) Sikia'da Ayia Kallisti Kilisesi[82] diye bilinen kilise belki de Ayia Kalliopi'dir. Rivayetlere göre, Barbaros Hayrettin Paşa'nın adaya gelmesi ve İmroz'un gelirlerinin Süleymaniye Camisi'nin vakfına bağlandığının simgesiymiş. 20. yüzyılda onanlmıştır.[83]

---

79 Kodeks, İmroz-Tenedos Metropolitliği, s. 36.

80 Aleksandros Zafiriadis, *Η Αγία Ελένη του Σχινουδίου* [*İ Agia Eleni tu Shinoudiu*, Shinudi'de Ayia Eleni] *İmroz*, sy. 5, 1952, s. 130-131.

81 *Shinudi köyü Temmuz 1960 Yaşam Bülteni*, İmroz-Tenedos Metropolitliği Arşivi.

82 Günümüzde ayin yapılmamaktadır.

83 Aleksandros Zafiriadis, *Η Αγία Καλή και παράδοσις Βαρβαρός* [*İ Ayia Kali ke Paradosis Varvaros*, Ayia Kali ve Barbaros rivayeti] *İmroz*, sy. 3, 1950, s.185-187. Günümüzde ayin yapılmamaktadır.

Bir kır kilisesinde ayin.
Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

d) Bu yörede aynı adı taşıyan iki kır kilisesi vardı: En eskisi olan Mikros Aya Drifos (Küçük Ayios Trifon) ile daha güzel ve daha büyük olan yeni kilise ve Malaki'deki Ayios Trifon Kilisesi.[84] 1 Şubattaki yortusunda düzenlenen panayıra bütün adalılar katılırdı.[85]

Kır kiliselerinde genellikle yılda bir defa, bazen de iki defa yapılan ayinler, halkın tek eğlencesini teşkil ederdi. Orada hem manevi zevk alırlar hem de eğlenirlerdi. Bu yortulara bazen bütün adalılar katılır, bazen de yalnız o köyün ahalisi katılırdı.[86]

Kilise ve küçük kır kiliseleri çeşitli tarzlarda süslenirdi; ikonaların bazıları 18. ve 19. yüzyıla, bazıları da 20. yüzyıla aitti. Örneğin, Panayia'daki Kimisis Theotoku Kilisesi, Ayii Theodori köyündeki

84 Günümüzde yoktur.

85 Günümüzde yoktur.

86 Meliton Karas, *İ Nisos İmvros, Simvoli is tin Ekklisiastikin İstorian tis*, s. 233.

Ayios Yeoryios ve Kimisis Theotoku Kiliseleri, Shinudi'deki Kimisis Theotoku ve Ayia Marina Kiliseleri, Gliki'deki Kimisis Theotoku Kilisesi çoğunlukla Aynaroz tarzında yapılmış ve taşınabilen ikonalarla süslenmişlerdir. Buna karşılık, Agridia köyündeki Evangelismos Theotoku Kilisesi'nin ikonaları Girit ekolü[87] tarzındadır.

İmroz-Tenedos Metropoliti Meliton zamanında (1950-1963) Kastro köyündeki Ayios Spiridon ve Shinudi'nin Pirgos'undaki Ayios Nikolaos Kilisesi'nin ikonaları İstanbullu ressam İrinarhos Kovas tarafından yapılmıştır.

Gelenek ve Görenekler

İmroz'un gelenek ve görenekleri, tarih boyunca sıkı ilişkide bulunduğu Tenedos, Limnos, Samothraki komşu adalarınınki ile aynıydı. İmrozluların hayatı kilise, ev ve tarlaları arasında geçer, tek eğlenceleri ise kır kiliselerinde düzenlenen ve bunların sayesinde atalarının geleneklerine sadık kalmalarını sağlayan panayırlardı. Bu panayırlar kır eğlenceleri olup adalıların yorucu çalışmalarının tekdüzeliğinde manevi doyum ve beden rahatlığı veren eğlencelerdi.[88]

Geleneklerine göre, kurbanlarını kestikten sonra hep beraber pişirilen kurban etlerini yemelerinden, gündelik hayatlarında yapıp ettiklerine, dokuma tezgâhlarında çalışmaya varıncaya kadar her şey dine saygılarını ve Tanrı'ya inançlarını gösterirdi.

Gerek eski gerekse çağdaş olsun, İmroz'un folklor müziğine bakacak olursak bunlar, her zaman adalıların atalarının geleneklerine say-

---

87 Girit Ekolü: Girit adasında gelişen ve Bizans resim geleneğine bağlı rönesans realizmi karışımı ikona çizim tarzı. DN. Suna Çağaptay'dan edinilen bilgi.

88 Aleksandros Zafiriadis, *Apo ta İmvriotika Paniyiria, İmroz panayırlarından*, s. 80; Kostas Zenginis, Τα εξωκκλήσια και τα πανηγύρια του νησιού μας [*Ta Eksokklisia ke ta paniyiria tu nisiu mas*, adamızın şapelleri ve panayırları] İmvriotika, sy. 2, 1984 s. 74-75. Kostas Ksinos, Πανηγύρια του Αυγούστου στην Ίμβρο [*Paniyiria tu Avgustu stin İmvro*, Ağustos ayı İmroz Panayırları].

gılarını gösteren, günlük yaşam problemlerine değinen şarkılardır.[89]

İmrozluların kendilerine has kullandıkları kelimeler vardır. adada Antik Yunanca'dan kalma, hiç değişmemiş, İmroz'dan başka yerlerde rastlanmayan sözcükler de sıkça kullanılır.[90]

Eski zamanlardan beri, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu zamanında adalet işleri İmroz'da özel bir şekilde uygulanırdı. Her köyde *protoyeros* (kocabaşı) ve *yerondes* yani azalardan oluşan bir *dimoyerondia*[91] yani aza meclisi sistemi işlerdi. Şikâyetçi olanlar aza meclisi memuru olan *krahtise*, yani tellâla başvurup olayın önemine göre azaları genel ya da kısmi toplantıya çağırmasını arz ederdi. Toplantı yeri olarak da altına taştan yapılmış oturaklar konulan bir ağaç kullanılırdı. Orada, *simandron* dedikleri bir çan da vardı. Bu çan üç defa çaldığında şikâyetçi olan, azaları genel toplantıya çağırdığını bildiriyor demekti. Aza meclisi orada toplanıp kocabaşı ve azalar tarafından bu davaya "Aya Triada adına" bakılırdı. Aldıkları kararların herkes tarafından kabul edilmesi şarttı.

Yunancadan Çeviren: Maro Mavropoulou

---

89 Manolis Andronikos, Μελέτη δημοτικών τινων ασμάτων της Ίμβρου, Λεύκωμα [*Meleti Dimotikon Tinon Asmaton tis İmvru, Leſkoma*, İmroz'un Bazı Halk Türküleri Üzerine Çalışma] Anı Defteri (Atina: yy, 1938), s. 95-116.

90 İmroz lehçesi Yunanca'nın açıklamalı etimolojik sözlüğü 2011 yılında yayımlanmıştır. Ksenon Tzavaras, *Λεξικό του Ιμβρακου Ιδιώματος Ερμηνευτικό-Ετυμολογικό* [Leksiko tu Imvriaku Idiomatos Ermineſtiko-Etimologiko, Açıklamalı-Etimolojik İmroz Lehçesi Sözlüğü] Atina: Sillogos İmvrion, 2011.

91 Dimeyerondia: Yaşlılar ve köyün ileri gelenlerinden oluşan meclis. DN.

Osmanlı İdaresinde Bir Rum Adası: On Dokuzuncu Yüzyıl Ortalarında İmroz*

*Feryal Tansuğ***

Kuzey Ege Denizi'nde Osmanlı yönetimi altında bulunan Limni, İmroz,[1] Bozcaada, Semadirek ve Taşöz adalarındaki Rum Ortodoksların sosyal ve ekonomik yaşantıları; merkezî hükümet ve yerel yönetimle olan ilişkileri şimdiye kadar çok az çalışılmıştır. İstanbul'un fethini takip eden yıllarda Osmanlı egemenliğine giren bu insanlar, 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında Yunanistan'ın yönetimine girdi. Lozan Antlaşması'yla (24 Temmuz 1923) sonuçlanan görüşmeler henüz devam ederken, Ocak 1923[2] tarihinde yapılan protokol gereği, İmroz ve Bozcaada'daki Rum Ortodoks Hristiyanların, zorunlu nüfus

---

Bu makale, *Istanbul From A Distance, Center and Provinces in the Ottoman Empire*, isimli kitapta yayınlanmıştır. "*İstanbul* and Aegean Islands: Imroz in the mid-19th Century," derleyenler. Elisabeth Özdalga, Sait Özervarlı, Feryal Tansuğ, *Istanbul as Seen from a Distance. On the Relationship between Provincial Ottomans and their Imperial Centre*, Swedish Research Institute in İstanbul, Transactions No. 20; eddy.se publications, Visby, Sweden, 2011.

** Yrd. Doç. Dr. Feryal Tansuğ, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

1 Bu makaleye dayanak olan Osmanlıca belgelerde adaların adları "İmroz" ve Bozcaada" olarak yazılmıştır. Bu nedenle tüm adaların isimleri Osmanlı'da 19. yüzyılda kullanılan şekilleriyle kullanılmıştır. Okuduğum Osmanlıca belgeleri kontrol eden, karşılaştığım zorlukları aşmamı sağlayan sevgili Yücel Demirel'e yardımları için çok teşekkür ederim.

2 Türkiye ile Yunanistan arasında Ortodoks Hristiyan ve Müslüman nüfusun Mübadelesi'ne ilişkin Sözleşme ve Protokol Antlaşması 30 Ocak 1923'te imzalanmıştır.

mübadelesinin dışında tutulmasına karar verilmişti. Böylece, İstanbullu Rumlarla beraber adalılar, çözülen Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden biçimlenen jeopolitik konumu içerisinde yeni doğmuş Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalmış oluyordu.

1923'ten beri Türk yönetimi altında bulunan İmroz ve Bozcaada üzerine yapılan son dönem çalışmalar, buraların siyasi ve sosyal tarihine yeniden ilgi duyulmasını sağladı. Sözlü anlatılar ve yazılı kaynaklara dayanılarak yapılan bu çalışmalarda, 1964 yılına kadar adalarda yaşayan yerli Rumların yaşam koşullarının kötüleşmesi ve farklı dine mensup unsurların barış içinde nasıl bir arada yaşadığı sorgulanmaya başlandı. Ayrıca bu çalışmalar, adalarda yaşayanları, isteksizce sunduğu vatandaşlık teklifi ile hasım ev sahibi devlet ve kendilerini jeopolitik saflığın sınırlarına iten ilgisiz anavatan[3] arasında çilekeş mülteciler haline sokan şeyin, iki milliyetçiliğin –Yunan ve Türk– mücadelesi olduğu yolundaki düşünceyi de tartışmaya açtı.

Bu iki ada hakkında yapılan sosyolojik, antropolojik ve tarihî çalışmaların çoğu, Osmanlı dönemini görmezden gelerek, Cumhuriyet dönemine odaklanmıştır. Bu makale, adalı Rumların, Osmanlı yerel yönetimi ve merkezî hükümet ile olan ilişkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, İmroz'un Osmanlı geçmişine odaklanarak, ada tarihinin bilinmeyen bir yönüne ışık tutmayı hedeflemektedir.

1840-1864 yılları arasındaki arşiv kayıtları, merkezî hükümetin adaların yerel yönetimi ve adalı Rumlarla olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin niteliğini ortaya koymaktadır. Merkezî hükümet ve İmroz ile İmroz'un idari olarak bağlı olduğu Bozcaada'nın yerel yönetimi arasındaki yazışmalar ve özellikle adalıların şikâyet dilekçelerinin analizi, başkent İstanbul'un dış çeperinde yer alan ve nüfusu çok büyük oran-

---

3 Georgios Tsimouris, "Reconstructing 'home' among the 'enemy': The Greeks of Gökseada (Imvros) after Lausanne" ["Hasmın" Arasında Yeniden "Vatan"/İnşa Etmek: Lozan Sonrasında İmroz Rumları] *Balkanologie*, cilt 1, sy. 2, 2001, s. 4.

da Rum Ortodoks Hristiyan olan bu iki küçük Ege adasının merkezî hükûmet tarafından nasıl algılandığına dair fikir edinmeyi mümkün kılmaktadır. Osmanlı yönetimi, 19. yüzyıldaki dünyanın değişen ekonomik ve politik düzenine entegrasyon çabalarına uygun olarak adalardaki yerel yönetim ve toplumsal düzeni kontrol ve takip etti mi; yoksa bu adaları, onların toplumsal sorunlarını gözetmeksizin sadece bir gelir kaynağı, vergi ödeyen bir birim olarak mı algıladı?

18. yüzyıl ve 19. yüzyılın ilk yirmi yılındaki çalkantılı sosyal ve politik olayların sonunda, Osmanlı devleti meşruiyetini sürdürmek için, gayrimüslim tebaasının çıkar ve taleplerine uyumlu politikalar geliştirmek ve uygulamak zorunda kaldı. 1821 Yunan isyanı sonrasında ve 1830'da Yunan Krallığı'nın kurulduğu dönemde, Osmanlı reform çağında, Müslüman bir imparatorluk idaresi nasıl oldu da bu nüfusun büyük çoğunluğu Hristiyan olan bu Ege adalarında meşruiyet ve itaati sürdürmeyi başarabildi? Bu sorulara cevap aramak, ada halkı ile Müslüman yerel yöneticiler ve merkezî hükûmet arasındaki ilişkileri anlamamıza yardımcı olabilir.

Osmanlı'nın egemenliğinden önce Ege adalarında –sırasıyla– Venedik, Ceneviz, Haçlılar ve Bizanslıların yönetimi vardı. Bu adalar, Sultan II. Mehmet döneminde, 1453-1456 yılları arasında *istimalet*[4] politikaları sayesinde Osmanlı idaresi altına girdi. Sultan, yıllık zeamet[5] karşılığında İmroz'u –Limni ve Taşöz de dahil– Midilli'nin de yönetimini

---

4 Balkanlardaki idareyi elinde tutmasını sağlayan razı etme ve iyi muamele güvencesine dayalı Osmanlı yurtlandırma politikası olarak bilinir. Halil İnalcık, "The Status of the Greek Orthodox Patriarch under the Ottoman" [Osmanlı Egemenliğinde Ortadoks Patriğine Bağlı Rumların Statüsü] Halil İnalcık, *Essays in Ottoman History*] [Osmanlı Tarihi Çalışmaları] (*İstanbul*: Eren Press, 1998), s.196-198. Ege adalarındaki istimalet politikası uygulamaları için, *bk.* Heath W. Lowry, *Fifteenth Century Ottoman Realities, Christian Peasant Life on the Aegean Island of Limnos* [On beşinci Yüzyıl Osmanlı Gerçekleri: Ege adası Limnos'ta Hristiyan Köylü Hayatı] (*İstanbul*: Eren Press, 2002), s.1, 3-4, 10, 42-45.

5 Lowry, *Fifteenth Century Ottoman Realities*, s. 6.

elinde tutan İtalyan Gattilusi ailesine verdi. Hemen sonra, 1457-1479 yılları arasında adalar; Papaya ait kuvvetler, Venedik ve Osmanlılar arasında el değiştirse de 1479 itibariyle adalarda kesin olarak Osmanlı egemenliği tesis edildi. İstanbul'un düşüşünün ardından İmroz, adanın önde gelenlerinden ve sonradan Fatih Sultan Mehmet'in tarih yazıcılığını yapacak olan Kritovulos önderliğinde Osmanlı yönetimine katılmıştı. Kritovulos, İstanbul'un fethini öğrendikten sonra kaçmaya çalışan İmrozluları öyle yapmamaları konusunda ikna etmişti.[6] Sultan ise vergi ve sadakat karşılığında, adanın yönetimini, yerel bir kişiye bırakarak adadaki statükonun korunmasını kabul etmişti.[7] Bozcaada'ya gelince, Osmanlılar tarafından ilk olarak 1456 ve daha sonrasında 1479 yılında tekrar ele geçirildiğinde, burada özerk bir yönetim yoktu. Ada, Venedik ile Ceneviz arasında 1381 yılında yapılan savaştan bu yana boş ve âtıl bir durumdaydı. Bununla birlikte, Venedikliler burasını 1463-1479 arasındaki Osmanlı-Venedik savaşları[8] sırasında zaman zaman Osmanlı donanmasını gözetlemek için kullanmışlardı. Osmanlı'nın hâkimiyetini 1479'da tamamen sağladığı adada bir kale inşa edilmiş ve yerleşimciler İmparatorluk vergisinden (tekalif-i divaniye)[9] muaf tutulmuştu. 16. yüzyıla gelindiğinde, ada üzerinde bir garnizon ve küçük bir Hıristiyan topluluğun mevcut olduğu bilinmektedir.[10] Osmanlı hâkimiyetindeki Limni, İmroz, Bozcaada, Semadirek ve Taşöz ilk olarak Gelibolu Sancağı'nın idaresi altında top-

---

6 Mihail Kritovulos, *İstanbul'un Fethi*, çeviren Karolidi (*İstanbul*: Kaknüs, 2007, ikinci baskı), s. 23.

7 *Age.*, s. 15.

8 Cengiz Orhonlu, "Bozcaada," *İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı*, cilt 6, s. 318.

9 Tekalif-i divaniye ihtiyaç halinde, özellikle uzun seferlerde (seferberlik) toplanan imparatorluk vergisidir. Miktarını hükümet belirler ve ferman yoluyla duyururdu. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celali İsyanları* (Ankara: Barış Yayınevi, 1999), s. 48-50.

10 Orhonlu, "Bozcaada," s. 318.

lanmıştır.[11] İmroz'un mülkiyeti, 17 yüzyıl boyunca, Venedikliler ile Osmanlılar arasında Akdeniz'e hâkim olma mücadelesinin bir parçası olarak tekrar münakaşa konusu oldu.[12] Benzer şekilde Venedikliler 1657 yılında Bozcaada'ya saldırdılar, ancak çok geçmeden Osmanlılar tarafından geri püskürtüldüler. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında art arda yapılan savaşlar boyunca Bozcaada düzenli olarak saldırıya uğradı. Rusya, ada üzerine yaptığı bu seferlere rağmen kontrolü ele geçiremedi.[13]

Rodos'un 1552'de Osmanlılar tarafından fethinden sonra, Ege'deki tüm adaların yönetimini bir düzene sokmak için, Ege adalarının idari yapısı yeniden düzenlenerek Kaptan Paşa yönetimi altında Şubat 1534'te Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyaleti kuruldu.[14] Ege adaları bu tarihten itibaren bu eyaletin bir parçası olarak kaldı. Sakız adasının (1565) ve Kıbrıs'ın fethiyle (1571) Cezayir-i Bahr-ı Sefid'in sınırları 16. yüzyıl sonuna kadar Gelibolu Sancağı, Eğriboz, Biga, Sığla, Rodos, Karlıili, İnebahtı, Kocaeli, Sakız, Nakşa ve Mezistre'yi kapsayacak şekilde genişledi.[15] 1831 yılında Yunanistan Krallığı'nın kurulmasıyla, Osmanlı Sporad ve Kiklad adaları ile Eğriboz'u kaybetti ve kalan ada-

---

11 Feridun M. Emecen, "*Ege Adalarının İdari Yapısı*" *Ege Adalarının İdari, Mali ve Sosyal Yapısı*, haz. İdris Bostan (Ankara: Stratejik Araştırma ve Milli Etüdler Komitesi (Ankara: SAEMK, 2003), s. 9, 19.

12 Feridun Emecen, "Imroz," *İslam Ansiklopedisi Diyanet Vakfı*, cilt 22, s. 236. Venedikliler Osmanlıların 1665'te uzun süren Girit kuşatmasında İmroz ve Bozcaada'yı tehdit etti. Girit'in fethinden sonra 1698'de tekrar saldırdılarsa da Mezemorta Hüseyin Paşa önderliğindeki Osmanlı kuvvetleri tarafından geri çekilmeye zorlandılar. *Age.*, s. 236.

13 Orhonlu, "Bozcaada," s. 318.

14 Emecen, "Ege Adalarının İdari Yapısı," s. 12, 14; İdris Bostan, "The Establishment of the Province of Cezayir-i Bahr-ı Sefid" [Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyaleti'nin Kuruluşu. Kaptan Paşa, Görev ve Yetkileri] haz. Elizabeth Zachariadou, *Halycon Days in Crete IV, The Kapudan Pasha His Office and His Domain* [Girit'te Sakin Günler IV, Kaptan Paşa'nın Görev ve Nüfuzu] (Rethymnon: Crete University Press, 2002), s. 240-51.

15 Emecen, "Ege Adalarının İdari Yapısı," s. 15-16.

ların yönetimini yeniden düzenledi.[16] Tanzimat Döneminde (1839-1876), Cezayir-i Bahr-ı Sefid'in idari yapısı değişti. Kaptan Paşa, hepsi merkezî hükümet tarafından tayin edilen muhassıl[17], kaymakam ve müdür üzerindeki tüm otoritesini kaybetti. Rodos (sonraki yıllarda Midilli ve Çanakkale ile dönüşümlü olarak) Eyalet'in merkezi oldu. Rodos'un yanında, Sakız, Midilli, İstanköy ve Kıbrıs, Cezayir-i Bahr-ı Sefid'in sancaklarını oluşturuyorlardı. Limni ve Bozcaada, ilkin statülerini koruyacak şekilde Eyalet'ten ayrılarak ayrı kaymakamlık yapılsa da yaşanan bürokratik sorunların ardından tekrar Cezayir-i Bahr-ı Sefid'e dâhil edildi.[18] Bu değişikliklerin sonucu olarak, Bozcaada, Limni, Midilli, Sakız, Sisam, Rodos ve Kıbrıs, Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyaleti altında oluşturulan kaymakamlıklar haline gelirken 1849'dan itibaren çevrelerindeki adalar, müdürlük olarak bu adalara bağlandılar.[19] Cezayir-i Bahr-ı Sefid 1864 Vilayet Nizamnamesi'ne uygun

---

16 Cevdet Küçük, "Giriş," haz. Cevdet Küçük, *Ege adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi* (Ankara: SAEMK, 2001), s. 6; Ali Fuat Örenç, "Ege Adalarında İdari Yapı (1830-1923" haz. İdris Bostan, *Ege* Adalarının *İdari, Mali ve Sosyal Yapısı* (Ankara: SAMEK, 2003), s. 32.

17 *Muhassıl*, bir eyalet bazen de bir sancağın hem yöneticiliğini yapan hem de devlete ait vergileri tahsil etmekle görevli memurlardı. Topladıkları vergileri doğrudan maliyeye aktardıkları için yarı bağımsız mültezimlerin yerini almışlardır. Merkez tarafından atanır ve kötü yönetimi engellemek noktasında kaymakamın ve şehrin ileri gelenleri üzerinde büyük yetkilere sahipti. Halil İnalcık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri" *Belleten* XXVIII, sy. 112, 1964, s. 628.

18 Ali Fuat Örenç, "Ege Adalarında İdari Yapı (1830-1923)" haz. İdris Bostan, *Ege adalarının İdari, Mali ve Sosyal Yapısı* (Ankara: SAEMK, 2003), s. 36-37.

19 Ali Fuat Örenç, *Yakın Dönem Tarihimizde Rodos ve Oniki ada* (*İstanbul*: Doğu Kütüphanesi, 2007), s. 67. 1881 yılında İmroz adasının erkek nufusu 2505'dir. 1840 'da yapılan nüfus sayımına göre adada altı köy bulunmaktaydı: Agridia (Tepeköy), Ayii Theodori (Zeytinlikköy), Gliki (Bademlikköy), Shinudi (Dereköy), Panayia (Merkez) ve Kastro (Kaleköy). Toplam erkek nüfusu 2815'dir. 19. yüzyılda adaların nufusu hakkında Osmanlı salnamelerinden elde edilen bilgilerde, 1885'te İmroz'un kayıtlı Hristiyan nüfusu 9546'dır. Bozcaada'nın nüfusu ise yaklaşık 3667, bunların 601'i Müslüman erkek, 613'ü Müslüman kadın, 1292 Hristiyan erkek ve 1161'i Hristiyan kadındır. *Cezair-i Bahr-ı Sefid Salnamesi, 1302(1885)* (Sakız: Cezair-i Bahr-ı Sefid Matbaası), s. 250, 255.

olarak 1867'de vilayet oldu.[20] Osmanlıca yazışmalarda bu çalışmanın kapsadığı dönem içinde İmroz, Bozcaada kaymakamlığı altında bir müdürlük olarak geçse de kayıtlarda 'İmroz Kaymakamı' ibaresine rastlanmaktadır.[21] 1864 Vilayet Nizamnamesi gereğince İmroz, Bozcaada, Semadirek ve Limni Biga sancağına dâhil edildi.[22] Biga sancağı mutasarrıfı[23] ile olan yazışmalar, Biga'nın zaten 1867'deki düzenlemelerden önce de Bozcaada kaymakamlığından üstün olduğunu göstermektedir.

Geleneksel Yunan ve Osmanlı-Türk tarihçiliği Osmanlı egemenliğindeki Rum Ortodokslarını tek yanlı olarak tasvir etmiştir. Yunan tarihçiliği, Osmanlı egemenliğindeki Ege adalarını tamamen özerk birimler olarak tarif eder.[24] Osmanlı tarihçiliği ise, adalıların/adaların ekonomik ayrıcalıklardan –Osmanlı nizamını sağlamak ve vergi gelirlerini güvenceye almak ve adalıların bağlılığını elde etmeye yönelik– yararlandığını kabul etmekle birlikte özerk adalar fikrini reddeder.[25] Osmanlı tarihçileri sık sık, Ege adalarına yönelik değişik idari ve ekonomik düzenlemelerin yapıldığını ve oralara özgü ürünler, düşük nüfus ve sınırlı ekonomik kaynaklar göz önüne alınarak vergi muafiyetleri getirildiğini ileri sürerler. Ancak bu uygulama özerklik

---

20 Cevdet Küçük, "Ege Adalarının Türk Egemenliği altındaki Durumları," haz. Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998), s. 74.

21 Dipnot 52.

22 Örenç, *Yakın Dönem tarihimizde Rodos ve Oniki Ada*, s. 111-112.

23 *Mutasarrıf*, sancak yöneticisidir. Güvenliğin sağlanması ve vergilerin toplanması öncelikli görevlerinin yanı sıra kamu ve dini yerlerin imareti de yer alır. Ali Fuat Örenç, "Mutasarrıf," *İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı*, cilt 31, s. 377-379.

24 Jeanne Z. Stéphanopoli, *Les Iles de l'Egée, leurs privileges* [Ege Adalarının Ayrıcalıkları] (Atina: n.a, 1912) alıntı Cevdet Küçük, "Ege Adalarında Türk Egemenliği," haz. Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998), s. 76-8.

25 Küçük, "Ege Adalarında Türk Egemenliği" s. 75-78. Osmanlı hükümeti, *La Veritésur les 'Îles de La Mér Egée' Et Leurs privileges* Constantinople: yy, 1912) adıyla yazdırdığı kitap ile Stephanopoli'nin eserlerine tepki verdi ve Yunan iddialarını reddetti. *Age.* den alıntı, s. 77

anlamına gelmez, aksine bu durum, *hass*[26] ve *vakıf* sistemlerinin uygulanmasının sonucudur. Adalar hass veya vakıf olarak sınıflandırıldığında buraların gelirleri doğrudan yöneticilerine yani sancak beyine veya vakıf kurumuna ait olurdu –belirlenen vergi miktarı bu birimler tarafından başkente iletilirdi. İmroz gibi adalar, başkent tarafından, olağanüstü vergilerden muaf tutulmuştu.[27] Aynca, bu adaların vergi oranlan, kendilerine özgü ekonomik ve demografik özellikleri dikkate alınarak belirlenmişti.[28]

Bununla birlikte, son dönemde yapılan bazı çalışmalarda, gayrimüslimlerin çoğunluğu oluşturduğu ve Müslümanlarla beraber yaşadıklan İmparatorluğun başka yerlerinde, Balkanlar gibi, bu tür uygulamaların özerkliğe ya da kendi içinde bağımsız yan-özerk yapılara yol açtığı ileri sürülmektedir.[29] Adalılar ile merkezî hükümet arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, Ege adalan hakkında yapılan bazı çalışmalarda, hem 19. yüzyıl hem de önceki yüzyıllarda, adalıların Ege adalan yö-

---

26 *Hass*, bir bölgenin yönetiminin ve vergi gelirlerinin doğrudan padişaha ya da valiye ait olduğu sistemdir. 1556'da İmroz'un gelirleri Süleymaniye Vakfı'na dahil edildi. Küçük,"Giriş," s. 36; Emecen, "Ege Adalarında Mali Yapı," s. 71.

27 Rodos'un fethinden (1522) sonra kurulan Kanuni Sultan Süleyman Vakfı'ndan önce, İmroz ve Taşöz gibi küçük adaların gelirleri padişahın veya sancakbeyinin hassı içinde yer alırdı. Cevdet Küçük, "Giriş," *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi*, haz. Cevdet Küçük (Ankara: SAEMK, 2001), s. 36; Emecen, "Ege Adalarında Mali Yapı," s. 68.

28 Küçük, "Ege Adalarında Türk Egemenliği" 75-8, "Giriş," s. 33-66; Emecen, "Ege Adalan'nda Mali Yapı," s. 82-90; Vahdettin Engin, "Ege Adalarında Tanzimat Dönemi Osmanlı Mali Uygulamaları (1839-1923)" Ege Adalarının İdari, Mali ve Sosyal Yapısı haz. İdris Bostan (Ankara: SAEMK, 2003), s. 91-114; Ömer İşbilir, "Ege Adalarında Sosyal Yapı," *age*., s. 120-121.

29 Bruce Masters, "Semi-autonomous forces in the Arab provinces" [Arap Eyaletlerinde Yan-Özerk Güçler] *The Cambridge History of Turkey*, haz. Suraiya N. Faroqhi, cilt 3, (Cambridge: Cambridge University of Press, 2006), s. 186-206; Dina Rizk Khoury, "The Ottoman centre versus provincial power-holders: An analysis of the historiography" [Eyaletlerdeki Güç Sahipleri Karşısında Osmanlı Merkezi: Historiyografinin bir Analizi] *Age*., s. 135-156; Fikret Adanır, "Semi-autonomous provincial forces in the Balkans and Anatolia" [Balkanlarda ve Anadolu'da Yarı Özerk Eyalet Güçleri] *Age*., s. 157-185.

neticisi Kaptan Paşa aracılığıyla, yerel yönetim ve merkezî hükümetle olan ilişkisi belgelenmiştir.[30] Osmanlı İmparatorluğu, amacına uygun sistemler geliştirerek Yanya, Voskopoja, Kuzey Arnavutluk, Karadağ, Bosna, Hersek ve Sırbistan gibi her biri kendi yöneticisini yerel liderlerinden seçen ve İmparatorluk merkeziyle güçlü bağlan olmayan yerlerde hâkimiyet sağladı ve meşruiyetini sürdürmeyi başardı.[31] Ege adalarında da Osmanlılar, değişik dinsel cemaatlere yönelik esnek politikalar geliştirerek, yerel koşul ve ihtiyaçlara uyum sağladılar. Bu şekilde, Osmanlı devleti sosyal ve ekonomik düzeni sağlayabildi ve imparatorluk merkezine düzenli vergi akışını garanti altına alabildi.

Mevcut cemaatin mikro düzeydeki pratiklerinden, kilise de dâhil olmak üzere toplumsal ve dinî organizasyonlann makro düzeyine kadar, Osmanlılar orada ne varsa onu kabullenip toplumsal sınırlan aşabilecek aracı vazifesi gören temsilciler tasarladılar.[32] İslam hukukundaki *zimmi* anlaşması gereğince, Osmanlı İmparatorluğu, bir İslam imparatorluğu içerisinde yer alacak farklı etnik ve dinî topluluklan yönetmek için millet sistemini kurmuştu. Ancak İslamî düzenlemeler hoşgörülü ve barışçıl ilişkiler oluşturmak için yeterli değildi. Müslümanlardaki kadılık kurumunun konumuna eşit yerel gayrimüslim liderleri atamak ve idame ettirmek, gayrimüslimler namına devlet ve toplum arasındaki aracılık faaliyetini yerine getirmek için gerekliydi.[33] Fethin ilk yıllanndan itibaren Osmanlılar, eyaletlerle iletişim kurup

30 *Doceuments de Travail du CETOBAC*, haz. Nicolas Vatin and Gilles Veinstein, sy. 1, Les archives de l'insularite ottomane (Paris: CETOBAC, 2010).

31 Fikret Adanır, "Semi-autonomous provincial forces in the Balkans and Anatolia," s. 159-60.

32 Karen Barkey, *Empire of Difference, The Ottomans in Comparative Perspective* [Farklılıkların İmparatorluğu: Karşılaştırmalı Perspektifte Osmanlılar] (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), s. 150.

33 Karen Barkey, "Islam and Toleration: Studying the Ottoman Imperial Model" [Islam ve Tolerans: Osmanlı Emperyal Modelini Çalışmak] *International Journal of Politics and Culture*, sy. 19, 2005, s. 17.

yerel yönetimlerin raporlarına cevap vermekte kabiliyetli, gelişmiş bir yönetim sistemi oluşturarak etkili yöneticiler olmaya çaba sarf ettiler. Mikro-yönetim düzeyinde, İmparatorluk merkezi, bunu kadı mahkemeleri yoluyla başarmaya çalıştı.[34] Ege adaları da dâhil nüfusun çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturduğu bölgelerde ise ruhban sınıfından liderler yoluyla bunu başarma arayışına yöneldi. Böylece, cemaatini yönetme hakkı da dâhil Ortodoks Kilisesinin otoritesi teyit edilmiş oluyordu.[35] Din, adalıların dünya görüşü üzerinde önemli bir rol oynadığı için[36] dinî liderlerin veya "despotlar"ın,[37] yerel Müslüman

---

34 Rhoads Murphy, *Exploring Ottoman Sovereignty: Tradition, Image, and Practice in the Ottoman Imperial Household 1400-1800* [Osmanlı Egemenliğini İncelemek: Osmanlı İmparatolruğu Hareminde Gelenek, İmaj ve Pratik 1400-1800] (Londra, New York: Continuum, 2008), s. 264.

35 N.J. Pantazopoulos, *Church and Law in the Balkan Peninsula During the Ottoman Rule* [Osmanlı Yönetimi'nde Balkan Yanmdası'nda Kilise ve Hukuk] (Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1967); Halil İnalcık, "The Status of the Greek Orthodox Patriarch under the Ottomans" Halil İnalcık, *Essays in Ottoman History: İstanbul:* (Eren Press, 1998), "The Policy of Mehmed II toward the Greek Population of *İstanbul* and the Byzantine Buildings of the City" [II. Mehmed'in İstanbul'daki Rum nüfus ve Bizans Binaları için Politikası] *Dumbarton Oaks Papers*, cilt 23, 1969-79, s. 229-49.

36 Andreas Moustoksidis and Bartholomeos Koutloumousianos, İmroz Tarihi Üzerine Bir İnceleme (*İstanbul*: Gökçeada–İmroz Koruma, Yardımlaşma, Geliştirme ve Yaşatma Derneği, 2010; 1. Baskı, *İstanbul*: A. Koromela & P. Paspalles Printers, 184), s. 178-182, 184-186; Hrisostomos Kalaycis, *Οι εκκλησιές και τα ξωκλήσια της Ίμβρου:Η θρησκευτικότητα και η λαϊκή παράδοση του νησιού* [İmroz'un Kiliseleri ve Kır Kiliseleri: adanın Dindarlığı ve Halk Gelenekleri] (Atina: Eteria Meletis Tis Kathimas Anatolis, 2007); Meliton Karas, *Η νήσος Ίμβρος: Συμβολή εις την Εκκλησιαστικήν Ιστορίαν της* [İ Nisos Imvros, Simvoli is tin Eklisiastikin İstorian tis, İmroz Adası: Kilise Tarihine bir Katkı] (Thessaloniki: Patriarhikon Idrima Paterikon Meleton, 1987); Sofia N. Papageorgiou. *Ίμβρος, η Ιστορία ενός Ελληνικού Νησιού* [*İmroz, i İstoria enos Elliniku Nisiu*, İmroz: Bir Helen Adasının Tarihi] (Atina: Sillogos Pros Diadosin Ton Ellinikon Grammaton, 1994), s. 152-155.

37 "Despot" (δεσπότης) kelime anlamı, efendi, yöneticidir. "Despozo" (*δεσπόζω*) yönetmek, hükmetmek fiilinden türetilmiştir. Ioannou Stamatakou, *Λεξικόν Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης* ["Leksion Arheas Ellinikis Glossis," Antik Yunan Dili Sözlüğü] (Atina: Ekdotikos Oikos Petrou Dimitrakou, 1949), s. 252.

yönetimi ve merkezî hükümet ile arabuluculuk noktasında güçlü bir etkisi vardı. Bir süre için, başkent ve topluluk liderlerinin menfaatleri örtüşmüştü. Bu sistem 18. yüzyıla kadar sürmüş, ancak daha sonra Rusya ile art arda yapılan savaşlardan kaynaklanan mâli yüklerin ve Ortodoks Rum sivil ve dinî liderlerin toplumsal olaylar üzerindeki güçlerini suistimal etmelerinin sonucu olarak bozulmaya yüz tutmuştur. Tanzimat düzenlemeleri, toplum liderlerinin imtiyaz ve çıkarlarını budamış; bu liderlerin sadece adalılar ile ilişkilerini etkilemekle kalmamış, adalıların Müslüman yerel yönetim ve merkezî yönetimle ilişkilerini de dönüştürüp reforme etmiştir. İmrozluların kendi yerel dinî ve sivil liderleriyle ve Müslüman yerel yöneticiler ve merkezî hükümetle olan ilişkileri hakkında çok az bilgiye sahibiz. Kısacası, adalıların Osmanlı İmparatorluk yönetimi ile ne derece bağlan olduğunu bilmiyoruz.

Toplumsal özerkliğin varlığı sivil ve dinî güçlü yerel liderliklerin ortaya çıkmasını teşvik etmişti. Balkanlar ve Ortadaoğu topraklan gibi bölgeler üzerine yapılan çalışmalar, genellikle, İmparatorluk yönetiminin doğasına ve çeşitli etnik ve dinî toplulukların yerel seçkinleri üzerinden merkezî hükümet ile kurduğu ilişkilere odaklanmıştır. Osmanlılar, çeşitli grupların liderlerini idari görevler sayesinde bünyesine katmış ve gayrimüslim tebaa üzerindeki himaye ve iddiasını genişletmiştir. Ancak Osmanlı merkez-çevre ilişkileri üzerine çalışmalar, Müslüman ayanlar üzerine odaklanarak, gayrimüslim muadilleri olan kocabaşılan ihmal etmiştir.[38] Tanzimat dönemi öncesinde adaların dinî ve ruhban sınıfından olmayan liderleri, adalılar ve başkent arasında uyumlu ilişkiler sağlamak için Osmanlı mekanizması dışında

38 Johann Strauss, "Ottoman Rule Experienced and Remembered: Remarks on some Local Greek Chronicles of the Tourkokratia," [Türklerin Hakimiyetinde Yunanca Yerel Kronikler Hakkında Notlar] haz. Fikret Adanır, Suraiya Faroqhi, *The Ottomans and the Balkans: A Discussion of Historiography* [Osmanlılar ve Balkanlar: Historiyografi hakkında Bir Tartışma] (Leiden: Brill, 2002), s. 214.

bir güç birliği oluşturmuştur. İmparatorluk yöneticilerinin Rum adalılarla ilişkisi ile ilgili olarak, dinî liderler ile kocabaşı ve yerel yönetimin temsilcileri ile merkezî hükümet ilişkileri bu noktada analiz edilmelidir. Ege adalarının yerel yönetiminde sadece devlet tarafından tanınan Patriğin atadığı dinî liderler, ruhban sınıfından olmayan sivil liderler -kocabaşılar- ve seçimini halkın yaptığı muhataplar değil, aynı zamanda müdürler, kaymakamlar ve kadılar da faaliyet göstermiştir.

Yönetimde Merkezîleşme

Merkezîleştirme, Osmanlı padişahlarının siyasi erkini muhafaza etme ve güçlendirmede çok önemli bir araçtı. 18. yüzyılda toprakta söz sahibi olan seçkinlerin (ayan) artan gücü, 1804'teki Sırp, 1821'deki Yunan isyanları ve Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'daki yarı bağımsız yönetimi ve başarılı reformları, Osmanlı merkezîleşmesine ve İmparatorluk yönetimine karşı çıkışları ifade ediyordu. 1840'lar ve 1850'li yılların başlarında, siyasi ve sosyal çalkantılar hafiflemişti. Merkezî hükümet, 1853-56 yılları arasındaki masraflı Kırım savaşının yükü̈yle birlikte, Tanzimat reformlarını uygulamak için uğraşıyordu. Tanzimat devri, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisini Batı dünyasının içine, kendi değerlerini ve politik sistemini geliştirerek entegre etme mücadelesi olarak görülebilir. Bunun yolu, siyasi ve ekonomik olarak çevrenin merkeze entegrasyonunu gerekli kılan güçlü bir merkezîleşmenin yeniden tesisinden geçmekteydi. Bu çalışma için başvurulan yazışmalar, merkezî yönetimin bu amaca, toplumsal düzenin çıkarına uygun olarak yerel yöneticileri kontrol ederek ulaşmaya çalıştığını göstermektedir. Merkezî hükümet, yerel idarecilere ve daha yüksek yöneticilere, Rum toplum liderlerinin, kocabaşıların, olduğu kadar müdürlerin, kaymakamların ve mutasarrıfların da eylemlerini düzenli olarak izlemeleri için talimatlar gönderdi. Bu iletişim düzeni, merkezî hükümetin Kuzey Ege Adalarını nasıl algıladığını göstermektedir. Bu yazışmaları analiz etmeden önce, yeni kurulan Tanzimat ku-

rumlannın işlevlerini gözden geçirmek gerekir.

Modern dönem öncesi Osmanlı İmparatorluğu'nda, meşveret -hükümetin danışma konseyi- karar alma süreçlerinde çok etkiliydi. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, kısaca Meclis-i Vâlâ meşveret geleneği yerine Tanzimat döneminde kurulmuştu.[39] 1838'de kurulan,[40] Meclis-i Vâlâ, Tanzimat döneminin ilk yıllannda teşkilat yapısının kanşıklığından dolayı ancak 1841 yılında çalışmalanna başlayabildi. Kurum, yapısı itibariyle, Osmanlı meşveretiyle Batı formundaki yasamanın kanşımıydı.[41] Meclis-i Vâlâ, yasa ve yönetmelikleri hazırlamakla sorumlu olduğu gibi, Tanzimat düzenlemelerine aykın davranan idari personelin yargılandığı özel bir idare mahkemesiydi.[42] Ayrıca, Meclis-i Vâlâ 1840'ta yürürlüğe giren, İmparatorluk dahilindeki tüm insanlann, din farkı gözetmeksizin yasalar önünde eşit olduğunu ve

---

39 Halil İnalcık, "Decision Making in the Ottoman State" [Osmanlı Devleti'nin Karar Mekanizması] haz. Caesar E. Farah, *Decision Making and Change in the Ottoman Empire* [Osmanlı İmparatorluğu'nda Karar Mekanizması ve Değişim] (Kirksville MO: Thomas Jefferson University Press at Northeast Missouri State University; Lanham MD: University Pub. Associates [distributor], 1993), s. 12. İslamî kaynaklara gore, meşveret padişahın uymak zorunda olduğu karar mekanizmasıydı. Olağanüstü durumlarda, vezirler, devlet adamlan komutanlar ve ulema toplanıp sorumluluğu paylaşırlardı. *Age.*, s. 12.

40 Roderic Davison, *Reform in the Ottoman Empire* [Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform] (Princeton: Princeton University Press, 1963), s. 28.

41 İnalcık, "Decision Making in the Ottoman State," s. 13; Meclis-i Vâlâ, Tanzimat düzenlemerini hazırlamak uygulamakla sorumlu olan temel yasama organı olarak 15 yıl görev yaptı. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliye, özel bir birim olarak, reformlan düzenlemek ve uygulamak için gerekli olur fikriyle 1838'de Mustafa Reşit Paşa'nın desteğiyle kuruldu.1868'de bazı örgütsel değişikler yapılarak Şura-yı Devlet olarak yeniden düzenlendi. Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ 1838-1868* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınlan, 1994), s. 35-37; Musa Çadırcı, *Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınlan, 1991), s. 185-90.

42 Çadırcı, *Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, s. 190; Stanford J. Shaw and Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, 1808-1975* [Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Modern Türkiye'nin Tarihi 1808-1975] (Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1977), s. 78.

suçu sabit olmadan mahkûm edilemeyeceğini teyit eden yeni Ceza Kanunu'nu[43] uygulamakla görevlendirildi. İmroz'un muhassıl ve kadısı tarafından 1840'ta Meclis-i Vâlâ'ya gönderilen yazıda, Tanzimat kararlarını ve 1840 Ceza Kanunu'nu kabul ettiklerinin ve yeni kurallara uyacaklarının güvencesi verilmiştir.[44]

Eyalet merkezlerinde ve diğer şehirlerde "büyük meclis", kazalarda "küçük meclis" denilen birimler kuruldu. Her ikisi de yerel yönetimlerde gayrimüslimlerin temsil edilmesi için, Müslüman ve Gayrimüslim üyelerden oluşuyordu.[45] Büyük meclis hem Tanzimat düzenlemelerini hayata geçirmek için çalışmakla hem de 1840 Ceza Kanunu'nu uygulamakla –cinayet ve hırsızlık hariç– yükümlüydü. Bu iki suç için başkentteki Meclis-i Vâlâ merci makamı idi. Küçük meclisler, bölgeleri için mazbata hazırlar ve eyalet merkezlerine veya Meclis-i Vâlâ'ya gönderirlerdi.[46] Düzenlemelere uygun olarak, büyük bir kısmı gayrimüslimlerden oluşan Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyalet'inde 1849'da genel meclis ve müdürlerin sorumluluğunda küçük meclisler kuruldu. Ege adalarında ise kökeni önceki yüzyıllara dayanan yerel meclis geleneği vardı. Adalılar tarafından seçilen 12 kişi, *Dimoyerondia* (Demogerondia) Konseyi adı verilen bir mecliste, adalarda günümüz belediyelerinin görevlerinin yanı sıra din ve eğitim sorunlarını ele alırdı. Merkezî otorite adalarda etkin yönetim sağlamak için *dimoyerondia*

---

43 Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri, Tanzimat ve Sonrası* (İstanbul: An, 2004), s. 126.

44 Cevdet Adliye (C.ADL) Classification of the Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), n. 275/2, 4 Cemaziyelahir 1256 (3 Ağustos 1840).

45 Davison, *Reform in the Ottoman Empire*, s. 48-49; İnalcık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri," 626. 19. yüzyılın ortalarına kadar merkezi hükümetle Ayanların toplanması normal bir işleyişti. Bu tür genel kurullarda her ilin temsilcisi bulunmazdı. *Age.*, s. 47

46 Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri, Tanzimat ve Sonrası*, s.130; İnalcık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri," s. 627

sistemine izin verdi.[47] Bu çalışmaya dayanak olan belgelerin çoğu, bu meclislerin mazbatalarından ve Meclis-i Vâlâ'nın; müdürlere, adaların kaymakamlarına ve Cezayir-i Bahr-ı Sefid'in valisine gönderdiği notlardan oluşmaktadır.

Yerel Yönetim, Denetim ve Sosyal Düzen

Adalıların şikâyet dilekçeleri, Meclis-i Vâlâ ile müdür, kaymakam, mutasarrıf ve eyalet yöneticisi arasında geçen yazışmaların çoğu ulaşılabilir durumdadır. Kocabaşların, müdürlerin ve kaymakamların haksız davranışları bazen huzursuzluklara neden olmaktaydı. Bu durumlarda, adalılar şikâyet dilekçeleri yazmakta, Meclis-i Vâlâ ise bu dilekçeleri cevaplamaktaydı. adalılar çoğunlukla dinî ve sivil liderleri hakkında şikâyette bulunmuşlardır.

1850'de İmrozlular, adanın sandık eminiyle[48] İmroz'un idari statüsü üzerine ihtilafa düştüler. O yıla ait bir belgede, adalıların merkezî hükümete sunduğu dilekçede Bozcaada'dan ayrılmak ve kaymakamlık olma istekleri yer alır.[49] Adalıların isteklerini merkeze bildiren İmroz'un sandık emini Logofet,[50] Kosta oğlu Dimitri idi. Meclis-i Vâlâ,

---

47 Örenç,"Ege Adalarında İdari Yapı (1830-1923)," s.38. Küçük, "Ege Adalarında Türk Egemenliği," s.75. 18. yüzyılda Sakız adasındaki *dimoyerondia* için Dilek Dal, "XVIII. Yüzyılda Sakız adasının Etnik Yapısı ve Ortodoks-Katolik Reaya Arasındaki İlişkiler" *Tarihin Peşinde, Uluslararsı ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy. 1, 2009, s. 57.

48 Hükümet veznedan anlamına gelen sandık eminleri hizmet verdikleri yerlerdeki mali kaynakların devlet adına toplanması işlerine bakarlardı.

49 BOA, Sadaret Amedî Kalemi Defterleri (A.AMD), n. 27/29, 12 Safer 1267 (17 Aralık 1850).

50 Bu belge hariç diğer belgelerde, kocabaşı ve sandık emininin adı Kosta oğlu Dimitri olarak yazılmıştır. Adalıların Yunanca dilekçelerinde *Logothetis* olarak yazılmıştır. Osmanlı Türkçesindeki yazımında *Logofet/Legofet/Lagofet* vb gibi okunabilir. Kelimenin Yunanca orijinali *Logothetis* (λογοθέτης) tir. *Logothetis* Bizans zamanında kullanılan ve Osmanlı döneminde Ortodoks kilise idaresinde kullanılmaya devam eden bir sıfattır. Eflak-Boğdan Eyaleti'nde yönetimde üst düzeyde çalışanlara *Logethete* sıfatı verilirdi. Alexander Kazhdan, "Logothetes," The Oxford Dictionary of Byzantium. Ed. Alexander

Dimitri'nin sunduğu İmrozluların adanın kaymakamlık olma talebini reddetti. Bundan başka, bazı adalılar, reayanın temsilcileri olarak, dilekçe verip İmroz'un idari statüsünü değiştirmek için adalıları teşvik edip dilekçe verdirenin Dimitri olduğunu bildirdiler. Dahası Dimitri ve arkadaşı Laskari'nin adalılara baskı uyguladığından şikâyet edip azlini istediler. Meclis-i Vâlâ her iki tarafın ifadelerinde çelişkiler olduğunu belirterek bu durumun başkentteki mahkeme tarafından ele alınması gerektiğini bildirdi. Meclis-i Vâlâ'dan gelen ilk cevapta, İmroz'un kaymakamlık için uygunluğu bildirilmesine rağmen son karar olarak, adanın müdürlük olarak kalmasına karar verildi.[51] Bununla birlikte 1852'de yazılmış İmroz meclisi mazbatasının altında İmroz kaymakamı ibaresi bulunur.[52]

İmrozlular, bazı yazışmalarında, kocabaşıları (ya da 19. yüzyılda adlandırdıkları gibi "çorbacılar"ı) ile ilgili memnuniyetsizliklerini ifade etmişlerdir. Kocabaşılar, cizye[53] dâhil olmak üzere, vergilerin toplanmasından sorumluydular[54] ve halk tarafından seçilirlerdi. 17. yüzyıl sonundan başlayıp 18. yüzyıl boyunca aşırı bir güç elde ettiler ki bu

---

P. Kazhdan. © 1991, 2005 by Oxford University Press, Inc.. The Oxford Dictionary of Byzantium: (e-reference edition). Oxford University Press. Harvard University Library. 18 July 2012 http://www.oxford-byzantium.com/entry?entry=t174.e3185; Christine Philliou, *Worlds, Old and New: Phanariiot Networks and The Remaking of Ottoman Governance in the First Half of the Nineteenth Century*, doktora tezi, Princeton University, 2004, s. 32, dipnot 42.

51 BOA, A.AMD, n. 27/29, 12 Safer 1267 (17 Aralık 1850).

52 BOA, Meclis-i Vâlâ Riyaseti Belgeleri (MVL), n. 115/27, 18 Receb 1268 (8 Mayıs 1852).

53 *Cizye:* Osmanlı hakimiyetindeki yerlerde gayrimüslim yetişkin erkeklerden can ve mal güvenliğinin sağlanması ve askerlikten muafiyet karşılığında alınan vergidir.

54 "Kocabaşı," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansikopledisi*, cilt 26, s. 141. Mültezimler ya da cizyedarlar cizyeyi ve bazı yasa dışı vergiler de toplarlardı. Tanzimat reformlarıyla, cizye maktu sistemine –vergi oranının merkezî yönetimin belirlemesi– göre toplanmaya başladı. Belirlenen miktar, kocabaşına iletilmek için muhassıllara gönderilirdi. İnalcık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri," s. 631.

dönem, ayanların da gücünün yükseldiği döneme denk düşer. 19. yüzyılda bölge temsilcileri olarak kocabaşıların görevleri değişti. Yeni düzenlemelerle kocabaşılardan, vergi toplamanın yanı sıra, halkın ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumlu güvenilir insanlar olmaları bekleniyordu.[55]

1850-1853 yılları arasında gerçekleşen bir dizi alışverişte, İmroz'un kocabaşısı ve sandık emini Kostaoğlu Dimitri (Logofet) ve arkadaşı Laskari, fakirlerden fazla vergi toplamış ve adalıların, sezonda uygun fiyata satılacak olan ürünlerinin satışını engellemişlerdi. Dimitri ve Laskari, bu ürünleri değerinin altında almış ve birtakım uygun olmayan tutumlar sergilemişlerdi. Buna karşılık halk, Meclis-i Vâlâ'ya hitaben bir dilekçe yazmıştı. Meclis-i Vâlâ, Bozcaada kaymakamından, şikâyeti araştırıp Dimitri'nin uygunsuz davranışlarda bulunup bulunmadığını ve insanların onu suçlamak için iyi bir sebepleri olup olmadığını ortaya çıkarmasını istedi.[56] Kaymakam, 20 Ocak 1853'te merkeze gönderdiği raporda, sorun için Metropoliti suçladı. Raporda şöyle yazıyordu: "İnsanlar Dimitri'den memnun olmalarına rağmen, Dimitri hakkında kindar duygular besleyen İmroz'un Metropoliti onu sürgüne yolladı. Metropolithanede bir hafta haksız yere hapsedip ardından Edirne ilindeki Ahi Çelebi bölgesine sürgüne gönderdi."[57] Ancak Meclis-i Vâlâ 16 yıldan fazla bir süre boyunca yaptığı iyi işlerle tanınan Metropolit hakkında Kaymakamın ileri sürdüğü "kötü niyetleri var" iddiasını inandırıcı bulmadı.[58] Ayrıca Meclis-i

---

55 "Kocabaşı," s. 141.

56 BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası, Sadaret Evrakı Mektubî Kalemi (A.MKT), n. 27/ 69, 17 Şevval 1266 (26 Ağustos 1850).

57 BOA, Mektubî Kalemi, Umum Vilayet (A.MKT.UM), n. 188/43, 9 Rebiülevvel 1269 (20 Ocak 1853).

58 Meclis-i Vala'nın İmroz'un piskoposu III. Neofitos'un (Kasım 1836-1856) itiban hakkında yazdığı yazıya rağmen, özellikle 1848'den sonra, kendisi düzenli olarak ahalinin

Vâlâ, Dimitri'nin 30 yıldan fazla bir süredir adalılara baskı uyguladığını ve Ortadoks kilisesinin törenlerine aykırı ayinler düzenlediğini de kaydetti. Ancak Dimitri, tüm bu suçları inkâr ederek Patrikhane'ye ve Osmanlı yönetimine hemen serbest bırakılması için dilekçe verdi. Meclis-i Vâlâ, Dimitri'nin cezalandırılmasını disipline edilmesi açısından uygun gördüğünü belirtmesine rağmen, Dimitri kendisine yöneltilen suçlamaları reddettiği için, Eyalet Valisi'nden Dimitri hakkında detaylı bir araştırma yapmasını istedi.[59] Bu durum, Tanzimat yıllarında Ortodoks din adamlarının otoritelerinin devam ettiğini gösterse de yargılanmadan hiç kimsenin suçlanamayacağı ilkesinin uygulamaya geçirildiğinin de göstergesidir. Dimitri, Metropolitin emri üzerine sürgüne gönderilmiş ve Metropolitin bunu yapabilmesine olanak sağlayan otoritesinden şikâyetçi olsa da Tanzimat kuralları uyarınca merkezî hükûmete şikâyetini bildirebilmişti. Meclis-i Vâlâ Rum Patrikhanesi'ne, Dimitri'nin serbest bırakılmasını gündemine almasını önerdi, çünkü Dimitri'nin sürgün süresi dolmuştu.[60] Bu öneri, bir kez daha kilisenin adadaki Rum toplumu üzerindeki otoritesinin Tanzimat yıllarında devam ettiğini gösterir.[61]

---

kayıtlarını tutmayı bıraktığından beri, Neofitos'un yönetimi hakkında şikâyetler vardı. Patrik ve kilise meclisi kendisine adadaki düzensizlikler ve skandallarla ilgili olarak mektup yazıp adalıların saygı duyacağı bir lider olarak hareket etmesini istediler. Ondan sonra I. Ioannikios adanın metropoliti oldu. (10 Ocak 1853 – 20 Aralık 1863). Karas, *İ Nisos Imvros*, s.174-175.

59 BOA, (A.MKT.UM), n. 188/43, 9 Rebiülevvel 1269 (20 Ocak 1853).

60 BOA, Hariciye Mektubî Kalemi Belgeleri (HR.MKT), 57/99, 3 Cemaziyelevvel 1269 (12 Şubat 1853).

61 Kilisenin yetkisini azaltıp, ruhban olmayan sınıfa daha fazla yetki veren 1856 reform ilanından sonra 1862'de Osmanlı hükûmetinin baskısı altında "Genel/Ulusal Yunan Milleti Yönetmeliği" hazırlandı. Bu yönetmelikle din adamlarının cemaat idaresindeki etkin otoritesi zayıflamıştı. Alexis Alexandris, *The Greek Minority of Istanbul and Greek and Turkish Relations 1918-1974* [İstanbul'un Rum Azınlığı ve Yunan-Türk İlişkileri 1918-1974] (Athens: Centre for Asia Minor Studies, 1992), s. 33.

25 Şubat 1853 tarihli bir başka belge, Yorgi, Hristo, Kuli (--)[62] ve İstirati'nin Kocabaşı Dimitri hakkında verdiği dilekçedir. Bu kişiler, Bozcaada kaymakamına şikâyet dilekçesi gönderdiklerini, ancak Kaymakam'ın, kocabaşı Dimitri'nin yandaşı olduğu için, dilekçelerini ciddiye almadığını iddia etmişlerdi. Ayrıca kaymakamın, ticaretlerini daha da zorlaştıracak düzenlemeleri yürürlüğe koyduğunu ve hatta işleri için gerekli olan İstanbul'a seyahat izinlerini geciktirdiğini ileri sürmüşlerdi.[63] Meclis-i Vâlâ, Biga mutasarrıfına, adalıların dilekçelerindeki konunun titizlikle incelenerek takip edilmesini ve elde edilen bulguların İstanbul'a rapor edilmesi gerektiğini yazdı.[64] Meclis-i Vâlâ ile İmroz Kaymakamı arasındaki bir diğer yazışmada, kaymakamın Dimitri'nin arkadaşlarını ve akrabalarını bir araya topladığı ve Dimitri'nin iyilikleri hakkında bir rapor hazırlattığı, hatta bazı kişilerin mühürlerine[65] zorla el koyduğu yer alır. Buna ek olarak kaymakamın bir kiliseye zorla girdiği ve mührü almak için hazine sandukasını zorla açtığı belirtilir. Meclis-i Vâlâ kaymakamın bu davranışlarıyla halkın güvenini kaybettiğini belirtip sert sözlerle kaymakamı bu tür

---

62 Osmanlıca belgelerdeki Rumca isimlerle ilgili not: Gayrimüslim isimlerin yazılışı geçerli genel kullanımlarından farklı olabilmektedir. Örneğin, Osmanlı Türkçesinde "Angelo" olarak yazılan ismin Yunanca kullanımı "Angelos" dur. Bu nedenle parantez içinde belirtilmiştir. Okunan isimle modern Yunan konuşma dilinde bir karşılığı yoksa (---) olarak belirtilmiştir.

63 BOA, A.MKT.UM, n. 129/75, 16 Cemaziyelevvel 1269 (25 Şubat 1853).

64 BOA, A.MKT.UM, n. 129/75, 16 Cemaziyelevvel 1269 (25 Şubat 1853).

65 Mühür/Mühr: Osmanlı imparatorluğunun hükümet eşrafında ve halk arasında herkesin kişisel mührü vardı. Dilekçelerde ya da mektuplarda yazanın adından sonra kullanılırdı. Mübahat Kütükoğlu, "Mühür", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansikopledisi*, cilt 31, s. 530-1. Taşranın ileri gelenleri merkezi hükümetle ilişkilerinde mühür kullanırlardı. Bu ayrıca sivil yaşamın bir göstergesi olarak görülebilir. Nora Lafi, *Esprit civique et organisation citadine: caractères de l'ancien régime urbain dans l'Empire ottoman et signification des réformes modernisatrices*, [Şehrin Ruhu ve Organizasyonu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Eski Rejimin Karakteri ve Modernleşme Reformlarının Önemi] (Berlin, 2011), s. 27-30. Şikayet dilekçeleri veya bu çalışma için başvurulan mektuplarda; diğer insanların

uygunsuz davranışlardan kaçınması için uyarmıştır.[66] Son olarak, sadrazamın notunda (*emirname-i sami*), son yaptığı işlerden dolayı pişman olduğundan, Patrikhane'nin, Dimitri'nin serbest bırakılması için öneride bulunduğu yer alır.[67]

Kocabaşı ile İmrozlular arasında sürekli devam eden sürtüşmeler ayan beyan ortadaydı. Örneğin İmroz'un müdürü Ahmet Efendi, kocabaşı ile ahali arasındaki sorunların çözümünde oynadığı rolden dolayı merkezî hükümete terfi ettirilme ricasını yazmıştı. Bununla birlikte, Meclis-i Vâlâ müdürün arabuluculuğu hakkında hiçbir şey duymadığı cevabını verdi. Aksine, onun hakkında şikâyetler vardı. "...Bu nedenle, görevinizden azliniz uygun olacaktır. Ancak, şu anki görevinize yeni başladığınızdan, azledilirseniz daha alt seviyede bir pozisyona yerleştirileceksiniz..."[68] Meclis-i Vâlâ, bir seferliğine onun bu davranışının hoş görüleceğine karar vererek ileride meydana gelebilecek bu tür talihsiz hareketleri önlemesini ve görevlerini iyi şekilde yerine getirmesini tavsiye etti.[69] Bu tür örnekler, merkezî hükümetin adalı Rumların şikâyetlerini dikkate aldığını ve bu eylemlere karışan hem Ortodoks Hristiyan kocabaşılar hem de Müslüman müdür ve kaymakamlar için soruşturma başlattığını göstermektedir.

Adalıların hakkında dilekçe verdikleri diğer bir müdür uygunsuz davranışlarından dolayı görevinden azledilmiş olan Cemal Ağa'ydı. Aynı dilekçede adalılar, kocabaşıları hakkında da şikâyette bulunmuşlardı. Meclis-i Vâlâ, adanın yeni kaymakamı Fazlı Ağa ve yeni müdürü

---

mühürlerini çalmak, etik olmayan ya da bozuk davranış olarak görülüyordu. Bu görüş, küçük Ege adaları dâhil olmak üzere, kırsal bölgelerde resmi yazışmalarda mührün önemini gösterir.

66 BOA, A.MKT.UM, n. 133/46, 2 Receb 1269 (11 Nisan 1853).

67 BOA, HR.MKT, n. 65/85, 28.Muharrem 1270 (31 Ekim 1853).

68 BOA, A.MKT.UM, n. 73/68, 7 Zilkade 1267 (3 Eylül 1851).

69 *Age.*, BOA, A.MKT.UM, n. 72/17, 28 Şevval 1267 (26 Ağustos 1851).

Necip Efendi'ye eski müdür ve kocabaşı hakkındaki bu şikâyetleri araştırması için talimat verdi.[70] Bununla birlikte, birkaç ay sonra adalılar, sadrazam tarafından kendisine bir uyan mektubu gönderilen İmroz'un yeni müdürü Necip Efendi hakkında da şikâyette bulundular. Bozcaada Kaymakamı, kendisinin tüm uyan ve tavsiyelerine rağmen Necip Efendi'nin haksız ve kabul edilemez davranışlara devam ettiğini Meclis-i Vâlâ'ya rapor olarak sundu. Fazlı Ağa, Meclis-i Vâlâ'ya ne yapılması gerektiğine dair tavsiyelerini sordu.[71] adanın ileri gelenleri de Necip Efendi'nin usulsüzlükleriyle ilgili dilekçeler verdi:

"Necip Efendi, zalim bir yöneticidir. Bir sorunla karşılaştığında, sorunun ne olduğunu doğru araştırmamaktadır. Bazen mahkemeye çıkarılmadan ve suçluluğu kanıtlanmadan insanları hapsetmekte, hatta zincire vurmaktadır. Bu da Tanzimat ilkelerinin tam aksi hareketlerde bulunduğunu gösterir. Tanzimat düzenlemeleri gereğince merkezî hükümetin köylere tahsis ettiği jandarmayı geri çekerek devletin yarattığı güvenlik ortamını yok etmiştir."[72]

Adalılar, sonuç olarak, eğer Necip Efendi görevine devam ederse, kendilerinin daha fazla müşkül duruma düşeceklerini belirterek İmroz müdürünün değiştirilmesini naçizane bir şekilde talep etmişlerdi.[73] Kaymakamın, 8 Aralık 1851 tarihli bir sonraki dilekçesinde, Necip Efendi'nin 3000 kuruştan fazla bir miktan zimmetine geçirdiği ve bir o kadar da esnafa borçlu olduğunu belirtti. Adalılar ondan nefret ediyor ve onun bu hareketlerinden ve ihmallerinden dolayı rencide

---

70 BOA, A.AMD, n. 27/29, 12 Safer 1267 (17 Aralık 1850).

71 BOA, Kaymakam Fazlı Ağa'nın Mektubu, MVL, n. 105/107, 13 Zilhicce 1267 (9 Ekim 1851).

72 BOA, adalılann dilekçesi, MVL, n. 105/107, 7 Zilhicce 1267 (3 Ekim 1851). Günümüz Türkçesine uyarlanarak aktanlmıştır. Adalılar dilekçenin sonuna mühürlerini basmışlardır.

73 BOA, adalılann dilekçesi, MVL, n. 105/107, 7 Zilhicce 1267 (3 Ekim 1851).

oluyorlardı. Kaymakam bu sebeplerden dolayı onun azlini önerdi.[74]

İmrozlular, yerel yöneticilerini onayladıkları durumlarda da Meclis-i Vâlâ'ya teşekkür mektupları yazdılar. 1852 yılına ait bir mazbatada, örneğin, İmroz meclisinin üyeleri kaymakam Fazlı Ağa ile ilgili minnettarlıklarını ifade ettiler. Bunu yaparken, açıkça Tanzimat reformlarının farkındaydılar:

"Kaymakam Fazlı Ağa, Tanzimat ilkelerinin takipçisidir: Yeni düzenlemelerin karşısında yer almamakta ve zülüm ve haksızlıklara karşı halkı koruyarak adaletli davranmaktadır. Kaymakam, güvenliği sağlamak için adada geziler yaptı ve İslam (*şer-i şerif*) ve Tanzimat kanunlarına uygun davranışlar sergiledi."[75]

Ancak adalılar bir yıl sonra Meclis-i Vâlâ'ya Fazlı Ağa'nın daha önce bahsi geçen sürgündeki Kocabaşı Dimitri'yi destekleyen davranışları nedeniyle şikâyette bulundular. İmrozlulara göre, bu davranışlar nedeniyle artık adada güvenlikten bahsedilemezdi.[76] Meclis-i Vâlâ, Biga mutasarrıfına hitaben, adalıların Fazlı Ağa hakkındaki şikâyet mektubunu Rum Patrikhanesi'nin kendilerine gönderdiğini belirtip bu şikâyetlerin tarafsız bir şekilde soruşturulması (*himaye ve garazdan ari olarak*) ve sonucun Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmesi gerektiğini belirtti.[77]

Ayrıca merkezî hükümet, araştırma bulgularını ikna edici bulduğunda, yerel yöneticileri görevden alıyordu. Örneğin, 1861'de Kaymakam Ali Bey uygunsuz yönetiminden dolayı görevden alınmıştı.[78]

---

74 BOA, MVL, n. 245/68, 13 Safer 1268 (8 Aralık 1851), 25 Safer 1268 (20 Aralık 1851).

75 BOA, MVL, n. 115/27, 18 Receb 1268 (8 Mayıs 1852). Günümüz Türkçesine uyarlanarak aktarılmıştır. Belgenin aslı için *bk.* Ek VII.

76 BOA, A.MKT.UM, n. 131/46, 2 Receb 1269 (11 Nisan 1853).

77 BOA, A.MKT.UM, n. 131/46, 2 Receb 1269 (11 Nisan 1853).

78 BOA, Mektubi Kalemi Meclisi Vala (A.MKT.MVL), n. 133/100, 15 Rebiülahir 1278 (20 Eylül 1861).

Başka bir durumda, Meclis-i Vâlâ, 1861 yılında İstanbul Evkaf Müdürünü, kurumun Bozcaada'daki yöneticisinin, adalıların ürünlerine zorla el koyduğunu ve adalıların da Bozcaada mutasarrıfına protesto şikâyetleri gönderdiğini bildirdi. Meclis-i Vâlâ, başkentteki vakfın müdürüne, soruşturma talimatı vermesini ve bu tür ihlalleri önlemeye yönelik adımlar atmasını salık verdi.[79]

Bu örneklerin gösterdiği gibi, merkezî hükümet, adalı Rumların, hem kendileriyle aynı dine mensup kocabaşılardan hem de Müslüman yerel yöneticilerden kaynaklanan adaletsizlik yapıldığı şikâyetlerine cevaben devreye girmekteydi. Merkezî hükümet, davranışları halkın genel rızasına veya Tanzimat ilkelerine aykırı olduğunda, hangi kesimden olursa olsun o memuru görevden almakta tereddüt etmedi. Adalılar da söz konusu yeni düzenlemeler ve korumak istedikleri haklarının açıkça farkında oldukları için, şikâyetlerini Tanzimat ilkelerine uygun biçimde ifade etmeye başlamışlardı.

İmroz'un bir diğer sorunu ise deniz hırsızı olarak adlandırılan korsanların saldırılarıydı. Korsan problemi hakkında yerel yöneticiler kendi üst makamlarına, dilekçeler ve tezkereler; yerel meclisler ise Başkent'e mazbatalar yazıp bu konuda merkezî hükümetin yardımını istediler.[80] Merkezî hükümet, problemle etkin bir biçimde mücadele etmedikleri veya yakalanan korsanların kaçmasını engelleyemedikleri durumlarda, yerel yöneticiyi görevden alarak duruma müdahil olmaktaydı. Müdür Hacı Mehmed Ağa'nın durumu buna örnekti. Merkezî hükümet, Müdür Hacı Mehmet Ağa'nın korsanların kaçışında parma-

79 BOA, Mektubî Mühimme Kalemi (A.MKT.MHM), n. 235/71, 16 Rebiülevvel 1278 (21 Ekim1861).

80 BOA, MVL, n. 235/19, 27 Muharrem 1267 (2 Aralık 1850); A.MKT.UM, n. 23/22, 9 Ramazan 1266 (19 Temmuz 1850); A.MKT.MVL n. 134/22, 18 Rebiülahir 1278 (23 Ekim 1861); HAT n. 575/ 28134A, 29 Zilhicce 1253 (26 Mart 1838; HAT, n. 575/28134, 23 Rebiülahir 1253 (27 Temmuz 1837).

ğı olduğunu ortaya çıkardıktan sonra, 1861'de onu görevinden almıştı.[81] İmrozlular eşkiya sorunuyla da karşı karşıya kalmışlardı. Eşkiyalar, zaman zaman köylerdeki evlere zorla girip para ve değerli eşyaları çalıyorlardı. Bu gibi durumlarda İmroz meclisi, mağdurların detaylı ifadelerini alıp bunları Meclis-i Vâlâ'ya gönderiyordu. Kaymakamlar, ayrıca meclis raporlarını teyit amacıyla Meclis-i Vâlâ'ya gönderilmek üzere rapor düzenlerdi.[82] Bu önlemler, merkezî hükümetin adadaki toplumsal düzen ve barışa karşı ortaya çıkan huzursuzlukları gidermeye yönelik çabalarını daha da açık ortaya koymaktadır.

19. yüzyılın ortalarında İmrozlular, yoksulluk ve yüksek vergiler yüzünden yaşadıkları sıkıntıları, 1850'de adayı ziyaret eden Sultan Abdülmecit'e (1839-1861) şikâyet ettiler. Kocabaşı Kostaoğlu Dimitri ve adalılar şikâyetlerini Sultan'a kişisel olarak sundular. Buna karşılık, Sultan, Dimitri'ye bir kidari (bir çeşit başlık, sarık) ve saat hediye etti ve yardım vaadinde bulundu. Sonuç olarak, 1850'de İmroz'un vergisi 100,000'den 50,000 kuruşa düşürüldü. Sultan, Kastro'da bir rıhtım yapılması emrini verdi ve adalıların istedikleri kadar tuzu adadaki tuz gölünden almalarına izin verdi.[83]

Ada, deprem, sel gibi doğal felaketlerden etkilendiğinde, adalılar İstanbul'dan yardım görmüşlerdi. Kasım 1859'da İmroz'da büyük bir deprem oldu. Bozcaada ve Limni kaymakamlıkları, bu felaket ve Limni'de selin yarattığı yıkım hakkında İstanbul'a bilgi verdi. İmroz'da birçok kişi evlerini kaybetmişti. Meclis-i Vâlâ, Cezayir-i Bahr-ı Sefid'in yöneticisine yazarak, hükümetin yoksullara para yardımında bulunacağını[84] bildirdi ve ondan bu olaydan etkilenenlerin sayısı ve yardıma

---

81 BOA, A.MKT.MVL, n. 134/22, 10 Rebiülahir 1278 (15 Eylül 1861); A.MKT.MVL, n. 134/49, 24 Rebiülahir 1278 (29 Eylül 1861).

82 BOA, MVL, n. 252/4, 1268 Şevval 15 (2 Ağustos 1852)

83 Karas, *İ Nisos İmvros*, s. 53.

84 BOA, A.MKT.UM, n. 369/82, 7 Rebiülevvel 1276 (4 Ekim 1859).

en çok ihtiyacı olanlar hakkında bilgi istedi.[85] Vali, gerekli bilgilerin yer aldığı bir defter gönderdi. Meclis-i Vâlâ, defterin kendisine ulaştığını Vali'ye ve Maliye Bakanı'na teyit etti. Meclis-i Vâlâ, defterdeki bilgilerden, halkın bir kısmının zaten hükümet yardımı olmaksızın evlerini tamir ettiğini, ancak hükümetin 90,000 kuruşluk yardımından yine de yararlanmak istediklerini öğrendi. Hükümet, aşın harcamalara gücü yetmediği için, dağıtımların ihtiyaca göre en yoksul insanlara yapılmasını vurgulayarak, en dezavantajlı konumdaki kişiler[86] için 50,000 kuruş göndermeye karar verdi. Bu olay, merkezî hükümetin, yerel yöneticilerin isteklerine dikkatle eğildiğini ve adalı Rumlara yardım gönderildiğini gösterir.

1839'da Gülhane Hatt-ı Hümâyunu ile ilan edilen reformlardan önce, 1838'de bir İmparatorluk emri, şer'iat adına alınan bütün geleneksel vergileri, koyun vergisi (ağnam resmi) ve cizye hariç, yürürlülükten kaldırmıştı.[87] Bilindiği gibi, Osmanlı hükümeti 1856'daki reformun[88] ilanıyla cizyeyi tamamen kaldırmıştır, ama koyun vergisi, 1860'ta İmroz'daki bir durumun kanıtladığı üzere varlığını sürdürmüştür. Meclis-i Vâlâ ile Cezayir-i Bahr-ı Sefid Mutasarrıfı arasındaki yazışmalardan, Kocabaşı Atanaş ve arkadaşları Angelo (Angelos) ve Anlos'un (---) dedikodu yayarak, insanların, koyun vergisi ve domuz

85 BOA, A.MKT.UM, n. 374/35, 2Rebiülahir 1276 (29 Ekim 1859); A.MKT.MHM, n. 12 Zilkade 1276 (1 Temmuz 1860).

86 BOA, A.MKT.UM, n. 115/27, 22 Şevval 1276 (13 Mayıs 1860).

87 Stanford J. Shaw. "The Nineteenth Century Ottoman Tax Reforms and Revenue System" [On dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Vergi Reformları ve Gelir Sistemi] *International Journal of Middle East Studies*, sy. 6, 1975, s. 422.

88 Gayrimüslümlerden askerlik yapmamaları karşılığı alınan Cizye'yi lağveden hükümet, *bedel-i askerî* adında askerlik muafiyeti sağlayacak bir vergi düzenlemiştir. İnalcık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri," s.631-632; Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey* [Modern Türkiye'nin Doğuşu] (Londra, New York and Toronto: Oxford University Press, 1961), s. 114; Davison, *Reform in the Ottoman Empire*, s. 53.

yetiştiren gayrimüslimlerden alınan canavar vergisini[89] ödemelerini engelledikleri öğreniyoruz. Kocabaşı ve arkadaşlan, Müdür Mustafa Ağa'nın bu vergileri toplama girişimlerine müdahale etmişlerdi. Meclis-i Vâlâ, bu kişilerin hazineye zarar vermeye çalıştıklan için sorgulanmalan ve eğer suçlu bulunurlarsa ceza yasasının ilgili maddesi uyannca cezalandınlmalan gerektiğini bildirdi.[90] Bununla birlikte, ilgili maddenin çok sert olduğunu belirten ve muhtemelen toplumun düzen ve huzurunu bozacağını göz önüne alan Meclis-i Vâlâ, hapislik süresinin sadece bir ayla sınırlı olması gerektiğine karar verdi.[91] Bozcaada kaymakamı, usulüne uygun olarak bu karardan haberdar edildi ve kendisine, merkezî hükümetin aldığı bu karara uygun hareket etmesi gerektiği net bir şekilde tavsiye edildi.[92] Bu belgeler, vergilerin toplanması ve toplumsal huzur ve banşın korunmasında merkezî hükümetin hassasiyetini göstermektedir.

Sonuç

Adalı Rumlar, istimalet politikası sayesinde, başından beri Osmanlı yönetimine nza gösterdiler. Osmanlı anlayışında, farklılıklar, banş ve düzenin menfaatleri ve üretimin sürekliliği bağlamında tolere edilmeliydi. Bu, istikrarlı bir vergi akışı ve daha genel olarak, güçlü bir ordu ve İmparatorluk'ta refahı garanti altına alacaktı.[93] Yolsuzluğu önlemek, adaleti sağlamak ve vergi ödeyen reayaya itina göstermek Müslüman bir yöneticinin göreviydi. Geleneksel olarak, Sultan'ın başlıca

---

89 BOA, A.MKT.UM, n. 451/65, 16 Receb 1277 (28 Ocak 1861). Bu vergi *hınzır resmi* ya da *Canavar Resmi* olarak da bilinir. Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda Vergi Sistemi* (İstabul: Şamil Yayınevi, 1977), s. 122.

90 BOA, A.MKT.UM, n. 451/65, 16 Receb 1277 (28 Ocak 1861).

91 BOA, A.MKT.UM, n. 451/65, 16 Receb 1277 (28 Ocak 1861).

92 BOA, A.MKT.UM, n. 454 12, 29 Receb 1277 (10 Şubat 1861).

93 Barkey, *Empire of Difference*, s. 110.

görevi, düzeni korumak ve akla gelebilecek her manadaki düzensizliği önlemekti.[94] Bununla bağlantılı olarak, dinî ve sivil toplum liderlerinden, farklı etnik ve dinsel yapılar arasındaki barışı korumaları bekleniyordu. Patlak verecek isyanın devlet tarafından cezalandıracağını bilen cemaat liderleri, cemaatler arasında barışçıl ilişkileri sürdürmek için çaba sarf etmişlerdi.[95] 1821'de Mora'da Yunan isyanı patlak verdiğinde, Rum Ortadoks Patrik V. Gregorios'un idamı ve 1821'de Sakız adasındaki katliamlar, bunun tipik örneklerindendir.

Osmanlıların ilahî ve soya dayanan yönetme hakkı ve İslam hukuku kaideleri gibi meşruiyetin normatif temelini oluşturan faktörler gayrimüslimlere hitap etmese de rejimin meşruiyetinin somut zemini toplumsal uzlaşma için yeterli bir temel sağlayabilirdi.[96] Halkın büyük bir çoğunluğu, hoşgörüsüzlük ve baskıdan uzak ibadetlerini yapabiliyorsa, insanlar yeterince mutlu ve rejim de gereken meşruiyete sahip olacaktı.[97] Osmanlı devleti, gayrimüslim tebaasına hoşgörülü davrandı. Buna rağmen, onlara fazladan vergi ödetti ve "eksik din" lerinden dolayı onları ikinci sınıf vatandaş olarak gördü. Ancak Osmanlılar kimseyi din ya da kimlik değiştirmeye zorlamadılar.[98] Gayrimüslimler de son tahlilde, refah ve güvenliklerinin mevcut otoriteye itaat etmek-

---

94 Halil İnalcık, "State and Ideology Under Süleyman I," [I. Süleyman Zamanında Devlet ve İdeoloji] Halil İnalcık, *The Middle East and the Balkans Under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society* [Osmanlı İmparatorluğu'nda Balkanlar ve Ortadoğu: Ekonomi ve Toplum Üzerine Yazılar] (Bloomington: Indiana University Press, 1993).

95 Barkey, "İslam and Toleration," s. 17

96 Hakan Karateke, "Legitimizing the Ottoman Sultanate: A Framework for Historical Analysis" [Osmanlı Sultanlığı'nı Meşrulaştırmak: Tarihsel Analiz için bir Çerçeve] haz. Hakan Karateke, Maurus Reinkowski, *Legitimazing the Order: The Ottoman Rhetoric of State Power* [Düzeni Meşrulaştırmak: Devlet Gücünün Osmanlı Retoriği] (Leiden: Brill, 2005), s. 33.

97 *Age.*, s. 33.

98 Halil İnalcık, "Ottoman's Methods of Conquest" [Osmanlı Fethi'nin Metodları] *Studia Islamica*, sy. 2, 1951, s. 103-129.

ten geçtiğini anlamışlardı.[99] Bu düşünceler, fethin ilk yıllarında adalı Rumların yeni Osmanlı rejimini kabul etmesinde çok önemli bir rol oynadı. Siyasi güçler, meşruiyet ve istikrarı korumak için çeşitli stratejiler kullanırlar. Sundukları hizmetler yoluyla halkın ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar.[100] İmroz örneğinde, merkezî yönetim, bunu adalı Rumların yararına Tanzimat ilkelerinin uygulanmasını takip ederek ve onların dilekçelerine yanıt vererek yaptı. Hangi dine bağlı olduğuna bakılmaksızın imparatorluğun her yerindeki insanlar için dilekçe, merkezî hükümetle iletişim kurmada önemli bir araçtı.[101] 19. yüzyıl öncesinde bile Osmanlı hükümeti, Patmos ve Andros gibi Ege adalarında,[102] Rodos'ta[103] adalı Rumlarla iletişime geçmeyi teşvik etmişti. İmroz ve diğer Kuzey Ege Adalarında birkaç yüzyıldan beri devam eden süreklilik olgusu daha ayrıntılı bir araştırma gerektirir.

Tanzimat reformları ya da artan merkezî kontrol, adalı Rumlarla

---

99 Karateke, "Legitimizing the Ottoman Sultanate: A Framework for Historical Analysis," s. 33.

100 *Age.*, s. 34.

101 Nora Lafi, "Petitions and Accomodating Urban Change in the Ottoman Empire" [Dilekçeler ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Kentsel Değişim] haz. Elisabeth Özdalga, M. Sait Özervarlı, Feryal Tansuğ, *Istanbul as Seen from a Distance. On the Relationship between Provincial Ottomans and their Imperial Centre* [İstanbul'a Uzaktan Bakmak. Eyaletlerin İmparatorluk Merkezi İle İlişkileri] Swedish Research Institute in Istanbul, Transactions No. 20; eddy.se publications, Visby, Sweden, 2011.

102 Gilles Veinstein, "Les documents émis par le *kapudan paşa* dans le fonds ottoman de Patmos" [Osmanlı Arşivlerinde Kapudan Paşa Tarafından Yazılmış Belgeler] *Doceuments de Travail du CETOBAC*, sy. 1, Les archives de l'insularite ottomane, haz. Nicolas Vatin, Gilles Veinstein (Paris: CETOBAC, 2010), s. 13-19; Michael Ursinus, "Local Patmians in Their Quest for Justice: Eighteenth Century Examples of Petitions Submitted to the Kapudan Paşa" [Adalet Arayışlarında Yerli Patmoslular] *Age.*, s. 20-23; "Elias Kolovos, "Ottoman Documents from the Aegean Island of Andros: Provincial Administration, Adaptation and Limitations in the Case of an Island Society (late 16th-early 19th century)" [Ege Adası Andros'dan Osmanlı Dökümanları: Bir Ada Toplumunda Eyalet Yönetimi, Adaptasyon ve Sınırlar (16. yüzyıl. sonu-19. yüzyıl başları] *Age.*, s. 24-27.

103 Örenç, *Rodos ve Oniki ada.*

İmroz dergisi, cilt 1, sy. 4, 1947, s. 77.

YAŞAM ALANINDA REKABET

Grev yapan eşek: Eğer bu benzinlişeytan adadan gitmezse dünya yıkılsa kopsa yerimden kıpardamayacağım.

yeni iletişim kanalları açtı. Adalılar, kendi dinlerine mensup sivil liderleri, yerel yöneticileri ya da Müslüman yerel yöneticileri merkezî hükümete şikâyet edip haklarını talep etmek için bu iletişim kanallarını kullandılar. Devlet, bu süreci kolaylaştırdı. Merkezî yönetim, ikincil derecedeki yerel yöneticiler ve kocabaşılardan kaynaklanan haksızlığa müsamaha göstermedi. Adalı Rumların haklarını tanıdı; kocabaşılar, yerel yöneticiler ve halk arasındaki çatışmalarda toplumsal düzeni korumak için çalıştı ve adalıların doğal afetler sonrası toparlanmasına yardımcı oldu.

Osmanlı devletinin adalı Rumlara olan duyarlılığını nasıl açıklayabiliriz? Bu, İslam hukukundan kaynaklanan "Osmanlı toleransı" mıydı; yoksa, devletin 19. yüzyılın ilk yirmi yılında sarsılmış olan meşruiyetini onarmaya yönelik bir teşebbüsü müydü? Osmanlıda, hoşgörü ve bütünleştirme politikaları farklı cemaatleri organize edip huzur ve düzeni tesis ederek ve bu cemaatlerin sadakatini sağlayarak imparatorluğun çeşitliliğini korumak için vazgeçilmezdi, yoksa bunun hoş-

görü kültürü veya idealleriyle çok az ilgisi vardı.[104] Hoşgörü, devlet iktidarını genişletmek, sağlamlaştırmak ve yürütmek için bir araçtı.[105] Toplumsal düzeni sağlamak ve korumak için istikrara ihtiyaç vardı ve istikrar meşru egemenlik vasıtasıyla sağlandı. Tanzimat, sosyal düzeni sağlayıp koruyarak Başkentin meşru egemenliğini onarmak için kullandığı bir araçtı. Osmanlı İmparatorluğu'nun uygulamaya çalıştığı hukukun üstünlüğü ilkesinin modernleşen Avrupa devletlerinin en önemli özelliği olduğu söylenebilir. Osmanlı devletinin bunu yapmasının temeldeki nedeni, içte ve dıştaki gelişmeler karşısında meşruiyetini yeniden ele geçirmekti. İktidar; devlet, kamu otoriteleri ve özel hukuk arasındaki ilişkiyi düzenleyen kamu hukuku vasıtasıyla kişilere bağlı olmadan işlev görecekti.[106] 1839 reform ilanında, şeriatla çelişkiye düşmeksizin, toplumun ve İmparatorluğun refahı için hukukun üstünlüğü vurgulanmıştır.[107] Siyasi iktidarların, kendi otoritesini meşru kılmak ve istikrarını sağlamak için halkın güvenini kazanmaya ihtiyacı vardı. Bunu başarmak için, tasarlanan bu politikalar halk desteğine sahip olmak zorundaydı. Bu, tam da Osmanlı merkezî yönetiminin Tanzimat programı ile başarmak istediği şeydi. İmrozluların, Tanzimat düzenlemelerine atıfta bulunarak haklarını korumak için merkezî otoriteye müracaatları, adalı Rumların gözünde Osmanlı devlet otoritesinin meşruiyetinin sağlanmasında, bu reformların oldukça çabuk başarıya ulaştığını göstermektedir.

İngilizceden Çeviren: Aydın Söylemez

---

104 Barkey, *Empire of Difference*, s. 110.

105 *Age.*, s. 110.

106 *Age.*, 19.

107 Butrus Abu-Manneh, "The Islamic Roots of The Gülhane Rescript" [Gülhane Hatt-ı Hümâyunu'nun İslam'a Dayalı Kökleri] Butrus Abu-Manneh, *Studies on Islam and the Ottoman Empire in the nineteenth century 1826-1876* [Islam ve Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu ile İlgili Çalışmalar | (İstanbul: İsis, 2001), s. 73-97.

İmroz'un Eğitim Serüveni*

*Makis Boutaras***

İmrozlulann eğitim faaliyetleri, Osmanlı topraklanndaki diğer Rumlar için olduğu gibi, İstanbul Rum Patrikhanesi'ne bağlı olarak yürütülüyordu. Millet sisteminin ayrıcalıkları kapsamında Rumların eğitim işlerinin düzenlenmesi ve yönetilmesi, İstanbul Patrikhanesi'nin yetkisindeydi. İmroz'da eğitim faaliyetlerinin canlanmasında ve yaygınlık kazanmasında önemli bir dönüm noktası 1745 yılıdır. 1745'te III. Athanasios İmroz Metropoliti seçilir.[1] Aydın ve eğitim tutkunu olan bu Metropolit, adalıları haftada bir defa köylerinden Metropolitliğe gelerek ders yapmaya mecbur ederdi. Kastro'daki (Kaleköy) Metropolitlik'te topladığı adalılarını, özellikle de gençlerin eğitimine özel bir itina gösteriyordu. Onun için tarihte "öğretmen"[2] lakabıyla anılır. Ondan sonra gelenler aynı heves ve ilgiyi göstermedikleri için, adada eğitim ilerlememiş ve de eski durumuna dönmüştür. Bu nedenle, İmroz'da eğitim faaliyetleri; aydın, etkili ve eğitimsever din

---

Yazar, bu makaleyi yayıma hazırladığı *İmroz'un Eğitim Tarihi* adlı kitabından derlemiştir.

Matematik öğretmeni, araştırmacı-yazar.

1 III. Athanasios'dan önce I. ve II. Athanasios olduğu bilinmektedir. Meliton Karas, *Η νήσος Ίμβρος* [İ nisos İmvros, İmroz Adası] (Selanik, Patriarhikon İdrima Paterikon Meleton, 1987), s. 207. Aleksandros Zafiriadis ise III. Athanasios'dan II. olarak bahseder. Aleksandros Zafiriadis, *Λεύκωμα της νήσου Ίμβρου* [Lefkoma tis Nisu İmvru, İmroz Adası Anı Defteri] (Atina: yy, 1. basım 1938, 2. basım 2000), s. 52.

2 Aleksandros Zafiriadis, *Lefkoma tis Nisu İmvru* [İmroz Adası Anı Defteri] s. 52.

adamlarının yokluğunda geride kalmış, düzenli olarak işleyen okulların kurulması da gecikmiştir.

Gliki (Bademlikōy) Aydınları

19. yüzyılın başında Gliki aydınları, başta Bartholomeos olmak üzere, kardeşleri Kirilos ve Dositheos ile yeğeni Yeoryios Stekas ve Nikiforos Glikas'ın İmroz'daki eğitimin gelişmesinde çok önemli rolleri olmuştur.

Çok çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olan Vasilios –daha sonraki ruhani adıyla Bartholomeos Kutlumusianos–[3] 1772'de Gliki köyünde doğar. Vatansever Bartholomeos'un entellektüel aktiviteleri ve girişimleri, adanın ilk okullarını kurma çabasında başrol oynamıştır. Cehalet ve onun getirdiği karanlığı uzaklaştırmak için ısrarla İmroz'a, sürekli eğitimi getirmeye çalışır, bu yüzden bugün İmroz'un ilk öğretmeni sayılır ve böyle anılır.

Bartholomeos, 1803'te birlikte eğitim gördüğü yardımcısı olan kardeşi Konstantinos ile Aynaroz'dan İmroz'a döner. Onun artık kutsal bir amacı vardır: İmroz ahalisi için bir okul kurmak. Aile evinde okul kurma girişimi, imkânların ve okula ilginin yetersizliğinden ötürü başarısızlıkla sonuçlanır ve 1806'da okulu kapatarak Kidonies'e (Ayvalık) gider.

Bartholomeos, 1809'da[4] eğitim faaliyetlerini tekrar başlatmak için Aynaroz'daki yönetimin izniyle ve daha yüksek bir moralle İmroz'a döner ve aynı durumla karşılaşır. Ada halkı kendi iyiliği için onunla işbirliği yaparken metropolit ve ileri gelenler onu azarlayarak "maddi ve manevi güzellikleri bırakarak buraya bize sorun yaratmaya gelmiş"

---

3 Kutlumusianos: Kutlumuşlu. Aynaroz bölgesinde Kutlumusio isimli manastırında eğitim gördüğü için kendisi "Kutlumuşlu" anlamına gelen "Kutlumusianos" lakabıyla anılmıştır.

4 İoannis Haciapostolu gidiş tarihin 1808 olduğunu yazar. Aleksandros Zafiriadis, Lefkoma tis Nisu İmvru, İmroz Adası Anı Defteri].

derler.[5] Kastro (Kalekôy) ve Gliki (Bademli) köyleri arasında Kutlumuş Manastın'na[6] bağlı Taksiarhon[7] adıyla küçük ve önemsiz bir manastır arazisi vardı. Bu manastıra yerleşen Bartholomeos, binanın onanmına başlayarak onu ibadet ve eğitim amaçlı bir mekâna dönüştürür.[8] Ancak 1812'de inşaat işleri bittiğinde iki sene sürecek korkunç ve ölümcül veba salgını, harcadığı tüm emek ve zamanı yok eder. Yerli halk kısmen yok olup kırsal alana dağılır, Bartholomeos da Manastır'a çekilir, öğrencisiz kalan okulu kapatarak bir kez daha gurbete gitmek zorunda kalır.

1830 senesinin başında, İmrozlulann ricasıyla eğitim meselesini üstlenmesi için, İmroz Metropoliti İosif'ten bir mektup alır. Daveti kabul edip İmroz'a dönmeye hazırlanırken, yeğeni Yeoryios Stekas'ın[9] öğretmenlik tahsili bittiği ve kardeşiyle adaya birçok kitap yolladığı sırada, aniden kendisini iki yıllığına eğitim vermek için Kerkira (Kor-

---

5 *Age*., s. 68.

6 Kutlumuş, Kuzey Yunanistan'daki manastırlardan oluşan Aynaroz (Kutsal Dağ) Bölgesi'ndeki manastırlardan birisidir. İdari olaral Bizans zamanında Ekümenik Patrikhane'ye bağlanmış, bu statü Osmanlı zamanında da devam etmiş ve hâlâ devam etmektedir. DN.

7 Yeoryios Muhalis, ***Βαρθολομαίος Κουτλουμουσιανός ο Ίμβριος***. [Bartholomeos Kutlumusianos o Imvrios, İmrozlu Kutlumuşlu Bartholomeos] (Selanik: yy, 1980), s. 6. Bu manastır günümüzde yoktur. 1940'lı yıllarda manastır yıkılmış, arazileri Karadeniz'in Sürmene ilçesinden getirilip yerleştirilen göçmenlere verilmiştir.

8 Peder Dimitrios Stratis, ***Βαρθολομαίος Κουτλουμουσιανός (1772-1851), Βιογραφία και Εργογραφία*** [Bartholomeos Kutlumusianos (1772-1851),Viografia ke Ergografia, Kutlumuşlu Bartholomeos (1772-1851), Biografi ve Eserleri] (Aynaroz: Kutlumuş Manastın, 2002), s. 118, not 248 "17 Mayıs'ta inşaata başladık. Yerin eğilimi, çürüklüğü ve açılan derin temellerden dolayı on gündür çalışıyoruz; ama bu temellerden daha yukarıya çıkamadık." Bartholomeos'un 28 Mayıs 1812'de Manastır'a gönderdiği mektuptan alıntı.

9 Kardeşi Kirilos'a şöyle yazar: "...bunlarla uğraşıyorum -vatanımıza daha fazlasını vermesi için yeğenimin okumasıyla- çünkü orada dersler çok ve düzenlidir. Vatanımızın yararına, bana geldiği gibi geri dönmemesi, öğretmenlik mesleğinde yardımcımız olması ve bizim olmadığımızda yerimizi dolduracak yetenekte olması için..." *Age*., s. 118.

fu) adasında bulur. Aydın Andreas Mustoksidis, aynı dönemde, Bartholomeos için kaynak toplayıp *İpomnima İstorikon Peri Tis Nisu İmvru* (İmroz Tarihi Üzerine Bir İnceleme) kitabını yazar. Bartholomeos gerekli notlar, eklemeler ve dipnotlarla kitabı tamamlar ve İmroz'un o günkü durumunu, tabiatını ve toplumsal hayatını ikinci bölüm olarak kaleme alır ve kitabı 1845'te İstanbul'da yayımlar.[10] 1837'de, 23 sene sonra, hemşerilerinin daveti üzerine üçüncü defa aynı hedefle hayatının meselesi olan okul kurmak için vatanı İmroz'a döner. Birçok tanışıklıklarından dolayı ün salmış olan Bartholomeos'a bazı komşu adalardan yeni okul kurmak ve işini kolaylaştırmak için oldukça büyük paralar vaat edilir.[11] Ancak bu büyük girişim, bir kere daha hüsranla son bulacaktır.

Çünkü adaya dönen Bartholomeos, onu davet eden başrahibin yerine, karşısında iyi ve erdemli; ama aynı zamanda beceriksiz ve eğitimseverliği eksik Neofitos'u bulur. Hemşerilerinin de Ayii Theodori (Agioi Theodoroi) köyünde daha uygun, merkezî bir okul inşa etme planları ve hevesleri beklenmedik anlaşmazlıklar yüzünden boşa gider."[12] Böylece 1839'da hayal kırıklığını, acı ve endişelerini gizleme-

---

10 *Age.*, s. 291. Kitabın başlığı şöyleydi: ***Υπόμνημα Ιστορικόν περί της νήσου Ίμβρου. Συνταχθέν μεν παρά του Φιλολογωτάτου Κυρίου Α. Μουστοξύδου του Κερκυραίου. Αναπληρωθέν δε τα ελλείποντα υπό Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανού του Ιμβρίου, υφ' ου και εξεδόθη*** [*İpomnima İstorikon peri tis Nisu İmvru*, İmroz Tarihi Üzerine Bir İnceleme]. Korfu'lu Filolog A. Mustoksidis tarafından yazılır ve İmrozlu, Kutlumuşlu Bartholomeos tarafından da tamamlanıp yayınlanır. (İstanbul: A. Koromilas ve P. Paspalli, 1845). Yeni baskı İskenderiye: Kosmos yayınlan,Y.D. İkosidio, 1904. Aynı zamanda (Atina: Kultura,1978). Son olarak üç dilde; Türkçe, Yunanca ve İngilizce olarak basıldı. (İstanbul: Gökçeada/ İmroz Koruma, Yardımlaşma, Geliştirme ve Yaşatma Derneği, 2010).

11 Andreas Mustoksidis, Bartholomeos Kutlumusianos, *İpomnima İstorikon peri tis Nisu İmvru* [İmroz Tarihi Üzerine Bir İnceleme] s. 76.

12 Nikiforos Glikas, ***Λόγοι Επιτάφιοι και Πανηγυρικοί, εν Κωνσταντινουπόλει*** 1887 [Loyi Epitafii ke Paniyiriki en Konstantinupoli 1887, Cenaze ve Dinî Tören Sözleri] (İstanbul: yy, 1887).

den İstanbul'a döner. Tabii uzaktan da olsa, ilgilileri yeni bir gayret ve teşebbüsün devamı için teşvik etmeye devam eder.

19. yüzyılın ilk yansına kadar İmroz'da ilk ve orta seviyede cemaat okulu yoktu. Adadaki keşişlerin bütün çabalarına rağmen, bir okul kurma amacına ulaşılamadı. Köylerde "grammatodidaskalia" adıyla temel okuma yazma ve aritmetiğin 4 temel işleminin öğretildiği özellikle de kilise metinlerinin ezberletildiği mekânlar vardı. Buradaki eğitim anlayışı/kalitesi, çoğu öğretmenin Aynaroz manastırlarından almış oldukları eğitimden kaynaklanıyordu. Rahipler, temel bir eğitimden geçtikten sonra adaya dönüp kendilerine öğretmen ve muganni gibi meslekler ediniyorlardı.

Daha önceki yüzyılda Kutlumuşlu, Glikades gibi eğitim liderleri İmroz'da bulunan bu gibi öğretmenlerden ilk eğitimlerini almışlardı.[13] Böylece 1850'lerde yerel koşullarn da müsait olduğu dönemlerde her köyde bazen düzenli bazen düzensiz bir şekilde bu gibi eğitim mekânlan açılmıştı. Adanın manastırlarındaki eğitim ise daha çok keşişlerin bireysel gayretlerine dayalıydı. Shinudi'de 1830'larda, kilisenin katkısıyla böyle bir okulun çalıştığını tespit ediyoruz.[14] Shinudi Köyü Kilise Arşivi'nden 1836 ve 1839 yılları arasında öğretmen Vasilios'un yıllık maaşının 150 kuruş olduğunu; ilk düzenli okulların 1860'larda, önce Panayia'da daha sonra Shinudi'de kurulduğunu öğreniyoruz.[15] 50 yıl kadar hizmet vermiş Themistoklis Dakos bu dönem için şöyle yazar:

---

13 Manuil Yedeon makalesinde Bartholomeos'u eleştirirerek, *"Onun da eğitim aldığı İmroz'un ilk ve küçük eğitim birimlerinden bahsetmiyor. Rahmetli Glikas, adından ya da mesleğinden Zografos (ressam) adıyla tanınan öğretmeni anarak onun 1780-85 ve 1790'lı yıllarda Gliki'de çocukken Bartholomeos ve kardeşi Kirilos'a eğitim verdiğini söyler"* Eklisiastiki Alithya Gazetesi [Kiliseyle ilgili gerçekler gazetesi] sy. 31, yıl 1912.

14 Eklisiastiki Kodeks, Shinudi Kilisesi Arşivi, 1843, s. 13, 39.

15 Themistoklis Dakos, *Λεύκωμα της Νήσου Ίμβρου*, [Lefkoma tis nisu İmvru, İmroz Adası anı defteri] *Η Εκπαίδευσις εν Ίμβρω* [İ Ekpedefsis en İmvro, İmroz'da Eğitim], *Κώδιξ*

"1860' larda ilköğretim temelden değişti. Birkaç sene içinde bütün köylerde normal ilkokullar kuruldu, okul binaları yapıldı ve kilise tarafından maaş alan öğretmenler tayin edildi. Hem erkek hem kız öğrencileri olan bu okullar, bir öğretmen ve alilodidaktiki[16] denen metodla 1884 senesine kadar çalıştı.[17] Bu metodu Gliki köyünden olan Nikiforos Glikas'ın kardeşi Hrisostomos[18] eğitim aldığı Kidonies'ten (Ayvalık) İmroz'a getirmişti. Genç yaşta ölen Hrisostomos, 1863-1869 yıllarında Panayia ve Shinudi köylerinde eğitim vermişti. Eğitim artık okuma-yazma ve aritmetiğin dört işlemiyle kısıtlı değil, aynı zamanda başka temel bilgiler, dil bilgisi, din bilgisi, tarih ve coğrafya gibi dersleri de içeriyordu..."[19]

İmroz'daki eğitim hakkında haberleri önemli ve gerekli bilgileri Heybeliada Ruhban Okulu'nda okuyan iki İmrozlu öğrenciden, İo-

---

Σχολικών Γυμνασμάτων Ιεράς Θεολογικής Σχολής Χάλκης [Kodeks Sholikon Yimnasmaton İeras Theologikis Sholis Halkis, Heybeliada Ruhban Okulu, Okul Alıştırmaları Arşivi 1870-71]; *Κώδιξ Ιεράς Εκκλησίας του Χριστού* 1839 [Kodeks İeras Eklisias tu Hristu, Kilise Arşivi, 1839] İmroz ve Tenedos Metropolitliği'nde muhafaza edilen, İmroz Panayia kilisesi yıllık gelir-gider tablolarında okulların ve öğretmenlerin maaşları hakkında şu bilgiler bulunuyor: "Öğretmen Dimitrios Hacivasiliu'ya verilen 17 kuruş, öğretmen Hrisostomos'a fatura karşılığında verilen 273 kuruş." 30 Mart 1867, s. 65.

16 Alilodidaktiki: Birbirlerini eğitmek. Öğretmenin yönlendirmesiyle sınıfın en iyi öğrencileri diğer öğrencilere ders verirdi. DN.

17 Hristos Lefas, *Ιστορία της Εκπαιδεύσεως* [İstoria tis Ekpedefseos, Eğitim Tarihi] (Atina: Eğitim Kitapları Yayın Kuruluşu, 1942), s. 117,128. Bu metodun kökleri Antik Yunanlara, Plutarhos ve Platon'a kadar uzanır. İlk defa Fransa'da keşfedilmiş, İngiltere'de geliştirilmiş ve yine Fransa'da Sazarin tarafından tamamlanmıştır. Yunanistan'da, 1830'da Kapodistrias döneminde uygulamaya geçirilmişti. DN.

18 *İmroz*, sy. 14, Temmuz 1948. Aynı aileden 1886'da Limnos adasında doğup 19 Nisan 1948'de ölen ve İmroz adasının adını duyuran Hrisostomos Glikas ismiyle bir de doktor vardı.

19 Themistoklis Dakos, *"Η Εκπαίδευσις εν Ίμβρω" Λεύκωμα της νήσου Ίμβρου*. [*İ Ekpedevsis en İmru, Lefkoma tis Nisu İmvru*, İmroz'da Eğitim, İmroz Adası Anı Defteri] için yazılmış sekiz sayfalık elyazısı. Atina İmrozlular Derneği Arşivi.

annis Haciapostolu ve Anestis Hristu'dan alıyoruz.[20] Hristu "Agridia Köyü ve Mekânı" yazısında yaşadıkları dönemde Agridia köyü ilkokulu hakkında aşağıdaki bilgileri aktarır.

"İbadet yerinden (Evangelismos Kilisesi) uzak olmayan ağaçlı ve gölgeli bir yerde 1863'te eğitimsever yerlilerin mali katkılarıyla inşa edilen, uzunluğu 75, eni 25 Fransız ayağı olan, Allilodidaktiki okulu vardı. Doğuya bakan duvarında giriş kapısı, içeride öğrencilerin susuzluğunu giderecek temiz ve berrak bir suyu olan çeşme ve çevresi bahçe olan bu okulda 60 çocuk okumaktaydı. Batı tarafında birisi öğretmenin kalması diğeri mahkeme kullanımı için iki oda inşa edilmişti."[21]

Agridia ilkokulu ve öğretmenlerinden, Aleksandros Zafiriadis Agridia'daki okuldan şöyle bahseder:

> "Agridia'da ilk normal okuma yazma eğitimini asıl mesleği sepetçi olan Efstratios Kutsanagnostis vermiştir. Okul yoktu, yazın ağaçların gölgesinde kışın da 5-6 kişilik öğrenci gruplarıyla odasında ders verirdi. İlk metodik öğretmen, Bartholomeos'un Heybeliada Ticaret Okulu'ndan öğrencisi Efstratios Nikolaidis'tir. Shinudi'de evlenip çok az süre eğitim verdiği Agridia'yı terk eder. Yeoryios Athanasiu Anagnostu ve Dimitris Papagramatikidis öğrencileridir. Bugünkü köy muhtarlığının yanında 1864'te kurulan Agridia okulunun en önemli öğretmeni Anagnostu'dur. Anagnostu'dan sonra, Efstratios'un öğrencisi olan Panayotis Kamburopulos öğretmen olur. Onun yerine Dimitris Papagramatikidis gelir ve onun döneminde 1908'de yeni okul kurulur."[22]

---

20 Agridia'lı öğrenciler İoannis Haciapostolu (d. 1851) ve Anestis Hristu (d. 1854). ***Κώδιξ Σχολικών Γυμνασμάτων Ιεράς Θεολογικής Σχολής Χάλκης***, 1870-71," [Heybeliada Ruhban Okulu, okul alıştırmaları arşivi 1870-71] ve ***Απομνημονεύματα της εμής βιοτής*** [Apomnimonevmata tis emis viotis, Hayatımızın Anıları] başlıklı iki öğrencinin yazıları.

21 *Age.*, s. 506.

22 Aleksandros Zafiriadis, ***Ιστορία της Ίμβρου*** [*İstoria tis İmvru*, İmroz Tarihi], Katsali ailesi özel koleksiyonundan yayımlanmamış el yazması belgeler.

Çalışkan Aleksandros Zafiriadis'in tarihî ve kültürel mirasımızın korunmasında katkıları büyüktür. Çeşitli yazılarında Gliki okulu için aşağıdaki bilgileri aktarır:

"Kirilos ve Dositheos'tan sonra Gliki'de Kiryakos, sonra Bartholomeos'un öğrencisi Varnavas, daha sonra da Hrisostomos Epitropelis (Metropolit Glikas'ın kardeşi) öğretmen olur. Gliki'nin okul binası 1871'de yapılır ve 1924'te onarılır".[23]

Nikiforos Glikas

Gliki köyünün ileri gelenlerinden Panayiotis ve Argiri'nin ilk oğulları Nikolaos, Haziran 1819'da doğar ve ilk eğitimini burada alır. Araştırmacı ruhu ve bilgiye susamışlığı onu bilginin kaynağı olan İstanbul'a getirir. Burada önce papaz ve devamında arhimandritis – rütbeli dinadamı– sıfatıyla Nikiforos adını alır. Heybeliada Ruhban Okulu'ndan 1849'da pekiyi derecesiyle mezun olana kadar fen ve edebiyat, daha sonra da normal öğretmen olarak matematik ve kilise tarihi derslerini verir.

3 Mayıs 1873'te İmroz Metropoliti seçilen Nikiforos, ağustos sonu çok sevdiği memleketine gelir ve büyük bir coşkuyla karşılanır. Metropolitlik Kilisesi'ndeki ilk konuşmasında, hemşerilerine, "bu sevgili vatanın ihtiyaçları az değil..." diyerek hedef ve önceliklerini üç cümleyle özetler:[24] "kendi iyiliği ve menfaati için cemaatin fedakârca çalışması, eğitimle ilgilenmesi ve eğitimi geliştirmesi."[25] Geniş bir bilgi perspektifi olan Nikiforos'un kültürel miras ve değer anlayışı, onu arkeoloji alanına da yönlendirir. Küçük çaplı kazılarda antik döneme ait bazı parçalar ve yazıtlar bulup bunları kayıt altına alır. Bu çalışmala-

---

23 Yazarın kişisel arşivinde muhafaza edilen Aleksandros Zafiriadis'in yazısından alıntı.

24 Nikiforos Glikas, *Βιογραφία και Ημερολόγια* [*Viografia ke İmerologia*, Biografi ve Günlükler] n. 2, (Atina: yy, 1907), s. 4.

25 *Age.*, s. 7.

rını daha sonra İstanbul'da Elinikos Filologikos Sillogos'un dergisi ve *Pandora* dergisinde yayınlar.[26] Nikiforos, adada Merkez Rum Okulu kurma mücadelesinde öncülük etmiştir.

Sancılı Bir Başlangıç: Panayia'da Merkez Okul Kurulması

Arhimandritis sıfatıyla Nikiforos Glikas 1868'de, Patrik VI. Grigorios'un İmroz Metropoliti Paisios'a yazdığı mektupla İstanbul'dan İmroz'a gelir. Patrik, bu mektupla Metropolit'e sadece okul kurma çağrısında bulunmuyor, aynı zamanda bu konuda Nikiforos'a yardımcı olmasını ve onun çalışmalarına engel olmamasını istiyordu. Böylece aynı yıl Panayia Kilisesi'nde genel kurulda ihtiyarlar meclisi ve köy temsilcileri toplanarak Rum Okulu kurmaya ve hemen çalışmaya başlamasına karar verirler.

Ancak Glikas adadan ayrılır, böylece okulun kurulması için duyulan heyecan, yapılan çalışmalar, gösterilen gayretler de onun gidişiyle biter. 1870'e kadar iki sene boyunca ileriye yönelik finansal adımlar atılmaz. Paisios'tan sonra metropolit olan Nikiforos'un 1873 ders yılı sonundaki konuşmasından aldığımız bilgiye göre, okul Kirilos Stekas'ın müdürlüğünde açılır. Nikiforos'un eğitime olan sevgisi ve tutkusu, köy cemaatlerini harekete geçirir ve tam bir işbirliği içinde 15 Ağustos 1874'te İmroz Merkez Rum Okulu'nun açılış törenini yaparlar. Kendisi de iki sene boyunca din dersi ve çeşitli başka dersler verir. Okulun açılış konuşmasında bu aydın din adamı şunların altını çizer:[27]

---

26 Nikiforos Glikas, "Αρχαιολογικά Ίμβρου" [*Arheologika İmvru*, İmroz Arkeolojisi] *Nea Pandora Dergisi*, cilt 8, 372; Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως [Elinikos Filologikos Sillogos Konstantinupoleos, Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi (İstabul, Rum Filoloji Derneği)] s.13 (1878-79), *Περί τινών Ανεκδότων Επιγραφών της Νήσου Ίμβρου*, [*Peri Tinon Anekdoton epigrafon tis Nisu İmvru (1878-79)*, İmroz adasının Yayınlanmamış Yazıtları, 1878-79]

27 İmroz'da yazılanlara göre, İmroz Metropoliti Nikiforos 15 Ağustos'ta yeni inşa edilmiş Merkez Rum Okulu açılışını ihtişamlı dini bir tören ve o güne uygun bir konuşmayla

"Yeni inşa edilmiş Rum Okulu'nun açılışını gerçekleştiriyoruz. Küçük, büyük hepimiz Allah'a şükredelim. herkesin iyiliği için yapılan okulun açılış töreninde, bu bizim ilk görevimizdir. Çünkü bizler Allah'ın yardımı ve katkısı olmadan bu işe girişip bu güzel binayı bir sene gibi kısa bir dönemde inşa edip vatanımızın bu okulunun açılış töreninde bugün neşeli olamazdık. Bu yüzden yine Allah'a şükürler olsun diyorum "[28]

İlerleyen senelerde okul sürekli bir şekilde gelişerek eğitim vermeye devam eder.

Merkez Okulu'nun kuruluş genel kurulunda alınan kararla sabit geliri belirlenmişti: Bu, metropolitlik arazileri gelirleriyle beraber yaklaşık bir öğretmenin maaşını karşılayacak kadar (50 Lira) idi. 1881-1882 ders yılında üçüncü bir öğretmen işe alınır ama masraflar karşılanamaz. İmrozlular, bu sabit geliri artırabilmek için Patrikhane Yönergesi'ne uyarak 1887'de adada "Eğitimseverler Derneği" (Filekpedeftiki Adelfotis –Elpis– en İmvro) kurarlar.[29] Ada tarihinde kurulan bu ilk dernek, çalıştığı süre içerisinde topladığı az gelirle eğitime katkıda bulunmuştur.[30] Bu yeni kurulan yardımsever dernek 1887 yaz döneminde İskenderiye'deki İmroz diasporasına başvurarak "kötü durumda olan İmroz eğitimini kurtarmak için acil yardım" talebinde

---

yapmıştır. "Bu eğitimsever din adamının tarih ve din dersi eğitimini üstlendiğini, memnuniyetle duyururuz." Anatolikos Astir Gazetesi [Doğu Yıldızı] sy. 1219, 19 Eylül 1874, Cumartesi.

28 *Anatolikos Astir Gazetesi* [Doğu Yıldızı] no. 1219, 19 Eylül 1874, Cumartesi.

29 Μεταρρύθμισις της Αλεξάνδρειας, [*Metarithmisis tis Aleksandrias*, İskenderiye Reform Gazetesi], 7-19 Eylül 1887, s. 460.

30 Selanik'te bulunan, "İmroz ve Tenedos Çalışmalan Derneği" Arşivi'nde Αρχείο της Εταιρείας Μελέτης Ίμβρου και Τενέδου [Arhio tis Eterias Meletis İmvru ke Tenedu] muhafaza edilen ve Merkez Okulu'na borçlu olanlar hakındaki kopyada Ελπίς "Eğitimsever Kurum 'Elpis'in'" [*Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας*, Filekpedeftiki Adelfotis "Elpis"] 1911'e kadar varlığı ispatlanır.

Merkez Okulu İstatistik Tablosu (1887-1900)[31]

Ders yılı	Kayıt olanlar	Terk edenler	Öğretmenler
1887-88	93	32	**Müdür:** Themistoklis Dakos **Öğr.:** Kiryakos Panayis, Stilyanos Efstratiadis
1888-89	76	34	yukandaki gibi
1889-90	55	21	Efstratiadis gitti. Bundan sonra 4. sınıf çalışmadı
1890-91	48	12	Yukandaki gibi
1891-92	40	15	**Müdür:** Themistoklis Dakos **Öğr.:** Aleksandros Vasiliadis
1892-93			**Müdür:** Kirilos Stekas **Öğr.:** Aleksandros Batis Dimitris Papateodosiadis
1893-94	64	27	**Müdür:** Themistoklis Dakos **Öğr.:** Dim. Papateodosiadis
1894-95	59	16	Yukandaki gibi
1895-96	68	14	**Müdür:** Themistoklis Dakos **Öğr.:** Periklis Papamihailidis
1896-97			Yukandaki gibi
1897-98	44	15	Yukandaki gibi
1898-99	47	18	**Müdür:** Themistoklis Dakos **Öğr.:** İoannis Papafotiu
1899-00	45	10	**Müdür:** Themistoklis Dakos **Öğr.:** Kiryakos Panaretos

bulunur.[32] Şunu unutmamak gerekir ki İmrozlular okulun kuruluşundan sonra düzenli olarak diasporadaki hemşerilerinin değerli yardımlarından yararlandılar. Bazen bu mali yardımı zengin İmroz diasporasından (İskenderiye, Aynaroz, Anadolu) alabilmek için sadece mektup

31 Merkez Okulu Öğrenci Arşivi. İmroz - Tenedos Metropolitliği'nde muhafaza edilmektedir.

32 "Mısır'da yaşayan İmrozlulara çağrı," *İskenderiye Reform Gazetesi*, (Metarithmisis) 8-20 Eylül 1887, s. 461.

yazmakla kalmaz bizzat kendi yetkili temsilcilerini göndererek yardım ve bağışlan toplarlardı.

Okul, fonların yetersizliğinden dolayı bu gibi yöntemlerle sürekli bir mücadele ve fedakârlıkla, bazen öğretmen sayısını artırıyor, bazen kadroyu azaltıyor, bazen 4. sınıfı[33] ekliyor, bazen de bu sınıfı iptal edip eğitimin devamını sağlıyordu. Metropolitliğin arazi gelirlerinin azaldığı, köy idareleri gelirlerinin kâğıt üzerinde kaldığı, köy ahalisinin katkıda bulunamadığı –imece usulü– dış mali desteğin yetersiz kaldığı zamanlarda öğretmenlerin maaşları da azalıyordu. Bundan dolayı sürekli öğretmen değişiklikleri ve verilen maaşların yetersizliğinden dolayı mecburi istifalar oluyordu.

Dönemin gezginleri, bu yıllarda –19. yüzyılın sonunda– adanın nüfusunu, 8.000 ile 10.000 arasında tahmin ederler. Franz Loeher[34] 10.000 kişiden, Fransız Synvet[35] 8.000 kişiden bahseder. Nitekim Cengiz Orhonlu, Osmanlı arşivlerine dayanarak 1886 nüfusunu 9.500 olarak doğrular. Bununla beraber, Bernard Camille Collas[36] *"La Tourqie en 1861"* adlı eserinde aynı yıllarda adada 6.000 kişiden ve 6 köyden bahseder.

Yeni Bir Yüzyılın Başlangıcı, 1900'ler

Bu yüzyılın başlangıcında küçük Yunanistan devletinin sınırları dışındaki Rumlar Osmanlı hâkimiyeti altında istikrarsız bir düzen

---

33 1918'den sonra altı sınıflı ilkokullar oluştu. Bundan önceki dönemlerde okullar bütçelerine göre hareket edip sınıf ekleyip iptal edebiliyorlardı.

34 Franz Loeher (1818-1892) Alman entellektüel ve siyasetçi. Filoloji ve gezi kitaplan yazdı.1873-1875 yıllarında Kuzey Ege adalarını gezerek izlenimlerini *Griechische Kuestenfahrten* adlı kitabında yazmıştır.

35 A. Synvet Galatasaray Lisesi'nde Fransız öğretmendi.1872'de, *İstanbul'da Traité de geographie générale de l' Empire Ottoman* adlı bir coğrafya kitabı yayımlamıştır.

36 Bernards Camille Collas, Fransız gezgin, 1860'ta doğuda gezerek topladığı bilgi ve istatistiklerini 1861'de Paris'te *La Turquie en 1861* adlı kitabında yayımladı.

içerisinde yaşamaktadırlar. Ama 1908'de Balkanlarda Genç Türklerin hareketi ve Osmanlı iktidarını ele geçirmeleri yeni sert bir dönemin ve acı dolu yılların başlamasına yol açmıştır. Fakir ve izole, hemen hemen nüfusunun[37] tamamı Rumlardan oluşan İmroz, komşularının yaşadıkları çatışma ve kargaşaların dışında, eğitimde sakin ve özgür bir dönem yaşıyordu. Ama maalesef adalılar aktif ve güçlü bir entelektüel lider yokluğunda, bu avantajı kendi yararları için kullanamadılar. 1900'lerin başında adanın yerel yönetim merkezi güvenlik nedeniyle Kastro'dan Panayia'ya taşınmıştı. 1905'te adanın ileri gelenleri toplanıp Metropolitliğin de Panayia' ya nakledilmesi kararını almışlardı.

İstanbul 1907 Milli Hayırsever Müesseseler Günlüğü'nde İmroz'un 1906'daki kilise ve okulları için aşağıdaki bilgiler aktarılır:

"Metropolithane: İmroz, Yer: Kastro, Kilise: 8, Ayazma: Din adamları: 15, Okul: 5, Erkek Öğretmen: 12, Kadın Öğretmen: 3, Erkek Öğrenci: 670, Kız Öğrenci: 400, Toplam: 1070"[38]

Ekonomik Durum

Okulların, özellikle de Merkez Okulu'nun yıllık bütçe ve çalışma planı, öğretmen atamaları, diğer hazırlıklar yaz aylarında metropolit başkanlığındaki okul heyeti tarafından yapılıyordu. Bu heyetin üyeleri Panayia'da köy temsilcileri genel kurulundan seçilirdi. Heyet tarafından köy idarelerine yapılan gelir paylaşımı, bütçe planlaması ve tescillerinin yapılması ne kadar kolaysa yeni kaynak bulup tahsil etmek o kadar zordu. Mali açıklar seneden seneye artıyordu. İlgililerin hesap yapma beceriksizliği, borcu olanları kontrol edememeleri, heyet üyelerinin yetersizliği kısır döngüye ve durgunluğa yol açmıştı.

---

37 Cengiz Orhonlu 54 devlet memurundan sadece 26'sının Türk olduğunu belirtir. Cengiz Orhonlu, "Gökçeada," *Türk Kültürü*, 1972, s. 112.

38 Ekümenik Patrikhane'neye bağlı metropolitliklerinin kilise, ayazma, din adamı, okul, öğretmen ve öğrenci istatistik tabloları. İstanbul 1907 Milli Hayırsever Müesseseleri. Patrikhane Arşivi.

1910'ların sonuna doğru, yeni Metropolit Hrisostomos'un yenilikçi girişimleri ile hayırsever kurumlar, (Metropolithane, okullar ve dernekler) kurulur. Bu din adamı artan mali ihtiyaçları karşılamak için yerel makamlarla işbirliği yapıp kredi alarak piyango düzenleyip bağış yapılmasını sağlar. Ama esas mali kaynak İskenderiye'deki İmroz cemaatinden geliyordu. Memleketlerinin her girişiminde onların yanında olup adanın köy temsilcilerinin teklifi üzerine Merkez Okulu'nun masraflarını üstlenmişlerdi. Bu cemaat 1950'li yıllara kadar okulların mali yardımcısı olmuştu. Bu yıllardaki müfredata göre öğrenciler şu dersleri görüyorlardı:

Din bilgisi, Rumca (okuma, anlatım, dil bilgisi, hitabet, imla, kompozisyon, kaligrafi), antik Helen ve Roma tarihi, aritmetik ve temel geometri, coğrafya, tabiat bilgisi, fizik, Fransızca ve Türkçe.

İmroz Okulları 1909-1910 İstatistik Tablosu[39]

İl, ilçe, köy	Okul	Öğretmen	Öğrenci
Panayia	7 sınıflı okul	7	200
Panayia	Kız okulu	2	100
Shinudi	Altı sınıflı okul	4	240
Shinudi	Kız okulu	2	86
Agridia	4 sınıflı ilkokul	2	110
Gliki	4 sınıflı ilkokul	1	80
Ayii Theodori	İlkokul	1	100
Kastro	4 sınıflı ilkokul	1	50
Evlambio	4 sınıflı ilkokul	1	50
Toplam		**21**	**1.116**

39 İmroz Metropoliti Hrisostomos'un Patrikhaneye gönderdiği istatistikler. Patrikhane Arşivi.

Yeni Okul Binaları Açılıyor

Agridia (Tepeköy)

20. yüzyılın başında 151 haneli Agridia'da yeni okul binası açıldı.[40] 1860'ta kurulmuş ve alilodidaktiki metodunu benimsemiş Agridia Okulu köyün artan ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. 1912'den önce 1.143 kişilik nüfusu olan Agridia'da 4 sınıflı okul 125 öğrenci ve iki öğretmen vardı.

İskenderiye Derneği'nin aktif başkanı Agridialı Theodoros Yeoryiadis, Nisan 1906'da derneğin kuruluşunun ilk yıldönümünün genel toplantısında 65.000 kuruş birikmiş fazla para olduğunu duyurur. Vatansever başkan, İmroz ahalisinin yardım talebine karşılık vererek hayal ettikleri okulu kurmalan için adaya 1908'de 500 İngiliz lirası gönderir.[41] Okul üç yılda inşa edilir ve 26 Ağustos 1909'da dönemin İmroz Metropoliti Hrisostomos tarafından yerli makamlann nezaretinde açılır.[42] "Yeoryiadios" olarak adlandırılan okul 1950'li yıllara kadar Agridia'nın eğitimsever gençlerine hizmet verir.

Shinudi

(Dereköy)

Shinudi köyündeki yeni okulun temeli, Metropolit Hrisostomos Kavuridis tarafından, ada Yöneticisi Tevfik Bey nezaretinde, köyün ileri gelenleri, yerli halk ve okul için büyük bağış yapan kişinin kardeşleri Menandros ve Nikolaos Lagopulos'un da olduğu bir törenle

---

40 O dönemde okul, köyün girişinde bugünkü muhtarlığın olduğu meydanın sağındaydı.

41 ...İmroz–Tenedos Metropoliti Hrisostomos 29 Eylül'de 7596 nolu telgrafıyla Mısır'da yaşayan tüccar Theodoros Yeoryiadis'in memleketi Agridia okullan için 500 İngiliz lirası bağışta bulunduğunu ve bunun için kilisenin ona memnuniyetlerini sunması gerektiğini belirtir." Ekümenik Patrikhane Arşivi, Kodeks 983, 14 Aralık 1908, s. 1007-1008."

42 İmroz Metropoliti Hrisostomos'un 29 Ağustos' ta Patriğe gönderdiği ilgili telgraf şöyle biter: "...Metropolitlik, Yeorgiadios Okulu'nun açılış töreninde Patrik Hazretleri'nin dualarını kabul ederiz..."

Shinoudi (Derekôy) Rum İlkokulu. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

24 Nisan 1911'de atılır.[43] Bu parlak bina, bağış yapanların isteği üzerine *Athanasios ve Marianthi Lagopulu* olarak adlandırılır ve 1914'te tamamlanır. Bu tarihten itibaren yaklaşık yarım yüzyıl boyunca, 1961'e kadar (bu okul binası sonradan daha yeni ve modern bir binaya taşınmış) birkaç nesil Shinudi gençlerine eğitim vermişti.[44] 1983'te artık harab olmuş bir halde bulunan okul binası güvenlik nedeniyle resmî makamlar tarafından yıktırılır.

Panayia (Merkez)

Panayia'da, komşu kôy Evlambio ile beraber, Yunanistan hâkimiyetine girmeden önce 2.556 kişi yaşıyordu. Nilos Sakellariu bu dönem-

43 Efstratiadis, s. 178-181. Shinudi ilkokulu kurucusu Athanasios Lagopulos tarafından temel atma töreni.

44 Büyük bir depremden gördüğü zarardan dolayı eski bina kullanım için tehlikeli olduğundan eğitim vermeye uygun değildi. Areteos Mattas ve başkalarının bağışlarıyla yapılan yeni okul 28 Kasım 1961'te çalışmaya başlamış ancak açılış töreni 14 Nisan 1963'te gerçekleşmiştir.

de (20 Temmuz 1913) Panayia'dan şöyle bahseder: "Adanın merkezi Panayia'da 4 sınıflı 280 öğrenci kapasiteli –145'i anaokuluna devam eden– 3 öğretmeni olan bir kız-erkek karışık okul ve 107 erkek öğrencisi, 8 kız öğrencisi ve 3 öğretmeni olan başka bir okul çalışmaktadır."[45]

19. yüzyıl ortalarında Panayia'da kurulan Merkez Okulu dışında ilkokullar da vardı. 20. yüzyılın başlarında 1907 yazında Metropolitlik'te üstüste yapılan görüşmelerde, tasarruf amacıyla Merkez Okulu ile Panayia ilkokulunun birleştirilmesine karar verildi[46] ama bu ancak sonraki yıllarda gerçekleşecekti.

Evlambio (Yeni Mahalle)

19. yüzyılda cemaate ait bir mekânda, Ayia Varvara Kilisesi'nin güney tarafında inşa edilen bina Evlambio'nun ilkokulu olmuştu. Alilodidaktiki metodu için uygun bir mekândı. Yannis Grintakis 1912'den daha önce Evlambio'da 60 öğrencili ve tek öğretmenli bir okuldan bahseder.[47] 1918 ders yılından itibaren okullar 6 sınıflı olur. Evlambio okuluna iki sınıf eklenir ve 1923 yılına kadar iki öğretmenle çalışır. Bu eklenen sınıflar, yer darlığından dolayı, Ayia Varvara Kilisesi'nin sol yanındaki bugünkü "Sinodiko"[48] olarak bilinen binaya taşınır.

Ayii Theodori (Zeytinlikōy)

Ayii Theodori'de yeni okul inşası için padişah fermanı çıkmıştı,

---

45 Nilos Sakellariu, *Έκθεσις περί της εκπαιδευτικής καταστάσεως της νήσου Ίμβρου* [*Ekthesis peri tis ekpedeftikis katastaseos tis nisu İmvru*, İmroz adasının eğitim durumu hakkında rapor] Taşöz adası, 20 Temmuz 1913; "Γενική διοίκησις νήσων Αιγαίου. Διάφοραι μελέται περί των νήσων, 1913" [*Yeniki diikisis nison Eyeu. Diafore melete peri ton nison 1913*, Adalar genel yönetimi. Adalar üzerine çeşitli çalışmalar, 1913] Yunanistan Meclisi Kütüphanesi.

46 İmroz Metropolitiği Arşivi, 15 Temmuz 1907 Tutanağı.

47 Yannis Grindakis, *Ίμβρος και Τένεδος* [İmvros ke Tenedos, İmroz ve Bozcaada] (Atina: Atina İmrozlular Derneği, 1995), s. 23.

48 Sinodiko (*συνοδικό*). Kilise yanındaki ek bina.

inşası için Aynaroz Filoteu Manastırı'ndan kereste gönderilmesi planlanmıştı. Ama köy idaresi yeni okul binasını ancak 1930'larda inşa edebildi. Ada yönetiminin 1912'de Yunan Krallığı'na geçmesinden biraz önce köy heyeti ve ihtiyarlar meclisi İmroz Metropolitliği'ne[49] gönderdikleri yazıda 1911-1912 ders yılı için bilgi verirler: "Geçen ders yılı okulumuzdaki öğrenciler için aşağıdaki bilgileri aktarıyoruz: Toplam 113 öğrenci, sınıflara göre öğrenci dağılımı: 4. sınıfta 18, 3. sınıfta 12, 2. sınıfta 22, 1. sınıfta 16 ve hazırlık sınıfında 45 öğrenci."[50]

Gliki (Bademli)

1912'de Yunan donanmasının adayı ele geçirmesinden önce Gliki'nin nüfusunun tamamı 787 Rumdan oluşuyordu. Dört sınıflı bir ilkokul, 1 öğretmen ve 93 öğrenci vardı.[51] Nilos Sakellariu'nun 1913 tarihli raporuna göre "Gliki köyünde 4 sınıflı 107 öğrenci ve 2 öğretmenli bir kız-erkek karışık okul çalışmaktadır."[52]

Kastro (Kalekôy)

Adanın en eski ve en küçük köyü olan Kastro'daki okulda Yunan donanması adayı ele geçirmeden önce 295 kişilik nüfus, 3 sınıflı okul, 38 öğrenci ve 1 öğretmen vardı.[53]

1913 yaz dönemi raporunda, müfettiş Nilos Sakellariu "Kastro'da idare edilir bir binada 4 sınıflı okul, 25 öğrenci ve bir öğretmen çalışmaktadır"[54] diye belirtilmiştir.

---

49 Ayii Theodori muhtarlığından İmroz Metropolitliği'ne yazı.

50 Ayii Theodori Muhtarlığı Arşivi

51 Yannis Grindakis, 1995, s. 23.

52 Nilos Sakellariu, 1913.

53 Yannis Grindakis, 1995, s. 23.

54 Nilos Sakellariu, 1913.

İmroz, 18 Ekim 1912'de Pandelis Horn komutanlığındaki Yunan donanması tarafından ele geçirildikten sonra adaya göç başlar,[55] aynı zamanda öğrenci sayısındada artış olur. Yunan devletinin 18 Aralık 1920 tarihli resmî nüfus sayımına göre ada nüfusunun dağılımı şöyleydi:[56]

Köyler	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
Panayia	740	863	1.603
Agridia	458	584	1.042
Ayii Theodori	413	460	873
Gliki	286	344	630
Evlambio	246	349	595
Kastro	82	123	205
AyiosKonstantinos Manastın	9	-	9
Shinudi	913	1122	2.035
Toplam	**3.147**	**3.845**	**6.992**

İlerleyen yıllarda Merkez Rum Okulu tarihinde ilk defa 100 öğrenci sayısını aşarak çalışır. Mali sıkışıklık ve kaynak yetersizliği 1912'deki yönetim değişikliğinden sonra da –Yunan Krallığı döneminde– devam edecekti. Köyler ve heyetleri daha sonraki olağanüstü ve sıkıntılı yıllarda çoğu kez ekonomik çıkmazlar içinde bulunurlar. Masraflan bazen geciktirerek ödediler, bazen de hiç ödeyemez duruma geldiler.

16 Temmuz 1916'da, köy idarecileri Yunan hükümetine defalarca başvurup hükümetin okullann masraflannı üstlenmesini ya da köy idarelerinden eğitim için alınan ve işgalden 1915'in sonuna kadar

---

55 Thanos Veremis, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις [İ Ellinoturkikes Shesis*, Türk - Yunan İlişkileri] (Atina: Sakula, 1986), s. 47.

56 *İmroz*, s. 24-25, Ocak-Şubat 1994.

18.087 drahmiye ulaşmış "dekati"[57] vergisini iade etmesini istemişlerdi."[58] 10 Ekim 1917'de Panayia köy idaresi başkanı Sofoklis A. Kalipolitis, yönetim kuruluna, saygın hükümetin adanın okullarının masraflarını üstlendiğini ve eğitim kadrosu başvurusunda bulunmalarını istediğini duyurdu.[59]

Böylece köy idareleri okulların mali kâbusundan kurtulup derin bir nefes almıştı. Ama zaten 1918 Mayısından itibaren, İngilizlerin baskısıyla İmroz ve Bozcaada yerel idareleri kaldırılmış, Limnos (Limni) adası yerel yönetimine bağlanmıştı.[60] Böylece 1919-1923 döneminde, İmroz, Tenedos ve Samothraki (Semadirek) okulları Limnos Bölge Eğitim Müdürlüğüne dâhil oldular. Yunan devletinin ilk hareketi bütün ilkokulları altı sınıflı yapmak, tek öğretmenli ayn kız-erkek okullarını, çift öğretmenli ve kız-erkek karışık okullara dönüştürmek oldu.[61]

İmroz ve Bozcaada, 1912'de Yunanistan hâkimiyetine geçtikten sonra 1923'e kadar kısa "özgür" bir dönem yaşadı. Büyük güçler bölgedeki özel çıkarlarından dolayı Yunanistan'a tam hâkimiyet hakkı tanımayı reddettiler. Yunanlıların 19 Mayıs 1919'da İzmir'e girişi, adaların statüsü için nihai çözüm bekleyen adalıların moralini yüksek tutacaktı. İmroz gençleri 1919 bahannda Batı Anadolu Cephesinde Arşipel ordusuna[62] katılacaklardı.

---

57 Deka: On (Dekati). Tarımda elde edilen yıllık mahsulün onda biri vergi (aşar) olarak devlete verilirdi.

58 Panayia köyü 1915 bütçesi için şu eğitim giderleri öngörülüyordu: Panayia'da dört öğretmen maaşı 1832 ve Evlambio 458; Öğretmen ev kiraları 80; Merkez Rum Okulu ödeneği 450. İmroz-Tenedos Metropolitliği Arşivi.

59 *A.g.e.*, s.122, 5 Ekim 1917 toplantısı.

60 Yannis Grindakis, 1995, s. 61-62.

61 Teodoros Belitsos, *Τα κοινοτικά σχολεία της Λήμνου (18ος-20ος αιώνας)* [*Takinotika sholia tis Limnu (18.- 20. Eonas)*, Limnos cemaat okulları (18. - 20. yüzyıl)] (Atina: Sillogos pros Diadosin ton Ellinikon Grammaton, 1997), s. 170.

62 Yunanca **Αρχιπέλαγος**, Arşipel (Ege Denizi) Ordusu. DN.

Ancak Ağustos 1922'de Küçük Asya felaketinden[63] sonra askerî eylemler yerini diplomasiye bırakmıştı. Sonunda İmroz ve Tenedos, 24 Temmuz 1923'te İsviçre'nin Lozan kentinde imzalanan antlaşmayla Türkiye'ye iade edildi.

Lozan Antlaşması

Antlaşmanın 14. maddesine göre İmroz ve Bozcaada için, Rumlardan oluşan özel bir yönetim statüsü uygulanacaktı. Lozan Antlaşması, 14. maddenin dışında, İmroz ve Bozcaada'daki Rumların eğitimini düzenleyen iki madde daha içeriyordu; 40. ve 41. madde:

Madde 40

"Genel [kamusal] eğitim konusunda, Türk Hükümeti, Müslüman olmayan uyrukların önemli bir oranda oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu Türk uyruklarının çocuklarına ilk okullarda anadilleriyle öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıkları gösterecektir. Bu hüküm, Türk Hükümetinin, söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.

Müslüman-olmayan azınlıklara mensub Türk uyruklarının önemli bir oranda bulundukları il ve ilçelerde, söz konusu azınlıklar, Devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din ya da hayır işlerine genel gelirlerden sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hak gözetirliğe uygun ölçülerde katılacaklardır.

---

63 Yunanlıların İzmir'e çıkışıyla başlayan Anadolu harekatının başarısızlığı ve Lozan Antlaşması'nın zorunlu mübadele sözleşmesine göre Türkiye'deki Ortodoks Hristiyanların ve Yunanistan'daki Müslümanların zorunlu olarak karşılıklı yer değiştirmesine Yunanca literatürde "Anadolu Felaketi" anlamına gelen "Küçük Asya Felaketi" denmektedir. DN.

Bu paralar ilgili kurum ve tesislerin (établissements et institutions) yetkili temsilcilerine teslim edilecektir."[64]

Madde 41

"Türk Hükûmeti, Müslüman-olmayan azınlıkların aile durumlarıyla [statüleriyle, aile hukukiyle] kişisel durumları [statüleri, kişi halleri] konusunda, bu sorunların, söz konusu azınlıkların gelenek ve görenekleri uyarınca çözümlenmesine el verecek bütün tedbirleri almağı kabul eder.

Bu tedbirler, Türk Hükûmeti ile ilgili azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerinden kurulu özel Komisyonlarca düzenlenecektir. Anlaşmazlık çıkarsa, Türk Hükûmetiyle Milletler Meclisi, Avrupa'lı hukuçular arasından birlikte seçecekleri bir üst-hakem atayacaklardır.

Türk Hükûmeti, söz konusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve öteki din kurumlarına tam bir koruma sağlamayı yükümlenir. Bu azınlıkların Türkiye'deki vakıflarına, din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinle sağlanacak ve Türk Hükûmeti, yeniden din ve hayır kurumları kurulması için, bu nitelikteki öteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklardan hiç birini esirgemeyecektir."[65]

Lozan'dan Sonraki Yıllar

Adaların Türkiye'ye tesliminden iki sene sonra, Yunan ve Türk devletleri iç sorunlar yaşarlarken ilişkileri normalleşme görünümünü verse de adalarda korku ve belirsizlik vardı. Mülkiyet sorunu gibi kro-

64 Seha L. Meray, Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, Takım I, cilt I, Kitap II (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970), s. 62.

65 *Age.*, s. 62-63.

nikleşmiş sorunlar için yapılan ikili görüşmelerde Ankara (21.7.1925) ve Atina (1.12.1926) Antlaşmalan imzalandı. Bu antlaşmalann görüşmelerinde, Türk Hükümeti'nin Ekümenik Patrikhane'ye ve İstanbul Rumlanna baskı yapabileceğinden çekinen Yunanistan Türkiye'yi huzursuz etmemek ve ilişkileri gerginleştirmemek için İmroz ve Tenedos konusunu ortaya koymadı.[66]

Yunan Krallığı döneminde ve de Cumhuriyet'in ilk yıllannda İmroz'daki öğrenci sayısına gelince; 1912-1920 yıllan arasında İmroz Merkez Okulu'na toplam 766 öğrenci kayıt olmuştu.[67] Her ders yılına ortalama 95 öğrenci düşüyordu. Sonraki yıllarda Batı Anadolu cephesine gidenler ve cephenin düşmesinden sonra adayı terk edenlerle bu rakam dramatik bir şekilde azalmıştı. Merkez Okulu öğrenci sayısı 1920-1923 ders yıllannda ortalama 73 öğrenciye düşmüştü.[68] Shinudi'de 1913-1920[69] yıllan arasında altı sınıflı okulda yıllık ortalama öğrenci sayısı 211 ve 232 idi. Yeniden Türkçe dersinin eğitime girdiği 1923-1924 ders yılında Merkez Okulu'na 144 öğrenci kayıt olmuştu.

Adalılar bu yeni duruma kendilerini adapte etmeye başladılar. 1926-1927 ders yılında müdür Zafirakis Momogos, öğretmenler Evangelos Tomas ve Celal Efendi, Merkez Okulu'na 109 öğrenci kay-

---

66 Aleksis Aleksandris, *Ίμβρος και Τένεδος, μια μελέτη της Τουρκικής στάσης, απέναντι στις δύο Ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923* [*İmvros ke Tenedos: mia meleti tis Turkikis stasis, apenandi stis dio Ellinikes kinotites ton nision apo to 1923*, İmroz ve Bozcaada: Etnik Bakımdan Rum Olan İki Adaya Yönelik Türk Hükümetinin 1923'ten Sonraki Tutumu], *İmvriotika*, cilt 2, sayı 8, Haziran 1984).

67 "İmroz Merkez Okulu öğrenci kayıtlan," 1910-1911'den 1926-1927'ye kadar, İmroz-Tenedos Metropolitliği Arşivi.

68 "İmroz Merkez Okulu öğrenci kayıtlan."

69 Yeoryios Muhalis'in 1962 Haziran 1964 Haziran arasında "Shinudi (Dereköy) ilkokulu eğitim giderleri" başlıklı makaleleri, *Η φωνή της Ίμβρου* [*İ Foni tis İmvru*, İmroz'un Sesi Gazetesi] (İstanbul, İmroz Yardım ve Kültür Derneği Yayın Organı, 1962-1966).

dederler ama eğitimlerini tamamlayamazlar. Türk makamları Merkez Okulu'nu ortaokul seviyesinde saydıkları için ve ortaokullarda sadece diplomalı öğretmenlerin ders yapabileceği gerekçesiyle, öğretmenleri işten çıkarıp okulun mal varlığını da açık arttırmaya çıkardılar.[70]

İmroz ve Tenedos Kazalarının Mahalli İdareleri hakkında Kanun "Mahalli İdareler Kanunu" (25 Haziran 1927) adaların eğitim tarihinde karanlık sayfalar açılmasına yol açtı. Bu kanunun14. Maddesi Rum eğitiminden şöyle bahseder:

Madde 14

Her iki adada maarif umur ve muamelatı, Maarif Teşkilatı Hakkındaki Kanun ile İlk Tedrisat Kanunu ahkâmına tevfikan tensik ve idare olunur. Tedrisat Türkçe, umumi, meccani ve ladinidir. Çocuklarına kendi dini ve lisanını öğrettirmek isteyen veliler ehliyeti Hükümetçe musaddak ve tedrisatı Hükümetin daimi teftişine tabi bulunmak ve masrafı kendileri tarafından tesviye edilmek şartı ile hususi bir hocaya, umumi mektep binaları dahilinde tahsis edilecek dershanelerde program ve ders saatleri haricinde tayin olunacak bir saatte din ve lisan derslerini okutabilirler. Her iki adada nahiye Maarif Encümeni, tedrisatıiptidaiye meclisi salahiyetini haiz olmak üzere nahiye müdürünün riyaseti altında tedrisat müfettişi veya başmuallim ve tabip ile nahiye meclisince kendi azası içinden müntehap iki azadan terekküp eder.[71]

Türk makamları yeni ders yılında okulların açılmasına ve eğitime başlamalarına izin vermek için, Türk öğretmenlerinin mali durumunun düzenlenmesini şart koşup köy idarelerini ve okul müdürleri-

70 Grindakis, 1995, s. 117.

71 http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/442.htm/

ni bu konuda uyardılar. Shinudi, Panayia ve Agridia köy idareleri bunu yapacaklarına söz verip bu izni aldılar. Bu isteği karşılayamayan Ayii Theodori ve Gliki'de okullar açılmadı. 1926-1927 ders yılında İmroz'da sadece iki okul çalıştı: Birisi, Panayia İlkokulu Giritli-Türk müdür ve Rum öğretmenle, diğeri Türk müdürle ve Rum öğretmenle eğitim veren Gliki İlkokulu. Üç ders Yunanca olarak veriliyordu; günde 1 saat okuma, haftada 2 saat aritmetik ve bir saat din bilgisi. Diğer dersler Türkçe okutuluyordu ve günde iki saat Türkçe dersi vardı. Diğer okullarda ders yapılmıyordu, çünkü Rum öğretmenlerin orta öğretim diplomalarının olmaması eğitim vermeleri için yetersiz sayılmıştı. Türk öğretmenler de ders yapmadan köy idarelerine sadece maaşlarını almak için gidiyorlardı. Böylece varlıklı aileler çocuklarını Limnos ve Samothraki adalarına göndermeye ve öğretmenler de bu adalarda çalışmaya başladılar. İmrozluların çağrılarına rağmen eğitim yeterliliği olan öğretmenlerin adaya dönmemesi, Türk makamlarının öğretmen eksikliği nedeniyle okulları kapatma kararına yol açtı.[72]

Durgunluk, 1930-1950

Elefterios Venizelos geçmiş yıllardan çözümsüz kalmış meselelere kesin bir çözüm getirme isteğiyle 30 Ekim 1930'da Ankara'ya giderek Atatürk'le "Türk-Yunan Dostluk, Tarafsızlık, Mutabakat ve Tahkim Antlaşmasını" imzaladı. 1934'te "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası ve 1936'da azınlık vakıflarının devlete bağlanması ve 1936-1937'de Türk makamlarının azınlık okullarına ve kurumlarına Türk yöneticiler tayin etmesi sıkıntılar yaşattı.[73] İmroz'da okulların durumu çok kötüy-

---

72 Aleksandros Zafiriadis'in Dışişleri Bakanlığına notu, "Περί της εκπαιδευτικής εν τη Νήσω Ίμβρω Καταστάσεως κατά τας Αρχάς Μαΐου *1927*" [*Peri tis Ekpedefseos en ti Niso İmvro Katastaseos kata tas Arhas Maiu 1927*, 1927 Mayıs'ının başlangıcında İmroz adasında Eğitim Durumu].

73 *Αγώνας και Δικαίωση* [*Agonas ke Dikeosi*, Mücadele ve Haklılık] (Komotini: İmrozlular, Tenedoslular, İstanbullular, Doğu Trakyalılar Derneği yayını, 1997), s. 41- 43.

dü. Köylerde Rumca eğitim veren sadece 4 okul kalmıştı. Türk makamlan köy idarelerinin mali sıkıntılannı öne sürerek merkez Panayia, Bozcaada ve Kastro okullannı kapattılar. Panayia İlkokulunu daha sonra onanp resmî bir Türk ilkokuluna dönüştürdüler. Bu okulda genel ders programı dışında Rumcanın haftada 2 saat okutulmasına izin verildi. Böylece İmroz'da, İstanbul Rum okullarınındaki ders programlanndan uzak bir programla Shinudi, Agridia ve Ayii Theodori'de 5 sınıflı ve Gliki'de 3 sınıflı bir okul eğitim vermeye devam etti. 1936-1937 döneminde ada okullanndaki öğrenci dağılımı şöyleydi:[74]

Köy	Erkek	Kız	Toplam
Shinudi	131	106	237
Agridia	90	73	163
Ayii Theodori	83	72	155
Gliki	40	22	62
Toplam	344	273	617

Bu rakamlann dışında Panayia ve Evlambio'dan yaklaşık 220 öğrenci devlet ilkokullanna gitmek zorunda kaldı.

Ayii Theodori (Zeytinliköy)

Ayii Theodori'deki küçük ve yetersiz okul binası uzun süredir köyün ihtiyaçlannı karşılayamıyordu. Öğrenci sayısının Panayia'dan gelenlerle artması üzerine, 25 Kasım 1929 tarihinde köy idaresinin aldığı kararla Ayios Yeoryios Kilisesinin yanında –ön tarafını da içine alacak şekilde– yeni ve daha büyük modern bir okulun inşa edilmesine karar verildi. Proje 1932'de tamamlandı ve öğretmen Aleksandros Zafiriadis'in tayiniyle 1932-1933 ders yılında eğitime başladı. Köyün

74 İmroz Eğitim Komitesi'nin Mısırdaki derneğe 14 Şubat 1937 tarihli yazılan (mektup). İmrozlular Derneği Arşivi (Atina).

Ayii Theodori İlkokulu'nun restore edilmiş hali, 2012.
Fotoğraf: Nikos Manginas.

girişinde göze çarpan bir yerde olan okul binasında başlangıçta 4 sınıf/derslik ve bir ofis vardı. Daha sonra 40'lı yıllarda koridorun sonuna bir sınıfla/derslikle öğretmenler odası eklendi. 1952'den sonra 6 sınıflı okullara geçildiğinde de yeni düzenlemelerle okul ihtiyaçları karşılandı.

İmroz Eğitim Heyeti

İmroz diasporasından, özellikle okulların bakım ve çalışması için gönderilen yardımların dağıtımı 1935 yazında kurulan İmroz Eğitim Heyeti tarafından yapılıyordu. Bu kurul 1950'li yıllara kadar eğitime çok büyük katkılarda bulunmuştur.[75]

Daha önce belirtildiği gibi okulların çalışma maliyetini, köylerin kısıtlı bütçelerinin yanısıra İmroz diasporası –özellikle Mısır İmrozluları– ve Yunan Hükümeti karşılıyordu. İmroz Eğitim Heyeti resmî

75 *Βιβλίον της Εκπαιδευτικής Επιτροπής Ίμβρου* [*Vivlion tis Ekpedeftikis Epitropis İmvru*, İmroz Eğitim Heyeti Defteri), s. 3. İmroz ve Tenedos Metropolitliği Arşivi.

bir kuruluş olmadığı için yasal işlem ve girişimlerde zayıf kalıyordu. Eğitim konusunda bilgisi olan Themistoklis Dakos (başkan), Aleksandros Zafiriadis (genel sekreter) ve Yeoryios Papatheodoru (veznedar) çoğu kez köy idarecileri ve metropolitle anlaşmazlığa düştüler. Eğitim Kurulu resmî bir kuruluş gibi işleri ciddiyetle yürütmeye çalıştı. Ancak, Efstratios Stekas Amerika'daki İmroz Derneği'ne yazdığı mektupta "Türk makamları adada Eğitim Heyeti'ni önemsemediler" diye belirtiyordu.[76]

1937'de ekonomik sıkışıklık sırasında makamların baskısı bir kez daha okulları kapanma eşiğine getirdi. İmroz Eğitim Heyeti, Mısır'daki hayırsever İmroz'luların Başkanı'na 'acil' olarak nitelendirip gönderdikleri mektupta net bir şekilde eğitimin zor durumda olduğunu yazar.[77] İmroz okullarının çalışma mâliyeti hakkında İskenderiye'ye gönderilen detaylı bir belgede 1947-1948 döneminin masrafları 19.542 TL olarak belirtilmiştir.[78]

Yunanistan 1939'da önce faşist İtalyanların sonra da Nazi Almanların saldırısına uğradı. Yunanistan'ın savaşa girmesi Türkiye ile sınırlarının kapanmasına yol açtı. II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu siyasi kaos sırasında Yunanistan işgal altındayken köy okullarına müdahale daha kolay oldu. Kasım 1945'te, 1151/1927 İmroz ve Tenedos Kazaları için "Mahalli İdareler Kanunu"na dayanarak Çanakkale Valisi derslerin sadece Türkçe okutulmasını talep etti. Bunun üzerine Rumlar bu çıkmazın kaldırılması için harekete geçti. Köy muhtarlarının sürekli girişimleri ve Çanakkale milletvekillerinin yardımıyla hükümet, sonunda Çanakkale Valiliği'nin bu kararını iptal etti.

---

76 Efstratios Stekas'ın, "Amerika'daki İmroz Derneği'ne mektubu," 9 Ekim 1936. İskenderiye arşivi (Bu arşiv Atina'da İmrozlular Derneği'nde muhafaza edilmektedir).

77 İmroz Eğitim Heyeti'nin, Mısır'daki İmroz Derneği başkanına gönderdiği 'acil' mektup, 17 Şubat 1937 İmrozlular Derneği Arşivi (Atina).

78 "1947-1948, İmroz Okullarının Toplam Giderleri," İmrozlular Derneği Arşivi (Atina).

Filizlenme ve Olgunlaşma Dönemi, 1950-1960

Tek parti dönemi sonunda, 1950 ve 1960 yılları arasında iktidara gelen Demokrat Parti (DP) Türk-Yunan dostluğunu ve ekonomik işbirliğini destekleyen bir tavır aldı. Siyasal rejimin demokratikleşme süreci ada toplumundaki birikmiş sosyal dinamiğin ortaya çıkmasına yol açtı. Dernekler kanununda yapılan değişiklik, dernek kurmak için getirilen kısıtlamaları kaldırmıştı. Kültür dernekleri, spor kulüpleri kuruldu 1947'de İmroz dergisi çıkmaya başladı ve 1955'e kadar yayın hayatına devam etti. Olumlu gelişmeler sonucunda azalmaya başlayan ada nüfusu on yıl kadar sabitlendi. Devlet'in 1950 nüfus sayımında aşağıdaki rakamları tespit ediyoruz.[79]

Merkez (Panayia-Evlambio)	2.000
Dereköy (Shinudi)	1.878
Tepeköy (Agridia)	1.076
Zeytinliköy (Ayii Theodori)	801
Bademliköy (Gliki)	420
Kaleköy (Kastro)	150

Önceki on yılın sayımlarıyla karşılaştırdığımızda iki adadaki nüfus değişimi şöyleydi:[80]

Yıl	**1940**	**1946**	**1950**
İmroz	6.446	6.359	6.325
Tenedos	1.892	1.765	1.781

İmroz'daki azınlık okulları, 1950-1951 ders yılına, daha önce bahsettiğimiz gibi geçmiş on yılın çözülmemiş sorunlarıyla girdi. Ge-

79 *İmroz*, sy. 51-52, Ağustos-Eylül 1951.

80 *İmroz*, sy. 46-47-48, Mart-Nisan-Mayıs 1951.

çen ders yılının müdür maaşlarını, Mart 1950'den[81] itibaren de Türk öğretmenlerinin maaşlarını, hem İstanbul'da hem adalarda Türk hükümeti karşılamaya başlar. Yıllarca çok az maaşla çalışmış olan Rum öğretmenlerin maaşlarına zam yapıp ödemek köy idarelerine kalır.

Yeni Dönem, Okulların Yeniden Açılması

5713/1951 Kanunu ile İmroz'da okullar yeniden açıldı.[82] 23 Kasım 1950'de Patrikhane'de yapılan seçimlerde başvekil Meliton Hacis (Hatzis) İmroz ve Tenedos Metropoliti seçilir.[83] Son on yılın (1950-1960) olumlu siyasi şartları, adalıların mali (arazi ve para) desteği ve aktif Metropolit sayesinde kamu yararına yeni yapılar inşa edilmesini sağladı. İlk eğitim kurumu olan Merkez Okulu'nun yeni binasının temel atma töreni için 1 Eylül 1951 Cumartesi günü "saygın Metropolit'in katılımıyla yapılan ayin ve kutsama töreninde, cumhurbaşkanı, başbakan ve milli eğitim bakanı için dualar okunarak temel atıldı"[84] diye yazmıştı *İmroz* dergisi. Aynı yıl 7 ekimde Metropolit, Tenedos'ta yeni okulun açılışını yaptı. Böylece, 1952-1953 ders yılında eğitimde köklü bir değişim olur: İmroz Merkez Rum Ortaokulu ve Panayia, Kastro ve Tenedos'ta ilkokullar eğitime açıldı. Kastro'nun dışında bütün ilkokullar altı sınıflı oldu.

Merkez Okulu'nun Açılışı

Okulun öğretmeni Dimitris Sofroniu seneler sonra şunları hatırlar:

"19 Kasım 1952'de Panayia'da çanlar sabahtan çalmaya başladı. Tatlı ve parlak bir sonbahar sabahıydı. Acı çekmiş adalıların yürekle-

---

81 *İmroz*, sy. 34-35-36, Mart-Nisan-Mayıs 1950, s. 212.

82 Kanun, gerekçe raporu ve heyet kararlarının Rumca tercümeleri İmroz-Tenedos Metropolitliği'nde muhafaza edilmektedir.

83 *İmroz*, sy. 42-43, Kasım-Aralık 1950, s. 106.

84 *İmroz*, sy. 51-52, Ağustos-Eylül 1951, s. 25.

Αγιασμός - τα θεμέλια

Panayia (Merkez) Okulu temel atma, kutsama töreni. Makis Butaras arşivi.

rinde gerçekten bahar vardı. O gün 25 yılın hayal ve ümitleri gerçek oldu. Yeni okul artık tamamlanmış, ölmüş-dirilmiş Merkez Okulu İmroz'da yedi köyün gençlerine kapılarını açtı."[85]

Metropolit de İmroz'lu hayırseverlere 25 Kasım 1952'de yazdığı mektupta şunlardan bahseder: "Merkez Okulu'nun açılış töreni Çanakkale Valisi, diğer resmî makamlar ve kalabalık Hristiyan cemaatin katılımıyla gerçekleşmiş ve bu ayın 18 ve 19'unda dersler başlamıştır. Şimdiye kadar okula kaydedilen öğrenci sayısı 220'ye ulaşmıştır"[86]

Merkez okulun 1. katı 1952'de, 2. katı 1957'de, inşa edilir ve lise açmak amacıyla Çanakkale'den izin istenir ama verilmez. Ortaokulun

---

85 D. S.(Dimitris Sofroniu) makalesi. ***Μία Επέτειος*** [*Mia Epetios, Efimerida İmvros*, İmroz Gazetesi] (Atina: Atina İmrozlular Derneği, Kasım1982), s. 58.

86 İmroz-Tenedos Metropolitliği Arşivinde muʃaʃaza edilen, Metropolit Meliton'un 1324, 25 Kasım 1952 tarihli Transvaal Derneği'ne gönderdiği mektup. Aynı mektup Tanganika, Mısır ve Selanik derneklerine de gönderildi.

arkasında 1960'ta cemaat ofisi, salon ve yemekhane inşa edilir. Metropolit Meliton 4 Mayıs 1953'te Ekümenik Patrikhane'ye gönderdiği raporda şu bilgileri aktarır. "Agridia köyünde yeni okul binasının temelinin atılması resmî makamların ve köy halkının katılımıyla gerçekleşti."[87] Bu ilkokulun açılış töreni 7 Eylül 1954'te yapıldı. Aynı yerde daha sonra 1960'da köyün anaokulu da inşa edilecek, ama eğitim faaliyetinde bulunamayacaktı.

1954-55 dersyılında İmroz ve Tenedos'ta öğrenci sayısı 1.000'i aşmıştı. Öğrenci dağılımı aşağıdaki gibiydi:[88]

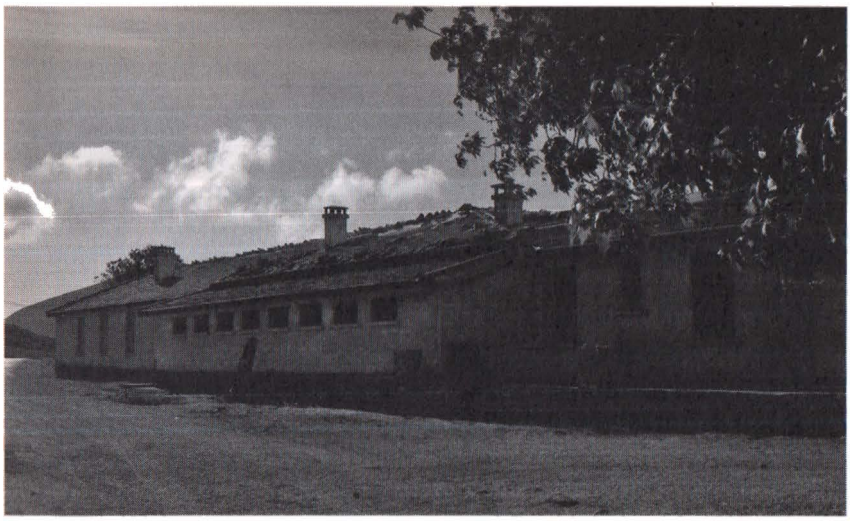
No	Okul	Erkek	Kız	Toplam
1.	Merkez Okulu (Panayia)	160	125	285
a)	Ortaokul	35	21	56
b)	İlkokul	125	104	229
2.	Dereköy İlkokulu (Shinudi)	142	109	251
3.	Tepeköy İlkokulu (Agridia)	71	96	167
4.	ZeytinliköyİIkokulu (Ayii Theodori)	39	31	70
5.	Bademliköy İlkokulu (Gliki)	25	25	50
6.	Kaleköy İlkokulu (Kastro)	13	12	25
7.	Bozcaada İlkokulu (Tenedos)	80	76	156
	Toplam	**530**	**474**	**1.004**

Aynı dönemde 7 Şubat 1955'te Panayia'da, Müslüman öğrencilerin okuması için Merkez Devlet İlkokulu'nun temeli atılır.[89] Bu yeni okul, Milli Eğitim Bakanlığı'nın mali katkısıyla, kaymakamlığın karşısındaki eski binanın yerine inşa edilir.

87 Ekümenik Patrikhane Arşivi, Kodeks 11 Mayıs 1953, s. 510.

88 *İmroz Dergisi*, 3. Periyot, sy. 1, Ocak 1955, s. 29.

89 *İmroz*, 3. Periyot, sy. 2, Şubat 1955, s. 94.

Shinudi (Dereköy) İlkokulunun Otele dönüştürülmeden önceki hali.

Shinudi (Dereköy)

Amerika'da yaşayan Areteos Mattas, Lagopulios ilkokulunun kötü durumda olduğunu haber aldığında, yeni bir okul inşa etmesi için köy idaresine 30.000 Türk lirası bağışta bulunur.[90] Adaya hemen Heybeliada Ruhban Okulu öğretmeni mimar Aristidis Pasadeos çağnlır ve yeni okulun planını hazırlaması istenir. Binada 6 büyük sınıf, 1 kitaplık ve müze, müdür odası, öğretmenler odası, 1 büyük toplantı ve tören salonu, depo yeri, erkek ve kız tuvaletleri mevcuttu. Okul binasının hemen yanında, maliyeti yaklaşık 8.000 dolar olarak hesaplanmış anaokulu banndıracak yeni bir bina da planlanmıştı. Yeni okul binasının inşası için en uygun yer eski okulun yanı, ana yolun üzerinde köyün ortası seçilir. Bu, Shinudi muhtarlığının 31 Ekim 1954'te arazileri istimlak etmek için aldığı kararda görülebilir.[91]

---

90 *İmroz*, 3. periyot, sy. 1, Ocak 1955, s. 32.

91 "Karar Defteri 1949-1955, Karar 27," Shinudi (Dereköy) Muhtarlık Arşivi, 31 Ekim 1954, s. 109-110. Bu karar için *bk.* Belge 1.

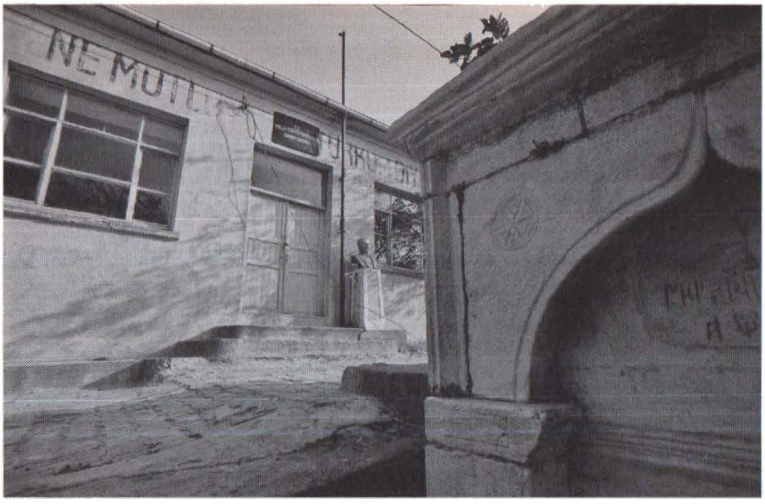

Gliki (Bademlikôy) İlkokulunun Otele dönüştürülmüş hali ve Kimisis Theotoku kilisesi. Fotoğraf: Vasilis Yandas.

Gliki (Bademlikôy)

Kôyün eski ve küçük okul binası depremlerden gördüğü zarardan ôtürü kullanılamaz hale geldiğinden eğitim ihtiyaçlarını karşılayamaz haldeydi. Yeni okul inşa etme hareketi, 1955'lerde[92] Mısır Hayırseverler Derneği'nin 26 senelik başkanı Efstratios Stekas tarafından başlatıldı. Karar alındı ve Metropolit'in ricasıyla, okul planları Atina Teknik Üniversitesi ve Columbia Üniversitesi mezunu mimar İoannis Triandafilidis tarafından ücretsiz yapıldı. Eski binanın yıkımı Eylül 1960'ta başladı ve yeni binanın inşa temeli iki ay sonra 6 Kasım 1960'da atıldı. Kôy kilisesinin avlusunda belirgin bir yerde bulunan bu iki katlı bina modern bir okulun ihtiyaçlarını karşılayacak yapıdaydı; 6 sınıf, derslik, müdür ve ôğretmenler odası, depolar ve tuvaletlerden oluşuyordu.

92 *İmroz*, sy. 40-41, Eylül-Ekim 1950, s. 100; *İmroz Dergisi*, sy. 1, Ocak 1955, 3. periyot, s. 35.

Kastro (Kaleköy) İlkokulu.Günümüzde muhtarlık.
Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Kastro (Kaleköy)

Adanın en küçük köyü olan Kastro'da 1920'lerden beri İmrozlu Rum çocuklar için eğitim yoktu. Resmî makamlann izni olduğu halde köy muhtarlığı okul yapılmasına öncülük etmemişti. Yeni okul 1952'de açıldı. Dönemin basını şöyle yazmıştı: "...ama, son zamanlarda hayırsever vatandaşımız Bay Ksenofon Grigoriu, Metropolit Nikiforos Glikas'ın 70 yıl önce yaptırdığı eski okulun onanm ve donanım masraflannı üstlenmiş. Ekim ayı ortalanna doğru onanm ve tadilat bitecek."[93] Hayırsever Ksenofon, Ayia Marina Metropolitik Kilisesi ve limandaki Ayios Nikolaos Kilisesi'nin onanmını, Ayios Spiridonas Manastırını ve başka kurumlan da inşa ettirdi. Kastro okulunun açılış töreni 16 Kasım 1952'de yapıldı ve dersler de ertesi gün başladı. Ayia Marina Kilisesi'nin ön solunda bulunan bu küçük okulun iki sınıfı ve koridorunun sonunda bir ofisi vardı.

93 *İmroz*, 3. periyot, sy. 1 Ocak 1955, s. 35.

Sona Doğru Gidiş, 1960-1970

1960'lara girerken iki ada için yeni umutlar vardı. Eğitim kurumları meyvelerini vermeye başlamıştı. Okullar –anaokulu dışında– İstanbul ve Yunanistan'dan gelen üniversite mezunları, adalıların; eğitim, kültür ve yaşam seviyesinin yükselmesine katkıda bulunmuştu. Diasporadaki İmrozluların katılım ve destekleriyle adada yeni ve daha büyük hayırsever kurumlar açıldı. Eğitimde her şey eskisinden çok daha iyiydi. Öğretmenler maaşlarından memnun, okullar yeni, adalılar da çocuklarını okullara göndermeye hazırdı. Aşağıdaki istatistik tablosunda 1952-1964 dönemi öğrenci dağılımını görebiliriz:[94]

Merkez Okulu öğrenci İstatistik tablosu

Sınıf	1		2		3		TOPLAM	
Ders yılı	Kayıt olanlar*	Kalanlar	Kayıt olanlar	Kalanlar	Kayıt olanlar	Kalanlar	Kayıt olanlar	Kalanlar
1952-53	20	4	8	2	3	-	31	6
1953-54	34	11	21	3	6	1	61	15
1954-55	15	4	23	1	18	1	56	6
1955-56	20	4	11	1	21	-	52	5
1956-57	33	12	17	5	9	5	59	22
1957-58	23	6	22	6	17	1	62	13
1958-59	33	10	19	6	15	3	67	19
1959-60	41	10	29	5	14	2	84	17
1960-61	49	27	24	10	26	11	99	48
1961-62	50	32	31	12	17	5	98	49
1962-63	35	14	24	7	24	1	83	22
1963-64	32	?	27	?	16	?	75	?
TOPLAM	385	?	256	?	186	?	827	?

***Kayıt olanların arasında sadece kayıt yaptırıp devam etmeyenler de mevcuttur.**

94 Makis Butaras Arşivi.

Agridia (Tepeköy)Yeoryiadios ilkokulu ve Evangelismos tis Theotoku kilisesi. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Ancak okullar hakkında olumsuz bir söylenti dolaşmaya başlar. Metropolit Meliton Patrikhane'ye yazdığı bir notta İmroz'da Rum okullannın devlet okullanna dönüştürülmesi hakkında gizli söylentilerin sızdığını belirtir, şöyle yazar:

> "İlgililere bildirilir ki İmroz'un eğitim birimindeki bir devlet memurunun bizim öğretmene sızdırdığı bilgiye göre buradaki resmî makamlar yüksek devlet makamlanna öneride bulunup ve 1151 kanununun 14. maddesinin yeniden uygulamaya geçirilip okullanmızın devlet okullanna dönüştürüleceğini söyledi."[95]

Adada 1962-1963 ders yılı sorunsuz başlar. Yunanistan'da eğitim görmüş öğretmenler daha büyük bilimsel ve pedagojik yeterlilikle adaya gelerek öğrencilere yeni ufuklar açarlar. Ancak olumsuz bir gelişme olur ve adadaki eğitimin yönlendiricisi Metropolit Meliton Şubat 1963'te İliupoleos ve Thiron metropliti olarak terfi ettirilerek adadaki görevinden alınır. 12 senelik girişimleri ve çalışmalan iki adanın da eğitim hayatını çehresini değiştirmişti. Meliton adadan ayrılmadan önce eğitim kurumlan açmaya devam etmişti. Metropolitlik dönemin-

95 Metropolit Meliton'un 30 Ağustos 1960 tarihli notu. Gliki ilkokulu müdürü Yeoryios Sguromallis sızan bilgileri ortaya çıkardı. Makis Butaras Arşivi.

de Shinudi ve Gliki'de 1963'te okullar yaptırmış, Ayii Theodori'de yeni bir anaokulu ve Panayia'da sosyal yardım binalarının açılışını yapmıştı.

İmroz'da 1963-1964 ders yılı neşe içinde başlayıp hüzünle biter. Valilikten kaymakamlığa gelen yazıda İmroz'da 1151 sayılı kanunun 14. maddesinin yeniden yürürlüğe girdiği ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın kararıyla (29/7/1964 2690) Rum okullarının sahip olduğu statünün sona erdirildiği ve de okulların kapanması kararının alındığını bildirmiştir.[96]

2 Ekim 1964'te İmroz kaymakam vekilinin Rum Ortodoks mütevelli heyeti başkanlığına gönderdiği yazıda merkez ve köylerdeki bütün tesislerin, sosyal hizmet binaları dahil, Milli Eğitim Bakanlığı'nın hizmetine verilmesi istendi.[97] Böylece, Merkez binaları Milli Eğitim'in hizmetine verildi. Köylerin kullanılmayan binalarının bazıları harap olmuştu. Shinudi ve Gliki okulları, devlet tarafından özel mülkiyet olarak kiralanarak otel ve restoranlara dönüştürüldü.

İmrozluların eğitim tutkunu din adamlarına sahip olmak gibi bir şansları vardı. Ancak 18. yüzyılın ortalarında ve 19. yüzyılın başlarında adada eğitim faaliyetleri başlatmak isteyen önde gelen din adamlarının –III. Athanasios, Kirilos ve Dositheos, Kutlumuşlu Bartholomeos ve Nikiforos Glikas gibi– çabaları sonuçsuz kalmıştı. Ana karaya uzak olan, İstanbul'a kolayca ulaşım imkânları bulunmayan izole durumda kalmış adalılar, düzenli eğitimden nasiplerini ancak 1860'larda almaya başladılar. Tanzimat dönemiyle beraber çoğalan eğitim kurumlarının imparatorluğun her tarafında gelişmesinden İmroz da nasibini almıştır. İzole durumda olan, kırsal hayat yaşayan ve genelde eko-

96 Vali'den İmroz Kaymakamlığına hitaben Çanakkale Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü'ne yazılan 10 Ağustos 1964 tarihli yazı. Bu karar için *bk.* Belge II. Makis Butaras Arşivi.

97 Bu karar için *bk.* Belge III. Makis Butaras Arşivi.

nomik sıkıntı çeken İmrozlular için her köyde okul olması adanın geleceğine aydınlık bir ufuk açmıştı. Yukarıda anlatılmaya çalışıldığı gibi İmrozluların Osmanlılar zamanında büyük çabalarla ve ekonomik şartları zorlayarak elde ettikleri okulları Cumhuriyet döneminde de çeşitli zorluklara göğüs gererek eğitim vermeye devam etmişken, politik gerginliğe direnilememiş ve 1964 yılında kapatılmışlardır. Bu, çocuklarını gönderecek okul bulamayan adalılar için vatanlarından göç etmek zorunda kalmalarının başlangıcı olmuştur.

Umarız Türkiye Avrupa Birliği'ne katılma ve demokratikleşme sürecinde azınlıklara karşı, uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan haklar üzerine hassasiyet gösterir, İmrozlular ve Tenedosluların haklarını tanır. Devletin el koyduğu taşınmaz mallar iade edilir, okulların açılmasına, geleneklerini, göreneklerini ve kültürlerini sürdürmelerine izin verilir.

Yunancadan Çeviren: Angelos Dourlaris

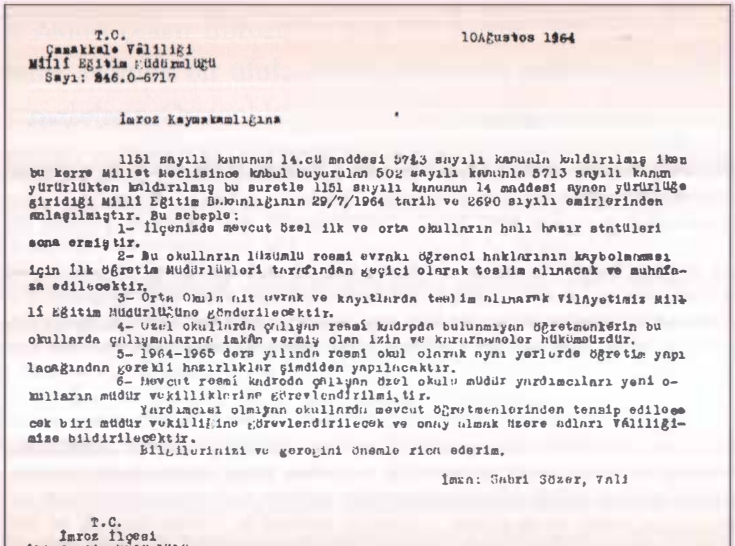
Karar Tarihi 31/10/954

31/10/954 tarihinde Muhtar Atanas Sporonun başkanlığında toplanan köy Meyeti aşidaki kararı verdi:
Köyümüzde mevcut yegâne okul binası zamanla gerek zelzeleden ve gerekse başka sebeplerden zarar gördüğü ve delayisile umumi bir tamirata muhtaç olduğu,eğer geçen tamirat ise,fazla masraflı bir iş olacağına rağmen,okul binası buhranının giderilemiyeceği hususları nazari itibara alınarak düşünüldü:Bu günkü tedrisat ihtiyaçlarini karşilayacak asri bir okul binası köyün başlica ihtiyaçlarından ad edilmesile köyde yeni bir okul binası inşaatina gidilmesi:Yeni binanin yeri tes bitine gelince:köyün orta yerinde ve yol cephesinde bulunan bu işe müsait olan eski okul yanındaki arsaların tercih edilmesi:Mezkür arsalar ise köyün orta mı lı olmamasından istimlâk usûlüne baş vurulması ve bu suretle Dereköyünün köy i şi ve kilise semtinde Kâin ve tarafları:1/Okul bahçesi,Katerina Laskaridi,Stavre Gaytani ve Eleni Adalı bahçelerile ve tapuda Yergi Hacikostandi Vizviki Üzerinde kayitli ve kanuni miraşçilarından Efiyeniya Bunyezonun zilyetinde bulunan tarlalar/Aynı yerde ve tarafları Efiyeniya Bunyezo ve Stavre Gaytani ve Paraskevu Kuzno bahçelerile çevrili ve tapuda Areti Sulahaki Üzerinde kayitli ve mumaileyhin kanuni miraşçilarından Eleni Adalı ile damadi Mihal Pacftelinin zilyetinde bulunan bahçe:3/ Aynı yerde tarafları Eleni Adalı ve Yani Adali ve Paraskevu Kuzno ve yol ile çevrili ve Yergi Lâpinin işari üzerinde tapuda kayitli ve mumaileyhin kanuni miraşçilarından Paraskevu Kuznonun zilyetinde bulunan tarla Bu üç gayri menkullerini köy Kanununun 44cü Maddesinin 3ci fikrası değiştirene 3360 sayili Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak köy namina ve munhasıran okul yeri olarak kullanilmak üzere istimlâk edilmesine ve Yergi Hacikostandi Vizviki miraşçilarina ait tarla için(500) Areti Sulahaki miraşçilarina ait tarla için(300)ve Yergi Lâpi varislerine ait tarla için(200)ki cemen yekûn(1000)bin lira kiymet takdir edilmesine ve bu paranin okul inşaat Meyeti tarafindan köysandığına yattirilacak(1000) Liradan temin edilmesine ve 1954 Bütçesinde istimlâk tahsisati olmadığından mezkür(1000)Liranin Bütçede gereklı şekilde işletmesine ve bu suretle hak sahiplerine ödenmesine:İş bu Kararın da berayi tastik Kaza Kaymakamlığınan arzına ve ilgililere tebliğine Karar verildi.

Muhtar	Aza	Aza	Aza	Aza
Atanas Spore	Panayet Papadopulo	Atanas Anagnostel	Streti Vulgarel	M.Lazaraki

Aza
Haralambe Papadopulo

Belge 1: *Dereköy Muhtarlığı İstimlak kararı*

T.C.
Çanakkale Valiliği
Milli Eğitim Müdürlüğü
Sayı: 946.0-6717

10Ağustos 1964

İmroz Kaymakamlığına

1151 sayılı kanunun 14.cü maddesi 5743 sayılı kanunla kaldırılmış iken bu kerre Millet Meclisince kabul buyurulan 502 sayılı kanunla 5713 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmış bu suretle 1151 sayılı kanunun 14 maddesi aynen yürürlüğe girdiği Milli Eğitim Bakanlığının 29/7/1964 tarih ve 2690 sayılı emirlerinden anlaşılmıştır. Bu sebeple:

1- İlçenizde mevcut özel ilk ve orta okulların halı hazır statüleri sona ermiştir.

2- Bu okulların lüzumlu resmi evrakı öğrenci haklarının kaybolmaması için İlk öğretim Müdürlükleri tarafından geçici olarak teslim alınacak ve muhafaza edilecektir.

3- Orta Okula ait evrak ve kayıtlarda teslim alınmak Valiyetimiz Milli Eğitim Müdürlüğüne gönderilecektir.

4- Özel okullarda çalışan resmî kadrda bulunmıyan öğretmenlerin bu okullarda çalışmalarına imkân verilmiş olan izin ve kararnameler hükümsüzdür.

5- 1964-1965 ders yılında resmi okul olarak aynı yerlerde öğretim yapılacağından gerekli hazırlıklar şimdiden yapılacaktır.

6- Mevcut resmi kadroda çalışan özel okulu müdür yardımcıları yeni okulların müdür vekilliklerine görevlendirilmiştir.

Yardımcısı olmıyan okullarda mevcut öğretmenlerinden tensip edilecek biri müdür vekilliğine görevlendirilecek ve onay alınmak üzere adları Valiliğimize bildirilecektir.

Bilgilerinizi ve gereğini önemle rica ederim.

İmza: Sabri Sözer, Vali

T.C.
İmroz İlçesi
İlköğretim Müdürlüğü
Sayı: 300-323

Özel İlkokul Müdürlüğüne

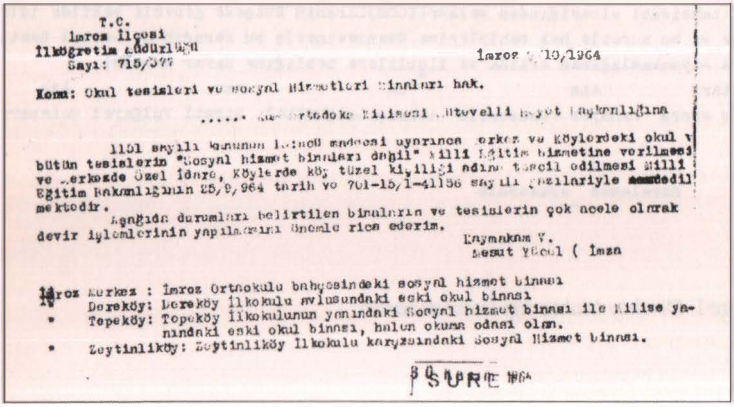
.... köy

Milli Eğitim Bakanlığının 29/7/1964 tarih ve 2690 sayılı emirleri yukarıya çıkarılmıştır.

Statüsü sona eren okulunuzun devr ve teslimi'nin Öğretmen ..... 'a ve neticenin bildirilmesini önemle rica ederim.

İmza: Mehmet Us
Kaymakam

Belge II: *Vali'den İmroz Kaymakamlığına yazı*

T.C.
İmroz İlçesi
İlköğretim Müdürlüğü
Sayı: 715/577

İmroz 10/10/1964

Konu: Okul tesisleri ve sosyal hizmetleri binaları hak.

..... Rum Ortodoks Milleti Mütevelli heyet Başkanlığına

1151 sayılı kanunun 14.cü maddesi uyarınca merkez ve köylerdeki okul ve bütün tesislerin "Sosyal hizmet binaları değil" Milli Eğitim hizmetine verilmesi ve merkezde Özel İdare, köylerde köy tüzel kişiliği adına tescil edilmesi Milli Eğitim Bakanlığının 25/9/964 tarih ve 701-15/1-41156 sayılı yazılarıyle emredilmektedir.

Aşağıda durumları belirtilen binaların ve tesislerin çok acele olarak devir işlemlerinin yapılmasını önemle rica ederim.

Kaymakam V.
Nesat Yücel (İmza

İmroz Merkez : İmroz Ortokulu bahçesindeki sosyal hizmet binası
" Dereköy: Dereköy İlkokulu avlusundaki eski okul binası
" Tepeköy: Tepeköy İlkokulunun yanındaki Sosyal hizmet binası ile Kilise yanındaki eski okul binası, halen okuma odası olan.
" Zeytinlikköy: Zeytinlikköy İlkokulu karşısındaki Sosyal Hizmet binası.

Belge III: *İmroz kaymakam vekilinin Rum Ortodoks mütevelli heyeti başkanlığına gönderdiği yazı.*

Türkiye'nin İmroz ve Bozcaada Politikası (1912-2012)[1]

*Alexis Alexandris**

Giriş

İmroz ile Bozcaada –Taşöz, Limni ve Semadirek adalarıyla birlikte– Ege Denizi'nin kuzeydoğusunda yer alan ve antik çağda "Trakya Sporades" olarak bilinen coğrafi bölgeyi oluşturur. Bu adaların en göze çarpan özelliği ise Çanakkale Boğazı'na olan yakınlıklarıdır. İmroz, Çanakkale Boğazı'nın girişine on bir; Bozcaada ise sadece on iki deniz mili uzaklıktadır.[2]

"Trakya Sporades" adaları, Osmanlı topraklarına 1455–1456 yılla-

---

1 Bu yazı, yazarın "Imbros and Tenedos: A Study of Turkish Attitudes Toward Two Ethnic Greek Island Communites Since 1923," *Journal of the Hellenic Diaspora*, 7/1 (1980) 5-31 adlı makalesinin Türkçeye tercümesidir. Makale metnine 1981-2012 yılları arasındaki gelişmeler de eklenmiştir. Metinde yazılanlar yazarın sahsî araştırmalarının sonucudur ve yazılanlardan kendisi sorumludur. Tüm çalışma boyunca Gökçeada için Lozan Antlaşması metninde geçen İmroz (Imbros) adı kullanılmıştır. "İmroz" ismi 29 Temmuz 1970 tarihinde çıkarılan 5442 sayılı yasa ve 8479 sayılı karar ile Gökçeada olarak değiştirilmiştir. Öte yandan Tenedos'un Türkçe ismi –Bozcaada– Türkler tarafından asırlarca kullanılmıştır.

* Diplomat

2 Adaların coğrafyası için *bk.* T. Yücel, "İmroz'da Coğrafya Gözlemleri," *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, 1966, 67-73; M. Akartuna, "İmroz adasında Bazı Jeolojik Müşahedeler," *Türk Jeoloji Kurumu Bülteni*, sy. 11:2, 1950, s. 9-17 adanın İngiliz kontrolü altında bulunduğu dönemde yapılan bir araştırma için *bk.* Alan G. Ogilvie, "Notes on the Geography of Imbros," *Geographical Journal*, sy. 48, Ağustos, 1916, s. 129-145.

rı arasında ilhak edilerek diğer birtakım kıyı bölgeleri ile birlikte Osmanlı Bahriyesine bağlı Kaptan Paşa'nın idaresine bırakılmıştır. 1864 Vilayet Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle adaların idari statüsü yalnızca merkezî yönetime bağlanmıştır.[3] Böylece Ege Denizi'nin Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'ne bağlı Limni Mutasarrıflığı'nda İmroz ve Bozcaada kazaları adı altında iki idari bölge oluşturulmuştur.[4] İmroz ve Bozcaada, 1908-1912 yılları arasında Çanakkale Mutasarrıflığı'na bağlandı. Bu dönemde iki ada da birer kaymakam ile yerel Rum cemaatinin doğrudan temsil edildiği bir idari kurul tarafından yönetilmiştir. Dönemin önde gelen Osmanlı siyasetçilerinden ve aynı zamanda İmroz'da bir yıl görev yapmış olan İsmail Kemal Bey, adanın 1870'lerin ortasındaki idarî sistemi ile ilgili şunları söyler:

> Adadaki tek yetkili merci, mükemmel bir insan olan ve devlet temsilcisinden ziyade adadakilere baba gibi yaklaşan Arnavut kökenli bir müdür (belediye başkanı) idi. İki adada yerel Rum ahali arasından seçilen dört ya da beş bekçi vardı. Her ne kadar ada halkı onlara başvurmaya ihtiyaç duymamışsa da bu bekçilerin aksi bir durum karşısında ne yapacaklarını bilip bilmedikleri de bir muammaydı. Genç Rumların söylediği şarkılar ve yerel halk oyunları dışında, bölgede başka eğlence yoktu.[5]

---

3 Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 2, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), s. 30-45.

4 Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie. Géographie Administrative. Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de l'Asie-Mineure*, Cilt 1, (Paris: Ernest Leroux, 1890), s. 350.

5 İ. Kemal *The Memoirs of İsmail Kemal Bey*, haz. Sommerville Story (Londra, 1920), s. 92. 1879 yılında İmroz adasına K. Logadis isminde ilk Fenerli (*Phanariot*) Hristiyan kaymakam olarak atandı. Filadelfia Metropoliti Meliton Karas, *I Nisos Imvros, Simvoli is tin Ekklisiastikin Istorian tis* [İmroz adası. Kilise tarihine katkısı] (Selanik, Patriahikon Idrima Paterikon Meleton Yayınları, 1987), s. 55.

Uzun yıllar Osmanlılar tarafından idare edilmesine rağmen, ada sakinlerinin Rum Ortodoks kimliklerini korumalarına izin veriliyordu. Ayrıca Ortodoks cemaati kendilerine Katolik dinini kabul ettirmeye çalışan Cenevizliler ve Venediklilerin yerine Osmanlı yönetimini tercih ediyorlardı. İmroz'da yaşayan halkın büyük bir bölümünü oluşturan Rum cemaatinin toplam sekiz kilisesinin ve bu kiliselerde görev yapan on beş din adamının bulunması buna örnek teşkil etmektedir.[6] İmroz ve Bozcaada Metropoliti'nin makamı, idare merkezinin bulunduğu Kastro'da (Kaleköy) bulunmaktaydı. Bununla birlikte 1907 yılında adada 15 öğretmenin görev yaptığı ve toplam 1070 öğrencinin eğitim gördüğü 10 okul vardı.[7] Bozcaada'da ise 1854 yılı yazında, nüfusun üçte biri Türk olmak üzere takriben 4.000 kişinin ikamet ettiği bilinmektedir. Öte yandan adada 200 öğrencinin eğitim gördüğü tek bir Rum okulu bulunuyordu.[8]

Ancak adalardaki yerel halkın dağılımı ve Rum ahalinin sayısal çoğunluğu Osmanlıların 1893 yılında yapmış olduğu genel nüfus sayımının sonuçlarıyla daha iyi anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar aşağıda açık bir biçimde görülmektedir:[9]

---

6 Meliton Karas, *I Nisos Imvros*, s. 56.

7 *Valoukli. Ethnika Filanthropika Katastimata en Konstantinoupoli* (Balıklı. İstanbul Milli Yardımlaşma Derneği), 3 (İstanbul, 1907), s. 104-5. Vital Cuinet 1890 yıllında İmroz'da 667 öğrencinin öğrenim gördüğü 7 Rum okulunun bulunduğunu yazar, Cuinet, *La Turquie d'Asie*, s. 484.

8 C.T. Newton, *Travels and Discoveries in the Levant*, Cilt 1, (Londra: Day and Son Ltd., 1865), s. 271-74.

9 Kemal H. Karpat "Ottoman Population Records and the census of 1881/1882–1893," *International Journal of Middle East Studies*, sy. 9, 1978, s. 263. İmroz adasının ahalisi için 9500 (1886) ve 9116 (1895) sayıları veriliyor. Bu kaynağa göre, az sayıdaki Türk hükümet yetkilileri dışında ada nüfusunun tamamı Rumlardan oluşuyordu. Ayrıca *bk.* Cengiz Orhonlu, "Gökçeada," Türk Kültürü, sy. 112, 1972, s. 15-21.

	Rumlar	Türkler	Yabancılar	Ermeniler	Toplam
İmroz	9357	99	-	-	9456
Bozcaada	2479	1247	103	6	3835

Ekümenik Patrikhane 1912 yılında kendi nüfus sayımını yaptığında, oldukça küçük olan bu adaların (İmroz: 289 kilometrekare, Bozcaada: 32 kilometrekare) nüfusunu şu şekilde tespit etmiştir:[10]

	Rumlar	Türkler	Toplam
İmroz	9207	-	9207
Bozcaada	5420	1200	6620

Adaların toprağı nispeten verimlidir ve özellikle de Bozcaada, çoğunluğu üzüm bağlarından oluşan 13.000 dönüm ekili araziyle Ege'nin en verimli adalarından birisidir.[11] Bozcaada, 1807 yılında Ruslar tarafından işgal edilerek tahrip edilir. Bu kısa süreli işgal dönemi sırasında birçok zengin Müslüman Osmanlı toprak sahibi adayı terk eder. Bozcaadalılar, yüksek kaliteli üzümlerini ihraç ederek zengin bir ticari hayat kurmuşlardı. Avusturya Konsolosluğu memurlarından Bozcaadalı Mihail Tolmidis, 1850'li yıllarda adadaki yıllık şarap üretiminin 10.000 ile 25.000 fıçı arasında olduğunu ileri sürmüştü. adada bulunan asmaların sayısı takriben bir milyon olarak hesaplanmıştı. Verimli bir üretim döneminin 1850 yıllarındaki senelik kân 800.000 kuruşa (yaklaşık 6.779 İngiliz lirası) kadar ulaşıyordu.[12]

---

10 J.Z. Stephanopouli, *Les îles de l' Egée. Leurs privilèges. Avec Documents et notes et statistiques* (Atina: Imprimerie Th. Apostolopoulos, 1912), s. 151.

11 Cuinet, *La Turquie d'Asie*, s. 492.

12 Newton, *Travels and Discoveries in the Levant*, s. 272-273; Bozcaada için *bk.* Argiris Pontikakis, *I Tenedos* [Bozcaada] (Selanik, Eteria Meletis Imvru ke Tenedu, 1988).

1912–1922

Balkan Savaşları boyunca bu adalar Türk-Yunan rekabetinin bir parçası haline gelmiştir. Yunan deniz kuvvetlerinin Ege'de gösterdiği başarı sonunda Yunan donanması Kasım 1912'de Kuzeydoğu Ege adaları ile birlikte İmroz ve Bozcaada'yı da ele geçirir. I. Balkan Savaşı'nı sona erdiren Londra Antlaşması (30 Mayıs 1913), Ege adaları meselesini tanzim etmez. Bunun yerine, antlaşma'nın 5. maddesine göre adalar sorununa bir çözüm bulunması ertelenirken, kaderleri hakkında bir karara varılması konusu da Büyük Güçlerin eline bırakılır.[13] Sonuçta adalarla ilgili alınan kararlar, bir nota ile 14 Şubat 1914 tarihinde Yunan hükümetine bildirilir. Büyük Güçler, Yunanlıların Kuzey Epir'den (bugünkü güney Arnavutluk) çekilmesi karşılığında, İmroz, Bozcaada ve Meis adası dışındaki bütün Ege adalarının Yunanistan'a bırakılmasına karar verdiler. Ayrıca bu bildiride, Yunanistan'ın elinde bulundurduğu Kuzeydoğu Ege adalarından askerî güçlerini çekmesi gerektiği de belirtilmekteydi.[14]

Almanya'nın desteğini alan Osmanlı hükümeti, Doğu Ege adaları üzerindeki Yunan hâkimiyetini kabul etmeyi reddeder. Osmanlılar ayrıca Anadolu kıyılarının açıklarında olan Midilli, Sakız ve Sisam adalarının stratejik konumları ve batı Anadolu'da yaşayan yoğun Rum nüfusa yakın olmaları nedeniyle adaların Yunanistan tarafından işgaline karşı çıkar. Bundan dolayı Osmanlı hükümeti Yunanistan'ın Ege'deki

---

13 1912-1918 arası Ege adalarının diplomatik ve siyasi konumu üzerine *bk.* E. Driault ve M. Lheritier, *Histoire Diplomatique de la Grèce depuis 1821 a nos jours* (Paris: Les Presses Universitaires de France, 1925-1926), s. 99, 142-159; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, cilt 9, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996), s. 347-348; S. Th. Laskaris, *Diplomatiki Istoria tis Ellados*, 1821-1914 [Yunanistan'ın Diplomasi Tarihi, 1821-1914)] (Atina: Yeorgios P. Ksenos Yayınları, 1947), s. 241.

14 On İki Adalar'ı 1912 yılında ele geçiren İtalya da Ege'de önemli rol oynadı. 13 Şubat 1914 önerileri için *bk.* H. Z. Sahanidis, *I Ellinoturkikes shesis stin pentaetia, 1973-1978* [1973-1978 yılları arasındaki 5 yıllık süreçte Yunan-Türk ilişkileri], cilt 1, (Selanik: A. Altincis Yayınları, 1979), s. 160.

fiilî hâkimiyetini tanımak zorunda olduğu için İmroz ve Bozcaada'yı geri almayı kabul etmez. Çünkü Osmanlılar bu iki adayı tekrar geri alma gibi bir hareketin Londra'nın tüm önerilerinin kabulü olarak telakki edileceğini düşünmekteydiler. Böylece Yunanistan bu adaların *de facto* sahibi olarak kalmış ve 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle bu mesele Yunanistan'ın lehine dönmüştür. Olayların bu şekilde gelişmesi sonunda İmroz ve Bozcaada sakinleri, fiilen yaklaşık on yıl boyunca Yunan idaresine geçip Türk hâkimiyetinden çıkmıştır.

Fakat Kuzeydoğu Ege Adalarının stratejik konumlarının önemi, İngilizlerin 1915 yılındaki Çanakkale harekâtında daha da belirgin hale gelmiştir. İngiliz başkomutanı Sir Ian Hamilton, Gelibolu Yarımadası'nda Türklere karşı gerçekleştirdiği deniz harekâtlarını, İmroz'da bulunan Kefeli koyundaki ve Limni Mondros limanındaki askerî karargâhlardan yönetmiştir. adaların bu ideal konumları sayesinde, Boğaz'a tüm giriş çıkışlar denetim altında tutulmaktaydı. Dahası yerel Rum halkı da İngilizlere destek vermekteydi. İngilizler, 1916 martında Limni, İmroz ve Bozcaada'yı resmen işgal ettiler. Ayrıca, Londra Antlaşması'yla Yunanistan'a verilen adaların dışında bırakılan Bozcaada ve İmroz ile birlikte İstanbul ve Boğazlardan oluşacak yeni bir devletin kurulması hesaplanıyordu.

İmroz ve Bozcaada'nın kaderi, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle gerçekleştirilen Paris Barış Konferansı'nda gündeme taşındı. Müttefik güçler, konferansta ilk başta İstanbul ve Boğazları da içine alacak yeni bir devletin nasıl kurulacağını görüşmüşler ve bu devletin sınırları içerisine Kuzeydoğu Ege Adalarının da (Limni, İmroz ve Bozcaada) dâhil edilmesi fikrini uygun görmüşlerdi.[15] Ancak kısa bir süre sonra, İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a verilmesi fikri zemin kazanmaya

15 Örnek için bkz. Major Smith'in muhtırası "The Future of Constantinople," Cabinet Papers (CAB), Londra, 25/115 sayı 71/BA/5, 31 Aralık 1918. Ayrıca N. Petsalis – Diomidis, *Greece at the Paris Peace Conference, 1919* (Selanik: Institute for Balkan Studies, 1978), s. 42-43

1. Dünya Savaşı , İngilizlerin İmroz'da Makriyalos (Aydıncık-Eşelek) mevkiindeki karargahı

başladı. Yunanistan Başbakanı Elefterios Venizelos, 1919 yılının Ocak ayı başlannda, müttefik güçlerin en önemli temsilcilerine gönderdiği 30 Aralık 1918 tarihli nota ile Kuzeydoğu Ege'deki bütün adalan talep eder. Adalann Yunanistan'a verilmesi durumunda, elbette ki İmroz ve Bozcaada'nın daimî askersizleştirilmesi konusunda mutabık kalır.[16]

Venizelos, Yunan tezini dinlemek için 3- 4 Şubat 1919 tarihlerinde toplanan yüksek kurulda, 30 Aralık 1918 tarihli notada yer alan taleplerini yineler. adalar konusuna değinildiğinde Venizelos; İmroz, Bozcaada, Meis ve Kıbns'ı ister.[17] Müttefik güçler 1919 yılının

16 Eleftherios K. Venizelos, *La Grèce devant la Congrès de la Paix* (Paris: yy, 1918).

17 3-4 Şubat 1919'da Paris Quai d' Orsay'deki M.Pichon salonunda yapılan görüşme için sekreterliğin notlan, CAB 28/6/IC (*Allied War Cabinet Conferences*), s.131-132. Bir diğer nüsha da FO/4376/PID161'de bulunuyor. Tüm arşiv niteliğindeki referanslar dokümanlar halinde Londra *Public Records Office* arşivinde bulunuyor - Foreign Office (FO) 371 sayılı *Political Files*. 608 sayılı dosyaya gönderme parantez içinde yapılıyor. 1919 Paris Barış müzakerelerinin detaylı analizi için bkz Petsalis-Diomidis, *Greece at the Paris Peace Conference*, s. 136

Mart ayında, İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a verilmesi konusuna olumlu yaklaşırlar. Buna karşılık olarak Yunanistan, adaları tahkim etmeyeceğine dair garanti verir. Ayrıca Yunanistan'ın adaları deniz üssü olarak kullanmasına (veya başkalarına üs olarak kullandırmasına) izin verilmeyecektir.[18]

İmroz, Bozcaada ve Limni adalarının Yunanistan'a dâhil edilmesini mazur göstermek için İngiliz delege Harold Nicolson, bu adaların Mondros Mütarekesi'ne göre müttefik güçlerin işgali altında olduğunun kabul edilmesi ve bu işgalin de İttifak devletleri adına Yunanistan tarafından gerçekleştirilmesi önerisini sunar.[19] Ayrıca Venizelos'un İngiliz Deniz Kuvvetlerinin isteği üzerine İmroz ve Bozcaada'nın askerden arındırılması ilkesini kabul etmeye hazır olduğuna dair güçlü işaretler vardır.[20] Adalar, 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması'na kadar İngiliz kontrolü altında kaldı. Bu Antlaşma'nın 84. maddesi, İtalyan işgali altında kalması gereken On İki Adalar haricinde Ege'deki bütün adaların resmî ilhakını tanıyordu.[21] Bu gelişmelerin sonunda İmroz ve Bozcaada ahalisi, 14 Kasım 1920 tarihinde gerçekleşen Yunanistan genel seçimlerine de katılmıştır.

Anadolu Savaşı ve Lozan Konferansı

Ankara hükümeti Sevr Antlaşması'nı hiçbir zaman tanımamıştır. Bu yüzden Anadolu Savaşı'ndan ve Yunanlıların 1922 yılındaki mağlubiyetinden sonra, Ege adalarının gelecekteki durumu tekrar gündeme geldi. Anadolu'daki askerî zaferlerinden sonra Türkler, Ege'den Boğazlara yönelebilecek her türlü olası tehdidi etkisiz hale getirme

---

18 FO/3593/4244 ve CAB 29/11/War Cabinet, Paris, s. 401.

19 FO (608) 115/16365, Sir Harold Nicolson tutanağı 28 Temmuz 1919.

20 FO (608) 54/17530, Fuller tutanağı, (5.8.1919) ve Nicolson (8.8.1919).

21 Sevr Anlaşması'nın tam metni için *bk.* Büyük Britanya (*Parliamantery Papers 1920, Treaty Series*), sy. 11, *Cmd. 964*, s. 16-32.

karan aldılar.[22] Bunun sonucu olarak Türk tarafı, Sevr Antlaşması'yla İmroz ve Bozcaada için belirlenen statüyü değiştirmek için yoğun bir çaba gösterdi.

Türk delegasyonu Başkanı İsmet İnönü, Türkiye kıyılan yakınında bulunan Ege adalan konusunu ilk olarak Lozan Banş Antlaşması müzakerelerinde gündeme getirdi.[23] Boğazlar konusu görüşme aşamasındayken, Türk temsilcisi 25 Kasım 1922 tarihinde, Büyük Güçler tarafından 14 Şubat 1914'te karar verildiği gibi İmroz ve Bozcaada'nın Türkiye'ye iade edilmesini önerdi. Gerek İngilizlerin gerekse de Yunanlılann iki adayı, Türkiye'ye karşı düşman üs olarak kullandıklannı temsilcilere hatırlattı. İsmet İnönü, İmroz ve Bozcaada dışında Semadirek adasının da Türk egemenliği altına verilmesini istedi. Aynca "Türkiye'nin güvenliği için hayati bir önem taşıyan" Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalan için askerden anndınlmış, tarafsız ve bağımsız (otonom) bir siyasi varlık talep etti.[24] Başka bir fırsatta, Türk tarafının iki numaralı delegesi olan Dr. Rıza Nur da buna benzer taleplerde bulundu.[25] Bu talepler çok önemliydi; çünkü Türk diplomasisinin temellerini oluşturan Misakımillî'de, Türklerin Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu bütün topraklan yönetmek istedikleri

---

22 Buna rağmen, 1921 yılındaki Londra müzakereleri sırasında, Ankara hükümeti temsilcisi Sami Bekir'in İmroz ve Bozcaada'yı Trakya ve Anadolu'da imtiyazlar karşılığında İngiltere'ye önermesi dikkate değerdir, *Documents of British Foreign Policy, 1919–1939*, cilt 15, sy. 33, s. 270.

23 Lozan Konferansı 20 Kasım 1922'de başladı. Ayrıntılar için bkz R. H. Davison, "Turkish Diplomacy from Mudros to Lausanne," *The Diplomats* 1919-1939, haz. G.A. Craig ve F. Gilbert (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1953), s. 172-209; Y. Yannoulopoulos, *The Conference of Lausanne, 1922-1923*, yayınlanmamış doktora tezi (Londra: Londra Üniversitesi, 1974).

24 Seha L. Meray, *Lozan Konferansı: Tutanaklar, Belgeler*, Kitap 1, cilt 1, (İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları, 1993, 2. baskı), s. 100-101.

25 *Lausanne Conference on Near Eastern Affairs, 1922–1923 (LCNEA)*, Süreçler. Büyük Britanya, (*Parliamentary Papers*, 1923, Turkey, sy. 1, Cmd. 1814), s. 97-98.

belirtiliyordu.[26] Görülüyor ki Ege adaları konusunda Ankara'nın farklı kriterleri vardı. Böylece Türk tarafı Ege adalarına yönelik taleplerini, söz konusu adaların Türkiye'nin güvenliği açısından hayati önem taşıdıkları gerekçesiyle mazur göstermeye çalıştı. Ayrıca Türk heyeti, adalardaki Rum nüfusun sayısal çoğunluğuna itiraz etmezken, bu özel durumda coğrafi ve stratejik kriterlerin demografik faktörlerden öncelik taşıdığını ileri sürdü. İnönü, adaların, Türk karasularının bölünmez bir parçası olduğunu ve bu adaların Anadolu'nun bir parçası gibi görülmesinin ekonomik bir zorunluluk teşkil ettiğini savunmaya devam etti.[27]

Büyük güçlerden İngiltere, Türk kıyıları yakınında bulunan Ege adalarının bağımsız (otonom) bırakılması önerisini kabul etmedi.[28] Görülüyor ki, Yunanistan, Ege'de hâlâ deniz üstünlüğüne sahip bir konumdayken, İngiliz heyetinin başkanı Lord Curzon Yunan temsilciye yardım etmek amacıyla, Ege adaları konusunu konferansın başlarında gündeme getirmiştir.[29] Yunan temsilci Dimitrios Kaklamanos 29 Kasım 1922 tarihinde Ege adalarının askersizleştirilmesi halinde, bu adaların Türk savunması için bir tehdit oluşturmayacaklarını öne sürdü. Bu durumda, yerel halkın istekleri doğrultusunda adaların Yunanistan'a katılmaları için serbest kalmaları gerektiğini de sözlerine ekledi. Yunan heyetinin Başkanı Elefterios Venizelos, adaların askerden arındırılması konusuna katılırken, Türk-Yunan savaşı esnasında adaların Yunanlılar tarafından bir üs olarak kullanıldığı iddiasını reddetti. Venizelos İmroz ve Bozcaada'nın Yunan hâkimiyeti altında

---

26 Misakı Milli, Anadolu Türk-Yunan savaşı esnasında yayınlandı ve Kuva-yı Milliye Hareketi'nin ilkelerini beliriliyordu, detaylar için *bk.* Cemil Bilsel, *Lozan*, cilt 1, (İstanbul: Harp Akademisi Yayınlan, 1933), s. 354-366.

27 Meray, *Lozan Konferansı*, s. 100.

28 *LCNEA*, s. 97–100; Meray, *Lozan Konferansı*, s. 100; Bilsel, *Lozan*, s. 244-45.

29 Harold Nicolson, *Curzon, The Last Phase, 1919–1925: A Study in the Post War Diplomacy* (Boston, New York: Houghton Mifflin Co., 1934), s. 301.

kalması gerektiğini öne sürdüğünde İnönü, bu iki ada üzerinde Türk egemenliğinin tartışılmaz olduğunu ve konferansta diğer Doğu Ege Adalarının geleceğinin görüşüleceğini söyledi.[30] Curzon bu görüşe karşı çıkarak, tam tersine İmroz ve Bozcaada'nın egemenliğinin dışında diğer adalarla ilgili hiçbir konunun Lozan müzakerelerinde yer almayacağını söyledi.[31]

Lozan'da Ege adalarının kaderinin görüşüldüğü esnada devrimci Yunan hükümetinin, görevine son verilen kraliyet yanlısı hükümetten altı lideri infaz etmesi (28 Kasım 1922) Yunanistan için bir talihsizlikti.[32] Bu infazlar Lozan'da hele Lord Curzon'un çevresinde Yunanistan için menfi bir atmosfer yaratırken, aynı zamanda İmroz ve Bozcaada meselesinin geleceğinin tartışıldığı bir ortamda pek çok olumsuz sonuçlara neden oldu.[33] Ayrıca Boğazların askerden arındırılması konusu, talep edilen adalarla yakından ilgili olduğundan, sonunda müttefikler İmroz ve Bozcaada konusunda geri adım atmayı uygun gördüler. Zaten İnönü, Boğazların kontrolü ve düzenlenmesiyle ilgili yapılan toplantılarda, Türk kıyılarına yakın olan adalar konusunu gündeme getirmeye devam etti. Böylece 20 Aralık 1922 tarihinde "Çanakkale'nin bir parçası olan İmroz, Bozcaada ve Semadirek'in Türkiye'ye iade edilmesini" tekrar talep etti.[34] Müzakereler boyunca müttefik devletler, Boğazların savaş ve ticaret gemilerinin Karadeniz'e serbestçe geçebileceği uluslararası bir yol olmasını Türk tarafına başarılı bir şekilde kabul ettirmişti. Bu nedenle müttefik heyetler, Ankara'ya İmroz ve Bozcaada

---

30 *LCNEA*, s. 95-100. ayrıca *bk.* N. Karacan, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa* (İstanbul: Türk İnkılâp Enstitüsü Yayınları 3, 1943), s. 86–88; Meray, *Lozan Barış Konferansı*, s. 99-116.

31 *LCNEA*, s. 169; Meray, *Lozan Barış Konferansı*, s. 102-104.

32 *I diki ton exi* [Altı Yunan liderinin yargısı, steno tutanakları] (Atina, 1931); Duruşmanın detayları ve Yunan iç siyasetinin bir genel anlatımı için: M. Llewellyn Smith, *İonian Vision: Greece in Asia Minor*, 1919–1922 (Londra: Hurst & Co., 1973), s. 313-336.

33 Nicolson, *Curzon*, s. 301.

34 *LCNEA*, s. 280-281; Meray, *Lozan Barış Konferansı*, s. 287.

gibi konularda aşın baskı uygulayarak Türkiye'nin feragatte bulunduğu konulan tehlikeye atma niyetinde değillerdi. Yine İngilizler kendi çıkarlarıyla doğrudan bağlantılı olan Musul gibi sorunlarda Türklerin daha hatırşinas olacağını umarak, İmroz ve Bozcaada gibi konulardan feragat etmeye hazır görünüyorlardı.[35] Nihayet, Lozan Konferansı, Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu'nun 31 Ocak 1923 oturumunda, Lord Curzon şunlan söyledi:

> İmroz adasında hiçbir Türk bulunmamasına ve adadaki Rum halkının doğuda en varlıklı halklardan olmasına bakmaksızın, Bozcaada'da çok küçük bir Türk azınlığı bulunmasına bakmaksızın, bu iki adanın on yıla yakın bir zamandan beri Yunanistan'ın elinde bulunmasına bakmaksızın, 1913–1914'te Türkiye'ye yapılmış teklifleri göz önünde tutarak, bu iki adayı Türk egemenliği altına yeniden koymayı kabul ettik.[36]

Bu arada Yunan hükümeti, 1923 yılı Ocak ayı sonlanna doğru İmroz ve Bozcaada'nın iadesi konusunu kabul etmiş gibi görünüyordu.[37] Böylece, Venizelos 29 Ocak tarihinde müttefiklerden İmroz ve Bozcaada Rumlanna özel yerel bir yönetimin sağlanmasını rica etti.[38] Türk heyetine sunulan müttefik devletlerin Antlaşma taslağının 16. madde-

---

35 Musul vilayeti, İngiltere için büyük stratejik ve ekonomik değere sahipti, çünkü Hindistan yolunu koruyordu ve petrol açısından çok zengindi. Bkz Salahi R. Sonyel, *Turkish Diplomacy 1918-1923: Mustafa Kemal and the Turkish Nationalist Movement* (Londra, Beverly Hill California: Sage Publications, 1975), s. 194-196.

36 Seha L. Meray, *Lozan Konferansı:Tutanaklar, Belgeler*, Kitap 2, cilt 1, (İstanbul, Yapı ve Kredi Yayınlan, 1993, 2. baskı), s. 38

37 G. Dafnis, *I Ellas metaxi dio polemon, 1923-1940* [İki savaş arasında Yunanistan, 1923-1940] Cilt 1, (Atina: İkaros Yayınlan, 1974), s. 42-43.

38 H. J. Psomiades, *The Eastern Question: The Last Phase* (Selanik: Institute for Balkan Studies, 1968), s. 53, not 7.

si, İmroz ve Bozcaada'nın gelecekteki statüsüne değiniyordu. Adalardaki Rum ahalinin kendi kaderlerini çizmeleri ilkesi ile Türk tarafının stratejik hassasiyetleri arasında bir dengenin kurulması için çözüm bulmaya çaba gösteren müttefikler, adalar için Türk egemenliği altında hemen hemen özerk bir yerel yönetim şekli önerdiler.[39] Aynı zamanda müttefiklerin Ege adaları hakkındaki önerilerini Türk heyetine sunan Curzon, büyük güçlerin Ege adalarının askerden arındırılması konusunda hemfikir olduklarını, fakat Semadirek'in Türkiye'ye verilmesine ve Türk kıyıları yakınlarında bulunan büyük Ege adaları için özerk bir idari yapının oluşturulmasına karşı olduklarını tekrarladı.[40] Ardından İsmet İnönü, 4 Şubat'ta Türkiye'nin müttefik devletlerin önerilerini ve İmroz ile Bozcaada için yerel bir yönetim oluşturulması teklifini kabul ettiğine dair temsilcileri bilgilendirdi.[41]

Önerilen yerel idare, adaların belirgin etnik ve dinî karakterini dış etkilerden korumayı amaçlıyordu. Sonuçta 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'yla Türkiye, adalarda yerel bir yönetimin uygulanması için belirli yükümlükleri yerine getirmeyi üstleniyordu. Lozan Barış Antlaşması'nın 14. maddesi şöyle demektedir:

> Türkiye egemenliği altında kalan İmroz ve Bozcaada, yerel (mahalli) yönetim ile can ve mal güvenliği bakımından Müslüman olmayan yerli halka gerekli her türlü güvenceyi sağlayan, yerel unsurlardan kurulu bir özel yönetim örgütünden yararlanacaktır. Bu adalarda düzenin korunması, yukarıda öngörülen yerel yönetim örgütünün aracılığıyla yerli halktan seçilmiş ve bu örgütün emrinde bulunan bir polis kuvvetince sağlanacaktır.

---

39 31 Ocak 1923. *LCNEA*, s. 691; Meray, *Lozan Barış Konferansı*, cilt 2, s. 57

40 *LCNEA*, s. 432-433.

41 *LCNEA*, s.838; Bilsel, *Lozan*, s. 247.

> Rum ve Türk halklannın mübadelesine ilişkin olarak Türkiye ile Yunanistan arasında kararlaştırılacak olan hükümler, İmroz ve Bozcaada adalan halkına uygulanmayacaktır.[42]

Benzer şekilde, İmroz ile Bozcaada ve aynca Trakya'da bulunan Karaağaç ile ilgili protokol şunu belirtiyordu:

> ... sözü edilen adalarda oturanlardan hiç kimse, askerî ya da siyasi davranışı ya da bugünkü Banş Antlaşması'nı imzalayan bir yabancı devlete ya da onun uyruklanna herhangi bir yoldan yapmış olduğu yardım yüzünden kaygılandırılmayacak ya da tedirgin edilmeyecektir. Bir önceki fıkrada belirtilen toprak parçasında oturanlann hepsine, bugüne kadar işlenmiş bütün siyasal ve adi suçlar için, tam ve eksiksiz bir genel af çıkartılacaktır.[43]

Böylece Lozan Banş Antlaşması'nın düzenlenmesiyle, İmroz ve Bozcaada'daki Rum ahalinin yanı sıra İstanbul Rumlannın da Türkiye'de kalmalanna izin veriliyordu. Türkiye topraklan üzerinde yaşayan diğer Rum Ortodokslar, Yunanistan'da Batı Trakya dışında yaşayan Müslümanlarla nüfus mübadelesine tabi tutuldular.[44]

---

42 Yunan güçlerinin adalan boşaltmasının ardından Türkiye'nin 14. maddeyi uygulaması gerekiyordu. *bk. LCTS* s. 21; Meray, *Lozan Konferansı*, Takım 2, cilt 2, s. 6.

43 *XV. Karaağaç Toprak Parçası (Arazisi) ile İmroz ve Bozcaada adalarına İlişkin olarak, İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Türkiye'nin 24 Temmuz 1923 Tarihinde İmzaladıkları Protokol*, madde 5. Tam metin için *bk. Treaty Series 16- Treaty of Lausanne, Cmd. 1929 (LCTS)*, s. 223-225; Meray, *Lozan Konferansı:Tutanaklar, Belgeler*, Takım 2, cilt 2, s. 114-115.

44 Lozan azınlıkları hakkında Alexis Alexandris, *The Greek Minority of İstanbul and Greek-Turkish relations, 1918–1974* (Atina: Center for Asia Minor Studies, 1992). Nüfus Mübadelesi için *bk.* Stephen P. Ladas, *The Exchange of Minorities, Bulgaria, Greece, Turkey* (New York: The Macmillan Co., 1932).

Türk İdaresine Tepki

Lozan Barış Antlaşması'nın öngördüğü tüm güvencelere rağmen, İmroz ve Bozcaada Rumları adaların Türk egemenliğine geçmesine sert detle tepki gösterdiler. Örneğin, adalılar 15 Şubat'ta Yunanistan'daki İngiltere Büyükelçiliği'ne gönderdikleri bir mektupta, İmroz ve Bozcaada'nın Türkiye'ye verilmesi kararının müttefik güçlerin deklarasyonlarına aykırı olduğunu ve "I. Dünya Savaşı'nın ezilen halkların özgürleştirilmesi amacıyla yapıldığını" dile getiriyorlardı. Mektubun sonunda Rum Ortodoks kimliklerini muhafaza etmek istediklerini de belirtiyorlardı.[45] Buna benzer mektuplar, Yunan hükümetine de gönderildi ve Bozcaada cemaati tarafından imzalanan bir protesto notası 26 Şubat 1923 tarihinde Atina'ya ulaştı.[46]

Ancak kısa bir süre sonra adalılar önemli jeostratejik nedenlerden dolayı, Yunanistan'ın bir parçası olarak kalma isteklerinin gerçekleşemeyeceğini anlamışlardı. Sonuç olarak güçlü teminatlarla garanti altına alınacak özerk bir yerel yönetim elde etme fikrine yoğunlaştılar. Ada halklarının temsilcileri Panos Dimitriadis ve Dr. Andreas Antipas, detaylı bir notada 14. maddenin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için büyük önem arz eden birtakım özel hususlara değinerek İngiliz hükümetinin dikkatini çektiler. Ayrıca "özerk yönetim" sisteminin etkin bir şekilde denetiminin Milletler Cemiyeti'ne havale edilmesinin de önemli olduğunu ifade ettiler. Böylece "adalar için özerk statü" (*Statut d'autonomie des iles*) şartının koşulması konusunun önemi üzerinde ısrar ettiler. Aynı zamanda, Ankara'nın, metindeki muğlaklıklardan istifade etmesini önlemek amacıyla bu şartın belirgin ve açık olmasının önemine işaret ettiler. Son olarak İmroz ve Bozcaada ahalisinin, yerel polis teşkilatında görev almalarının dışında her türlü askerî zorun-

---

45 Büyükelçi Bentinck'ten (Atina) Curzon'a, (Lozan), FO/9109/E2427/ 15.2.1923.

46 Bu nota adanın altı ileri gelenin imzalarını taşıyor ve Yunan Dışişleri Bakanlığına gönderiliyor, FO/9109/E2952/26.2.1923.

luluktan muaf tutulmalarını öngören bir şartın koşulmasının gerekli olduğunun altını çizdiler. Ayrıca bunun başarısız olması halinde, yerel Rum nüfusunun adayı terk edeceğine dair uyanda bulundular.[47]

Adalılar daha sonra gönderdikleri mektuplarda da önerilerini tekrarlamaya devam edip[48] bu görüşlerini doğrudan Yunan ve müttefik temsilcilere iletmek amacıyla, İmroz ve Bozcaada'dan bir heyeti Lozan'a gönderdiler.[49] Venizelos'un aracılığı ile bu heyet 19 Mayıs'ta İngiliz delege Andrew Ryan ile bir araya gelir.[50] Yaklaşık bir ay sonra Dr. Antipas, Londra'ya giderek İngiltere Dışişleri Bakanlığı Yakın Doğu işleriyle yetkili diplomat D. G. Osborne ile bir görüşme yapar. Dr. Antipas banş adına İmroz ve Bozcaada'nın Türkiye'ye bırakılmasının gerekliliğine karşı çıkmadığını, fakat adalar için önerilen yerel yönetimin başarılı bir şekilde uygulanmasını temin edecek sağlam güvencelerin düzenlenmesi konusunda ricasını yineler. Ayrıca iki ada halkının, Sisam'ın Osmanlı dönemindeki otonom nizamnamesi çizgisinde oluşturulacak yeni bir özerk tüzük ile Türk egemenliği altında refah içinde yaşayabileceğini ileri sürer. Bundan başka Milletler Cemiyeti'nin denetimi altına girecek bu tür bir anayasanın uygulanmasının zorunlu bir ihtiyaç olduğunu kaydeder.[51]

Geleceklerinin Konferans'ta ele alınış biçiminden adalıların hayal kırıklığı daha da artar ve bu konudaki öfkeleri Temmuz 1923'te İn-

---

47 *Mémoire concernant les iles d'Imbros et de Tenedos*, FO/9110/E5298/ 14.5.1923.

48 Dimitriadis ve Antipas'tan (Selanik) Curzon'a, (Londra), FO/9110/E5931/ 5.6.1923.

49 Rumbold'tan (Lozan) Curzon'a (Londra), FO/9110/E6271/16.6.1923. Panos Dimitriadis (1880-1973) Lozan Konferansı'nda İmrozluların temsilcisi olarak İsviçre'ye gönderilmişti. Dr. Antipas da Bozcaada temsilcisi idi.

50 Andrew Ryan, İstanbul Büyük Britanya Sefirliğinde uzun yıllar görev yapmış olan kıdemli bir diplomat ve azınlık konularında uzmandı.

51 15 Haziran 1923'te yer alan Osborne-Antipas mülakatın tutanakları, FO/9082/E6170. Sisam adası 1832-1912 yılları arasında Osmanlı egemenliği altında prenslikle yönetilen özerk bir statüye sahipti ve 1852 yılından beri demokratik bir anayasası vardı.

giliz hükümetine gönderdikleri notaya yansır. Ada Rumları "İmroz ve Bozcaada'nın Türkiye'ye iade edilmesi kararının temel insan haklarının bir ihlali olduğunu" belirterek yoğun bir şekilde protestolarını dile getirirler.[52] Bir diğer heyet ise Atina'daki İngiltere Büyükelçisi Sir Charles Bentinck'i ziyaret ederek, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra İmroz ve Bozcaada'dan toplu bir göçün başlamış olduğunu açıklar. Temsilciler, bir İngiliz işgalinin adaların tamamen boşalmasına karşı tek alternatif çözüm olacağına dair öneride bulunurlar.[53] Bu önerilerini kuvvetlendirmek adına, İmroz'da İngiliz korumasını talep eden bazı gösterilerin de düzenlendiğini söylerler.[54]

Ancak müttefikler, Boğazlar ve Ege adaları meselelerini sonuçlanmış saydıklarından, tüm bu girişimlerin etkisi az oldu. Barış konferansında İngiliz temsilci adalıların Türkiye'de askerî görevden muaf tutulmaları konusunda Türkleri ikna etmek için bazı girişimlerde bulunduysa da Türk heyeti 14. madde üzerinde her türlü değişikliği ısrarla reddetti. Her şeyden önce 14. maddenin öngördüğü gibi adaların Yunan idaresinden yerel bir yönetime geçiş sürecini gözetlemesi için Milletler Cemiyeti'nin davet edilmesi önerisi kabul edilmedi. Türk heyeti, dış müdahaleler olmadan Türkiye'nin yerel yönetimi hayata geçireceğini konferansa bildirdi.[55] Sonuç olarak adalardaki yönetimin devri için 4 Ekim 1923 tarihi belirlendi.[56]

---

52 Dimitriadis'ten (Selanik) Curzon'a (Londra), FO/9110/E7125/ 7.7.1923.

53 Bu görüşme ile ilgili iki rapor, Bentinck'ten (Atina) Curzon'a (Lozan), FO/9161/E7830 ve /E7836. Her ikisi de 30.7.1923 tarihli.

54 Deniz Albayı Nottingham Palmer'in İngiliz Atina Büyükelçisi Bentinck'e, Mudros limanından (Limni adası), gönderdiği telgraf, FO/9161/E8831/10.8.1923.

55 Rumbold'tan (Lozan) Curzon'a (Londra), FO/9085/E6776/26.6.1923. adalar konusunda İnönü'nün tavrı için Rumbold'tan (Lozan) Curzon'a (Londra), FO/9086/E7189/ 8.7.1923; Bilsel, *Lozan*, s. 247-248.

56 adanın Yunan yönetiminden Türk idaresine geçişi için Fransızca yazılan ve Ioannis Papoutsıdakis ve Kadri bey tarafından imzalanan protokol, *Protocole pour la livraison de l*

İdarenin devir teslimiyle ilgili nihai karar açıklandığında, adalarda kayda değer bir panik yaşandı. Panik içindeki ada halkı 1923 Ağustosunun başlarından itibaren İmroz limanına toplanıp adanın derhal boşaltılmasını talep ediyordu. Birtakım İmrozlu, zaten Anadolu ve Trakya'dan gelen göçmenlerle dolup taşan yakındaki Limni adasına gitmişti.[57] Buna benzer bir panik Bozcaada'da da yaşanmıştı. Yunan makamları Bozcaadalıları yatıştırana kadar, ada nüfusu zaten yarıya inmişti. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Bürosu Şefi Rafail Rafail'e göre, 1923 Ağustosunun sonlarına doğru Bozcaada nüfusu "yaklaşık 3000 kişi kadar" azalmıştır.[58] Yunan ve İngiliz güçleriyle işbirliği yapan adalıların, adalarda kalma konusunda ikna olmaları oldukça zordu. Lozan'ın tam bir siyasi af sağlaması konusundaki tüm güvencelerine rağmen adalıların, Türklerin bu yükümlülüğü yerine getirecekleri konusunda tereddütleri vardı.[59] Neticede son on yıl boyunca İngiliz ve Yunanlılara hizmet eden Rum yerel yetkililer, münevverler ve iş adamları Yunanistan'a kaçarak arkalarında siyasi olarak meramını anlatmaktan yoksun bir ahali bırakmışlardı.

Geride kalan adalı Rumlar, İmroz ve Bozcada meselesine bir çözüm getirmek için adaların Türk egemenliğine bırakılması kararıyla, kendilerini İngilizler ve Yunanlılar tarafından ihanete uğramış gibi görmeye devam ettiler. Türk-Yunan savaşından sonra karşılaştığı sayısız sorun yüzünden yorgun ve güçsüz düşen Yunanistan'ın, bu adaları elinde

---

île d'Imros (Imbros), *bk.* Nikos Sifunakis, *Imvros-Tenedos.I teleftees ellinikes imeres* [İmroz-Bozcaada. Yunanlıların son günleri] (Atina: Nea Sinora, A.A. Livanis Yayınları, 1996), s. 187-188.

57 FO/9161/E8831, 10.8.1923.

58 FO/9161/E8835, 25.8.1923.

59 İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın bu görüşü paylaştığına dair kanıt vardır ve L. Oliphant'ın (Londra) Rumbold'a (Lozan) gönderdiği telgrafta kaydedilmiştir, FO/9161/E7152/13.7.1923. Aynı düşünceler Dışişleri Bakanlığı'ndan (Foreign Office) Bentinck'e (Atina) gönderilen telgrafta bulunmaktadır, FO/9161/ E7830/3.8.1923.

tutabilmek için diplomatik açıdan kendisini zayıf hissettiği görülüyordu. Başta Semadirek olmak üzere, diğer Ege adalarına yönelik talepleri karşılanan Yunanistan, İmroz ve Bozcaada konusunda uzlaşmacı olmaya niyetliydi. Özellikle bu konuda, Yunan heyeti daha dinamik bir tavır sergileyebilirdi. Örneğin Venizelos, 14. madde belirlenirken, adalıların askerî görevden muaf tutulmalarını sağlayabilir ve adalarda idarenin devri esnasında Milletler Cemiyeti'nin hazır bulunması konusunda ısrar edebilirdi. Bu taleplerden hiçbiri Antlaşma'nın İmroz ve Bozcaada'nın Türkiye'ye iade edilmesi kararına müdahale sayılmayacaktı. Bunun yerine Venizelos, İnönü ile hiçbir sonuç getirmeyen görüşmelerle uğraşırken, barış müzakerelerinde adalar konusunu da dile getirmekten kaçınmıştır.[60] Bu çerçevede adalı Rumların İmroz'da bir Yunan Konsolosluğu' açılması için talepleri ciddiye alınmadı.

Aynca askerî nedenlerden dolayı 1916-1920 yılları arasında İmroz ve Bozcaada'yı elinde tutan İngiltere, barış Antlaşmasına 14. maddenin ilave edilmesiyle kendini adalara karşı her türlü sorumluluktan muaf olmuş hissediyordu. Yerel yönetimin uygulanmasıyla ilgili olarak bu iki adanın temsilcileri tarafından birçok kez dile getirilen ciddi endişelere ayıracak zamanı yoktu.

1923-1930

Yunan askerî birliklerinin 15 Eylül 1923 tarihinde adalardan ayrılmasıyla, İmroz ve Bozcaada'nın statüsü hakkındaki tartışmalar da sona erdi. Yeni gelen Türk yetkililer 4 Ekim'de resmî olarak adaların tamamen idaresini üstlendiler. Böylece, yargı, polis, liman ve gümrük idaresi Türklerin eline geçer ve adalar Ankara'nın gönderdiği memurlar tarafından yönetilmeye başlar. Artık herhangi bir idari etkisi kalmayan ve Türk tarafının seçtiği dört adalı Rum'dan oluşan adalar

60 FO/9085/E6776/28.6.1923 ve FO/9161/E7830/30.7 1923 İngiliz Dışişleri (Foreign Office) raporlarında Venizelos'un bu adalara karşı tutumunun analizi.

Mahalli İdare Meclisi'nin üyelerinden birisi Lozan hükümlerinin uygulanması konusunda ısrar ettiği zaman, hemen meclis toplantısından men edilmişti.[61]

Bu arada, Türk hükümeti Lozan Barış Antlaşması'nın 14. maddesi ile ilgili hükümleri yerine getirme konusundaki niyetini sık sık dile getirmiştir. Ancak *Cumhuriyet* gazetesinin 11 Mayıs 1925 tarihinde yayınlanan bir makalesinde İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Şubesi Başkanı Akif Bey'in adalan ziyaret edeceği yönündeki haberi dışında hiçbir sonuç veren adım atılmadı. Bununla birlikte *Cumhuriyet* gazetesi, Akif Bey'in Lozan Antlaşması'nın 14. maddesinde belirtilen özel önlemlerin adalarda uygulanması konusunu da halledeceği bilgisini veriyordu.[62] Ancak bu ziyaret gerçekleşmedi. Hükümetin bu konudaki tavrını mazur göstermeye çalışan Bozcaada kaymakamı (emekli deniz subayı) adalıların idari yetki üstlenebilecek vasıflara sahip olmadıkları gerekçesiyle muhtariyet yönetiminin uygulanamayacağını ileri sürdü.[63]

Kaymakamın bu iddiası büyük ölçüde doğruydu. Fakat adaların mahalli idarecilerden yoksun bırakılması, Türkler adaya gelmeden önce yurt dışına kaçan ileri gelen altmış dört adalının, Ankara hükümetinin aldığı bir karar ile "istenmeyen kişiler" olarak ilan edilmesinden kaynaklanıyordu. Bu Rumlar her iki adanın cemaatine mensup avukat, doktor, öğretmen ve tüccarlardı. Türkiye'nin bu şekilde tepki göstermesinin sebebi bu kişilerin önceki Yunan yönetimiyle işbirliği yapmasıydı. Ancak 1923 Eylülünden önce adayı terk eden 1500 İm-

---

61 İmrozlu Rum Mahalli İdare Meclisi üyesinin azledilmesi hakkındaki detaylar için Dimitriadis'ten (Selanik) İngiliz Dışişleri Bakanına, FO/10228/E9900/ 6.11.1924 ve Yunanistan Londra Büyükelçiliğinden Foreign Office'ne gönderilen muhtıra, FO/10866/ E498/ 27.1.1925.

62 Makalenin İngilizce tercümesi Hoare'den (Tarabya) Chamberlain'e (Londra), FO/10866/ E3972/1.7.1925

63 Hoare'den (Tarabya) Chamberlain'e (Londra), FO/10866/E3972/1.7.1925; Cengiz Orhonlu, "Bozcaada" (Tenedos), *Türk Kültürü*, sy.83, 1969, s. 23.

rozlu da aynı konumdaydı. Türk hükümeti bu adalıların tekrar geri dönerek oradaki mal varlıklarını mülkiyetlerine geçirme isteklerine öyle bürokratik zorluklar çıkardı ki sonuçta bu arzuları hiçbir zaman gerçekleşemedi.[64] Bir taraftan Türkiye kâğıt üzerinde bahse konu 1500 İmrozlunun adaya dönmesine izin verirken, diğer taraftan Türk topraklarına geri kabullerini sağlayacak olan yeni Türk pasaportunu vermeyi reddediyordu. Sonuç olarak, sadece küçük bir azınlık adaya dönmeyi başardığında, Türk kanununun terk edilmiş mülklerle ilgili yasası uyarınca mal varlıklarına el konulduğunu öğrendiler.[65] Türkiye, İmroz ve Bozcaada ahalisinin, özellikle "istenmeyen kişiler" olarak ilan ettiği altmış dört Rum'un adalara geri dönmesini engelleyerek esasında Lozan Barış Antlaşması'nda imzalanan af ilanını ihlal etmiş oluyordu.

Öte yandan vatanlarında kalmayı tercih eden adalılar da Türk makamlarıyla olan münasebetlerinde önemli zorluklarla karşılaştılar. Osmanlı hükümeti ile adalılar arasında 1912 yılı öncesine kadar yapılan yazışmalarda kullanılan dil olan Rumca, Ekim 1923'ten sonra kaldırıldı. Artık okul kütükleri bile Türkçe yazılmak zorundaydı. Bu kanuni düzenleme ile ortaya çıkan sıkıntı önemli boyutlardaydı; çünkü neredeyse nüfusunun tamamı Rumlardan oluşan adalarda yeterli düzeyde Türkçe bilen çok az kişi bulunuyordu. Kısa süre sonra yerel okulları idare etme hakkı kaldırıldı ve eğitim personelinin üçte ikisinin Türk olması zorunluluğuyla yeni öğretmenler atandı.[66] Türk makamları, 20 Şubat 1927 tarihinde, İmroz Rum Merkez Orta Okulu'nu lise olduğundan dolayı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan öğretmenler tarafından eğitim vermesi gerektiği bahanesiyle kapattı. Bu, işleri

---

64 Yurt dışında bulunan İmroz ve Bozcaada heyetlerinin Selanik'teki İngiliz Muavin Konsolos'a raporu, FO/12318/E1023/12.12.1926. Rapor, 1500'den fazla adalı Rumun geçici olarak sığındığı Limni adasından gönderildi.

65 *Emval-i Metrukiyet* Kanununun kopya nüshası FO 9128/E4676/E4313.

66 Dimitriadis'ten (Selanik) Chamberlain'e (Londra), FO/11522/E2901/ 25.3.1926.

daha da kötüleştirdi. Bakanlık adalı öğretmenleri onaylamadığı için okul kapatıldı ve tekrar açılmasına Ankara'nın önerdiği öğretmenlerin atanması halinde izin verildi.[67] adaya dönmesi yasaklanan ve Selanik'te sürgünde bulunan Panos Dimitriadis, Rumcanın sınırlı bir şekilde öğretilmesinden ve ada ahalisinin Milli Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği maaşları Türk öğretmenlere ödemek zorunda kalmasından dolayı şikâyetini dile getiriyordu.[68]

Ancak, 1926 yılı başında asker ve yedek asker adaylarının kayıt altına alınması, yerli halk için en kaygı verici gelişme oldu. Asker adayları Anadolu'ya götürüldükçe büyük bir panik yaşandı ve genç Rumlar bu durumdan kaçmak için adaları terk ederek Limni adasına sığındılar.[69] Dağlara saklanmaya çalışan bazı gençler ise çok kısa sürede ele geçirildi ve derhal Anadolu'ya nakledildiler. Evlambion (Yenimahalle) papazı bile askerlik görevini ifa etmekten kurtulamadı.[70]

Adalıların dilekçeleri, ihbarnameleri ve mektupları, İmroz ve Bozcaada'nın 1923-1929 yılları arasındaki durumuyla ilgili en önemli bilgi kaynağını oluşturuyordu. Bazen tarıklıkları duygusal gözükse de İngiliz Dışişleri şu konuda hemfikirdi:

"İmroz ve Bozcaada sakinlerinin durumu hiç memnuniyet verici değildir."[71]

---

67 *A Letter by Students of Imbros Protesting Against the Closure of Their School by the Turkish Authorities* (Türk makamları tarafından okullarının kapatılmasını şikâyet eden İmrozlu öğrencilerden bir mektup), 22 Şubat 1927'de Yunanistan Dışişleri Bakanlığı ile Atina'daki İngiltere Büyükelçiliği'ne gönderildi. FO/12318/E1491.

68 Dimitriadis'ten (Selanik) Chamberlain'e (Londra), FO/11522/E2901/25.3.1926.

69 Adalıların askerlik meselesi konusunda şikâyetleri ile ilgili iki bildiri mektubu, FO/12318/E1023/12.12.1926 ve FO/11522/E2901/ 25.3.1926; Hikmet Öksüz, "Lozan Sonrasında Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'da Rumların Askere Alınması," *Tarih ve Toplum*, Ağustos 2000, sy. 200, s. 105-110.

70 İhbarname mektubu, FO/11522/E2901/25.3.1926

71 Foreign Office Yakın Doğu İşlerinden sorumlu diplomat Rendel tarafından 1 Mart 1927 tarihinde kaydedilen tutanaklar, FO/12318/E1023.

Belki de adaların 1922-1927 yılları arasındaki durumlarıyla ilgili en tarafsız bilgiyi, Ege'de irtibat subayı olarak görev yapan ve aynı zamanda Mondros'ta (Limni adası) İngiltere Konsolos Yardımcısı olan Deniz Albayı (Captain) E.A. Nottingham Palmer verir. Bu bölgede uzun yıllar görev yapmış olması sebebiyle, İngiliz Dışişlerinde "adalılan ezbere bildiği" düşünülüyordu.[72] Adalılar tarafından İngiliz hükümetine gönderilen bir raporu yorumlayan Nottingham Palmer şu sonuca vanyordu:

> Bu bildiri raporunun her kelimesinin tamamen doğru olduğunu ve hiçbir şekilde abartılı olmadığını söyleyebilirim. Esasında buna daha fazla şeyler de ilave edilebilir, ama Türk hükümetinin şu ana kadar İmroz ve Bozcaada'yı Lozan Barış Antlaşması'nın öngördüğü şekilde idare etme konusunda hiçbir adım atmadığını söylemek yeterlidir.[73]

Mamafih özel yerel yönetimin tesis edilmesi için 1924 yılı Eylül ayında yapılan öngörüler Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altına alınmışsa da (Lozan Barış Antlaşması'nın 14. maddesi) bunun gerçekleşmesi için Türkiye'ye hiçbir uluslararası baskı yapılmadı.[74] Buna misal olarak İngiltere Dışişleri Bakanlığı, 14. maddenin uygulanmasında yaşanan gecikme için şikâyette bulunacak en yetkili gücün Yunanis-

---

72 Nottingham Palmer'in adalılarla her hangi bir yakınlığı olduğu görünmüyor. Örneğin, adalar Türkiye'ye iade edildiğinde, "adalılann güya haklan" hakkında olumsuz bir şekilde konuşuyor ve Yunanistan ya da İngiltere'nin adalar üzerinde herhangi bir statüye sahip olma taleplerini ciddiye almıyordu., FO/9161/E8831. Ancak, 1925 yılında, Türk yetkililerin ada halkına çıkarttıklan zorluklardan da bezmiş görünüyordu.

73 Nottingham Palmer'in 30.4.1925 raporu, FO/10866/E3318 ve konuya ilişkin adalılann Foreign Office'e gönderdikleri dilekçe, FO/10228/E9900/ 14.11.1924. Nottingham Palmer'in adalar hakkında diğer raporlan, FO/9161/E8831/10.8.1923; FO/12318/ E1491/30.3.1927

74 Psomiades, *The Eastern Question*, s. 53.

tan olduğunu düşünüyordu. İngilizler, konuda bahsi geçenlerin Yunan uyruklu olmasalar da Rum kökenli olduklarını ve bundan dolayı Yunanistan'ın Antlaşma'yı imzalayan her ülkeden daha fazla *locus standi*ye (konuda söz sahibi olmak) sahip olduğunu söylüyorlardı.

Yunanlılar ise kendi açılarından İmroz ve Bozcaada konusunu ilk kez Ankara'daki Büyükelçilikleri vasıtasıyla dile getirdiler. Ankara'daki Yunan Maslahatgüzar İoannis Politis 14. maddenin uygulanmamasından ötürü şikâyetini dile getirdiğinde, İsmet İnönü bu konunun en yakın zamanda detaylı bir şekilde inceleneceğine dair söz verir. Fakat konuya ilişkin herhangi bir gelişme olmayınca, Yunanistan ile Türkiye arasında hiçbir sonuç elde edilmeyen uzun süreli yazışmalar başlar.[75] Sonuçta Yunan hükümeti, adalardaki cemaatler adına doğrudan Milletler Cemiyeti'ne çağrı yapmak zorunda kalır.[76] Ama bu girişim de hiçbir somut sonuç getirmedi. Dolayısıyla İmroz ve Bozcaada Rumları meselesi bir ikili Yunan-Türk sorununa dönüştü. Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi İoannis Pappas, 1927 Kasımına kadar Türk hükümetine 14. maddenin uygulanmasının gerekliliğini içeren notalar gönderdiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Lozan'daki af ilanı gereğince, Ankara tarafından istenmeyen kişiler olarak ilan edilen altmış dört İmrozlunun vatandaşlıkları iade edilerek aileleriyle birlikte adaya geri dönme hakkına sahip olduklarını izah etmek için Atina büyük çaba harcadı.[77] Tüm bu kayda değer çabalara rağmen, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan Ankara Antlaşması (21.6.1925) ile Atina Antlaşması'nda (1.12.1926) Yunan hükümetinin İmroz ve Bozcaada meselesinin çö-

---

75 *Bk.* Perikles Argyropoulos, *Apomnimonevmata* (Hatıralarım), cilt 1, (Atina: Stefanos Vasilopulos Yayınları, 1970), s. 358; Ladas, *The Exchange of Minorities*, s. 418.

76 Milletler Cemiyeti'ne gönderilen Yunan muhtırası, LN/C.131.1925 (VII), 6.3.1925. Bu evrak İstanbul Rum azınlığı ile birlikte İmroz ve Bozcaada'ya da değiniyor. Alexandris, *The Greek Minority of İstanbul*, s. 133.

77 *Konstantinupolis* gazetesi, 4 Kasım 1927.

zümlenmesi konusunda ısrar etmeyi başaramaması dikkate şayandı.[78]

Her ne kadar bu iki antlaşma pratik bir çözüm getirmemişse de çalkantılı bir dönem olan 1922-1930 yılları arasında Yunanistan ile Türkiye'yi birbirlerine yaklaştıran adımlar olarak iz bıraktı. İki antlaşmada da adalar konusuna değinilmedi. Gerçekte bu konuda, Yunan hükümetinin Türk hükümeti ile tam bir çözüm elde etmek amacıyla daha fazla uzlaşmacı olmaya niyetli olduğuna dair veriler vardır. İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Sir George Clerk, Yunan hükümetinin İmroz ve Bozcaada konusunda Ankara'ya karşı "toleranslı" bir tutum sergilediğine işaret eder.[79] Adaların içinde bulunduğu durumu anlatan birçok belge İmroz ve Bozcaada sakinleri tarafından Yunan hükümetine gönderilmesine rağmen, koruma çağrılarına Atina tarafından somut bir karşılık verilmemesi adalıları hayal kırıklığına uğratır. Yunanistan ile Türkiye tarafından 1930 yılında imzalanan tarihî Venizelos-Atatürk Antlaşması'nda İmroz ve Bozcaada'dan hiç bahsedilmemesi, belki de Yunanistan'ın bu konuda müzakere yapılması yönündeki isteksiz tavrını göstermektedir.[80]

Hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın 1922-1930 yılları arasında, öncellikle nüfus mübadelesinin doğurduğu büyük sorunların üstesinden gelmeleri gerekiyordu. Mübadillerin geride bıraktıkları mal varlıklarına karşı ödenecek tazminatlar için sürdürülen Türk-Yunan müzakereleri, yoğun bir güvensizlik ve şiddetli bir tartışma ortamında

---

78 Bu anlaşmalar, 1923 yılında yapılan nüfus mübadelesiyle ortaya çıkan Yunanistan ile Türkiye arasındaki öncelikli meseleler hakkındaydı. Detaylar için, *bk.* Ladas, *The Exchange of Minorities*, s. 513–520; Alexandris, *The Greek Minority of İstanbul*, s. 125-129.

79 *British Embassy Annual Report* [Yıllık Rapor: Türkiye] (Ankara, 1927), FO/14096/E1149.

80 Yunanistan ile Türkiye, iki ülkenin işbirliği ve anlayış açısından birbirine yakınlaştığı bir döneme yol açan iki anlaşmaya Ankara'da imza attı. Birincisi 10 Haziran 1930'da, ikincisi ise 30 Ekim 1930'da imzalandı. Detaylar için: Harry J. Psomiades, "The Diplomacy of Eleftherios Venizelos, 1928–1930" *Essays in the Memory of Basil Laourdas* (Selanik: Institute for Balkan Studies 1975), s. 563; Ladas, The Exchange of Minorities, s. 817.

gerçekleşti. Türk-Yunan ilişkileri 1929 yılında o denli kopma noktasına gelmişti ki Yunan Dışişleri Bakanı Andreas Mihalakopoulos Yunanistan ile Türkiye arasında bir "çatışma" çıkmasının hiç de imkânsız olmadığı konusunda Atina İngiltere Büyükelçisi Sir Percy Loraine'i bilgilendiriyordu.[81] Ayrıca Yunan hükümeti, Türkiye'nin İstanbul'daki Rum azınlığını toplu halde sınır dışı etmek istemesinden endişe duyuyordu. Yunan siyasetçilerin 1920'li yıllardaki korkulu rüyası, 100.000'den fazla İstanbul Rum'unun Yunanistan'a gelmesiydi.[82] Yunanistan, böyle bir durumdan kaçınmak için elinden gelen her şeyi yaptı. İmroz ve Bozcaada konusunda Yunan hükümeti tarafından benimsenen bu uzlaşmacı tutum, kısmen Yunanistan'ın İstanbul'daki Rum azınlığı ve Ekümenik Patrikhane'yi yerinde tutmak isteğine bağlanabilirdi.

Adaların İdaresinin Yeniden Düzenlenmesi

Bu arada Türk hükümeti İmroz ve Bozcaada'da yerel yönetim sistemini düzenlemeye karar verdi. İmroz ve Bozcaada'nın yerel yönetimleriyle ilgili olan Mahalli İdareler Kanunu (1151/1927 Sayılı Yerel Yönetim Kanunu) 25 Haziran 1927 tarihinde yayınlandı.[83] Kanunun 1. maddesi adaların özel yönetim sistemini belirlerken, diğer 21 madde yerel yönetimin işleyişiyle ilgiliydi. Adaların kazalıktan nahiyeliğe düşürülmesi, adalardan yerel mahkemelerin kaldırılması anlamına geliyordu. Adalardaki nahiye müdürüne geniş yetkiler tanınmıştı. Kanunun 3. maddesinde belirtilen 10 kişilik nahiye meclisin yerel unsurlar tarafından denetlenmesi ve adayların birtakım şart ve niteliklere sahip

81 Loraine'den (Atina) Chamberlain'e (Londra), FO/13811/E2514/ 17.5.1929.

82 Bu konuya ilişkin Büyükelçi Periklis Argyropoulos'un görüşleri, FO/13811/ E3902/1.8.1929 ve Venizelist *Eleftero Vima* gazetesinin yayımcısı D. Lambrakis'in görüşleri FO/13810/E812/ 4.2.1929.

83 "Bozcaada ve İmroz Kazalarının Mahalli İdareleri Hakkında Kanun," *Resmî Gazete*, sy. 638 (24.7.1927). Bu kanun metni ekler kısmında görülebilir. 1151/1927 sayılı kanunun Fransızca tercümesi FO/12318/E3806.

olmaları gerekiyordu. Adaylarda yeterli düzeyde Türkçe bilmeleri şartı aranıyordu. Adalıların çok az bir kısmının Türkçe bilmesi nedeniyle, birçok Rum daha baştan nahiye meclisinden men edilmiş oluyordu. Hatta İçişleri Bakanı, yerel meclisi dağıtma hakkına sahipti (8. madde). 15. ve 16. maddeler ise, Türk hükümetine belirli durumlarda adalara ana karadan bekçi, jandarma, zabıta ve polis yerleştirme hakkını veriyordu.

1151 sayılı kanunun en önemli hükmü 14. maddesiydi. Türk hükümeti, adaların yerel statüsünün Lozan'ın gayrimüslim azınlıklar için öngörülen şartlarla (Lozan Antlaşması'nın 37-44 maddeleri) doğrudan bağlantılı olmayışından yararlanarak, 1151/1927 kanunu ile Türk okullarını takip ettiği eğitim sisteminin benzerini mecburi olarak adalardaki okullara uygulamaya koydu. Böylece temel eğitimin Türkçe olması yanında adalılarının Yunan dilinin öğretilmesi ve dinî eğitimin verilmesi için Ankara'dan izin almaları ve ücretlerini kendilerinin karşılayacağı öğretmenleri tedarik etmeleri gerekecekti. Bu derslerin okul programı dışında ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimi altında olması ve günde bir ders saatini aşmaması gerekiyordu.[84]

Kanun resmî olarak yürürlüğe girmediyse de 1151 sayılı yasanın çeşitli hükümleri birer birer adalarda uygulanmaya başladı. Ancak kanunun 14. maddesi hemen yürürlüğe girer ve 1951 yılına kadar uygulanır. Mamafih Türk hükümeti 1151 sayılı yasa ile uluslararası tenkitleri daha aza indirmeyi başarmıştı. Aynı zamanda Türkiye bunu yaparken, söz konusu meselede pratikte istediği biçimde hare-

---

84 *A Letter by Students of Imbros Protesting Against the Closure of Their School by the Turkish Authorities* (Türk makamları tarafından okullarının kapatılmasını şikâyet eden İmrozlu öğrencilerden bir mektup), 22 Şubat 1927'de Yunanistan Dışişleri Bakanlığı ile Atina'daki İngiltere Büyükelçiliği'ne gönderildi, FO/12318/E1491. Türk egemenliğine geçmeden önce (1922) İmroz'da 10 okul ve 1385 öğrenci, Bozcaada'da ise 2 okul ve 450 öğrenci vardı, G. Soteriadis, *An Ethnographical Map Illustrating Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor* (Londra: Edward Stanford, 1918), s. 15.

ket etme özgürlüğünü kazanmayı da başarmıştı. Konuyu takip eden İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi Sir George Clerk şöyle diyordu:

> Kanun yüzeysel olarak okunduğunda, Türk hükümetinin Lozan Antlaşmasının 14. maddesinde öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmek için ciddi bir çaba sarf ettiği izlenimini veriyor. Gerçekte kanun olduğu gibi dürüstçe ve açık bir şekilde uygulanırsa, sanırım adalıların şikâyet etmek için çok az nedenleri olacak. Öte yandan maddeler o kadar yoruma açık ki, teorik olarak bir yandan idari özerklik verilse de, öte yandan bu özerklik her an geçersiz kılınabilir.[85]

Yunanistan'da Kanun'a karşı tepki daha yoğundu. *Estia* gazetesi, Kanun'un Lozan Barış Antlaşması'na aykırı olduğunu ileri sürerek, Yunan hükümetini harekete geçmeye çağırır.[86] Fransızca çıkan Yunan gazetesi *Le Messager d'Athènes* ise yeni yasayı eleştiren ve İmroz ile Bozcaada konusunu detaylı bir şekilde anlatan bir haber yayınlar.[87] Yunanistan, Lozan Barış Antlaşması'yla adalılara sağlanan özel ayrıcalıkların sürekli ihlal edildiğinden haberdar olsa da, Ankara'yı Milletler Cemiyetine şikâyet edecek durumda değildi. Açıkçası Türk hükümeti, Çanakkale Boğazı girişi gibi hassas bir bölgede yekpare Rum cemaatinin bulunmasını kaygıyla karşılıyordu. Yunanistan ile Türkiye arasındaki gergin ilişkilerden dolayı, Türk tarafının kaygıları daha da arttı. Yunanistan'ın Anadolu savaşından sonra, Doğu Trakya ile İstanbul'u almak için plan yaptığına dair Türkiye'nin şüpheleri vardı.[88] Bu dü-

---

85 Clerk'ten (Ankara) Chamberlain'e (Londra), FO/12318/E3806/ 30.8.1927.

86 Mackillop'tan (Atina) Chamberlain'e (Londra), FO/10866/E3318/ 19.8.1927.

87 *Le Messager d'Athènes*, 8 ve 9 Ağustos 1927.

88 Haluk Ulman, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968," 1. Bölüm, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, sy. 23/1, 1968, s. 249-50.

şüncelerin ışığı altında Türk hükümetinin, stratejik bir konumda bulunan İmroz ve Bozcaada'nın Rum karakterini tescilleyecek özerk bir yerel yönetimi tanımaya niyetli olmamasının yanı sıra, ayrıca bu adaların demografik yapısını da değiştirmek için sabırsızlandığına dair işaretler vardı.

İmroz ve Bozcaada Rumlan, belli ki Türk yetkililerin kendilerine adalarda Rum ve Türk unsurunun bir arada yaşamasının mümkün olmadığına yönelik açıklamalarından dolayı şikâyetçi oluyor ve Yunanistan'dan destek istiyorlardı.[89] Bu nedenle Ankara, İmroz ve Bozcaada'nın bir an önce Türkleştirilmesi için acele ediyordu. Özellikle stratejik sebeplerden dolayı Türk hükümeti, adaya Anadolu Türklerini yerleştirmeyi istiyordu. Zaten İmroz ve Bozcaada'daki erkek sayısında azalma yaşandığının 1927 Ekim ayında yapılan nüfus sayımı ile ortaya çıkması, Ankara'nın hedeflerinin kısmen gerçekleştiğini gösteriyordu.[90] Bu bağlamda Bozcaada'da, 1920 yılında küçük çaplı bir iskân gerçekleştirilmişti. Yeni getirilen Türkler, genel olarak idarî makamlarda görev alıyorlardı. İmroz ve Bozcaada'nın güvenlik denetimini adaların en üst yetkilisi sayılan birer Türk deniz subayı üstlenmişti.

1930–1963

Rum ahalisi 1920'li yıllardaki zor koşullara rağmen ayakta kalmayı başardı. Türkler idari alanda ve eğitimde görevler üstlenirken, adalar ahalisinin çoğunluğunu oluşturan çiftçiler de topraklarını ellerinde tutma ve işleme hakkına sahiptiler. İki ülke arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası sayılan 1930'lu yıllardaki Türk-Yunan yakınlaşması,

---

89 Londra'daki Yunanistan Büyükelçisi Dimitrios Kaklamanos'un adalardaki durum için raporu, FO/10866/E498/27.1.1925.

90 İmroz: 6762 (3098 erkek, 3644 kadın); Bozcaada: 1631 (763 erkek ve 868 kadın). *İstatistik Yıllığı*, sy. 1, 1928, s. 22. Bu sayıma göre adada 6555 Rum ve 157 Türk ve 50 subay/asker bulunuyordu.

ayrıca İmroz ve Bozcaada'ya da bazı kazanımlar sağlamıştı.[91] Türk İçişleri Bakanı 1931 Ağustosunda, Lozan Barış Antlaşması'nın 14. maddesinin uygulanması amacıyla adalara bir ziyarette bulunur.[92] Ayrıca Türk hükümeti adalara gönderdiği yetkililerinin ılımlı olmalarına çaba sarf ettiği için de gerginlik bir nevi durdurulmuştu. Ana karayla ticaretin artması sonunda adalılar belirli bir ölçüde refaha kavuşmuştu. Aynı zamanda Amerika'ya göç eden bazı adalıların da 1933 yılı eylül ayında vatanlarına dönerek yerleşmelerine izin verildi.[93] Ankara ile Atina arasındaki karşılıklı anlayış ve güven duygularının 1930'lu yıllarda istikrarlı bir şekilde güçlenmesi, şüphesiz ki Türklerin, Yunanistan'ın Boğazlara yönelik olası bir saldırısına dair endişelerini azalttı. Buna örnek olarak Yunanistan, 20 Temmuz 1936'da Montrö Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşma sayesinde Türklerin Boğazlar üzerinde tam egemenlik hakkına sahip olma istekleri yerine getirilmiş oldu. Türk Deniz Kuvvetleri 29 Temmuz 1936 tarihinde resmî olarak artık Boğazlar ile İmroz ve Bozcaada üzerinde tam hak sahibi oldu. Yunanistan'ın Boğazlar konusundaki bu iyi niyetine karşılık olarak Türkiye, İmroz ve Bozcaada'da yerli Rum belediye reisinin, 7 kişilik mahallî heyetinin ve ayrıca belirli sayıda yerli memurun demokratik bir şekilde seçilmesine izin verdi.[94] Bu yeni olumlu ortamda, geçmişte İmroz ve Bozca-

---

91 İsmet İnönü'nün Yunan-Türk yakınlaşması hakkındaki görüşleri için *bk. İnönü'nün Söylev ve Demeçleri*, İstanbul, 1946, s. 198–199. Ayrıca bkz. Haluk Ulman ve Önder Sander, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler," 2. Bölüm, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sy. 27/1, 1972, s. 2-4.

92 William Miller, "The Greco-Turkish Friendship," *Contemporary Review*, sy. 140, 1931, s. 719.

93 Bentinck'ten (Atina) John Simon'a (Londra), FO/16775/C8468/ 21.9.1933.

94 1923 yılından beri İmroz Belediye Meclisi Başkanı olarak görev yapan Rumlar: D. Pseftelis, A. Zafiropulos, G. Hristodulidis, T. Kallipolitis, Z. Momogos, A. Papadiamandis ve Stavros Stavropulos. adanın kaymakamı İçişleri Bakanlığı'ndan atanan üst düzeyli bir memurdu.

ada Rumlarını yurtlarını terk etmeye teşvik eden en büyük etken de ortadan kalkmış oldu.

II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar İmroz ve Bozcaada'da sakin bir durum hâkimdi. Yunanistan ile Türkiye 1950 yılının başında NATO'ya girmeye hazırlanırken, Ankara adalıların lehine başka olumlu adımlar da attı. Adalar 1950 yılında bir kez daha kaza (ilçe) statüsüne yükseltildi ve bunun sonunda adalılar hukuki işlemleri için Çanakkale'ye gitmek zorunda kalmadılar. Ayrıca eğitim şartları ile ilgili 1151/1927 kanunun 14. maddesi iptal edilerek yerine liberal yeni bir yasa -5713/1951- yürürlüğe girdi. Yeni yasa İstanbul'daki azınlık okullarında takip edilen eğitim sisteminin uygulanmasını öngörüyordu. Böylece 1952-1953 eğitim yılında, İmroz ve Bozcaada'daki okul müfredatlarına Rumca dersler konuldu. Takip eden on yıl içerisinde adalar, özellikle de İmroz oldukça gelişti.

Faal kişiliğiyle ön plana çıkan İmroz ve Bozcada Metropoliti Meliton Hacis[95] sayesinde birçok okul ve cemaat vakıf binası inşa edildi. Bunların gerçekleşmesi için gerekli finansman, özellikle İstanbul Rum azınlığı ve Amerika'daki İmroz cemaati tarafından tedarik edildi.[96] Adalarda 1950'den 1963 yılına kadar kalan Metropolit Meliton'un organizatör kişiliği sayesinde, adalardaki gelişme sadece eğitim alanıyla sınırlı kalmadı. Metropolit, bazı önemli Türk siyasetçilerle olan iyi ilişkileri sayesinde, bölgede tarımın ve balıkçılığın gelişmesi ayrıca

95 Meliton Hacis (1913-1989) İstanbul'da doğdu. 1934 yılında Heybeliada Ruhban Okulu'ndan mezun olduktan sonra, Patrikhanenin önde gelen kişiliklerinden biri olmuştur. 1966 yılından itibaren Halkidon (Kadıköy) Metropoliti görevini üstlendi. Meliton, Patrik I. Athenagoras'ın döneminde (1948–1972), Ekümenik Patrikhane'nin en seçkin şahsiyetiydi; ve Ortodoks Kilisesi'ni birçok önemli uluslararası kilise konferanslarında temsil etmişti. *Haristiria is timin tu Mitropolitu Halkidonos Melitonos* [Metropolit Halkidinos Meliton Onuruna Armağanlar] (Selânik, Patriarhiko Idrima Paterikon Meleton 1972).

96 Yazarın Metropolit Meliton Hacis ile mülakatı. Atina, 1978.

İmroz'a hastane inşa edilmesi için hükümetten yardım temin etti.[97] Ankara'nın adalara gösterdiği ilgi, 1951 yılının Eylül ayında Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın İmroz'a yaptığı ziyaretle doruk noktasına ulaştı. Halk tarafından coşkuyla karşılanan Cumhurbaşkanı, her iki ada cemaatinin ihtiyaçlarını dikkatlice inceleyeceğine dair söz verdi.[98]

İstanbul ve yurt dışından sayıları gitgide artan Yunanlı turistler İmroz ve Bozcaada'yı ziyaret etmeye başladılar. Bu ziyaretler adaların ihtiyaç duyduğu ek kaynaklara katkıda bulunmakla kalmayıp ayrıca adaların 27 yıldan beri dış dünya ile kopuk olan ilişkilerini de yeniden canlandırıyordu. Adalarda Rum kültür ve tarım dernekleri kuruldu. Sadece ada Rumlarını ilgilendiren meseleleri konu edinen ve İstanbul'da yayınlanan *I Foni tis İmvru* (İmroz'un Sesi) adlı gazete, vapur seferleriyle düzenli olarak İmroz ve Bozcaada'ya gönderiliyordu. Ayrıca 1947 ve 1955 yılları arasında *İmvros* (İmroz) adında bir ansiklopedik ve ilmi dergi yayınlandı.[99] Böylece Türk hükümetinin teşvikiyle, 1950 ile 1963 yılları arasında iki ada halkı bir yandan yerel Rum Ortodoks kimliklerini muhafaza ederken, diğer yandan ekonomik ve kültürel açıdan daha önce görülmemiş bir gelişme kaydetmeyi başardı.

1963 ve Sonrası

Adalardaki bu gelişmeler, 1963 yılında Kıbrıs olayının patlak vermesiyle aniden son buldu. Türkiye hemen adalara misilleme yaptı.

---

97 Yazarın Metropolit Meliton Hacis ile Mülakatı, Atina, 1978. Ayrıca Patrikhane'nin resmî dergisi *Ortodoksia*), sy. 26, 1951, s. 52-53.

98 *Ortodoksia*, sy. 26, 1951, s. 52-53

99 Sahip ve müdürü İmrozlu öğretmen Aleko Zafiriadis'ti ve İstanbul'da yayımlanıyordu. 1947-55 yılları arasında 66 sayı basıldı. 2005 yılında bu dergilerin tümü İmroz ve Tenedos Araştırmaları Merkezi (*Etairia Meletis Imvrou kai Tenedou*) tarafından Selanik'te yeniden yayımlandı (2 cilt).

Türk hükümeti Yunanlıların Batı Trakya ile Kıbrıs Türklerine kötü davrandıklarını ileri sürerek, İstanbul, İmroz ve Bozcaada cemaatlerinin özgürlüklerini sert bir şekilde kısıtladı.[100] Böylece Ankara 10 Temmuz 1964 tarihinde, 1951 yılından beri yürürlükte olan İmroz-Bozcaada eğitim sistemini iptal eden yeni bir kanun çıkardı (502/1964). Rumcanın öğretilmesi 1964–1965 eğitim yılından itibaren durduruldu. Akabinde adalarda yeni inşa edilen azınlık okullarına ve bazı cemaat binalarına el konuldu.[101] Yunan resmî kaynaklarına göre, sadece İmroz'un Panayia (Merkez) ilçesinde istimlak edilen cemaat mülklerinin değeri 40.000 Türk lirasına tekabül ediyordu. Azınlık okullarından yoksun bırakılan adalıların büyük bir kısmı, çocuklarının Yunanca eğitim görebilmeleri için İstanbul ve Yunanistan'a gitmek zorunda kaldı.[102] Böylece 1961 yılında İmroz Merkez azınlık okulunda 221 Rum talebe, devlet okulunda ise 40 Türk talebe öğrenim görürken, 1973 yılında bu oran aniden değişti.[103] Aynı şekilde 502 sayılı yasa yürürlüğe girmeden evvel, İmroz Rum Ortaokulu'nda 83 öğrenci eğitim görmekteydi. Fakat 1973 yılında, yani on yıl sonra, okulun karma okula dönüştürülmesi ile burada eğitim gören 126 öğrenciden sadece yedisinin Rum olduğu görülmektedir. Gliki (Bademlikôy) gibi Türklerin bulunmadığı köylerde ise, okullar 1964 yılından beri kullanılma-

---

100 Alexandris, *The Greek Minority of İstanbul*, s. 291-297

101 1961 yıllında İmroz adasında 1 azınlık ortaokulu, 5 ilkokul, 1 ana okul ve Bozcaada'da bir ilkokul vardı. Aynı yılda İmroz ilçe merkezindeki azınlık ilkokulunda 211 Rum öğrenci okuyordu, Aysel Aziz, "İmroz üzerinde Toplumsal Bir İnceleme," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sy. 28/1-2, 1973, s. 104–105.

102 A. Araslı, "İmroz," *Tarih Mecmuası*, Mart 1974, sy 3, s. 76. Bozcaada'daki 2 Rum vakıf okulu da kamulaştırılıp bugün birisi otel (Ege Oteli) ve ötekisi jandarma kışlası olarak kullanılmaktadır.

103 Resmi istatistiklere göre 1973 yıllında merkezdeki devlet ilkokulunda 182 Türk asıllı ve 61 Rum öğrenci vardı, hâlbuki 1966 yıllında aynı okulda yüzde 80'ni Rum ve yüzde 20'si Türk asıllı öğrenci okuyordu. Aziz, "İmroz üzerinde Toplumsal Bir İnceleme," s. 104.

maktaydı.[104] Dolayısıyla ada Rumlarının Lozan Antlaşması'nın öngördüğü şekilde kendi okullarını örgütleme hakkından 1964 yılındaki eğitim kanunu ile mahrum bırakıldıkları ortaya çıkmaktadır.

Ancak muhtemelen İmrozluların büyük çoğunluğunun göç etmesine sebebiyet veren en önemli etken adaya suçlu Türk mahkûmlar için kurulan açık cezaeviydi. Bu geniş kapsamlı hareket adanın Rum nüfusunu derin bir şekilde etkiledi. Türk hükümeti, Tanm Açık Cezaevi için arazi temin etmek amacıyla, Shinudi (Derekôy) ovasında yerli halka ait 22.555 dekarlık verimli topraklan istimlak etti.[105] Ceza Evi 1000 hükümlüyü barındırabilecek büyüklükteydi. Böylece tutukluların kaçınılmaz kötü davranışlarından dolayı İmrozlu Rumlar Yunanistan ve İstanbul'a gitmek zorunda kaldı. Ayrıca önemli sayıda İmrozlu da Avustralya, ABD, Almanya ve Afrika'ya göç etti.[106] Cezae-

---

104 İmroz ve Bozcaada Rum Ortodoks Metropolitliğinin istatistiklerine göre 502/1964 sayılı yasanın uygulanmasından önce adadaki Rum öğretmen ve öğrencilerin sayısı şöyleydi:

Okullar	**Öğretmenler**	**Öğrenciler**
İmroz Ortaokulu	4	83
İmroz Panayia (Merkez) İlkokulu	5	238
Shinudi/Derekôy	4	226
Agridia/Tepekôy	4	152
Ayi Theodori/Zeytinlikôy	3	94
Gliki/Bademlikôy	2	57
Kastro/Kalekôy	1	17
Tenedos/Bozcaada Okulu	4	155
Toplam	27	1.022

105 Aziz, "İmroz Üzerinde Toplumsal Bir İnceleme," s. 97–99. Bir dekar (ölçü birimi) 1000 metrekareye veya bir dönümüne eşittir.

106 İmroz adasında 1960'lı yıllarda yaşanan toplu göç için Yunan tarafının yorumlan. Yorgos Tenekidis, "İmvros ke Tenedos. Ta aparagrapta dikeomata ton katikon tus" [İmroz ve Bozcaada. ada sakinlerinin feshedilemez haklan] *To Vima*, 3 ve 5 Temmuz 1966. Yirmi yıl sonra hukukçu Profesör Tenekidis, İmroz ve Bozcaada hakkında detaylı bir kitap yazar, *Imvros ke Tenedos. Istoria, Nomiko Katestos, Sihroni Pragmatikotita* [İmroz ve Tenedos. Tarih-Hukukî statüsü-Modern Gerçekler] (Selanik: Silogos Imvrion Atinon & Imvriaki Enosi Makedonias-Trakis, 1986).

vinin 1965 yılında kurulmasından sonra, bir zamanlar adanın yoğun yerleşim bölgelerinden olan Shinudi (Derekôy), Agridia (Tepekôy) ve Ayii Theodori'de (Zeytinlikôy) kayda değer nüfus azalmasının yaşanması rastlantı değildir.[107] Neticede kamulaştırılan bölgeler, adadaki 11,7 kilometrekarelik zeytinliklerin 5 kilometrekaresini kapsıyordu. Geleneksel olarak zeytin, adalılann ana üretimini oluşturuyordu. Ancak 1965 yılından beri 18.000 zeytin ağacı da hükümet tarafından kamulaştırılmıştı.[108]

Tarım Açık Cezaevi inşası için gerekli olan arazinin kamulaştınlması, adanın özelliklerini değiştirmek için yapılan büyük girişimin sadece bir parçasıydı. Türk devletinin 1963-1973 yıllan arasında İmroz'a 110 milyon Türk lirası değerinde yatınm yaptığı kaydedilmiştir.[109] Devlet Üretme Çiftliği'nin kurulması amacıyla, 1966 yılında 13.444 dönüm daha arazi kamulaştınlır.[110] Bu arada, Türk askerî birlikleri 1960 yılı ortalannda adaya gelmeye başlar ve Panayia (Merkez) dışında 1964 yılında Jandarma Er Eğitim Taburu Sahası kurulur. Bu tabur sahası için yerel halktan alınıp kamulaştırılan arazinin yüzölçümü 1.690.053 metrekareye denk gelmekte ve bu arazi Panayia (ilçe

---

107 Rum Belediye Başkanı Stavros Stavropoulos tarafından verilen istatistiklere (1970) göre, İmroz'un yerleşik nüfusu şöyleydi:

Köyler	Türkler	Rumlar
İmroz (Merkez/Panayia)	1.443	758
Shinudi/Derekôy	73	672
Gliki/Bademlikôy	66	144
Kastro/Kalekôy	38	37
Agridia/Tepekôy	3	504
Ayi Theodori/Zeytinlikôy	30	507
Toplam	1.663	2.622

108 Aziz, "İmroz Üzerinde Toplumsal Bir İnceleme," s. 98.

109 Aralı, "İmroz," s. 78.

110 Rumlardan kamulaşma yolu ile alınan arazi, Panayia/Merkez ovasında 8.144 dekar ve Kefalos bölgesinde ise 5.300 dekardı.

merkezi), Kastro (Kalekōy), Gliki (Bademlikōy) üçgeni arasında yer almaktaydı.[111] El konulan eski Rum Ortaokulu, 1966 yılında ana karadan gelen öğrenciler için İmroz Yetiştirme Yurduna dönüştürüldü. Bundan tam bir yıl önce ise, devlet, ana karadan gelen yatılı öğrenciler için İmroz Atatürk Öğretmen Okulunu (okul ve yurt) inşa etmişti. Öğretmen yetiştirmek ve yaklaşık 1000 öğrenciyi barındırmak amacıyla inşa edilen bu okulun hedeflerinden bir tanesi de adaya "Türk kültürünü" yaymaktı.[112] İmroz'daki toprağın dörtte birinin ekilebilir olduğu göz önünde bulundurulduğunda, (44 kilometrekare ekinler için ve 11,7 kilometrekare de zeytinlikler için) 1960'lı yıllarda verimli toprakların büyük bir bölümünün istimlak edildiği görülmektedir. Böylece en büyük gelir kaynaklarından yoksun bırakılan ve baskıya maruz kalmış İmroz ile Bozcaada çiftçileri, adaları toplu halde terk ettiler. Türkiye genel nüfus sayımında ortaya çıkan tabloya göre, İmroz nüfusu şöyleydi:

1927	6.762
1935	6.325
1940	6.446
1945	6.359
1950	6.326
1955	6.234
1960	5.776
1965	5.919
1970	6.591[113]

111 Adaya Çanakkale 116. Alayının 1. Taburu yerleştirildi.

112 Aziz, "İmroz Üzerinde Toplumsal Bir İnceleme," s. 102.

113 *İstatistik Yıllığı*, sy. 290, 1948, s. 55 ve sy. 490, 1963, s 47.

Ancak daha yukarıda da belirtildiği gibi, 1970 yılında İmroz'un gerçek yerleşik nüfusu 4.285 kişi idi.[114] Geri kalan 2.306 kişi ana karadan gelen Türk yetkililer, öğrenciler ve geçici olarak adada kalan hükümlülerdi.[115] adada 1920 yılında yaşayan 9.000'e yakın Rum'dan, 1970 yılında yalnızca 2.622 kişi kalmıştı. Ayrıca dönemin İmroz ve Bozcaada Metropoliti Fotios'un verdiği bilgiye göre, Bozcaada'da 1973 yılında yalnızca 1.400 Rum yaşamaktaydı.[116] Fakat Ege ve Kıbrıs meselelerinde gerginliğin artmasıyla, adalardaki Rum nüfusu da daha fazla azalmıştır.

İmroz ve Bozcaada'daki demografik dönüşümün sonuçları oldukça etkileyiciydi. Ana karadan adaya ilk yerleşim (Karadeniz bölgesinden) II. Dünya Savaşı esnasında gerçekleşti ve ilk kamulaştırmalar Rum Ortodoks manastırlarının istimlak edilmesiyle başladı. Ancak 1960'lı yıllarda ve 1970'in başlarında ada gerçek anlamda bir Türk asıllı nüfusa sahip oldu. İmroz'a yerleşmek isteyen Türklere, hükümet tarafından toprak ve maddi yardım sağlanıyordu.[117] Diğer taraftan, Bozcaada ise her zaman Türk asıllı nüfusa sahip olmakla birlikte, adada yaşayan Türk yerleşimcilerin sayısında 1960'lı yıllardan sonra bir artış yaşanmıştı.

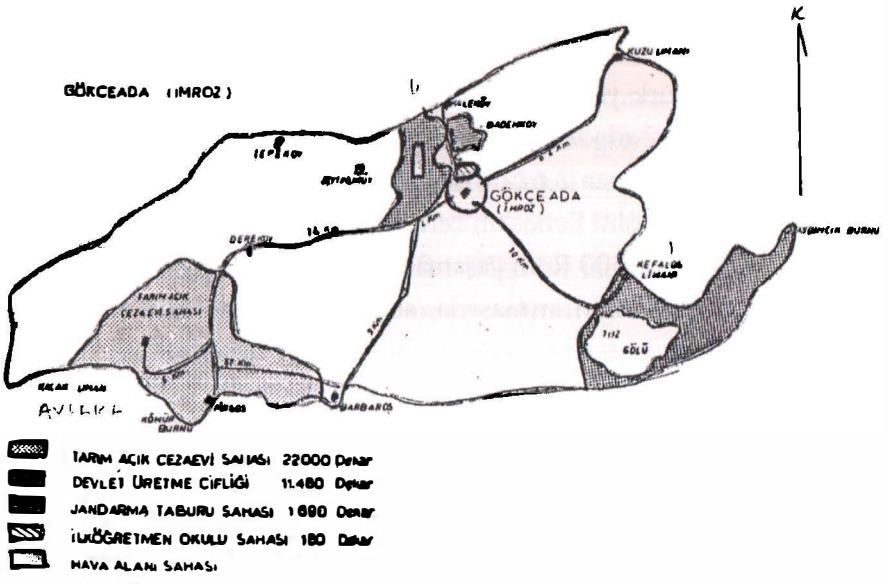
---

114 Aysel Aziz'in araştırmasına göre 1970 yılında İmroz adasında daimi olarak yerleşmiş Türk asıllı nüfus 1.663 ve yerli Rum ahali de 2.622 kişiydi, Aziz, "İmroz Üzerinde Toplumsal Bir İnceleme," s. 92.

115 Rakamlar İmroz Belediye Başkanı Stavros Stavropulos tarafından verildi.

116 Yazarın Metropolit Fotios ile söyleşisi. Buna rağmen bu rakam büyük gibi görünüyor, çünkü Türk istatistik verilerine göre Bozcaada'nın nüfusu 1927 yılında 1.631, 1945'te 1.765, 1955'te 1.805 ve 1960'ta 1.805 kişiydi. Ayrıca, Bozcaada'nın yoğun bir Türk nüfusa sahip olduğu da belirtilmelidir.

117 Aziz, "İmroz Üzerinde Toplumsal Bir İnceleme," s. 93-94; Orhonlu, "Gökçeada," s. 20-21. İmroz ilçe merkezinde (Panayia) 1970 yılında devlet tarafından adada ilk büyük cami inşa edildi.

Harita: Aziz, "İmroz Üzerinde Toplumsal Bir İnceleme", s. 96.

Diplomatik Girişimler

Adalardaki yerli nüfusun ekonomik ve toplumsal olarak zayıf düşürülmesi için yapılan girişimlerin sonuç vermesi, iki önemli faktöre bağlanmalıdır. Birincisi, Türk hükümetinin istikrarlı bir şekilde özellikle 1963 yılından sonra adaları Rum nüfustan arındırmak için gösterdiği kararlılıktır. İkincisi ise bu adaların karar alma merkezlerinden uzak bulunmasıdır. Bu ikinci faktör büyük önem teşkil etmekteydi. Adalara yapılan seyahatlerde kısıtlamaların azaltıldığı 1950'li yıllar istisna tutulursa, hiçbir yabancı uyruklu, Çanakkale valisinden özel izin almadan bu adaları ziyaret edemiyordu. Gazetecilerin adaları ziyaret etme talepleri sürekli geri çevrilirken, Türk hükümeti Atina'nın yoğun diplomatik baskıları sonunda yalnızca Yunanistan'ın İstanbul Başkonsolosu Nikolaos Karandreas'ın adaları Mayıs 1966'da kısa süreliğine ziyaret etmesine izin verdi. Bu ziyaret esnasında İmroz'un yerli Rum

nüfusu dertlerini dile getirme fırsatı buldu. Bunun sonunda üç Rum belediye meclis üyesinden biri olan Nikos Paleopoulos, ada halkının Yunan diplomatına anlattıkları yüzünden İmroz'dan kovulur ve Çanakkale'de hapse atılır.[118] Ayrıca adadaki şartların kötüleşmesinden dolayı Yunanistan Ankara Büyükelçisi Miltos Delivanis de 4 Ağustosta İmroz'u ziyaret eder.[119]

Vatanlarından ayrı yaşamak zorunda bırakılan İmroz ve Bozcaadalılar, gerek Yunanistan'da gerekse de yurt dışında maruz kaldıkları sıkıntıları basında ayrıntılı bir şekilde yayınladılar. Yunanistan'a göç eden ve İmroz ile Bozcaada ahalisinin haklarını muhafaza etmekte kararlı olan adalılar, birçok dernek kurdular. Ancak bu derneklerden muhtemelen en güçlüsü ABD'de bulunan ve İmroz kökenli Kuzey ve Güney Amerika Başepiskoposu İakovos (Kukuzis) öncülüğünde kurulmuş olan İmroz Rum Hayırsever Cemiyeti'dir (Panimbrian Benevolent Society). Bu dernek, ABD'de özellikle de New York'ta yaşamakta olan yaklaşık 3.500 İmrozlu tarafından desteklenmekte ve adalardaki gelişmeleri dünya kamuoyuna bildirmektedir.

İmroz ve Bozcaada'daki Rumlar 1960'lı yıllarda o kadar zor bir durum içerisindeydiler ki adalarda yaşayan bazı ileri gelen Türkler

---

118 Nikolaos Paleopulos, kendi bakış açısından 1960'lı yıllarda İmroz'un bulunduğu şartları yazara gönderdiği detaylı bir mektupta anlattı. Rum okullarının kapatılması gibi hükümetin aldığı önlemleri birçok kez şikâyet ettiğinden dolayı, kendisinin üç kez Türk yetkili makamlarca tutuklandığını ifade etti. Bir keresinde, 1962 yılında 2 ay Çanakkale Cezaevi'nde kaldı. Son hapse girişi 1974 yılındaki Kıbrıs olaylarına denk geldi. Kendisi aralarında Belediye Başkanı Stavros Stavropulos'un da bulunduğu önde gelen 20 adalıyla birlikte Kıbrıs'taki Türk askeri harekâtı sona erene kadar tutuklu kaldı. Bu olayların hemen akabinde İmroz'u terk etmek zorunda kalarak Yunanistan'a gitti. Yazara yukarıda geçenleri anlattığı mektup 30 Haziran 1978 tarihlidir. adanın en ünlü ressamı olan Nikolaos Paleopulos'un (Paléo) anıları için, *Imvros: To drama tu nisiu opos to ezisa* [İmroz. Yaşamış Olduğum Adanın Dramı] (Atina: Silogos Imvrion Atinon & Imvriaki Enosi Makedonias-Trakis, 1993).

119 Tenekidis, *Imvros kai Tenedos*, s. 70-75.

bile buna tepki gösterdiler. Örneğin İmroz Müftüsü Necati Sönmezer, İçişleri Bakanlığına gönderdiği mektup ile Rum nüfusa "haksız muamelede bulunulduğuna" dair şikâyetlerini dile getirmiştir.[120] Ayrıca Adalet Partisi Senatörü Ziya Termen "İmroz ve Bozcaada'nın Türkleşmesi" için yapılan girişimlere karşı çıktığını ve "İmroz ahalisi beş yüz yıllık Rum asıllı, vergisini veren insanlardır. Bunların sürülmesini önlemek istiyorum." demiştir.[121]

Ancak bazı Türk gazeteciler makalelerinde, İmroz ve Bozcaada'da Rum kimliğinin yok olmasına neden olan sürecin, Batı Trakya ve Kıbrıs Türklerine uygulanan baskıların sonucu olduğunu ileri sürdü.[122] Bu gazeteciler, aynı zamanda adadaki Rumların Yunanistan tarafından silahlandırıldıklarını ve İmroz'da Kıbrıs'a benzer bir gerginliğin yaratılması için hazırlandıklarını iddia ettiler.[123] Yunan hükümeti ise Batı Trakya'da Müslüman azınlığın kötü muameleye tabi tutulduğunu reddedip Kıbrıs sorununun İmroz ve Bozcaada nüfusuyla hiçbir ilgisi olmadığını beyan etti.[124]

Neticede Yunan hükümeti 1964 yılında konuyu bir bütün olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşıdı. Yunan tezi, Türkiye'nin Rum azınlığa karşı takındığı tavrın Lozan Antlaşması'nda azınlığa dinî özgürlük sağlanması yönünde verilen taahhütleri ihlal ettiğini söy-

---

120 Nikolaos Paleopulos'un yazara gönderdiği mektup.

121 *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1968. Ziya Termen'in girişimi ile Çanakkale milletvekilleri (Refet Sezgin ve Ahmet Nihat Akay) ve senatörleri (Ziya Termen ve Nahit Altan) 15 Temmuz 1964'te Milli Savunma ve Adalet Bakanlıklarına gönderdikleri bir muhtıra ile adada Tarım Açık Cezaevi yapılması projesine karşı çıktılar.

122 Dr. Fahir Armaoğlu'nun 8 Mart 1964 tarihli *Cumhuriyet*' gazetesinde yayınlanan makalesi.

123 *Zafer*, 20 Haziran 1966; *Sabah*, 22 Haziran 1966. Mamafih, bu söylentiler Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yalanlandı. 22 Haziran 1966.

124 5-6 Kasım 1964. Yunan Haber Ajansı: *The Greek Minority in Turkey and the Turkish Minority in Greece* (Atina: Yunan Haber Ajansı, 1965), s. 24-25.

lüyordu. Aynca uluslararası hukukun genel kabul görmüş ilkelerine de karşı olduğunu ileri sürüyordu. Atina 29 Temmuz 1964 tarihinde doğrudan güvenlik konseyine adalar ile ilgili bir mektup göndererek, İmroz ve Bozcaada'da Rum okullarının kapatılmasını protesto etti.[125] Yunan hükümeti gönderdiği başka bir nota ile bir yandan cemaat okullarının kapatılmasının adalarda yaşayan Rum Ortodoks nüfusun etnik özelliğini tahrif etmek amacıyla gerçekleştirildiğini, diğer yandan da UNESCO'nun ana ilkeleri ile azınlık haklarını garanti altına alan uluslararası antlaşmaların ihlal edildiğini savunuyordu.[126] Yunan hükümetinin ricası üzerine, UNESCO'nun 13. Genel Kurul toplantısında, İmroz ve Bozcaada'daki azınlık okullarının kapatılması ile ilgili şikâyetler görüşüldü. UNESCO görüş birliğiyle alınan kararla, Türkiye ile Yunanistan'ı, iki ülkede yaşayan azınlık öğrencilerinin kültürlerine en uygun şekilde eğitim alabilmeleri için gerekli önlemleri almaya davet etti.

Türkiye, adalardaki koşullar ile ilgili Yunanistan'ın şikâyetlerini doğrudan reddetti. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler temsilcisi Orhan Eralp, İmroz'daki verimli toprakların istimlak edilişine mazeret olarak şu tezi savundu:

> Gerçekten de adaların ekonomik gelişiminin sağlanması ve eğitim ile toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla okul, hastane gibi kamu yararı adına inşa edilecek yapılar için bazı arsalar şu anda yürürlükte olan önlemlerin alınmasının akabinde, hiçbir Rum

---

125 UN/Security Council (Birleşmiş Milletler/Güvenlik Konseyi), S/5844, Bitsios'tan Genel Sekreter'e, 29 Temmuz 1964.

126 UN/Security Council (BM/Güvenlik Konseyi), S/5946, Bitsios'tan Genel Sekretere, 9 Eylül 1964. Buna benzer başka bir notada Birleşmiş Milletler'deki Yunan temsilci Alexandros Dimitropoulos, jandarma kışlasına dönüştürülen Bozcaada Rum okuluna el konulmasını ve öğrencilerin Türk okuluna gönderilmesini şikâyet etti. UN/Security Council (BM/Güvenlik Konseyi), S/5997, 2 Ekim 1964.

kökenli Türk vatandaşı, malını gerçek değerinin altında satmaya mecbur edilmemiştir.[127]

Türk kamuoyu, genelde, hükümetin bu konudaki görüşünü candan onayladı. Örneğin 27 Mart 1964 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi, Türk halkını Yunanistan'ın İmroz ve Bozcaada'ya göz diktiğine dair uyanyordu. Gazetenin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yekpare Rum cemaatlerinin bulunmasının Türk kamuoyunun kabul edemeyeceği bir durum olduğunu göstermeye devam etmesi son derece ilginçtir. 1950'li yıllarda ortaya çıkan gayrimenkul satın alımı ve satışların artışı gibi eğilimler, Türklerin çoğunluğu tarafından hoş karşılanmıyordu. Son olarak *Cumhuriyet* gazetesi, "papazların Yunanistan'da yaşarcasına vaaz vermeleri" gibi hareketlerin Türk hükümeti tarafından kaydedildiğini ve gerekli önlemlerin alınacağını vurguladı.[128] Profesör Talip Yücel 1966 yılında hükümeti, Türklerin İmroz'u "pasaportsuz ziyaret edebildikleri yabancı bir ülke olarak" algılamaları konusuna bir son vermeye davet ediyordu.[129] Altan Araslı da bir başka makalesinde, ecdadı olan Osmanlıyı, imparatorluğun topraklarında yaşayan gayrimüslim azınlıklara farklı kültür ve dinlerini yüzyıllarca muhafaza etmelerine izin vermesinden dolayı eleştiriyordu.[130] Bu ve benzeri makalelerin özünde, milliyetçi akımların Türk dış politikasının oluşturulmasında önemli ve etkin rol oynaması vardı. Her şeyden önce askerî ve diplomatik faktörler Ankara'nın adalar politikasını şekillendirdi. Türk hükümeti, İmroz ve Bozcaada gibi stratejik önem taşıyan yerler-

---

127 UN/Security Council (BM/Güvenlik Konseyi), S/5957, 11 Eylül 1964. Orhan Eralp'in 12 Mayıs 1965 tarihinde Genel Sekretere gönderdiği benzer bir nota için *bk.* UN/Security Council (BM/Güvenlik Konseyi), S/6351.

128 *Cumhuriyet*, 27 Mart 1964.

129 Yücel, "İmroz'da Coğrafya Gözlemleri," s. 86

130 Araslı, "İmroz," s. 72-75.

de yekpare Rum cemaatlerinin bulunmasını sürekli hoşnutsuzlukla karşılıyordu. Bunun dışında, Yunanistan'ın Türkiye'de yaşayan Rum azınlığı ile ilgili hassasiyetini çok iyi bilen Ankara, bu faktörü Atina ile yaptığı müzakerelerde kullanmaya çalıştı. Türk diplomatik çevrelerin yaygın ortak inancı, Rum azınlık ve Patrikhane konuları üzerinde yapılacak baskının, Yunanistan'ın Kıbrıs sorununda daha uzlaşmacı bir tavır sergileyeceği yönündeydi.[131]

Öte yandan Yunanistan, İmroz ve Bozcaada sakinlerinin temel haklarını sağlayabilecek ne askerî ne de diplomatik konuma sahipti. Bu ortamda Yunanistan'ın İmroz ve Bozcaada Rumları ile ilgili tüm diplomatik girişimleri sonuçsuz kalmaya mahkûmdu. Neticede iki ülkenin 1930'daki yakınlaşması ve Yunanistan ile Türkiye'nin NATO'ya üye olmaları, İmroz ve Bozcaada'nın kaçınılmaz olan Rum kimliğinden arındırılma sürecini sadece ertelemiştir.[132] Ancak İmroz ve Bozcaada ahalisinin kaderi, 1923 yılında Lozan Antlaşması'nın 14. maddesinin sadece Türkiye tarafından uygulanmasına karar verilmesiyle belirlenmişti. İngilizlerin Türkiye'nin 14. maddeyi ne ölçüde uygulayacağına dair tüm tereddütlerine rağmen, İngiltere Boğazların silahsızlandırılması gibi daha önemli konularda anlaşmaya varabilmek amacıyla İmroz ve Bozcaada konusunu kenara koymaya karar vermişti. İngiliz Deniz Albayı E.A. Nottingham Palmer'in 1925 yılındaki görüşüne göre:

> "Bir Türkün bile bulunmadığı bir adanın (İmroz) neden Türkiye'ye verildiğini kimse anlamadı".[133]

---

131 Alexandris, *The Greek Minority of İstanbul*, s. 316-319.

132 Adalı Rumların haklarını savunan Avukat Erhan Pekçe, ANF News Agency'ye yaptığı açıklamada (6.5.2011) İmroz'un Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlandığı "dönemden itibaren gayrimüslimlere karşı bir tehcir politikası" uygulandığını vurguladı. *http//www.firatnews.com*

133 FO/10866/E3318, 30.4.1925

İmroz ve Bozcaada Sorunlarında Gelişmeler (1992-2012)

Günümüzde sayıları iyice azalmış olan adalı Rumlar terk edilmiş dört köyde yaşarken, Müslüman Türk nüfusun çoğunluğu İmroz'un merkezi olan Merkez/Panayia'da ve 1964-2000 yılları arasında kurulmuş olan beş yerleşim bölgesinde ikamet etmektedir.[134] Böylece İmroz'da 2000 yılında 7.278'i Merkez/Panayia'da yaşamak üzere toplam 8.894 Müslüman Türk yaşamaktaydı.[135] İmroz adasında yaşayan Rumlar 1893 yılında 9.357 ve 1927'de ise 6.762 kişi iken, bu sayının 2000 yılında 300'e inmesi 1960 ve 1970'lerde uygulanan devlet müdahaleleri ve Türkleştirme politikasının başarı ile sonuçlandığını gösteriyordu.[136] Akademisyen Elif Babül gerçekte İmroz'un yakın tarihinin Türkleştirilmesinden (*Turkification*) ziyade Rum kimliğinden arındırılmasına (*de-Hellenization*) dayandığını gözlemektedir.[137] Aynı şartlar altında Bozcaada Rum nüfusu da adayı terk etmek zorunda kalmıştı. Bugün turistik bir ada olan Bozcaada'da maddi durumu iyi olan çok az sayıda bir Rum azınlık yaşamaktadır.[138]

---

134 Şahinkaya, Yenibademli, Uğurlu, Eşelek ve Şirinköy. Rum balıkçıların 1974 yılının yazında tarihi yerleşim bölgesi Kastro/Kaleköy'ü terk etmeye zorlanmasından sonra, buraya Anadolu'dan Türkler yerleşmiştir.

135 2000 yılı nüfus sayımı için *http://www.Gökçeada.com/nüfus.html*.

136 adada kalmış olan Rumların hikâyesini görsel ve yazımsal olarak aktaran fotoğrafçı-yazar Murat Yaykın'ın kitabı, İmbros. Burada Yalnız Ölüm Var, İstanbul 2005. İmroz ve Tenedos Metropoliti Kirilos'un yazara sunduğu belgelere göre 2004 yılında İmroz'da 211Rum daimî olarak ikamet ediyordu.

137 Elif Babül, Türkleştirme projesi (project of Turkification) ifadesini "Claiming a place through memories of belonging: Politics of recognition on the island of Imbros," *New Perspectives on Turkey*, sy. 34, 2006, s. 52 adlı çalışmasında kullanmıştır. *Eleftherotipia* (26.4.1988) gazetesine göre bu politikanın uygulanması ve temel yöntemi Millî Güvenlik Kurulu'nun almış olduğu 7/9421 sayılı ve 10.2.1975 tarihli gizli kararda belirtilmiştir. Perihan Özcan'ın "İki Ada Neden ve Nasıl Türkleşti" başlığı altındaki röportajı, *Yeni Aktüel*, 2008, s. 24-29

138 İmroz ve Tenedos Metropoliti Kirilos'un yazara sunduğu belgelere göre 2004 yılında Bozcaada'da yalnız 35 Rum daimî olarak ikamet etmekteydi. Giorgos Ksinos, *Imvros*

1990'lı yıllar Türkiye'nin İmroz adasında uyguladığı politikada kayda değer bir dönüm noktasının yaşandığı dönemdir. 3 Şubat 1988 tarihinde çıkarılan 12592 sayılı kararname ile tüm 1964 yılı kararnameleri yürürlükten kaldırılmış ve Rumlara mallarını talep etme hakkı tanınmıştır.[139] Bundan birkaç gün sonra dönemin T.C. Başbakanı Turgut Özal, direkt olarak adada yaşayan Rum azınlığın hakları konusunda Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nı ihlal ettiğini kabul etmiştir.[140] Bu değişiklikler çerçevesinde 1992'de Tanm Açık Ceza Evi kapatıldı. Bir yıl sonra İmroz'un askerî güvenlik bölgesi statüsü iptal edilirken, ada artık yabancı uyruklu kişilerin özel izin çıkarmalarına gerek kalmadan adayı ziyaret edebilecekleri turistik bölge olarak tanımlandı.[141] Ankara, 2000'li yıllarda Papandreou-Cem yakınlaşmasından sonra İmroz ve Bozcaada Rum cemaatine karşı sert tutumunu zamanla yumuşatır ve AKP hükümetiyle bu politikaya son verir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde yaptığı konuşmada "özgürlüklerin ve azınlıkların teminatı benim" diye konuşması, hükümetin azınlık konularında izleyeceği siyaseti göstermekteydi.[142] Bu yeni şartlar, Türkiye'de görev yapan Yunan diplomatlarına da adalan ziyaret etme yolunu açıyordu.[143] Bu gelişmeler çerçevesinde tarihte ilk kez bir Yunan Dışişleri Bakanı –Stavros Lambrinidis– İmroz'u 12 Ağustos 2011'de ziyaret ediyordu.

---

ke Tenedos. Istoria parallili [İmroz ve Bozcaada. Paralel Tarih] (Atina: Eteria Meletis tis Kath' Imas Anatolis Yayınlan, 2005).

139 Güliz Beşe Erginsoy, *adalılar. İmroz'dan Gökçeada'ya* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2006), s. 167

140 20 Şubat 1988

141 Babül, "Claiming a Place Through Memories of Belonging," s. 56

142 *Sabah* gazetesi, 13.4.2011.

143 31 yıldan sonra ilk kez Yunanistan İstanbul Başkonsolosu Fotios Xydas'ın 1997 Haziran ayında İmroz'u ziyaret etmesi, Yunan diplomatlann yolunu açmıştır, *İmvros*, sy. 46, 1997, s. 2-3 ve Aris Abacı'nın konuyla ilgili haberi, *Elefterotipia* gazetesi, 21.6.1997.

Geçmiş yıllarda da İmroz cemaatinde kayda değer gelişmeler görülmüştü. Önemli sayıda İmrozlu genç 1960'lı yılların başlarından itibaren İstanbul'a ve akabinde ilahiyat öğrenimi görmeleri için Heybeli Ruhban Okulu'na gönderilmişlerdi. Akabinde bu gençler Ekümenik Patrikhane'nin hiyerarşisinde önemli görevler üstlendiler. Heybeliada Ruhban Okulu'nda 1960-1971 yılları arasında İmrozlu öğrencilerin sayısında sabit bir artışın gözlenmesi Heybeliada ile İmroz arasında özel bir bağın oluşmasına neden oldu. Patrikhane'nin önemli kişiliklerinden Meliton Hacis, İmroz ve Bozcaada Metropoliti iken (1950-1963) birçok İmrozlu gencin Ruhban Okulu'ndan mezun olmasına aracı olarak bu iki ada arasında böyle bir ilişkinin gelişmesine zemin hazırlamıştır.[144] Zaten geçmişe bakıldığında İmroz ile Ortodoksluk arasında güçlü bir bağın olduğu görülmektedir. Bizans ve Osmanlı dönemi boyunca, adadaki birçok tarihî manastırın Patrikhane ve Ayanoroz ile yoğun bir ilişki de bulunduğu görülmektedir.[145] Zira böyle küçük bir adada 360 kilisenin, ayazmanın ve manastırın bulunması İmroz'un Ortodokslukla yakın bağını göstermektedir.[146]

---

144 Okulun mezun verdiği diğer bir İmrozlu genç de senelerce Kuzey ve Güney Amerika Başpiskoposu olarak görev yapmış olan İakovos Kukuzis'tir (Heybeliada Ruhban Okulu 1934 mezunu).Hristos Vantsos, "İmvros ke Halki. I Prosfora tis Imvru sti Theoloyiki Sholi tis Halkis ke i simvoli tis sholis stin anadiksi pollon İmvrion sto horo tis Ekklisias ke tis Epistimis" [İmroz ve Halkı. İmroz'un Heybeli Ruhban Okuluna katkısı ve Okulun Birçok İmrozlunun Kilise ve Bilim Ortamında Yükselmesine Yardımı]; Yiorgos Ksinos, "O dromos ton imvrion yia ti Theoloyiki Sholi tis Halkis" [İmroz'luların Heybeli Ruhban Okulu İle Yakın İlişkisi] *Epistimoniki Parousia Estias Theologon Halkis*, 3 (1994) 483-490; Yiorgos Ksinos, "To programma dimiuryias stelehon stin Imvro kai Tenedo mesa apo tin allilografia tu Iakovu Papapayisiu" [Iakovos Papapayisiu'nun yazışmalarından İmroz ve Bozcaada için eleman yetiştirme programı] *Kath' imas Anatoli* (Atina: Eteria Meletis Kath' imas Anatoli, 2007), s. 483-516

145 1942'de tüm arsa ve mülkleri devlet tarafından kamulaştırılınca, adanın Ayanoroz'a bağlı üç zengin manastın bir sene sonra kapanmaya mecbur kaldı. Meliton Karas, *I Nisos Imvros* [İmroz adası], s. 211-215.

146 İmroz ve Bozcaada Metropoliti Fotios'un (1972-2002) yazara verdiği bilgiler. İmroz'un kilise tarihinin ayrıntılı çalışması için Meliton Karas, *I Nisos Imvros* [İmroz adası]. s. 56.

Kilisenin İmroz adasından yetiştirdiği gençlerin arasında, Avrupa'nın önde gelen ilahiyat fakültelerinde başarılı bir öğrenim gören, Rum Patrikhanesinde uzun yıllar boyunca çalışmış olan ve 1991 Ekim ayında Ekümenik Patrik seçilen Bartholomeos Archondonis parlak kişiliğiyle öne çıkmaktadır.[147] adanın diğer dünyaca tanınmış bir kişiliği de Kuzey ve Güney Amerika Başpiskoposu olarak görev yapmış olan Iakovos Kukuzis'tir (1959-1996). Uzun yıllar boyunca doğduğu yere gitmesi yasaklanan Başpiskopos, 1985 yılında dönemin T.C. Başbakanı Turgut Özal tarafından Türkiye'ye giriş yasağının kaldırılmasıyla İmroz'u ziyaret etmeye başlamıştır.[148]

İmrozlu Bartholomeos'un Ekümenik Patrik olarak seçilmesi, adanın yakın tarihi için büyük önem arz etmektedir. Bu gelişme dünyanın birçok farklı yerinde yaşayan yüzlerce adalı Rumun moralini ve ümitlerini yükseltmiştir. Patrik uluslararası birçok önemli kişilikle birlikte doğduğu adayı düzenli olarak ziyaret ederek 1992 yılına kadar dünya kamuoyunda bilinmeyen İmrozun dünya çapında tanınmasında da önemli rol oynamaktadır. Bu yeni koşullar ve Türk hükümetinin desteğiyle yurt dışında yaşayan birçok İmrozlu ağustos ayında Meryem Ana için düzenlenen panayır esnasında adayı ziyaret etmeye başlamıştır. Bazıları ise yıllardır terk edilmiş durumda olan evlerini yeniden

---

Aynca Başpiskopos Iakovos'un *İmvriotika*, cilt 4, sy. 13) dergisindeki makale "Istoria tis Ekklisias tis Imvru kai istoriki meleti tis sholis aftis" [İmroz Kilisesi Tarihi ve Bu Okul Hakkında Bir Tarihi Araştırma].

147 Patrik Bartholomeos'un çok yönlü çalışmaları için geniş çaplı uluslararası bir bibliyografi bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi İmrozlu tıp doktoru ve araştırmacı Yiorgos Ksinos'un yazdığı: "I Tessarakosti epetios tis hirotonias tu Patriarhi Vartolomeu se Diakono 1961-2001" [Patrik Bartholomeos'un Diyakos Olarak Atanmasının Kırkıncı yıldönümü, 1961-2001] *Epistimoniki Parusia Estias Teologon Halkis*, sy. 5, 2002, s. 513-526. İmroz Ayii Theodori'de (Zeytinlikôy) Patriğin doğup büyüdüğü ev 2009'dan itibaren müze olarak kullanılmaktadır. Aynca bkz. Dimitrios Archondonis [Rum Patriği Bartholomeos] *Bir Patrik Çocukken* (İstanbul: İletişim yayınları, 2006).

148 Iakovos, İmroz'u ilk kez 26 Ağustos ve 2 Eylül 1985 tarihleri arasında ziyaret etti.

inşa ettirmişlerdir.[149] Böylece, bu dönemde ada yurt dışından gelen İmrozlularla dolup taşmakta ve ağustos ayı boyunca kısa süreliğine bile olsa geçmişi yaşamaktadır.[150]

Bu arada yurt dışında yaşayan çok sayıda İmrozlu yeni vatanlarında adaları için birçok dernek kurdular. Nea Smyrni'deki İmrozlular Derneği (*Syllogos İmvrion*) Atina'da yaşayan 5000'e yakın İmrozlunun toplantı merkezini oluşturmaktadır. Buna benzer dernekler Selanik, New York ve başka şehirlerde de kurulmuş ve orada yaşayan İmrozluları çatısı altında toplamıştır. Bu dernekler gazete, dergi yayınları ve düzenledikleri çeşitli etkinlikler aracılığıyla geleneklerini canlı tutmakta ve "İmroz kimliğini" yeni nesillere aktarmaktadırlar.[151] Selanik'teki İmroz ve Bozcaada Araştırmaları Derneği (*Eteria Meletis İmvrou kai Tenedu*) uzun yıllar boyunca yaptığı çalışmalarla adaların tarihinin, örf ve âdetlerinin akademik alanda duyulmasını sağlamıştır.[152] İmroz konuları için buna benzer bir araştırma derneği de Avustralya Melbourne'da bulunmaktadır. Aynı zamanda İstanbul ve İmroz'da yaşayan İmrozlular da önemli kültürel faaliyetler düzenleyen, Zeytinliköy/Ayii Theodori merkezli Gökçeada-İmroz Koruma, Yardımlaşma,

---

149 Bugüne kadar İmroz'da 800'e yakın ev, kilise ve şapel restore edilmiştir.

150 Avustralya'dan adaya 1990'lı yıllarda dönen Niko Dulduris, Shinudi'de (Derekôy) her yaz konser haftası düzenliyor, *İmvriotika*, sy. 15/57, 1996, s. 1086-1088; Giorgos Tsimouris, Reconstructing "home" among the "enemy": The Greeks of Gökseada (Imvros) after Lausanne, *http://Balkanologie.revues.org* (2001). Bir Türk gazetecinin açısından, Celal Başlangıç, "Toprak insanını çağırdı. Boş evleri, yıkık okullanyla hüzün anıtına dönüşmüş Gökçeada'nın Rum köyleri. Ama yine doğduklan topraklan özledi insanlar. Adalılar, Panayia Şenliği için geldi birkaç günlüğüne," *Radikal*, 29.8.2005

151 Akademisyen Dilek Güven'in Nea Smyrni'deki İmroz derneğini ziyaretinde edindiği izlenimler 15.10.2010 tarihli *Agos* gazetesinde yayınlandı. Ayrıca bkz. Elif Müyesser Babül, *Belonging to Imbros: Citzenship and Sovereignty in the Turkish Republic*, Sosyoloji Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2003).

152 Bilimsel çalışmalar ve sempozyumlar dışında dernek *Imvriotika* adında bir dergi çıkarmaktadır. Atina'daki diğer dernek ise *Imvros* dergisini yayınlamaktadır.

Geliştirme ve Yaşatma Derneği'ni kurmuşlardır.[153] Diaspora dernekleri arasında ayrı bir yeri olan New York İmroz Rum Hayırsever Cemiyeti (*Panimbrian Benevolent Society*) ABD'de yaşayan 3500 İmroz kökenli Amerikalıyı temsil etmektedir.

Yurt dışına giden Bozcaadalılar ise bir yandan yeni vatanlarındaki hayat şartlarına adapte olmaya çalışırken diğer yandan Atina'nın Nea Smyrni semtinde, Yeni Tenedos'ta (Halkidiki) ve ayrıca Strasbourg'da bazı dernekler kurmuşlardır.[154] Bu derneklerin katkısı ile yakın zamanda Bozcaadalılar cemaati üç gayrimenkullerini geri almayı (tarihi Meryem Ana Kilisesi'ni ve Rum mezarlığını) ve başvurdukları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararı ile beş gayrimenkulleri için kendilerine tazminat ödenmesini başarmışlardır.[155]

İmrozluların kurduğu özellikle doktor, avukat ve akademisyenlerden oluşan bu dernekler 2003 yılında bir federe İmroz Koordinasyon Heyeti oluşturdular. Bu heyetin amacı İmroz meselesini dünya kamuoyuna duyurmak ve geçmişin haksızlıklarını düzeltmeye çalışmaktır.[156] Böylece yurt dışında yaşayan birçok İmrozlunun tekrar ada-

---

153 Bu dernek Stelyo Berberis başkanlığında her yaz İmroz'da birçok etkinlik düzenlemektedir. İlk kez 1845 yılında İstanbul'da yayınlanan *İmroz Tarihi Üzerine Bir İnceleme*'nin yeni baskısını yapmıştır. (Andreas Mustoksidis ve Kutlumuşlu Bartholomeos, *İmroz Tarihi Üzerine Bir İnceleme* (Istanbul: Gökçeada-İmroz Koruma, Yardımlaşma, Geliştirme ve Yaşatma Derneği, 2010), 1. Baskı, İstanbul: A. Koromela & P. Paspalles Printers, 1845). İstanbul'da da İmrozlular Derneği (Gökçeada Yardım ve Kültür Derneği) faaliyet göstermektedir.

154 *http://www.tenedos.info.* Nea Smyrni'deki Bozcaadalılar Derneği *Tenedos* isimli bir dergi yayınlamaktadır.

155 AİHM'nin 6.10.2009 tarihli kararıyla (*Affaire Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı c. Turquie, No.2*, Strasbourg, 6.10. 2009). Türk hükümeti Bozcaada Rum Vakfına tapu vererek bazı gayrimenkullerini geri verdi. Avukat Ayşe Dilek Razlıklı'nın 3.9.2011 tarihli *Milliyet* gazetesinde çıkan yazısı. Bozcaadalıların meselesini Strasbourg'a avukat Yiannis Ktistakis ve avukat Cem Sofuoğlu taşıdı.

156 Bu heyet 2006 yılında, Başkan Paris Asanakis'in denetiminde İmroz sorunu ile ilgili detaylı bir CD hazırlayıp binlerce kopyasını Avrupa ve Amerika'da dağıttı.

ya dönüp temelli yerleşmelerine yardımcı olacak uygun şartların ve imkânların doğması için çaba göstermektedirler. Bu heyet paralel bir İmroz lobisi olarak uluslararası faaliyet göstermiş ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) Başkan Yardımcısı Andreas Gross'un hazırladığı rapora topladığı bilgilerle önemli katkıda bulunmuştur. Andreas Gross'un raportörlüğünü yaptığı "Gökçeada ve Bozcaada" başlıklı tasarı, AKMP'nin 27 Haziran 2010 tarihinde aldığı bir kararla onaylandı.[157] Bu kararla Avrupa Konseyi, Türk hükümetinin İmroz ve Bozcaadalıların haklarını garanti altına alacak kararları hemen uygulamasını ve özelikle Rumların eğitim ve mülk sorunlarını çözmesini öngörmektedir.[158]

Koordinasyon Heyeti 2008 yılında başta İmroz Kaymakamı ve Belediye Başkanı olmak üzere Türk makamlarıyla gayriresmî diyalogların gerçekleşmesini başardı. Ayrıca 2009 yılından itibaren Türk devletinin yüksek mercileriyle de görüşmeler yapıldı.[159] Bu çerçevede TC Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 9 Mart 2011 tarihinde Atina'daki Türk Büyükelçiliğinde İstanbul ve İmroz Derneklerinin heyetleriyle temaslarda bulundu. Bu sembolik görüşmenin ardından Ahmet Davutoğlu'nun bu problemlerin çözülmesi için İmroz Koordinasyon Heyetini yetkili Türk makamlarıyla bir araya getirerek bir çalışma buluşmasını gerçekleştirmek için Ankara'ya davet etmesi atılan önemli

---

157 Council of Europe. Parliamentary Assembly, Report of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, Rapporteur Mr Andreas Gross, Switzerland, Socialist Group, "Gökçeada (Imbros) and Bozcaada (Tenedos): preserving the bicultural character of the two Turkish islands as a model for co-operation between Turkey and Greece in the interest of the people concerned", PACE. Doc. 11629/6.6.2008 [Amendment sy. 9, PACE.Doc.11629/25.6.2008]. Rapor ekte görülebilir.

158 Council of Europe. Parliamentary Assembly, Resolution 1625/ 27.6.2008.

159 *İmvros*, sy.101, 2011, s. 3. İmrozlular Kasım 2009 ve Mayıs 2010 tarihlerinde Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış ile görüştüler. Ayrıca Başbakan Yardımcısı Murat Mercan ile Şubat 2010'da buluştular, *İmvros*, sy., 96, 2009, s. 9.

bir adımdı. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2012 yılının Ocak ayı başında, 48 sene önce kapatılan Agridia/Tepeköy köyündeki ilkokulun tekrar açılmasına karar vermesi bu görüşmelerin sonuç verdiğini gösteriyordu.[160]

Ankara'nın bu yeni olumlu yaklaşımı ile çözüm bekleyen, uzun vadeli ve karmaşık birçok soruna bir son vermek için ne derece kararlı olduğu henüz bilinmemektedir. Bugüne kadar Türkiye, İmrozluları yaz aylarında turist olarak kabul etmekte ve evlerini yeniden inşa etmelerine veya onarmalarına izin vermektedir.[161] Ama İmrozluların adaya temelli olarak geri dönüp yerleşmeleri için gerekli olan adımı atmamaktadır. Zira bu insanların yeniden adanın yerel halkı olabilmeleri için farklı bir prosedür gerekmektedir. Diasporadaki İmrozluların adadaki mal varlıkları ve eğitimleri gibi konular çözülmesi beklenen sorunların başında yer almaktadır. İmrozluların mal varlığı meselesi, 80 yıl boyunca ve özellikle 1963 – 1991 yılları arasında binlerce İmrozlunun Türk vatandaşlığından çıkarılması ile alakalıdır. Çünkü Türk vatandaşlığını kaybeden bu adalılar mal varlıklarını çocuklarına bırakma hakkından mahrum edilmekte, çocukları ise yurt dışında olmalarından dolayı mirastan bir hak talep edememektedirler. İmrozluların adaya geri dönmelerini engelleyen sebeplerden bazıları el konulan gayrimenkullerinin iade edilmemesi, birçok hukuksal ve bürokratik engelin varlığı, adaya komşu Limni adasından ulaşım sağlanmaması, mezarlık ve okul binalarının geri verilmemesi sayılabilir.

Bugün İmroz ve Bozcaada konusu önemli bir kavşakta bulunmaktadır. Ankara, Lozan Antlaşması ile üstlendiği sorumlulukları

---

160 *Sabah*, 12 Ocak 2012. [Okulun Ayii Theodori'de açılmasına karar verilmiş ve köydeki eski okul binası bu amaçla restore edilmiştir. DN.]

161 Turistik açıdan adayı tanıtan ve İmroz Rumlarının ada kültürüne katkısını detaylı anlatan Erol Saygı, *Gökçeada* (Türkçe, Yunanca, İngilizce) (İstanbul: Serhat Yayınları, 1988).

yerine getirip adalıların eski topraklarına dönebilmeleri için gerekli tüm adımlan attığı takdirde İmroz ve Bozcaada'nın çok kültürlü bir karaktere sahip olmasını sağlayacaktır. Aksi takdirde gitgide sayılan azalan yaşlı yerel Rumların hayattan ayrılmasıyla, kısa sürede adalardan Türklerle Rumların banş içinde birlikte yaşayabilecekleri ortam da yok olmuş olacaktır.

Çeviren: Efi Servou/Aydın Bostancı

"Hasmın" Arasında Yeniden "Vatan"/İnşa Etmek: Lozan Sonrasında İmroz Rumları*

*Giorgos Tsimouris***

İmroz 1964 yılından beri değişim süreci içerisinde. Yeni köyler, tesisler ve elbette adalıların yeni ama gelişmekte olan topluluğu burada gözlemlenebilir.[1]

Tarih önemlidir

Türkiye ve Yunanistan'ın Kuzey Ege Denizi sınırında yer alan İmroz[2] 20. yüzyıl boyunca iki ulus arasındaki çalkantılı ilişkiyi açıkça temsil etmektedir. Ada, aynı zamanda, Güney Balkanlar'daki uluslann antagonistik yapılanmasını, ülkelerin sınırları arasındaki uyumdaki sıkıntıyı ve insanların bu sınırlar içinde tanımlanan kültürel kimliklerini de yansıtmaktadır. Dahası, bu ahalinin özgün tarihi; insanların belirli

---

Bu makale *Balkanologie* dergisinde İngilizce olarak yayınlanmıştır. Giorgos Tsimouris, "Reconstructing "home" among the "enemy": the Greeks of Gökseada (Imvros) after Lausanne," *Balkanologie*, cilt 5, sy. 1-2, Aralık 2001, s. 257-289.

Yazarın Notu: Bu araştırma projesini desteklediği için Atina'daki Helen Dünyası Araştırma Kurumu'na (*Foundation of the Hellenic World, IME*) minnetarlığımı sunarım.

** Yrd. Doç. Dr. Giorgos Tsimouris, Panteion Üniversitesi, Sosyal Antropoloji Bölümü, Atina.

1 Adada edindiğim ve Erol Saygı tarafından düzenlenmiş olan turist rehberinden.

2 "İmroz," adanın Helen öncesi dönemden gelen ismi, Gökçeada Türkçede kulanılan şeklidir. Ada ahalisi tarafından İmroz kullanılmaktadır. Benzer biçimde, görüştüğüm adalılar kendileri için İmrozlu/İmrozlular anlamına gelen Yunanca Imvrii/Imvriotes kelimelerini kullanmaktadırlar. Ben bu çalışmada, onlann kendilerini kimliklendirme pratiklerini izleyerek İmrozlu/İmrozlular ifadelerini kullanıyorum.

bir ulusal kimliği paylaşmalarındaki kaymalarını, çelişkilerini ve buna bağlı olarak onların değişen tutumlarını da aydınlatmaktadır. Hatta ada, bizlere ulus-öncesi kültürel izlerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve bölgede ulus-devletlerin kurulmasından sonra da varlığını koruduğunu hatırlatmaktadır. En önemlisi de İmroz'un Rum sakinlerinin, üzücü bir tarzda, ev sahibi ulus-devlet tarafından kendisinin saflığını ve homojenliğini tehdit eden aykırılıklar olarak davranılmış "azınlık" vatandaşların kaderini örnekliyor olmasıdır. Daha sonra açıklayacağım gibi, ulus sınırlarının ötesindeki bu Rum topluluğu "köşeye sıkışmış azınlık" olarak görülebilir[3] –kendilerine gönülsüzce vatandaşlık hakkı sunan otoriter bir ev sahibi devlet ile ulusal bir kapsayıcılık söylemine rağmen kendilerini gönülsüzce ulusal kardeşliğe dahil eden samimiyetsiz bir Yunan devleti arasında köşeye sıkışmış bir azınlık.

İmroz, modern Yunanistan'la ilk defa Kasım 1912'de, Balkan Savaşı sırasında, Yunan Donanması'nın Kuzey Ege Denizi'ndeki başarılı operasyonunun ardından ilişkilendirildi. Sevr Antlaşması (1920, Madde 84) bu *de facto* katılımı onayladı. Bununla birlikte 1922 savaşında Yunanistan'ın Türkiye tarafından yenilmesi İmroz ve Tenedos adalarının statülerine dair yeni sorunları gündeme getirdi. Bunu takip eden Lozan Antlaşması (1923) ile İmroz, özel bir yönetim statüsü ile Türkiye'ye devredildi. Türkiye adada kalan, kendilerini Yunan veya Rum olarak tanımlayan, yaklaşık 8.000 Ortodoks Hristiyan'dan oluşan geniş topluluk için özel bir kendi kendini yönetim statüsü başlattı. Uygulama, hem Yunan hükümetine hem de Batı güçlerine[4] şikâyette bulunan yerel Rum topluluğunda inatçı bir tepkiyi tetikledi.

---

3 Dan Rabinowitz "National identity on the frontiers: Palestinians in the Israeli Education system," haz. Thomas M. Wilson, Hastings Donnan, Border Identities: *Nation and state at international frontiers* (New York: Cambridge University Press, 1998), s. 156.

4 Alexis Alexandris, "O Ellinismos tis Imvrou ke tis Tenedu: I makreoni istoria ton dio Egeopelagitikon nision)" [İmroz ve Tenedos'un Helenliği: İki Ege adasının Uzun Tarihi] (Atina: Epta İmeres, Kathimerini), s. 7.

Rum ahalinin protestoları hiçbir işe yaramadı ve bu nedenle aralarından çoğu gelecek kaygısı ile adayı terk etmeye karar verdi. Ancak yerel Rum yetkililer ahalinin gidişini engelledi.

İzleyen on yıllar boyunca, Yunan-Türk ilişkileri bu Rum topluluğunun hayatları üzerinde çok önemli etkilere neden olmuşa benziyor. Sözlü anlatılar ve yazılı kayıtlar İmroz Rumları için ada tarihinin kabaca iki ana döneme ayrıldığını gösteriyor. Bunların ilki Lozan Antlaşması'ndan 1963'e ve ikincisi 1963'ten günümüze kadar uzanıyor. İlk dönem 8.000 Rum ve çoğunlukla Türk yönetiminin temsilcileri olan yaklaşık 300 Müslüman'ın göreceli bir barış içerisinde bir arada var oldukları dönem olarak görülebilir. Bununla birlikte, kilisenin bazı mülklerine el konulması, Türkiye ana karasından ilk göçmenlerin yerleştirilmesi ve hem metropolitin hem de yerel Rum yetkililerin Anadolu'ya sürülmesi gibi ayrımcı yaklaşımlar, dönemin yazılı kayıtlarında yer almasına rağmen, sözlü anlatılarda bunlardan bahsedilmemektedir. Muhtemelen bu olaylar daha sonra olanlar nedeniyle ciddi biçimde gölgede kaldı. İlk endişe verici işaretler Kıbrıs'ta politik tansiyonun aşırı derece yükseldiği 1963 yılında ortaya çıktı. 1963'ten itibaren ve sonrasında İmroz Rumları, Türk otoriteleri tarafından yoğun ve sistematik bir biçimde ayrımcı önlemlere tabi tutuldular. Bu önlemler 1964'te okullarının kapatılmasını, 1960'larda ve 1970'lerde adalıların en geniş ve en verimli[5] tarım topraklarının devlet tarafından tedricen istimlak edilmesini ve 1970'lerin başında suçlular için açık cezaevi kurulmasını içeriyordu. Türk yetkililer adayı "güvenlik bölgesi" olarak sınıflandırdılar. Bu, adanın ziyaret edilmesi için Türk otoritelerin iznine ihtiyaç olduğu anlamına geliyordu. Bu yoğun ve devamlı baskılar nedeniyle bugün adada üç yüzden az yaşlı Rum kaldı. İmrozlular bu ayrımcı önlemlerin "eritme programı" adıy-

5 Atina İmrozlular Derneği tarafından verilen bilgiye göre ekilebilir arazilerin %90'ına Türk otoriteleri tarafından el konuldu.

la bilinen uzun dönemli Türk siyasi projesinin parçaları olduğuna ve nihai amacın adadan tamamen gönderilmeleri olduğuna inanıyorlar.

1964'te Rum okullarının kapatılması insanları, özellikle okul çağında çocukları olanları, İstanbul'a, Yunanistan'a veya yurt dışına göç etmeye zorladı. Eş zamanlı olarak tarım topraklarından mahrum kalmaları, İmrozluların adada hayatta kalmanın kendileri için çok zor olacağını fark etmelerine neden oldu. Sözlü anlatılar Türk otoriteleri tarafından topraklarına el konulduğuna dair birçok olaydan bahsediyor. İmrozlular topraklarını geri alabilmek için sık sık mahkemelere başvurdularsa da adil yargılanma çabaları nadiren başarılı oldu. İmroz konusunu tartışırken ihtiyar bir adam acı biçimde

> "Zeytinliğimi tek bir zeytin ağacı fiyatına aldılar. Hakem heyetine bu konuda şikâyet ettiğimde tek bir zeytin ağacını satabilmesi için çok çalışmak gerektiğini söylediler, daha fazla bir şey söylemedim, ne diyebilirdim ki?" cümleleriyle durumu ifade etti.

1974'teki Kıbrıs krizi ve Türkiye'nin Kıbrıs çıkarması, İmroz ahalisinin ortak hafızasında bir dönüm noktası oldu. Birçok kişi "durumun bir gecede değiştiğini" ifade ediyor. "Türk askerleri evlerimize korkutucu bir tarzda girdiler." Kıbrıs konusu her gündeme geldiğinde birçok tecavüz ve cinayetten bahsediliyor. "Türk komşularımız ve arkadaşlarımız bile bize düşmanca bakmaya başladılar." diye ifade ediliyor sözlü anlatılarda.

> "Aynı zamanda açık cezaevinin suçluları da bizi dehşete düşürüyordu; köylerimizi işgal ediyor, eşyalarımızı çalıyor, gözümüzü korkutuyor, hatta öldürüyorlardı. Burada, Ayii Theodori'de, içlerinden biri bir kadına saldırdı. Karşı koyduğu için mahkûm onu öldürdü. Geceleri köye korku hakim oluyordu. Kendimizi evlerimize kapattık ve birbirimizi ziyaret etmeye bile korkuyorduk."

Benzer dramatik olaylar birçok İmrozluyu ana vatanlarını terk etmeye yönlendirdi. adadan ilk büyük gidiş 1964'ten sonra oldu ve 1970'ler ve 1980'ler boyunca devam etti. Kaçış hikâyeleri 30 yıllık bir sürece ve çok çeşitli rotalara yayılıyor. Bazı aileler başta İstanbul'a yerleşip sonrasında Yunanistan'a göçmüşler. Diğerleri direkt olarak Yunanistan'a taşınamadıkları için, Yunanistan vizesi almak üzere Orta Avrupa ülkelerinden birine gitmek zorunda kalmışlar. Bazı erkekler Türkiye'de askerlik yapmamak için kaçak olarak adayı terk etmişler. Birçok insan gece küçük balıkçı kayıklarıyla yakınlardaki Limnos (Limni) ve Samothraki (Semadirek) adalarına doğru yola çıkmışlar. Bu ailelerden çoğu, bire bir şiddete maruz kalmamış; ama korku ve güvensizlik ortamı nedeniyle hemşerilerinin göç dalgasını takip etmiş.

Kaçış hikâyeleri çoğunlukla Yunanistan olan nihai varış yerlerindeki sorunlarla sonuçlanıyor. Ada sakinleri varışlarından sonraki ilk günlerini genellikle polis karakollarında geçirmişler. Ulusal seviyede bir iskân projesinin yokluğu nedeniyle sonraki aylar çoğunlukla zor ve aşağılayıcı dönemler olarak hatırlanıyor. Yeni gelenler için Yunanistan'a varışlarında akrabalar ve arkadaşların yanında kalmak için yapılan bireysel ayarlamalar yaygın bir uygulama olmuş.

Farklı kuşakların üyeleri gerek ana yurtlarından zorla ayrılışları gerekse Yunanistan'a yerleşmeleri konusunda Yunan yetkililerinin küstah bir umursamazlık sergilediklerine ciddi bir biçimde inanıyor. Geldiklerinde istenmeyen yükler gibi muamele gördüklerinden şikâyet ediyorlar. Devlet görevlilerinin, köklerinden koparılmaları konusunda yaşanan zorluklar karşısında uluslararası organizasyonlara onların endişelerini iletmek hususunda duyarsız davrandıklarını söylüyorlardı. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı'na yapılan, bürokraside kaybolan ve bir daha gün ışığına çıkmamış başvuru dilekçelerinden bahsediyorlar.

Yunan devletinin protesto edildiği bir başka nokta, çoğu İmrozlunun Yunan vatandaşlığı almak için bulundukları girişimlerde karşılaştıkları sorunlarla ilgili. Devlet otoritelerinin kendilerini adaya

geri dönmeye zorlamak ve adanın Rumsuzlaştırılmasını önlemek için Yunan vatandaşlığı vermek konusunda gönülsüz olduklarını öne sürüyorlar. Yunanistan'ın Türkiye ile barış içerisinde yaşamayı kendileri pahasına riske etmemeleri konusundaki güçlü inanışları, dönemin Yunanistan başbakanı Yorgos Papandreou'nun 1960'lardaki ifadesi ile özetlenebileceği yönünde: "Neden bir avuç balıkçı için Türkiye ile ilişkilerimizi tehlikeye atalım?" Benzer hikâyeler, İmrozluları, davalarının daha geniş ulusal stratejik çıkarlar adına kamusal alanda kabul görmediği sonucuna varmaya yöneltti. Yaşananlar, geniş kapsamlı ve şiddetli karakterine rağmen, resmî, ulusal ve uluslararası kayıtlarda zorla ihraç olarak kayıtlı değil. Bu durum daha çok "'barışçıl" yöntemlerle yürütülmüş bir zorunlu yer değiştirme olarak ifade edilmiş. Kendilerine karşı Türkiye tarafından sergilenen bu sert tutum, İmrozlular için Yunanistan'ın kayıtsızlığı ile uzun bir zaman boyunca paralel gitmiş. "Yunanistan zamanında harekete geçmiş olsaydı adanın tahribatının başka bir yöne çevrilebileceğini" iddia ediyorlar.

Politikacıların, özellikle Rumların ihlal edilmiş haklan için mücadele vermek üzere fırsat kollayan milliyetçi politikacıların, davalarına olan gecikmiş ilgisi fikirlerini değiştirmiyor: İmroz derneklerinin liderleri milliyetçi politikacılara atıfta bulunarak "Eğer davamızı kendi inisiyatifimizle bilinir hale getirip mücadele etmeseydik İmroz kesinlikle tamamen unutulurdu. Politikacılar bizi yalnızca kendi çıkarları için hatırlıyorlar, bazıları bizim amaçlarımız için ciddi olarak tehlikeli" ifadesini kullanıyorlar.

Oldukça ilgi çekici bir biçimde, İmrozluların zorunlu ayrılışına Yunan devletinin kayıtsızlığı, Yunan kamuoyu tarafından kabul ediliyor. 1998 yazında Limnos'ta[6] gerçekleştirilen resmî bir ziyaret sırasında Başkan Konstantinos Stefanopoulos halkın önünde Yunan devletinin İmrozlulara davranışı için özür diledi. Konuyu genç bir İmrozlu

6 Yaklaşık iki yüz İmrozlunun sığındığı ve yaşadığı yakın Yunan adası.

ile tartışırken başkanın açıklaması ile ilgili fikrini sordum. Sorumu "Eğer bu özür babam gibi her şeyini kaybetmiş ve kendi evlerinden kovulmuş insanlar için yeterliyse benim için sorun yok; ama sanmıyorum ki durum öyle olsun" cümleleriyle yanıtladı ve ekledi; "Sadece bir açıklamaydı"

Sertlik ve Kayıtsızlık Arasında: Ulusun Kıyılarından Teorik Yansımalar

Her insan sorunu zamanın bakış açısından değerlendirilmelidir.
(Fanon 1986).

İmroz'un Helenizm'in hatırlanamayacak zamanlardan beri beşiği olduğu doğrultusundaki resmî söylem bir yana, devlet politikaları ve bürokrasi, İmroz ahalisini gerçek Yunanlılar olarak, Anderson'ın tabiri ile "hayal etmekte"[7] zorlandı. Muhtelif egemenlik kaygıları İmrozluları ulusal saflığın kıyılarında konumlandırıyor: Öncelikle, hasım gibi davranan bir ulusal öteki ile uzun süren bir arada yaşam ve yakın ilişkiler, ikincisi adalılardan bazılarının, Yunan hükümeti kendilerine vatandaşlık[8] verme konusunda gönülsüz davrandığı için, hâlen Türk vatandaşı olmaları ve üçüncüsü evlerinin ve mülklerinin Türk topraklarında olması. Türk diline, özellikle birinci kuşak ahalinin, akıcı hâkimiyeti gerçek bir Yunanlı için garip bir durum olarak da görülebilir. Bu engeller ulusal hayal gücünün bütünüyle kapsayıcılığa doğ-

7 Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the origin and spread of nationalism.* (Londra: Verso, 1983).

8 İmrozlular Yunan hükümetinin bu politikasını kendilerini adada kalmaya mecbur bırakmak için bir girişim olarak görüyorlar. 1980'lerin sonunda Yunan kimliğinin elde edilmesi kolaylaştırıldığında ada neredeyse tüm Rum Ortodoks nüfusunu kaybetmişti.

ru kaymasını ve gerçek katılımı engelledi. Siyasi elitlerin İmrozluları gerçek Yunanlılar olarak hayal etmekteki mutlak acizliği, açıkça kabul edilmese de İmrozluların resmî söylem ve politikalara karşı derin içerlemesini ve tepkilerini kısmen açıklıyor.

Antropolojide sınırların "...sosyal kategorilerin istikrarsız olduğunu gördüğümüz bölgeler" ve "...söylemsel istikrarın uçlarında, muhalif söylemlerin üst üste bindiği tahmin edilemezlik bölgeleri" oldukları belirtiliyor.[9] İmroz ahalisini, kendisine gönülsüzce vatandaşlık sunan bir hasım devlet gibi davranan ev sahibi devlet ile kendilerini ulusal saflığın jeopolitik sınırlarına indirgeyen kayıtsız bir ana vatan arasında kalmış bir azınlık olarak ele alıyorum. Daha önce belirtildiği gibi, sınırlar sadece kısıtlama, baskı veya asimilasyon alanlan değil aynı zamanda topluluğun ulusal kültürde var oluşunu kıyılaştırdığı egemen gerçeklerin ve kategorilerin yeniden tanımlandığı ve anlamlandığı yaratıcılık evreleridir.

Ulusal sınırların ötesindeki "yurttaşlar" tarafından kurulan topluluklar, milliyetçiliğin benzer gruplar arasında kendine özgü durumlarının sonunda farklı biçimlerde geliştiği konusunda bizi farkında kılıyor. Jeopolitik ve maddesel var oluşun farklı koşullarının tadını çıkarıyorlar; "önemli ulusal ötekiler" ile olan ilişkileri bire bir tecrübelere dayanıyor, devlet aracılığı ile temsillere değil; ve "kendi" pedagojik ulusal merkezleri ile olan bağlan çoğunlukla zayıf. İmrozlular gibi "yurttaşların" toplulukları ulusal topraklar ve kültürle dramatik ve isteksiz biçimde ilişkilendiğinden ulus-devletin zamandan bağımsız duruşuna[10] meydan okuyor, kamusal söylemini sarsıyor ve "bizlik" kavramının sınırlarını beklenmedik ve ulus-devlet için, arzu edil-

---

9 Anna Lowenhaupt Tsing, "From the margins," *Cultural Anthropology*, cilt 9, sy. 3, 1994, s. 279

10 Eric Hobsbawm, *Nations and nationalism since 1780: Programme, myth reality*. (New York: Cambridge University Press, 1990).

meyen biçimde yeniden tanımlıyorlar. En önemlisi İmroz gibi ulusal hayal gücünün uçları, milliyetçi söylemin limitlerini zorlayarak ulusallığa dahil etmeye dair açıklamalar ile azınlık gruplara gösterilen tavır arasındaki tutarsızlığı oldukça keskin ve aydınlatıcı bir biçimde gösteriyor.

Homi Bhabha'nın "üçüncü alan"[11] adını verdiği veya Appadurai'nin "küresel etno-alan"[12] olarak algılamasını öven; ulusötesi (*transnational*) dünyanın boşlukları içinde açıkça ifade edilen kimliklere yönelmiş teorik dikkat bu duruma uymuyor. Bu teorik görüş, kolektif kimlik seçeneklerinin dünyanın birçok başka bölgesinde olduğu gibi[13] kamusal alanda son derece kısıtlı olduğu jeopolitik bir bölge olan Güney Balkanlarda sınırlı bir değere sahip. Bütünlüğün yapılandırılmasında sadece uluslarötesi etno-alanlar değil, ancak daha çok ulus-devletin durumu önem arz ediyor. "Ulusötecilik" (*transnationalism*) geride kalan daha yaşlı İmrozlular için bir değere sahip olsa da daha sonra açıklayacağım üzere, bu kavramı geçen on yıllarda Yunanistan'a dahil olanların kabul etmesi çok daha sorunlu olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında, İmrozluların sözlü ifadeleri Yunanistan'a yerleşimin 30 veya 40 yıl sonrasında da güçlü egemenlik söylemleri ile şekillenmiş ve çerçevelenmiş. Bu, ana yurtlarındaki geçmişlerini hatırladıklarında neden farklı ve hatta aykırı söylemlerin yükseldiğini açıklayabilir. Bir yandan İmrozlular ne zaman Yunan devletinin tavrı ile ilgilenseler bir ihanete uğramışlık ve içerleme hissi yükseliyor. Öte

---

11 Homi Bhabha, *The Location of Culture* (Londra: Routledge, 1994).

12 Arjun Appadurai, "Global Ethnoscapes: Notes and Queries for a Transnational Anthropology," haz. R. Fox, *Recapturing Anthropolo* (Santa Fe: School of American Research Press, 1991).

13 Dan Rabinowitz, "National identity on the frontiers: Palestinians in the Israeli education system," *Border Identities: Nation and state at international frontiers*, haz. Thomas M. W., Hastings D (New York: Cambridge University Press, 1998); Josiah Heyman, *Land, labor, and capital at the Mexican border* (Flagstaff: University of Arizona Press, 1991).

Turizmde iki kültürü birleştime çabası. Fotoğraf: Giorgos Tsimouris.

yandan, adadaki Türk halkı sakin, barışçıl komşular ve çoğunlukla iyi arkadaşlar olarak hatırlanırken, talihsizlikleri devlet politikaları ile ilişkilendiriliyor. Bütün bunlara rağmen yaşanan zorluklar açıkça milliyetçi ifadelerle anlatılıyor: "Yunan devleti Trakya Müslümanlarını Türklerin bizi maruz bıraktıkları muamelenin aynısına maruz bırakmalıydı. Yunanistan'daki Müslümanlar dramatik biçimde çoğalırken Türkiye Helenizm'i tamamen ortadan kaldırdı." Aynı anlayışla, kendilerinin adayı terk etmek zorunda bırakılmalarını zaman zaman Helenizm'in atalarının beşiğinden, Anadolu'dan uzaklaştırılması ile eş tutuluyor.

Gramsci'nin "çelişkili bilinç" kavramı aynı ifadelerin –tümüyle milliyetçi söyleme oturtulamayan ama söylemin tamamen reddi ile de anlaşılamayan ifadelerin– çelişkili taraflarını inceleme girişimimiz ile özellikle bağlantılı. Belki de Türk hükümetinin sert tavrı ve Yunan kayıtsızlığı ile oluşan "uluslarötesi alan" nosyonundan daha faydalı. Gramsci'nin sözleri ile:

"Hatta [kişinin] iki teorik bilince (ya da birbiri ile çelişen tek bilinç) sahip olduğu söylenebilir: Biri faaliyetlerine [veya tecrübelerine diye ekleyebilirim] ilişkin olan, diğeri, geçmişten miras kalan ve üzerine düşünülmeden benimsenmiş, yüzeysel olarak açık veya sözlü olan."[14]

Bu yorumlayıcı çerçeve, adayı terk eden İmrozlular ve son yıllarını anavatanlarında geçirmeye karar vermiş olanların düşünceleri arasındaki farklılığı anlamamızı kolaylaştırıyor. Bu iki grup, Yunan ulusunun "ulusal anlatısına" farklı biçimde tepki veriyor ve her ikisinden de gelen etnografik kanıtlar her bir grubun "ana vatan" fikri üzerinden yaşadığı deneyimin gerilimini içeriyor.

İmroz'da 15 Ağustos

Gerçekten, tüm önermelerin ve teorilerin ötesinde, İmroz yalnızca Rumlar nedeni ile yılın sadece bir dönemini canlandırıyor. Temmuzun sonundan ağustosun sonuna kadar, yurt dışında yaşayan İmrozlular Yunanistan'da yaşayanlarla beraber Panayia (Meryem Ana) kutlamalarına katılmak ve aynı zamanda birbirleriyle görüşmek için adaya dönüyorlar. Hep beraber atalarının topraklarına sembolik dönüşü kutluyorlar. Gerçekten de küçük gruplar halinde bir geri dönüş bu ve olağanüstü bir hac. (Bir göçmen).[15]

Her yıl, ağustos ayının ortalarında, Yunanistan'dan ve daha geniş diasporadan 2.000 ila 3.000 İmrozlu, Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi Yortusunu (*to paniyiri tis Panayias*) kutlamak için adada buluşuyor.

---

14 Antonio Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks* (Londra: Lawrence and Wishart, 1996), s. 333.

15 Atina İmrozlular Derneği tarafından yayınlanan *İmvros* dergisi (bundan sonra *İmvros*) Bahar, 1998, s. 4.

Bu dinî festival genel olarak Ortodoks Rumlar için her zaman önemli olduysa da İmrozlular için artık özel bir anlam taşıyor. Adaya ilk ziyaretler, gitmek zorunda kalanların Türk otoritelerinden kaynaklanan herhangi bir sorun yaşamadan evlerine dönmeyi umut etmeye ilk defa cesaret ettikleri 1980'lerin sonlarında kaydedilmiş. İlk ziyaretçiler oldukça azmış ve köylerine korku ve güvensizlik hisleriyle dönmüşler. Bu ilk dönenlerin hiçbir sorunla karşılaşmamaları, daha çok insanı adayı ziyaret etmek için cesaretlendirmiş. Özellikle gençler yıllık festivali atalarının topraklarında kutlamak için daha hevesliler.

İlerleyen zamanlarda etkinlik için adaya dönen İmrozluların sayısı dikkate değer biçimde artmış. Ziyaretçilerin çoğunluğunu Yunanistan'dan gelenler oluşturuyor, ama dünyanın her yerinden gelenler var. Ziyaretler genellikle bir hafta ile bir ay arasında sürüyor ve 15 Ağustostaki bayram günü esnasında adada kalacak düzgün bir oda bulmak çok zor. Ayrıca yaşlı ziyaretçiler ikametlerini Yunanistan ve Türkiye arasında düzenleyebildikleri için adada aylarca kalabiliyorlar. Geçtiğimiz on yılda festival, bu yer değiştirmiş topluluğun üyeleri için büyük bir olay olarak daha belirgin hale geldi ve daha geniş ulusal ilgi topladı. Birçok ünlü Yunan sanatçısı festival dolayısıyla adada konser verdi.

Bazı sürgün İmrozlular bu festival etkinliklerine katılmıyor. Kasıtlı "unutkanlık," özellikle ihtiyarlar arasında oldukça yaygın. adadan ayrıldıklarından beri geri dönmemiş insanlarla tanıştım. İçlerinden biri ana vatanının hafızasındaki resminin eskiden olduğu gibi kalmasını istediğini söyledi. Bir başkası amatör bir fotoğrafçı olan kızının İmroz'da çektiği fotoğraflardan oluşan albümlere dokunmaktan özellikle kaçınıyor. Bazılarının bunun adaya yaptıkları son ziyaret olabileceğini söylediklerini duydum. Yine de Meryem Ana Kutlamaları için adayı ziyaret edenlerin sayısı her geçen yıl artıyor. Bu durum kısmen Yunanistan'daki ve yurt dışındaki İmrozlular derneklerinin aktivitelerinin sonucu. Bu derneklerin liderlerinden bazıları için öncelikli

hedef mülklerini geri almaya çalışmak. Yıllık festivallere yüksek katılımı desteklemek, adanın tarihini ve hatırasını canlı tutmanın ve bunu genç İmrozlulara aktarmanın bir yolu. Atina derneğinin yönetim konseyinin genç üyelerinden birinin ifadesiyle: "İmroz'u yaşayan bir hatıranın mekânı ve genç jenerasyon için hac mekânı yapmayı başarabilirsek bu oldukça önemli olacak. Aksi takdirde Yunanistan'da ölü anıtlar inşa etmeye başlayacağız. Kim bilir ... Kontrolümüz dışında o kadar çok unsur var ki..."

Daha geniş anlamda, İmrozlular bu etkinliğin kendileri için eve geri dönmek, dostlar ve hemşerilerle tanışmak için hatırı sayılır ve eşsiz bir fırsat olduğunu açıkça belirtiyorlar. Gerçekten de geçtiğimiz on yıl süresince İmroz, olağanüstü koşullarda adayı kaçak olarak terk etmiş olan çok sayıdaki İmrozlu için bir buluşma noktası hâline geldi. Ada aynı zamanda dinî duyguların sıla hasretiyle ayrılmaz biçimde kanştığı olağanüstü bir kutsal mekân. Kelimenin tam anlamıyla, *paniyiri*, mekân ve insanların tekrar hatırlanması için bir ritüel, parçalanmış bir topluluğun bir araya getirilmesi için acı verici bir etkinlik. Bir ritüel olarak, geri dönme ve geriye bakma ihtiyacını derin bir şekilde ortaya koyan tekrarlayan bir faaliyet.

Haccın daha geniş siyasi meseleleri Atina İmrozlular Derneği tarafından düzenlenen "Imvros" Dergisi'nden aşağıda alıntılanan bir röportajda anlaşılabilir:

> Ne zaman baksan İmroz acı verir.
> Tıpkı "dünyanın sonlarından gelen havariler" gibi bu yıl da İmroz'da, ana vatanımızda, beş kıtadan, dünyanın öbür ucundan gelenlerle toplandık. Genç, yaşlı, çocuk, olayların yeni düzenine aşina olmak için ana yurtlarına ulaştılar. İmroz, uzaktan görüldüğünde gözlerden yaşlar dökülüyor. Tekne adaya yaklaştıkça her şey daha farklı görünmeye başlıyor: Aynı anda hem çok tanıdık hem de yabancı. Bir insanı bu kutsanmış ve büyülü adaya doğru

yola çıkmaktan hiç bir engel alıkoyamaz, ileri yaş bile. İşte bu nedenle burası, cefa ve zamanın damgasını vurduğu, yabancılaşmış topraklann acısı ve karamsarlığı ile dolu. Yine de imkânlannı zorlayıp adeta imkânsızlığı yenerek evlerini tekrar açan ve atalannın defalarca yürüdükleri yollarda yürüyen insanlarla karşılaşılır. Aynı kiliseye yeni bir hürmetle girdikçe, yâd etmenin suyundan içtikçe ve hayat veren havayı soludukça imkânsız olanı üstleniyorlar. Her şey bizlere akıl almaz, eşi benzeri görülmemiş, eşsiz görünüyor. Özellikle hayatlan giderek kısalan ve her günlerini son günüymüş gibi yaşayanlar için...

Ama biz, geri kalanlar, ne yapıyoruz? Dokunmak, tanımak ve ana vatanımıza ait olan her şeyi, ne olduğu önemli olmadan, kalplerimizde sımsıkı tutmak için etrafta koşuşturuyoruz.

Maalesef dokunduğumuz her şeyde küçük ve büyük değişikliklerin şahitleri oluyoruz. Bir ucundan öteki ucuna, adayı Rumsuzlaştırma hedefindeki Türklerin faaliyetleri yoğunlaşıyor ve böylece adanın yaralan artıyor ve derinleşiyor. Her sene işaretler daha da yoğun hale geliyor. Elbette kimse onlan durdurmak için bir şey yapmıyor; ne Yunanistan ne de biz. Bilmiyoruz, istemiyoruz, yapamıyoruz... Hangisi doğru cevap? Hepsi birden mi? Her hâlükârda kesin olan tek bir şey var: Bugün bile, etkin bir biçimde tepki veremeden kendi felaketimizin izleyicisi olmamıza izin veriyoruz. Kendi kaderimizin efendisi olmayı hiç beceremedik, ne bireyler olarak ne de hep beraber. Şartlann üstesinden hiç gelemedik. Yapıp ettiklerimiz derinliksiz ve perspektifsiz çırpınışlar. Çabalanmız kötülüğü durdurmaktansa onu etkilemeyi hedefliyor. Belki de sadece yanılsamalar bittiğinde, yakın gelecekte olacaklara akıl erdiremiyoruz.[16]

16 *Imvros*, cilt 51, 1998, s. 1.

Pencerede keçi. Fotoğraf: Giorgos Tsimouris.

İmrozlular için ana vatan, diğer diasporalar ve yer değiştirmiş topluluklar için olduğu gibi, yerleştikleri Yunanistan veya diğer ülkeler yerine, baskı yüzünden kaybettikleri köklerinin olduğu köyler ve ada olarak kalıyor. Yukarıdaki duygusal tanımda bu durum açıkça ifade edilmiş. Aynı zamanda adanın Türkler tarafından Rumsuzlaştırılması söylemi gibi, genel bir milliyetçi söylemin parçalarını da ulusal politikalara eleştiriler eşliğinde içeriyor. Bu unsurların yan yana bulunması, hem devletin kolektivitenin kamusal tanımının kısıtlanması üzerindeki buyruklarının etkisini hem de yeni bir ulusal topluluğa katılımın kolektif şiddet ve kayıp deneyimlerine uyum sağlanması için yeterli olmadığı mesajını yansıtıyor.

Bu anlamda, bu geçiş, daha önce tartışılmış olan "çelişkili bilinç" kavramına ilişkin bir formun göstergesi olarak da ele alınabilir. Kutlamalar için İmroz'a dönmek ahlaki görülse de genç ve yaşlı İmrozlular için yine de aşırı derecede acı verici. adanın günümüzdeki durumu ile

ilgili derin kırgınlık ve üzüntüye yol açan bir görev olarak görülüyor. Kötümserlik ve duygusal ikilem, ne zaman ana vatanlarının geleceği tartışılsa cümlelerine yansıyor. Adayı ziyaret edenlerin çoğunun Türk vatandaşlığı yok. Bu durum kendi evlerini ve mülklerini miras olarak almaya yetkileri olmadığı anlamına geliyor. Birçok insan çok yakında, yaşlılar öldüğünde, her şeyin tamamen yok olacağına inanıyor. Evinde uyumaktansa arabasında uyumayı tercih eden bir adamla tanıştım. Nedenini sorduğumda "Evin bu durumuna katlanamıyorum ve herhangi bir tamirat yapmak istemiyorum, birkaç yıl içerisinde evi kaybedeceğimi biliyorum." Her ne kadar bazıları evlerini veya arazilerini satmış olsalar da topraklarını kaybedeceklerine emin olmalarına rağmen, bir metrekaresini bile satmamaya kararlı olanlarla da tanıştım. Onlar için satmamak dünyadan göçmüş olanları onurlandırmanın bir yolu. Aynı argüman Atina İmrozlular Derneği'nin çağrıları aracılığıyla da dolaşıma sokuluyor ve olanların reddedilişi, değişen vatandaşlık statülerine dair çıkarsamalar kadar Türk sakinlere karşı kararlı bir hasım bakış açısını da yansıtıyor.

Öte yandan adaya gelen çoğu ziyaretçi için asıl mesele, milliyetçi Helenizm'in "kayıp ana vatanları" ile buluşma söylemi ile uğraşmaktansa, köylerini ziyaret etmek, evlerini onarmak, topraklarıyla ilgilenmek, kayıp arkadaş ve tanıdıklarla buluşmak ve atalarını onurlandırmaktır. İnsanların adaya dönüşleri ile ilgili kişisel, ailevi ve yerel ahali boyutlarındaki düşünceleri daha geniş bir ziyaretçi yelpazesinin aşağıdaki ifadeleri ile berraklaşıyor.

> "23 yıldan sonra ilk defa geri geldim. Yola çıkmadan bir hafta önce pişman oldum ama artık çok geçti, her şey ayarlanmıştı. Buradaki her şeyimizi sattık, neyse ki evimizi çok iyi durumda bulduk. Satın alan Türk İstanbul'dan evin restorasyonu için mimar getirtmiş. Ben ilk katta kalıyorum, Türk sahibi ise üst katta kalıyor. Önümüzdeki yaz da kalmak için gerekli ayarlamaları yaptım. Asıl kat-

lanamadığım Derekōy'ün (Shinudi) durumu oldu. Tüm bu evleri kapısız, penceresiz görmek korkunç Gözü olmayan insanlar gibi." (Atina'dan orta yaşlı bir kadın).

"1948'de Fransa'ya göç ettim. Türk vatandaşlığımı kaybettim ve kendi evimde yaşayamıyorum. Bir üç ay daha burada yaşayabilmek için sınırı geçmem ve ülkeye tekrar girmem gerekiyor." (Altmışlarının başında bir kadın).

"1976'da ayrıldım. İlk defa 1979'da 11 aylığına geri döndüm ve şimdi 20 yıl sonra geldim. Yunan pasaportumu ancak geçen sene aldım. Askerlik yapmadım ama pasaportumu aldım. Daha erken gelmeyi gönülden istedim ama yapamadım. Babam Atina'da öldü, onunla İmroz'da buluşmak istiyordum. Kahvehanelerin önünden yürüyorum ve ağlamaya başlıyorum, engel olamıyorum. İnsanlarla görüşmek istiyordum ama onları yakalayacak zamanım olmadı." (Otuz yaşında bir adam).

"Limnos'tayken İmroz'a bakıyorum, İmroz'dayken Limnos'a bakıyorum. Ne buradayım, ne orada. Burada doğdum (İmroz), çocuklarım orada doğdu. Çocuklarımın doğduğu yer daha iyi bir vatan." (Kırklarında bir adam).

"Bu taşlarda çok pantolon yırttım (köyün meydanındaki belirli bir köşeyi göstererek). Artık burada kalamıyorum. Şimdiye dek annem hayatta olduğu için geliyordum ve şimdi o öldü ve artık geri gelmek istemiyorum." (Kırklarında bir adam)

"Eskiden köy şarkılar ve seslerle yaşam doluydu, şimdi her yerde yalnızlık var. Bu sezonda araziler canlı, insan dolu olurdu, geriye hiçbir şey kalmadı." (Altmış yaşında bir adam).

"Arazimizi ve çiftlik evimizi ziyaret ettim. Orada bir ceviz ağacı ve bir pınar var. Eskiden, yazın çiftlik evinde kalırdık, ben burada büyüdüm. Yaklaştıkça Türk askerlerle karşılaştım, beni durdurdular ve nereden geldiğimi, orada ne aradığımı sordular. "Bu çiftlik evinde büyüdüm." diye cevap verdim. "Biraz su içmek istiyorum, siz nereden geliyorsunuz çocuklar?" dedim. Daha sonra yumuşadılar." (Ellilerinin sonlannda bir adam).

Bu geri gelen İmrozlular için ada; taşını, toprağını bildikleri doğduklan, büyüdükleri yer, onlann evleri, soyut bir Helen bölgesi değil. Clifford'ın ikna edici bir biçimde ifade ettiği gibi "yer değiştirme ve travmatik kayıp merkez alınarak tanımlanan kimlik anlayışı, yeni bir ulusal topluluğa kaynaşarak tedavi edilemez."[17]

Burada, diğer yerlerde olduğu gibi,[18] sürgün yollan ana ulusun politikalan sorgulanmaya açık kalacak biçimde temel olarak ahlaki çerçevede anlatılıyor.

Yine de bazı sürgünler, özellikle İmrozlular –organizasyonlannda aktif olanlar– kendi kaderleri, adanın kaderi ve uluslararası ilişkiler arasında daha yakın bağlantılar kuruyorlar. Bazılan daha soyut olan Yunan hükümetinin kendilerini ulusal yönetime dâhil eden söylemi ile ana vatanlanna isteksiz kabulleri arasındaki karşıtlığı yakalamak için sadece metaforlar buluyorlar. Genç bir İmrozlunun ifade ettiği biçimde: "Bir anlamda Türkiye ve Yunanistan arasındaki bir sandviçte, başka bir seçeneğimiz olmadan yakalandık" Türk devleti bu asimile olmamış ve potansiyel olarak sadakatsiz düşman komşusu ile kültü-

17 James Clifford, "Diasporas," *Cultural Anthropology*, cilt 9, sy. 3, 1994, s. 307.

18 Pamela Ballinger "Remembering the Istrian Exodus: Memory in a transtate context" haz. Bojan Baskar, Borut Brumen (MESS Mediterranean Ethnological Summer School, cilt 2, 1998), s. 58; Liisa Malkki, *Purity and Exile*. Violence, Memory, *and National Cosmology Among Hutu Refugees in Tanzania* (Chicago: The University of Chicago Press,1995), s. 54.

rel bağlan olan topluluktan kurtulmak için bazı kısıtlamalar yürütürken, Yunanistan'ın ulusun ehlileştirilmemiş bu üyelerine karşı izlediği politika daha karmaşık. Türk hükümetinin baskısı ve sert tutumu, 1960'lardan sonra kendi aralarındaki dayanışmayı güçlendiren bir dış etmen olarak görev görmüş. Diğer Yunanlılarla, çoğunlukla İmrozlulann benlik bilinci tanımının bir parçası olan ve Yunan ulusunun çoğunluğu ile paylaşılan Ortodoks Hristiyanlık temeline dayalı bir müştereklik ortaya çıkmış. Rum ve Hristiyan terimleri birinci kuşak İmrozlular arasında yaygın olarak kendine atıf için kullanılıyor.

Yunan devleti ile temas halinde olduklarında ise bu terimlerle arz edilmiş dilekçeler her zaman etkili olmayabiliyor. Herzfeld tarafından tanımlanan ulusal Yunan kimliğinin "disemik" alanında,[19] Yunanlılığın resmî kamusal alanıyla ilişkilendirilen Helenizm boyutundan ziyade, daha geniş bir ulus-öncesi Roma kolektivitesinin altını çiziyorlar. Bunun sonucu olarak İmrozlu göçmenler kendilerini marjinalleştirilmiş ve temel sosyal haklardan yoksun bırakılmış buluyorlar. Buna karşın, Helenizm'in retorik yakanşlan –"Helenizm'in beşiği," "İmroz ve Tenedos'un Helenizm"i veya "Helen ana vatanları" gibi atıflar– Yunanlıların Anadolu'dan sürülmelerinin başlı başına bir trajedi olarak anlatıldığı siyasi ve akademik söylemlerde zaten basmakalıp hale geldi. Yunanistan içerisindeki bir çok etki altında, bazı sürgün İmrozlular arasında, atalarının cemaatinin Helenizm'in düşmanının altında acı çektiği hissi öne çıktı. İmrozlular, kendilerini ve kaderlerini "Türklerin" kitlesel ve sert sınır dışı etme üst anlatısı ile ilişkilendirerek Yunan ulusunun kaderi ile kendilerininki arasında daha geniş bir bağlantı kuruyor.

Bu, "anlamlı ötekiyi" fiziksel şiddet uygulayan, sert ve sonsuza dek hasım olarak kalacak biçimde temsil eden milliyetçi görüş, geri dönüşün tanımlanmasını daha önce bahsettiğimiz faktörlere dayandırır.

---

19 Michael Herzfeld, Anthropology through the Looking-Glass: *Critican Ethnography in the Margins of Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987).

İmrozlulann Müslüman Türk komşulan ile özellikle 1960'lara kadar sürdürülen barış içerisindeki yaşam anılanndan daha fazlası tehlikeye girmiş. Bu anılara en çok meydan okuyanlar tecrübelerde ve adada kalan İmrozlulann varoluş biçiminde gizli. Kalanlar, özellikle yaşlılar, çoğu 70'lerinin sonunda ve 80'lerinde. Ayrılanlara nazaran genellikle daha fakirler, daha az eğitimlilier ve Yunanistan'la daha az bağlantılan var. Aileleri genellikle dağılmış, bu nedenle de evlatlanndan yardım görmüyorlar. Böylece, misafirperver olmayan bir ortamda, sınırlı kaynaklarla topluluklannın ve hayatlannın parçalanmasına dayanmış olarak hayatta kalmanın bir biçimini temsil ediyorlar.

Milliyetçi söylem bu yaşlı İmrozlulan yabancı topraklarda Helen ana vatanını korumak için geride kalan olağanüstü cesaretli Helenler olarak gösteriyor. Bu söylem, MÖ 480'de Pers istilasına direnirken yenilen Spartalılan anımsatarak, "Thermopiles'i koruyan Leonidas'ın 300 savaşçısı" olarak anılıyorlar. Bunun bir sonucu olarak her yıl düzenlenen şenliklerde ahali olarak sembolik bir role sahip olmalan beklenebilir. Ancak ifadeler her ağustos ayında düzenlenen dinî kutlamalarla ilgili daha farklı bir durumu ortaya çıkanyor ve Yunan devleti tarafından yansıtılandan daha farklı bir aidiyet hissi olduğuna işaret ediyor.

> "Festival nedeniyle akrabalanmız yanımızda ve biz iyiyiz, ama bu durum bir aydan az sürüyor ve biz festivale katılmak için artık fazla yaşlıyız. Kış boyunca bu köyden rüzgârdan başka bir şey geçmiyor ve hayat katlanılmaz hale geliyor. Bazı ihtiyar kadınlar evlerinden hareket edemiyorlar ve dükkan yok, kasap yok, doktor yok, hiçbir şey yok. Burayı haftada bir defa bir doktor ziyaret ediyor ve o da hemen gitmek istediğinden ya orada olduğunu bilmedikleri için ya da evlerinden çıkamadıklan için doktoru kaçıran insanlar var. Biz de kendimizi eve kilitleyip göz yaşı dökü yoruz. Yaşlılar, özellikle akrabası olmayanlar ellerine her zaman ulaşmayan özel bağışlann merhametine kaldı."

"Gençliğimiz sadece laya-lay-lom konusunda iyi [eğlenmeyi kastederek]."

Yunanistan'dan gelen bir kadın sordu: "Neden, siz yerliler, festivale katılmıyorsunuz?" Yanıt: "Katılmak bizim için kolay mı sanıyorsun? Bir sandalyede bile oturamıyoruz, uzanmak için yataklarımıza ihtiyacımız var. Onlar [Yunanistan devlet müesseseleri] bizi festival sırasında hatırlıyorlar ve iltifat yağmuruna ve yardım için sözlere boğuyorlar. Ama İmroz'dan ayrıldıkları anda herşeyi unutuyorlar."

Yaşlılar geri dönüş ile ilgili canlandırmalara dair hayal kırıklıklarını böyle ifade ediyorlar. Kendileri için çok az potansiyel fayda görüyorlar ve bu nedenle Yunan misafirlerinin beklentileriyle kin dolu olarak işbirliği yapıyorlar. İstanbul'dan bir İtalyan ziyaretçi "Burada yaşayan Rumlar festivalin tadını çıkarmıyorlar; aksine sıkılmış görünüyorlar" fikrini rahatlıkla dile getirebiliyor.

İmroz'un altta yatan "Yunanlılığının" yıllık onayı olan etkinliğe katılımın bu şekilde reddedilmesi, ayrılanlar ve kalanlar arasındaki anlaşmazlığa katkıda bulunuyor gibi görünüyor. Yaşlılar bazen festival için dönen İmrozlular tarafından şüphe ile karşılanıyorlar. Bu şüphelerin nedeni adadaki Türk sakinlerle farklı seviyelerdeki ilişkiler ve iş birliği. Arada sırada şüpheler aleni ihanet suçlamalarına dönüşüyor:

"Onlar hain, çünkü bizi Türklere sattılar. Mahkemelere gidiyor ve evlerimizin, arazilerimizin artık bize ait olmadığı konusunda şahitlik ediyorlar. Böylece arkadaşları (Türkleri kastederek) bizim mallarımızın üstüne yatıyorlar." Bir başkası "Türklerle yoğrulduklarını [karıştıklarını]" belirtiyor.

Ağustos 1998'de Meryem Ana Kutlamalarının bitiminden sonra ve adadan Yunanistan'a doğru gitmek için ayrılmadan hemen önce

adanın devamlı bir sakini olan Nikos'u[20] vedalaşmak için bir kahvede ziyaret ettim. Bir kaç gün önce ziyaretçilerden birinin benim önümde kendisini aşağılamasından yakınmak için beni bir kenara çekti:

> "Neden beni gerçek bir Yunan olmamakla suçladı? Kimliğim benim (isim–soyadı) Yunan olduğumu söylüyor; bu bir Türk ismi mi? Bir Hristiyan kilisesinde vaftiz edilmedim mi? Hristiyan ismi taşımıyor muyum? Nikos ne anlama geliyor? Ne yapmamı istiyordu? Burada yaşamak zorundaydım."

Kızgın ve kırgın, bu tek taraflı soruları sordu; kendisinin benlik anlayışına meydan okumasına cevap beklemeden. Dikkat çektiği kanıtlar kültürel ve dinîydi: Türk devletinin bir malzemesi ile tescil edilmiş olmasının, onun için, konuyla ilgisi yoktu. Bu anlamda Nikos, adanın diğer yaşlı İmrozlulanyla beraber devletlere karşı, Türk ya da Yunan fark etmeden, belirgin bir tarafsız tutumu paylaşıyor. Türkiye'yi kötülemiyorlar –ne de olsa orada yaşamak zorundalar– ve Yunanistan'a da herhangi özel bir romantizmle bakmıyorlar. Termopil ile olan sembolik ilişkileri onları Yunan devletinin zor zamanlarda kendilerine yardım etmeyi başaramadığı gerçeği kadar ilgilendirmiyor.

Geride kalan yaşlılar hayatta kalmanın aşırı zorluklarına rağmen evlerine bağlı kalmakta inat ediyorlar. Çoğunun Yunanistan'da evlenmiş çocukları var ve ailenin beraber yaşayabilmesi için sürekli davet ediliyorlar. Ancak bu beklentiler çoğuna düşünülemez geliyor. 1998 yazındaki gidişinden yirmi yıl sonra adayı ziyaret eden orta yaşlı bir adamla, Kostas'la tanıştım. Ziyaretinin ana nedenini o zamanlar seksenlerinin ortasında tek başına yaşayan annesini Atina'ya götürmek olduğunu açıklamıştı. Oğlunun hayal kırıklığına rağmen, annesi bu

---

20 Bu metinde kullanılan isimler gerçek değildir. Görüşülen kişilerin isteği doğrultusunda isimleri kullanılmamıştır.

öneriyi düşünmek bile istemedi ve "Burada kalmak ve kendi ana vatanımda ölmek istiyorum" konu ile ilgili son sözleri oldu. Benzer biçimde yakın zamanda ölen yaşlı bir kadın, Elpida, iki yıl önce bana şu izahatı verdi:

"Vatandaşlıktan çıkarılma yaşlı insanlar için çok zor bir durum. Şansıma, bu geç yaşımda ana vatanıma geri dönmek ve burada ölmek kaderimde varmış. Limnos'tayken uyanıp, nerede olduğumu fark etmeden önce, kendime ana vatanımdaki hangi çiftlik evinde olduğumu sorardım. Sonra kendime hâlâ Limnos'ta olduğumu söylerdim. Ne zaman ana vatanıma döneceğim?" Sözlerini Limnos'ta söylediği şu dizelerle bitirdi:

Tis xenitias ta vassana ego den eiha niosei
Tora xenaki egina kai toho metaniosei

Yabancı toprakların hiç hissetmediğim acısı,
Şimdi ben yabancı topraklardayım ve pişmanım.

adada daimî olarak kalan bir başka Rum ise şunları söyledi:
"Bana burayı terk etmemi söylüyorlar, nereye gideyim? Bu şekilde konuşanlar buranın değerini anlamayanlar. Benim için bana ayrı şekilde hissettirecek başka bir yer yok. Türk devleti göçmenleri Uğurlu'ya yerleştirdi, onlara evler ve araziler tahsis ettiler, çünkü Türk devleti kamusal çıkarlar için başka yerde onların mallarını istimlak etti. İnsanlar beni tanıyor ve oraya ne zaman gitsem bana iyi davranıyorlar. Müftü ve diğerleri bana her zaman içecek bir şeyler ikram ediyorlar."

İmroz'da kaldığım kısa dönem boyunca adanın kalıcı sakinlerinin kendilerinden, Yunanistan'daki kurumların onların yapmasını ar-

zuladıklan biçimde, yabancı topraklardaki kahraman Helenler veya "Termopil'in koruyucuları" diye bahsettiklerini hiç duymadım. Aksine, evlatlarına Yunanistan'da kötü davranılmasından ve kendilerinin hayatta kalmakla ilgili yaşadıkları sıkıntılardan bahsettiklerini sıklıkla duydum. Yaşadıkları zorluklara rağmen onlar için Yunanistan'a göç edip çocuklarına katılarak günlük yaşamlarını daha iyi hale getirmek söz konusu dahi olamaz. Bu, çocuklarının anlayamadığı bir tutum.

Yunanca konuşan ve Yunanistan'da akrabaları olan Ortodoks Hristiyanlar veya Rumlar olarak Yunan kültürüne ve devletine bağlılar. Türk topraklarında yaşayan, Türk arkadaşları olan –Yunanistan'dan bir ziyaretçi "onlarla sarmaş dolaş durumdalar" diye yakınıyordu– Türk vatandaşlan olarak Türk politik kültürüne bağlılar. Bu iki antagonistik ulus-devlet ile olan çelişkili bağlantılarına rağmen, kesin olan bir şey var: İmroz tartışılmaz biçimde onların ana vatanı, Yunanistan veya başka bir yere gitmek için terk etmeyi göze alamadıkları bir yer.

Akrabalarından veya önceki komşularından ziyaret edenler de aynı duygulan paylaşıyorlar, ama kendilerini farklı yollara itilmiş buluyorlar. Modern Yunanistan'a sığınanlar, enerjilerini ve umutlarını bu devlete bağlamışlar ve bazıları İmrozlu kimliklerini Helenistik bir kalıbın içinde şekillendirmeyi denemişler. Diğerleri eşsiz yerel mirasların anlayışına güçlü biçimde bağlılar ve Yunan devleti ile işe yaramayan alışverişler göz önüne alındığında, belki de kendilerini İmroz'daki yıllık Meryem Ana Kutlamaları dönemi dışında herhangi bir yere ait hissetmiyorlar.

Bu çeşitli deneyimler, bizleri İmrozlular için "yuva" ve "hasım" tanımlarının anlam bulanıklığını çözümlemeye zorluyor. Beraber yaşayan, kahvehanelerde kâğıt oynayan ve günlük hayatın mücadele pratiklerinde iş birliği yapan Rum ve Türk yaşlıları görmek, kişiyi, onları melez olarak algılamaya ve Türkiye ve Yunanistan'ın ara boşluklarında oluşmuş bir "üçüncü alanda" yaşadıklarını kabul etmeye itiyor. Yine de bu yerli Rumlarla, sezon zamanı dönenlerle ve ziyaret etmeyi

reddeden eski adalılarla konuşulduğunda, özellikle Türk–Yunan ilişkilerinin geleceği ile ilgili endişeleri ciddiye almak ve travmatik bir geçmişin yorumlanması zorunlu hale geliyor. O zaman da bu "üçüncü alanın" zarar görmeye ciddi biçimde açık ve milliyetçi görüşlerin sürekli baskısının muhatabı olduğu açıkça ortaya çıkıyor.

Ana vatanlarında "sıkışmış" olanlar kadar oradan ayrılmış ve geri gelenler de kendi Rum benliklerini yersizleştirilmiş veya homojenleştirici-milliyetçi ideolojilerin kendi aralarındaki çekişmelerinde bir malzemeye indirgenmiş olarak algılıyorlar. Bu ikilik ve bunun yarattığı tüm rahatsızlık, Rumlar'ın kişisel ve ailevi tarihleri ve bahtları ulus-devletlerin bölgesel ve sembolik çekişmesi arasında kaldıkça devam edecektir.

İngilizceden Çeviren: Tuğçe Erdoğan

İmroz'da Tanınma Siyasetleri: Ulusal Vatandaşlık, Yerel Aidiyet ve Toplumsal Hafıza*

*Elif Babül***

Toplumsal Hafıza ve Resmî Aidiyet

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, salt bir siyasi rejim değişikliğinin ötesinde, yeni rejimin içini dolduracak cemaat ve aidiyet biçimlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan varoluş şekillerinin yerini almak üzere resmî olarak inşa edilmesini ifade eder. Birinci Dünya Savaşı'nın bitimini takiben 30 Ocak 1923'te imzalanan Türk ve Yunan Halklarının Zorunlu Mübadelesine İlişkin Protokol[1] yeni Cumhuriyet'in vatandaşlarından oluşacak homojen bir toplum yaratma çabasının belki de en önemli göstergesi sayılabilir.[2] Bu an-

---

Bu makale 2006 yılında *New Perspectives on Turkey* adlı akademik dergide İngilizce olarak yayınlanmıştır. "Claiming a place through memories of belonging: Politics of recognition on the island of Imvros," *New Perspectives on Turkey*, sy. 34, 2006, s. 47-65. Yazarın görüştüğü kişiler için kullandığı isimler gerçek isimleri değildir.

** Yrd. Doç. Dr. Elif Babül, Mount Holyoke College, Sosyoloji ve Antropoloji Bölümü, Massachusetts.

1 Renee Hirschon, "'Unmixing' Peoples in the Aegean Region," in *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey*, haz. Renee Hirschon (New York: Berghahn Books, 2003), s. 282. Antlaşma'nın 1. maddesinde geçen ifadelerin Osmanlı millet sistemine verdiği referansa dikkatimi çekerek cumhuriyetçi kimliğin oluşumunda çelişkili bir temelin varlığını fark etmeme yardımcı olan Biray Kolluoğlu'ya teşekkür ederim. Bu konu üzerine daha detaylı bir inceleme için, bakınız; Faruk Birtek, "Greek Bull in the China Shop of Ottoman Grand Illusion," in *Citizenship and the Nation-State in Greece and Turkey*, haz. Faruk Birtek, Thalia Dragonas (Londra: Routledge, 2005).

2 Ayhan Aktar, "Homogenizing the Nation, Turkifying the Economy: The Turkish Ex-

lamda "mübadele", Anadolulu (Küçük Asyalı)[3] Rumlar ile Rumelili Müslümanların karşılıklı değiş tokuş edilmesi yoluyla, bu grupların kimliklerinin ulus-devlet kavramsal çerçevesine uygun olarak "Yunanlı" ve "Türk" olarak yeniden tanımlanması sürecine işaret eder. Fakat mübadeleyle ulusallaştırılan yalnızca toprak değil, aynı zamanda değiş tokuş edilen nüfustur.[4] Çünkü mübadele yalnızca Türkiye ve Yunanistan devletlerinin ulusal sınırları içinde kalan topraklarda kimlerin yaşayacağına karar vermeleri ile ilgili değildir. Mübadele, aynı zamanda, bu iki devletin topraklarında yaşayacak olanların kim olduklarını belirlemeleri anlamına da gelir.

Bu makaleye konu olan İmroz Rumları, aynı Bozcaada ve İstanbul Rumları gibi mübadeleden istisna edilmeleri sebebiyle, adı geçen ulusalcı homojenleştirme projesinde bir istisna teşkil etmektedir.[5] Bu bakımdan İmroz'a aidiyet, ulusallaşma projesi açısından tartışmalı bir niteliğe sahiptir. Mübadele sürecine istisna teşkil eden İmroz, ulus-devlet bünyesinde ne "Türk" ne de "Yunanlı" kategorilerine sığan

---

perience of the Population Exchange Reconsidered," haz. Renee Hirschon, Crossing Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey (New York: Berghahn Books, 2003), Birtek, "Greek Bull in the China Shop of Ottoman Grand Illusion", Hirschon, "'Unmixing' Peoples in the Aegean Region."

3 Anadolu'ya –Kapadokya Bölgesi'ni de içine alacak şekilde– Yunanca "Küçük Asya" anlamına gelen "Mikra Asia" denmektedir. "Küçük Asya Rumları" nın Türkçede kullanım şekli "Anadolu Rumları" dır. Bu kitapta, okuyucunun dikkatini dağıtmamak dildeki akışı bozmamak için Türkçe kullanım "Anadolu Rumları" tercih edilmiştir. DN.

4 Anastasia Karakasidou, *Fields of Wheat, Hills of Blood: Passages to Nationhood in Greek Macedonia* (Chicago: University of Chicago Press, 1997).

5 30 Ocak 1923'te Lozan'da imzalanan "Türk ve Yunan Nüfuslarının Mübadelesi ile İlgili Antlaşma ve Protokol" ün 2. maddesine göre; "İstanbul'da ikamet eden Rumlar" ve "Batı Trakya'da ikamet eden Müslümanlar" 1. maddedeki mübadeleye dahil edilmeyeceklerdi. Hirschon, "'Unmixing' Peoples in the Aegean Region," s. 282. Bu protokolden 6 ay sonra imzalanan Lozan Antlaşması'nın öngördüğü, İmroz ve Bozcaada'nın nüfus mübadelesinden muafiyeti, konferansta da tanımlandığı üzere Yunanistan ve Türkiye'deki azınlıkların istisnai statüsüne ilave edilmektedir.

"Rum" varoluş biçimini belli bir yerellikle bağlantılı olarak sürdüren yerlerden biri olduğu için, bu ulusalcı projenin nasıl çalıştığını anlamak ve ne ürettiğini sorgulamak için verimli bir alan. Yerli Rumların İmroz'a ait olma ve bu aidiyeti yaşama biçimleri Cumhuriyet'in temeline oturtulan ve vatandaşlığı tanımlayan –homojen bir ulusal cemaate ait olunduğu için ulusal vatan olarak tanımlanmış– yere ait olma biçimine bir alternatif teşkil etmekte.

Ulusal homojenliğin cumhuriyetçi ideali, cumhuriyet Türkiye'sinin en etkili sosyal ve siyasi düşünürlerinden Ziya Gökalp tarafından geliştirilen[6] Kültürel Türkçülük düşüncesi üzerine kurulmuştur. Kültürel Türkçülük, ırkın aksine ortak bir dil ve kültür temeli üzerine kurulu ulusal bütünlük düşüncesini temsil eder. Bu tip bir ulusal kimlik, ırka dayalı bir oluşumdan daha ilericiymiş gibi görünse de Türkiyeli Rumlar örneğinde görülebileceği gibi yine de Türkçeden başka bir anadile sahip ve farklı bir yerellik üzerinden kendini tanımlayan azınlık grupları kapsamaktan uzaktır. Bu bakımdan, İmrozlu Rumların yerliliğe referans veren ada ile kurdukları aidiyet ilişkisi, kişi ve mekân arasındaki aidiyet ilişkisini homojen bir ulusun millî toprağa aidiyeti şeklinde tanımlayan vatandaşlık kavramıyla bağdaşmaz.

Bu makalede tartışılan ana kavram olan "aidiyet", bağlılık kurma arzusuna işaret ederek benlik duygusunun bir yerle olan ilişkisini ifade etmektedir. Bu anlamda, aidiyet, kimliği sabit bir kavram olarak değil, daima benlik ve mekân tahayyülü[7] arasında aracılık işlevi gören hareket hâlindeki bir eşik olarak kurgular. Bu "bağlılık bilinci" "mekân bilinci" ile paralel olarak düşünülmelidir. Bu şekilde tanımlanan bir

---

6 Taha Parla, Ziya Gökalp, *Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm* (İstanbul: İletişim, 1989).

7 Anne Marie Fortier, *Migrant Belongings: Memory, Space and Identity* (Oxford: Berg, 2000). Burada ve makale boyunca "imgesellik" ifadesi Cornelius Castoriadis'in eserinden alınmıştır. Costoriadis'e göre sosyal imgesel, bir varlık/gerçeklik imgesinden ya da kendisini önceleyen bir varlığı/gerçekliği varsayan bir yansımadan tamamen farklıdır. Aksine, "imgesel, 'birşey' meselesinin her zaman söz konusu olabilecegi bir temele dayandığı ve

aidiyet, ait olunan mekâna toplumsal davranışlar ve anılar aracılığıyla mana kazandırarak sadece ait olanın kimliğini değil, ait olunan mekânı da kurgular.[8] Bu nedenle anavatan veya ulusal toprak olarak mekân, sadece ulusal kimlik oluşumunun bir aracı olarak işlev görmez. Ulusal mekânın kendisi de ulusal kimliğin oluşumuna paralel olarak adı geçen mekâna toplumsal/siyasi anlamlar yüklenmesiyle oluşturulur.

Bugün İmroz'da aidiyet meselesi, özellikle 1960'lar ve 1970'lerde uygulanan milliyetçi devlet politikaları yüzünden adayı terk etmek zorunda kalan yerli Rumlar ile Türkiye devleti arasında bir çeşit mücadele alanı olarak ortaya çıkıyor. Adaya yönelik devlet politikalarında 1964 yılı önemli bir zaman dilimine işaret eder. Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs anlaşmazlığının doruk noktasına vardığı yıl olan 1964'te yaşanan olaylar, hem İmroz ahalisini hem de Türkiye'deki diğer Rumları doğrudan etkiledi. Bu sürecin sonunda 40.000'den fazla (çoğunlukla İstanbul'dan) Rum kökenli Türk vatandaşı Türkiye'den sınırdışı edildi.[9] 1990'lar ise Türkiye'nin dış politikasında meydana ge-

---

figürlerin/formların/imgelerin esasen belirsiz (toplumsal-tarihsel ve ruhsal) sürekli bir yaratımıdır. Cornelius Castoriadis, *The Imaginary Institution of Society* (Londra: Polity Press, 1987), s. 3. Sosyal imgesel bu nedenle toplumsal-tarihsel edimlerin daima bir şekli ve türü olmuş olan düşünce alemine işaret eder. İmgesel ifadesini özellikle bu tarihsel ve toplumsal yerleşmişliği vurgulamak için kullanıyorum. Ayrıca, imgesel ifadesi hiçbir şekilde gerçeklikten farklı bir şeye işaret eden bir imajinasyon alemine karşılık gelmez. Tam aksine, gerçeklik ve rasyonalite imgeselin ürünleridir. Bu da materyal etkileriyle birlikte imgeselin, gerçekliğin alanına ait olduğu anlamına gelmektedir.

8 Anette Hoffman "Comparing to Make Explicit: Diasporic Articulations of the Herero Communities in Namibia" in *Diaspora and Memory: Figures of Displacement in Contemporary Literature, Arts and Politics*. Thamyris Intersecting Place, Sex and Race. (Amsterdam: Rodopi Press, 2006).

9 1964'te İstanbul'daki Rumların sınırdışı edilmeleri ile ilgili daha detaylı bir inceleme için bakınız; *Rıdvan Akar ve Hülya Demir, İstanbul'un Son Sürgünleri: 1964'te Rumların Sınırdışı Edilmesi* (İstanbul: İletişim, 1994). Kıbrıs Anlaşmazlığıyla ve Yunanistan'la Türkiye arasındaki ilişkiyi tanımlamada Kıbrıs'ın önemiyle ilgili detaylı açıklama için bakınız; Vamık Volkan ve Norman Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002).

len Avrupa yanlısı değişimler sonucunda ülkede çok kültürlülük vurgusunun önem kazanmaya başladığı yıllar oldu. Bu vurgu çoğu zaman yalnız lafta kalsa da Türkiye'nin uluslararası arenadaki imajını koruma kaygısı İmrozlu Rumlar'ın İmroz'a geri dönmelerine yardımcı oldu.

Bu makale, adaya geri dönen İmrozlu Rumlarla Türk devleti arasında devam eden çekişmede İmrozluların adaya aidiyetlerinin tanınması için verdikleri mücadeleyi analiz etmektedir. Çekişmenin konusu genel olarak İmrozlu Rumların yaklaşık kırk yıl önce bırakıp gitmek zorunda kaldıkları adaya dönüşlerinin ne anlama geldiğidir. Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi çeşitli uluslararası platformları mobilize ederek seslerini duyurmaya çalışan İmrozlu Rumlar, adadaki taşınmaz mallarının mülkiyetini geri alıp İmroz'a ev sahibi olarak geri dönmeye çabalıyorlar. Türk devleti ise bir yandan *Panayia* (Meryem Ana Kutlamaları) gibi yerel kutlamalara izin vermek suretiyle çok kültürlülük performansı sergilerken diğer yandan mülkiyet haklarının önünü keserek İmroz'daki Rumları "yabancı ziyaretçiler" olarak tanımlamaya çalışıyor. Bu çekişmede Türk devleti, İmrozlu Rumların mülkiyet iddialarının önüne geçmek için ulusal hukuku ve vatandaşlık müessesesini kullanırken adaya dönen Rumlar aidiyet iddialarına meşruiyet kazandırmak ve bunun sonunda mülkiyet haklarını yeniden kazanmak için uluslararası platformu ve devletler arası mekanizmaları harekete geçirmeye çabalıyorlar.

Günümüz konjonktüründe Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık süreci ve uluslararası arenada aktif rol izleme politikası, 1990'lardan sonra giderek artan sayıda adaya dönen Rumların İmroz'da hak iddia edebilmeleri için verimli bir alan açıyor. Fakat uluslararası yasal-siyasal alan ve Türkiye'nin bu alanda kendini konumlandırışına bağlı olarak hassasiyet göstermek zorunda kaldığı insan hakları mekanizmalarının Türk devleti üzerindeki bağlayıcılığına rağmen bu mekanizmalar, Rumların uluslararası çevrelerce kabul gören iddialarının Türkiye'de

meşruiyet kazanmasına yetmiyor. Aksine İmrozlu Rumların adaya aidiyetlerinin meşruiyet kazanabilmesi için aidiyet öykülerinin ve bu öykülerin temelinde yatan şaibeli geçmişin Cumhuriyet tarihinde ne anlama geldiğinin anlaşılması gerekiyor. Bu olmadığı sürece Rumların vatandaşlık aracılığıyla değil, vatandaşlığı aşan ve hatta vatandaşlık kurumunca etkisizleştirilmeye çalışılan ulus öncesi yerlilik vurgusuna dayanan aidiyet iddialan Türk devleti tarafından bir tehdit olarak algılanmaya devam edecektir. Bu argümanı geliştirmeden önce ilk olarak Yunan ve Türk ulus-devlet tahayyülleri arasında sıkışıp kalan İmroz üzerine odaklanmak istiyorum. Bu ikili tahayyül, adanın ulus-devlet açısından marjinal konumunu ve bu marjinalliğin günümüzdeki önemini anlayabilmek için anahtar görevi görmektedir.

İmroz: Sınırlarda Bir Ada

İmroz hem Türk hem de Yunan ulus-devlet söylemlerinde coğrafi konumu ve bu konumun ulusal birlik için anlamı sebebiyle "marjinal"[10] bir konuma işaret eder. İmroz, fiziksel anlamda Ege'de Yunanistan ve Türkiye arasındaki coğrafi sınırları temsil ederken aynı zamanda hem Yunan hem de Türk ulus-devlet tahayyülünün ümitsizce kendine dâhil etmeye çalıştığı ancak her ikisinin de başarısız olduğu bir bölgeyi simgeler. Yunan ulus-devlet tahayyülünde İmroz'un anlamı, ulusal sınır ve kimlik meseleleriyle de doğrudan ilintili olarak Anadolu ve oradan gelen mültecilerin Yunanistan için ifade ettiği önem dikkate alındığında anlaşılabilir.[11] İmrozun sınırında konuşlandığı Anadolu, Yunan ulusal kimliği ve ulus tahayyülü için yaşamsal öneme sahiptir. Diğer taraftan Türk ulus devleti tahayyülünde İmroz'un önemi, Türkiye'nin ulusal güvenlik ve egemenliğine yönelik kaygılarında ifadesini bulur. İmroz'u bir azınlık ve toprak egemenliği sorunu olarak gören Türk ulus-devlet

10 Bell Hooks, Feminist Theory from Margin to Center (Boston: South End Press, 1984).

11 Tsimouris, "Reconstructing 'Home' among the 'Enemy' "

tahayyülü, adayı sınırlara iten diğer bir etkendir.

1923'te kuruluşundan bu yana Türkiye devletinin uluslararası alanda da tartıştığı bir problem olan gayrimüslim azınlıklar meselesi adanın Türkiye için siyasi anlamının temel referansıdır. Osmanlı'dan beri Türk devleti gayrimüslim azınlıklann korunması adına başka devletlerce yapılan müdahalelerin devletin ulusal egemenliğini tehdit etmesinden her zaman korkmuştur ve aynı zamanda bu korkuyu azınlıklara uyguladığı baskıcı ulusal politikalar için de bir mazeret olarak kullanmıştır.[12] Türk ulus-devletinin İmroz'u algılayışı, gayrimüslim azınlıklar meselesinin tarihî olarak uluslararası platformda dolaşımı ile bu dolaşımın yarattığı travma ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu niteliği bağlamında anlaşılmalıdır.[13]

İmroz'un, devletin bütün egemenlik haklannı uygulamaya geçiremeyeceği ve dış müdahalelere karşı sürekli savunmasız kalacağı bir bölge olarak algılanmasına yol açan Lozan Antlaşması'ndaki "yan-özerk" tanımı ve İmroz Rumlannın azınlık statüsü, yeni doğan Cumhuriyetin yumuşak karnı olarak nitelendirilebilir. Bu bakımdan, ulusal topraklann bir parçası olarak tanımlanan adadaki Rumlann varlığı, Türk devletine göre, yabancı kuvvetlerin Türkiye'nin ulusal meselelerine izinsiz kanşması tehdidini sürekli canlı tutmaktadır. Bu yüzden, Cumhuriyet dönemi boyunca ada ve Türkiye'nin adayı yönetme tarzı, hem Türk devleti hem de uluslararası topluluk tarafından sürekli gözetim altında tutulan bir sahaya dönüştü. İmroz hem milliyetçi bir Türkleştirme ve egemenlik projesinin hem de Türk devletinin uluslararası arenada sı-

---

12 Akar and Demir, *İstanbul'un Son Sürgünleri*, Baskın Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu* (Ankara: Bilgi Yay., 1991), Volkan and İtzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar.*

13 Baskın Oran tarafından "Sevr Paranoyası" olarak adlandınlan bu travmanın kapsamlı bir analizi için: Baskın Oran, "The Story of Those Who Stayed: Lessons from Articles 1 and 2 of the 1923 Convention," in *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey,* haz. Renee Hirschon (New York: Berghahn Books, 2003).

nandığı bir kalkınma, liberalizm ve çok kültürlülük projesinin nesnesi haline geldi. Bu, dışarıdan izleniyor olma hissi İmroz'u Türkler için kendilerini başkasının gözünden gördükleri bir aynaya da çevirdi.

İmroz'un cumhuriyet dönemi tarihi, genel olarak bir Türkleştirme projesine işaret eder. Bu projenin en temel araçlarından biri Osmanlı'daki uygulamaları takiben hayata geçirilen yeniden yerleştirme politikaları oldu.[14] 1946'da Karadeniz'den getirilen 10 hanenin devlet eliyle adaya yerleştirilmesinden başlayarak ada sistemli bir göç ettirme, yerleştirme, istimlak ve yeniden isimlendirme projesine maruz kaldı. 1973, 1984 ve 2000 yıllarında sırasıyla Trabzon, Isparta, Burdur ve Çanakkale'den köylerini heyelan veya baraj yapımı sebebiyle kaybeden göçmenler getirildi adaya. Bu süreç içerisinde Bulgaristan'dan gelen muhacirler için de bir köy kuruldu. Bugün adadaki dokuz köyden dördü ve bir büyük mahalle, devletin Anadolu'dan gelenleri yerleştirmek için kurduğu iskân köyleri olarak karşımıza çıkıyor.[15] adanın Türkleştirilmesi yolundaki devlet müdahaleleri yalnızca iskân politikalarıyla sınırlı değil. 1964'ten başlayarak yerli ahalinin topraklarının istimlak edilmesi, aynı yıl adaya Çanakkale'deki 116. Alay'ın 1. taburunun yerleştirilmesi, 1950'den beri Türkçe-Yunanca karma dilde eğitim yapan okullarda Yunanca'nın yasaklanması, iki yıl sonra adanın güney batı kıyısına bir tarım açık cezaevi yapılması, adada bir Devlet Üretme Çiftliği kurulması, 1970 yılındaki bir kararnameyle İmroz'un adının Gökçeada olarak değiştirilmesi ve adadaki köylere Türkçe adlar verilmesi,[16] devletin adanın kendisi için ne anlama geldiğine karar

---

14 Osmanlı'daki örneklerinden sonra Türk devletinin hükümet politikası olarak yeniden yerleştirme konusuyle ilgili bir inceleme için bakınız; İlhan Tekeli, "Involuntary Displacement and the Problem of Displacement in Turkey from the Ottoman Empire to the Present," in *Population, Displacement and Resettlement: Development and Conflict in the Middle East*, haz. Seteney Shami (New York: Center for Migration Studies, 1994).

15 Yenibademli, Uğurlu, Eşelek, Şirinköy ve Şahinkaya.

16 29 Temmuz 1970 Kararnamesi ile Kastro (Κάστρο), Gliki (Γλυκύ), Ayii Theodori (Άγιοι

vermesi sürecinin önemli belirtileri olarak sayılabilir. Bu süreç sonunda adanın nüfusu, hem kurulan iskân köyleri sebebiyle hem de devletin adaya yönelik politikalarının ürküttüğü yerli Rumların adayı terk etmeleri sebebiyle dramatik bir değişime uğradı. 1923'te 8.500 Rum nüfusun yaşadığı adada 2000 yılına gelindiğinde Rumların Türklere oranı 200'e 8000 olarak değişmişti.[17]

Ulusun homojenleştirme tekniklerinin zayıf ya da tartışmalı olduğu yöreler, modern ulus-devlet projesi için bir çeşit entropi[18] ve kayma sebebidir.[19] İmroz'un yerlilerinin Türk ulus-devleti tarafından bir tehdit olarak algılanmasının sebebi de ulus-devlet öncesi aidiyet biçimlerine referans vererek kendilerini anlamlandıran bu grubun, aynı zamanda ulusal vatandaşlık ve azınlık rejimlerindeki çatlakları vurgulamasıdır. Bu nedenle Türk ulus-devletinin adaya dair politikaları, adanın müstesna konumundan doğan marjinallliğinin oluşturduğu tehdidi ortadan kaldırmak adına, adanın ehlileştirilmesi girişimleri olarak göze çarpar.

Türkleştirme, bu anlamda, İmroz'u marjinlerden merkeze itme ve onu ulusal (ve dolayısıyla, güvenli) bir yer hâline getirme girişimine işaret eder. Buradaki çelişki, günümüzdeki etnik kompozisyonun ve adadaki yeni kurumların varlığına sebep olan Türkleştirme politikalarının İmroz'un marjinal görünümünü, düşünülenin aksine daha da güçlendirmiş olmasıdır. Bu sürecin adanın daha da marjinalleştiril-

---

Θεόδωροι), Agridia (Αγρίδια), Shinudi (Σχοινούδι) köylerinin adları Kaleköy, Bademli, Zeytinli, Tepeköy, Dereköy olarak ve Aliki (Αλυκή), Ayios Kirikos (Άγιος Κήρυκος), Pirgos (Πύργος) ilçelerinin adları da Tuzgölü, Kuzu Limanı ve Pirgoz olarak değiştirildi.

17 Alexandris "Imbros and Tenedos" ve Alanur Cavlin Bozbeyoğlu, *Differentiation in the Demographic Structure of Gökçeada since 1923* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2001).

18 Entropi: düzensizlik. DN.

19 Arjun Appadurai, *Modernity at Large: Cultura Dimensions of Globalization* (Minesota: University of Minesota Press, 1996).

mesiyle nasıl eş zamanlı olarak ilerlediğini Türkleştirme politikasının araçlarına daha yakından bakarsak daha iyi anlayabiliriz: Adada kurulan yarı-açık cezaevi, yargı sistemince suçlu ilan edilmiş kişileri adaya yerleştirirken askerî bölge, adayı güvenlik süreçleriyle daha yakından ilişkilendirmiştir. Ada üzerinde inşa edilen bir başka kurum olan Devlet Üretme Çiftliği, nasıl tarımsal faaliyet yapılması gerektiği konusunda standartlar getirerek vatandaşları eğiten bir başka kurum olarak ortaya çıkar. Adanın ikili adı (İmroz/Gökçeada) ve adadan bahsederken kimin hangi adı kullandığı bile gündelik hayatta devletin adaya yönelik politikalarının tekrar tekrar altını çizen bir durum yaratır. Adanın adı her söylendiğinde tartışmalı tarihi tekrar canlanır ve söylenen ad, söyleyenin bu tarihin içerisinde kendisini nasıl konumlandırdığını belirginleştirir.

İmroz'un Yunanistan için ne ifade ettiğini anlamak için, *Megali İdea* ve *I kath'imas Anatoli* gibi kavramların Yunan ulus-devlet tahayyülünde ne anlama geldiğinin anlaşılması gerekir. İmroz bu tahayyülde, Anadolu'daki Yunan varlığını temsil eden ve *Megali İdea* ile yakın ilişkisi olan *I kath'imas Anatoli*'nin ("Bizim Doğumuz" ya da "Bize göre Doğu") sınırları içerisinde yer alır. *Megali İdea*, ulusalcı görüşe sahip ilk Yunan ideolojisidir. Bu ideoloji "Konstantinopolis'in başkent olacağı ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde var olmuş tüm 'itfa edilmemiş' Yunanlıların genişletilmiş Yunan topraklarında tekrar bir araya geleceği" ütopik bir geleceği temel alır. Bu nostaljik, büyük Bizans devrini yeniden canlandırma rüyası, aynı zamanda bir tür neo-Helenik Aydınlanmayı ve Yunanlıların *Turkokratia*'dan[20] bağımsızlıklarını kazanmalarını ifade eder.[21]

---

20 Turkokratia (*τουρκοκρατία*): Yunanca'da, eski Bizans İmparatorluğu topraklarında Osmanlı egemenliği anlamına gelen terim. DN

21 Richard Clogg, *Anatolica: Studies in the Greek East in the 18th and 19th Centuries*. (Londra: Variorum, 1996), s. 1.

Yunan ordusunun 1922'deki yenilgisini ifade eden Anadolu (Küçük Asya) Felaketi, *Megali İdea*'nın Yunanlılar için bittiğini işaret eden bir tarihî olaydır. Bu sebeple bu felaketin yaşandığı Anadolu, Yunan milliyetçiliği için hem kayıp ana vatanı anımsatan hem de bu canlanma umudunun sonunu simgeleyen bir yer hâline gelmiştir. 1923'te anadilleri Yunanca olan Ortodoks Hristiyanların kitleler halinde Anadolu'dan Yunanistan'a gelmesiyle sonuçlanan Türkiye ve Yunanistan arasındaki zorunlu nüfus mübadelesi, *Megali İdea*'nın temellerini oluşturan *I kath'imas Anatoli*'nin de sonunu işaret eder. Bu nedenle, Küçük Asya Yunanlılar için bu ideolojinin hem doğum hem ölüm yeri olmuştur.

Bu dönemin bir başka önemli sonucu ise *Mikrasiates/Prosfiges*[22] olarak adlandırılan Anadolu Rumlarının, Yunanistan gündelik hayatında kültürel anlamda çok önemli bir fenomen olarak belirmeye başlamasıdır. Osmanlı toplumunda bir azınlık grup olan Rumlar, Yunanistan toplumundan farklı kimlik anlayışları sebebiyle ikinci bir defa ayrımcılıkla karşılaştılar. Ana karadan farklı olarak Rum kimliğinin temelinde yatan toplumsal bellek, anavatan olarak Anadolu'yu ve birleştirici unsur olarak maruz kalınan zorunlu göçü merkeze koymaktaydı. Rum kimliğinin temel taşları olan bu bellek, ana kara Yunan halkının gözünde ise millî bir travmayı simgelemekteydi.[23]

Öte yandan *Mikrasiates/Prosfiges* olarak anılan Rumların Yunan ulus-devlet tahayyülü içerisinde bir azınlık olarak ortaya çıkmasının, Yunanistan kültürel kimliğinin homojenleşmesine katkı sağladığı da söylenebilir. Bu homojenleşme Yunan Akademisi'nin, Anadolu Rumlarının geleneklerini ve anavatanlarındaki yaşamlarını dile getirdikleri sözlü tarih anlatımlarını derlediği yoğun dönemden de anlaşılabilir.

---

22 Mikrasiates (Μικρασιάτες): Küçük Asyalılar; Prosfiges (Πρόσφυγες): Mübadil; muhacir.

23 Renee Hirschon, Heirs of the Greek Catastrophe: The Social Life of Asia Minor Refugees in Piraeus (Oxford: Clarendon Press, 1989).

Anadolu'yu kaybedilmiş ana yurt olarak anımsayanların anlatıları, hem kaybedilmiş toprakların geride bir anı olarak kalmasını hem de Rumların Yunanlı olarak yeniden tanımlanmalarını sağlamıştır. Bu yeniden tanımlama, aynı zamanda Anadolu'yu Türklerin varlığına işaret eden bir yerden çok, Yunan kaybına ait bir toprak olarak yeniden inşa eder.[24] Böyle bakıldığında Yunan ulusal tahayyülünde İmroz'un öyküsü bir Türkleştirme projesinden çok bir Rumsuzlaştırma meselesi hâline gelir.

Diasporada yaşayan İmrozlulara göre ise İmroz'un Rumsuzlaştırma öyküsü, Yunan devletinin uluslararası müzakerelerin kritik anlarında İmroz'u gözden çıkarmak suretiyle adalılara ihanet etmesi ile bağlantılıdır. İmroz Diasporası hakkında bir web sayfasında yayımlanan ve bir İmrozlu tarafından kaleme alınan "İmroz, İhanete Uğramış ada..." başlıklı bir yazıda; ana vatan tarafından ihanete uğramışlık duygusu kendisini oldukça güçlü bir biçimde hissettirmektedir:

> Lozan Antlaşması'ndan sekiz ay sonra, Yunan hükümeti adanın yerel yönetimine bir telgraf yolladı: "Hükümet, Türkler tarafından bir baskıya ya da sindirmeye maruz kaldıklarında orada yaşayanları her şekilde korumaya ve Antlaşma'nın 14. maddesinde öngörülen şartların uygulanıp uygulanmadığını takip etmeye kararlıdır." Bu telgraftan sonra yetmiş üç yıl geçti ve bunu takip eden bütün olaylar kanıtladı ki anne Yunanistan, sadece verdiği sözü tutmamakla kalmamış; aynı zamanda adanın insanlarını da korumamış; aksine onları trajik kaderlerine terk etmiştir.[25]

---

24 Evthimos Papataxiarchis, "The Turkish "Other" in 20th C. Greek Academic Discourse: "Asia Minor Refugee" and " Muslim Minority" Studies in Greece" (yazının sunulduğu yer: A Turkish Greek Dialogue: setting the Problem Areas and Searching for Solutions, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 26-27 Mayıs 2003).

25 Yazının tamamı için bakınız; http://www.diaspora-net.org/imvros/indeximvr-en.htm

İhanete uğramışlık hissi, Yunan hükümetinin, adadan göç ettikleri dönemde İmrozlu Rumlara uyguladığı muameleden de kaynaklanmaktadır. Yine aynı web sayfasında bu dönem şöyle anlatılıyor: Yunanlı yetkililer, "hem ana vatanlarından zorla çıkarıldıkları hem de Yunanistan'a yerleştikleri zaman" göçmenlere karşı bariz bir umursamazlık sergilediler ve "göçmenleri adaya dönmeye zorlayarak adanın Rumsuzlaştırılmasının önüne geçmek amacıyla" Yunanistan vatandaşlığı almaları gibi konularda onlara zorluk çıkardılar.[26] Buna göre, Yunanistan'ın, ana vatanlarında kalan İmrozlulara bakışının Yunanistan'a göç eden İmrozlulara bakışından oldukça farklı olduğu ileri sürülebilir. Adadan taşınmayı reddeden az sayıdaki İmrozlu yaşlı nüfus, kaybedilmiş ana yurtta Helenik kültürün son temsilcileri olarak görülmüşlerdir.[27] Yunan ulus-devlet tahayyülü adalıları Yunanistan'a geldiklerinde "yeterince saf" ve "yeterince Yunan" olmadıkları için yaftalarken İmroz'da kaldıklarında ise bu grubu *İ kath'imas Anatoli* ile bağlantılı olarak kaybedilen topraklardaki Yunan varlığının son kalesi olarak tanımlamıştır.

Bu nedenle Yunan ulus-devlet tahayyülü içinde İmroz, Yunan ulusal kimliğinin temelini oluşturan Yunanlılık hayalinin marjinlerine işaret eder. Rum kimliği veya genel olarak Rum meselesi, zamana ve mekâna bağlı olarak Yunan ulusal kimliğine hem dahil edilmeyi hem de ondan dışlanmayı simgeler. Bu arada kalmışlık, İmroz'u Türk devleti gözünde bir kez daha şüpheli hâle getirerek Yunanlıların ve Yunanlılık temelinde onlarla kaçınılmaz bir ilişkiye sahip olan Rumların kendi aidiyetlerini tekrar gözden geçirdikleri bir bağlam olarak şekillendirir. Rum meselesi, aynı zamanda Yunan Diasporası için de bir çıkmaz sokak niteliğindedir. Diaspora literatürünün en kurucu

26 Tsimouris, "Reconstructing 'Home' among the 'Enemy'," s. 3.

27 *Age.*, 10.

örneklerinden biri olan "Yunan Diasporası" kavramı Türkiye devletinin ulus kurma sürecinde topraklarını terk etmek zorunda bırakılan Anadolu Rumlarını açıklamaktan uzaktır.[28] Bu sebeple bu literatür, bir diaspora grubunun anımsadığı ana vatan o grubun anavatanı olarak belirlenen ulus-devlet sınırları içerisinde yer almadığında ne olacağı sorusuna cevap veremez.

İmroz Rumları, kökenleri ve adalı kimliklerine vurgu yapmak suretiyle Yunan Diasporası'na ait diğer gruplardan farklı olduklarının altını sürekli olarak çizmektedirler. Atina ve Selanik'te şubeleri olan İmrozlular Derneği, bu çabanın kurumsal bir işaretidir. İlk olarak, adadan göç edenlere yardım eli uzatmayı amaçlayan bir girişim olarak kurulan bu dernek, zaman içerisinde İmrozlu kimliğinin sürdürülmesini sağlayan en önemli araçlardan birisi hâline geldi. Dernek, topluluğun üyelerine bir buluşma yeri sağlamanın ve çıkardığı bültenle diasporadaki tüm İmrozlular arasındaki iletişimi sağlamanın yanı sıra topluluğun sesinin hem ulusal hem de uluslararası alanda duyulmasını da sağlamaya çalışmaktadır. Dernek, ayrıca, üyelerinin adadaki taşınmaz mallar üzerindeki miras haklarını korumak amacıyla adaya geri dönme çabalarına da yardımcı olmaktadır. İmrozlu Rumlar'ın adaya geri dönmesi ise ancak 90'lı yıllardan sonra mümkün hâle gelmiştir. Şimdi bu geri dönüşün nasıl yaşandığına bakalım.

Geri Dönüş: Ulus-Yerli Zıtlaşması

1990'lar, Türkiye devletinin İmroz'a dair politikasında göz ardı edilemeyecek bir değişime şahitlik etti. Bu yıllarda ada askerî güvenlik bölgesi olmaktan çıkartılarak "turizme öncelikli bölge" olarak yeniden

---

28 "Yunan Diasporası" ifadesi ve Yunanlı Doğu "İ kath'imas Anatoli" ile ilişkisi üzerine tarihi açıdan bilgi edinmek için: Richard Clogg, "The Greek Diaspora: The Historical Context," in *the Greek Diaspora in the Twentieth Century*, haz. Richard Clogg (New York: Mac Millan, 1999).

tanımlandı. İmroz'a seyahat etmek isteyen yabancıların Çanakkale Valiliği'nden özel izin almaları zorunluluğu 1993'te kaldırıldı. Bunu, adada turizmle ilgili küçük ölçekli girişimler için verilen hükümet destekli krediler takip etti. Bu durum zamanında adayı terk etmek zorunda kalan yerli Rumların adaya geri dönebilmeleri için uygun bir ortam yarattı. Ancak tüm bu "turizm" vurgusu ile mümkün hâle gelen geri dönüş, temelli bir dönüşe işaret etmekten uzaktı. Geri dönenlerin çoğunluğu gittikleri yerlerde kendilerine yeni hayatlar kuran, ikinci nesil, yüksek eğitim görmüş İmrozlulardı. O zamandan bu yana, bu ikinci nesil İmrozlular, özellikle de 15 Ağustos *tis Panayias* döneminde[29] ve yaz tatillerini ana vatanlarında geçirmek için -her yıl sayılan artarak- adaya dönüyorlar.

Adanın eski sakinlerinin dönüşü oldukça ilginç bir sürece işaret ediyor. adanın, çoğunlukla küçük tüccar ve pansiyon sahiplerinden oluşan şimdiki sakinleri yazın adayı dolduran bu turist kafilesinden oldukça memnun görünmekteler. İmrozlu Rumlar da bu memnuniyetin adadaki varlıklarının bir teminatı olduğunun farkındalar. Geri dönen Rumlar'ın adadaki varlıkları, adanın turist ekonomisine katkı sağlayabilme kapasiteleri oranında teminat altına alınmış durumda neredeyse. Artık adanın "sahibi" değil "müdavimi" zengin turistler olarak görülen Rumlar bu özellikleri sebebiyle adada hoş karşılandıkları gerçeğinin farkındalar:

> Bakma, şimdi farklıyız. O zamanlar çok kuvvetsizdik, ses çıkarmazdık. Çok korkuyorduk, şimdi korkmuyoruz. Şimdi yerimiz

29 *Tis Panayias* için *bk.* "Giriş," dipnot 3. Sabah ayinlerinden ve bütün bir gece ve gündüz boyunca süren anmalardan oluşan *Panayia* kutlamaları bir hafta boyunca her gün farklı bir köyde gerçekleşir; ancak asıl tören 15 Ağustosta gerçekleşir ve 16 Ağustosta adadaki çeşitli köylerden gelen Rumların erkenden toplandığı ve kurban kestiği Panayia Balomeni/Yamalı Meryem Manastın'nda devam eder.

var artık. Üstelik başka türlü, paramızla geliyoruz artık. Bir kişiyi burada korkutsunlar, bütün ada boşalacak. Kimse gelmeyecek. Ve şu an geliyoruz ve çok para getiriyoruz. Ada çok fakir. Eğer biz olmasaydık... Na herkese de sorabilirsin. Açıyorlar bana telefon, diyorlar "Ne zaman geliyorsunuz? Esnaf kan ağlıyor." Sen bunu bana mı söylüyorsun? Esnaf benden mi yaşayacak? Esnaf hem benim yerlerimde kalıyor hem de onu ben yaşatıyorum. Bunu bana mı söylüyorsun? [...] Gelmezsek perişan olacaklar (Maria, 35 – Atina'da yaşıyor).

Adayı ziyaret etme konusunda sahip oldukları göreceli özgürlüğe karşın adaya dönen Rumlar, adadaki mülkiyetlerinin statüsüne ilişkin yaptıkları resmî müracaatlara olumsuz şekilde cevap almaktalar. Çoğu İmrozlu Rum, adanın değişen koşullarından cesaret alarak kadastro tetkiki sırasında devlet hazinesine geçen taşınmaz mallarının kendilerine iade edilmesi için mahkemelere başvuruyor. Olumsuz cevaplanan başvuruların temelinde ise çoğunlukla mülkiyet ve miras hususlarını düzenleyen kanun maddelerinde referans verilen vatandaşlık kriteri yatıyor. Adadaki taşınmaz malların mülkiyetini düzenleyen temel yasa olan 442 Sayılı Köy Kanunu'nun 87 Maddesi Türkiye Cumhuriyeti tâbiyetinde bulunmayan özel kişilerin köylerde arazi ve emlak edinemeyeceklerini belirtiyor. Yine aynı yasanın ek 14. Maddesi, 2634 Sayılı Turizmi Teşvik ve 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 442 Sayılı yasaya sınırlama getirebileceğini söylüyor[30] olsa da İmroz üzerinde iddia edilen mülkiyet haklarının önemli bir çoğunluğu vatandaşlık engeline takılıyor. Çünkü vatandaşlık kriteri, geri dönen İmrozluların –örneğin askerlik görevlerini yerine getirmediklerinden dolayı Türk vatandaşlığı haklarını kaybeden veya adayı

30 442 sayılı Köy Kanunu için *bk.* Ek III.

terk etmeye zorlanmalarını takiben Yunan vatandaşlığı (ya da başka bir vatandaşlık) alan erkek Rumlar gibi– önemli bir bölümü için ciddi bir engel teşkil ediyor.

Vatandaşlık kriterinin bir engel yaratmadığı durumlarda bile İmroz'da mülkiyet meselesi çetrefilli bir hâl alabiliyor. Adada 1993 gibi oldukça geç bir tarihte başlatılan ve hâlen bitmeyen kadastro süreci İmroz'dan 1960'lar ve 1970'lerde göç etmek zorunda kalmış yerli Rumların toprak ve evlerinin resmî olarak üzerlerine alabilmeleri için sözü edilen gayrimenkullerin son yirmi senedir sürekli ve muhalefetsiz şekilde kullanılıyor olmasını şart koşuyor. İmroz'un Türkleştirilme tarihi göz önüne alındığında çoğu İmrozlu Rum için yerine getirilmesi mümkün olmayan bir kriter bu. Buna ek olarak, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde SİT alanı ilan edilmiş binaların –mülkiyet ve mirasa konu olabilmesi şöyle dursun– içinde yaşanılabilmesi için gerekli onanmların yapılabilmesi bile imkânsız bir hâle gelebiliyor:

> Bak, 45 senesinden beri vergi ödeniyor bu dediğim yerlerde O zaman vakıftı, vakıf tapu dağıttı bu yerlere. Hâlâ var kâğıtlarımız, görsen, eski sarı kâğıtlar. Ben işte kaç sene önce vakıflara gittim. "Onlar geçmiyor." dediler. "Tekrar Çanakkale'ye gideceksin, buradaki tapu dairesi değer biçecek o yerlere, işte ne kadar derse o kadar ödeyeceksin ..." [...] Kadastro da nasıl işliyor biliyor musun? Benim tapum var sonuçta, Sultan Süleyman[31] değil, yeni tapu, TC tapusu. İki dönüm arazim var. Onu bir iki yüz diye yazmışlar. Benim tapum da yine keşifle verildi, öyle havadan verilmedi. İki dönüm yer nasıl oluyor da bir iki yüz oluyor? Ne yapacağım ben

31 Rodos'un fethinden (1522) sonra Kanuni Sultan Süleyman Vakfı kurulmuştu. Bundan önce, İmroz ve Taşöz gibi adaların gelirleri padişahın veya sancakbeyinin hassı içinde yer alırdı. 1556'da İmroz'un gelirleri Süleymaniye Vakfı'na dahil edildi. DN.

her dakika mahkeme mi açacağım? İki tapuma rağmen hazineye yazılıyor yerlerim, üstüne üstlük bir de mahkeme masrafı ödeyeceğim şimdi. (Stavroula, 55 – İstanbul'da yaşıyor).

Mülkiyet ve onun yanı sıra İmrozlu Rumların adaya dönüşünün ne anlama geldiğinin en önemli belirleyicilerinden biri olan Rum okullarının açılması meselesinin yanı sıra günümüzde adadaki Rum varlığını en çok görünür hâle getiren şey Panayia kutlamaları. Panayia etkinlikleri, bu önemli dinî bayramı evlerinde geçirmek ve geleneklerini sürdürmek isteyen Rumlar için çok merkezî bir role sahip. Tamamıyla adaya aidiyet ve İmrozlu olmaya yapılan vurguyla anlam kazanan bu dinî bayram, adaya dönen Rumları ısrarla turist olarak tanımlamaya çalışan yerel yönetimce anonim bir "Ortodoks Hristiyan Dinî Festivali" olarak adlandırılmakta. Her yıl itinayla *Panayia* zamanına denk gelen bir "Gökçeada Film Festivali" düzenleyen belediye, film festivali için hazırladığı broşürde *Panayia* kutlamalarını "dünyanın her yanındaki Rumların" adayı "ziyarete" gelerek "hareketlendirdiği" bir organizasyon olarak tarif ediyor.[32] İmroz Belediyesi'nin *Panayia*'yı tarif ediş biçimi hakim otoritenin egemen olduğu topraklar üzerinde başka kültürlerin varlığına izin vererek hoşgörü gösterdiğinin altını çizerek aslında yine devlet egemenliğini pekiştirmeye yarıyor. Sırf belediyenin bu tutumu bile adadaki Meryem Ana Kutlamalarının bir yandan yerli bir Rum varlığının sembolik kalesi haline geldiğini, diğer yandan da Türk ulusal egemenliğinin sergilendiği bir başka alan oluşturduğunu gözler önüne seriyor. *Panayia*'nın bu ikili etkisi ada üzerinde çok çeşitli şekillerde gözlemlenebiliyor. İmroz'daki Rum varlığını tamamen reddetme politikasını koşullu olarak kabul etmeye dönüştüren Türk devleti, istemeyerek de olsa, Rumlara devlet tarafından belirlenen bu koşullarda varlık gösterebilmeleri için bir ortam temin etmiş oluyor.

32 11-18 Ağustos 2001'de gerçekleşen Gökçeada Film Festivali'nin basın bülteninden.

Yerel yöneticilerin özellikle davet edildikleri Panayia etkinlikleri ve kutlamalar her iki tarafın da adanın ev sahibi olarak davrandığı ve diğer tarafı misafir yerine koyarak ağırlamak için yarıştığı, bunun için karşılıklı misafirperverlik gösterilerinin sergilendiği bir ortam hâline geliyor. Yerel yönetimin Rumlara yüklediği misafir statüsü, hükümetin imajını çok kültürlülükten yana ve demokratik olarak çizerken aynı zamanda Türkiye devletinin "vatandaşlık bağıyla aidiyet" görüşünü yaymaya yarayan bir yöntem olarak beliriyor. Öte yandan, Rumların ev sahipliği yaptıkları kutlamalara yerel yöneticileri davet etmeleri ise onlara adanın gerçek sahipleri olduklarına dair hak iddialarını sergileyebilecekleri bir ortam temin ediyor.

Panayia Kutlamaları –evlerini geri alma girişimleriyle birlikte– Rumlar'ın, İmroz'u "er ya da geç geri dönecekleri ana vatanları" olarak tanımladıkları mihenk noktalarından biri. Bu iki önemli olay sadece adanın aidiyeti için değil, aynı zamanda adaya geri dönenlerin aidiyeti için de kurucu nitelik taşımakta.[33] *Panayia* geleneklerini canlı tutmak ve adadaki mülkiyet haklarını temellendirmek için anlatılan çocukluk hikâyeleri ve nesiller boyunca süregelen İmrozluluk anlatıları, hem geri dönenlerin adaya ait olduklarının hem de adanın adaya geri dönenlere ait olduğunun altını çizmekte:

> Burada, bu evde! Annem burada doğdu, anneannem bu evde doğdu, anneannemin annesi burada, öbür anneannemin annesi yine burada. Çok çok eski bir ev... Na bak, yan tarafı gör ne kadar eski. [...] Her sene tamir ediyoruz Uğraşıyoruz. Ben hiç dinlenmiyorum ki Ama yine de buraya geliyorum. Niye? Ah, ah O anılar O çocukluk yılları, hep aklımızda. Hep kardeşimle ko-

33 William Safran, "Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return," *Diaspora*, sy. 1, Bahar, 1991.

nuştuğumuzda, "Hatırlıyor musun, bir komşumuz vardı, şunları yapıyorduk, şöyleydi " Unutamıyoruz.. Atina'daki evimizde bile buranın fotoğrafları. Hele odalarımızda bu kadar fotoğraflar. Köylerden, adadan ... Devamlı sırtımızda taşıyoruz bu adayı ... (Maria, 35 – Atina'da yaşıyor).

Buna karşılık yerel yönetim, bir taraftan yabancıların Panayia etkinliklerine hoşgörü gösterip diğer taraftan adalı Rumların mülkiyet iddialarını vatandaşlık gerekçesiyle redderek adayı bir kez daha Misakımillî sınırları içerisinde olarak tanımlamaktır. Böylece yerel değil ulusal nitelik taşıdığı vurgulanan toprak parçası ve onun üzerinde yaşayan insanların ulus denilen homojen bir varlık oluşturduğu vurgulanmış olur. İmroz Belediyesi tarafından hazırlanan turist broşürü işte böyle bir bakış açısını yansıtması açısından kayda değer:

471 yıl Osmanlı idaresinde kalan Gökçeada'da Türk ve Rum vatandaşlar huzur içerisinde yaşamışlar, dinlerini, örf, âdet, geleneklerini sınırsız kullanmışlardır. [...] Gökçeada, doğasında göz alabildiğince uzanan kumsalları, pırıl pırıl denizi ile yeşil ve maviyi birleştiren kendine has örgüsü ile geçmişle bugünün birlikte yaşandığı harika bir doğa güzelliği. Çeşitli kültürlerin buluştuğu adamızda camiler, kiliseler, manastırlar, eski Rum evleri ve modern mimarî örnekleri bir arada bulunmaktadır.

Bu bakış açısına göre İmroz, Osmanlı egemenliği altında her zaman barış içinde birlikte yaşamış olan tek bir ulusun mekânı olarak anlatılmaktadır. "Vatandaş" kelimesinin Osmanlı egemenliğinde yaşayan Rum ve Müslüman nüfusu anlatmak için anakronistik[34] şekilde

34 Anakronistik: Kronolojik olarak hatalı. DN.

Ayii Theodori'de Kahvehane (Zeytinliköy). Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

kullanılması, Cumhuriyet sonrası vatandaşlık kavramını tarihte olduğundan geriye götürerek adada yaşayan bütün insanları eşitçe –ve sorunsuzca– kucaklayan ebedî bir kurum olarak tanımlıyor. Türkiye'yi şimdilerde çokça övülen Osmanlı hoşgörüsünün mirasçısı ve çok kültürlülük politikasının uygulayıcısı olarak tasvir eden bu politik manevra, adayı bir kez daha Türk ulusal alanı içine çekiyor. Böylece, Rumların şimdiki varlıklarının –ve geçmişlerinin– maddi ifadesi olan kiliseler, manastırlar ve eski Rum evleri, geçmiş ve gelecekteki çeşitliliğin eşit bir tamamlayıcısı niteliğindeki camiler ve modern mimarînin örnekleriyle birlikte yaşayarak ehlileştirilmiş oluyor.

Türk devlet politikasına cevaben İmrozluların yürüttüğü diaspora politikasına bakacak olursak bu politikanın daha çok uluslararası arenada cereyan ettiğini görürüz. Küresel bir söylem olarak diaspora, İmrozlu Rumların insan hakları, özgürlükler ve uluslararası hukuk gibi uluslararası alanda hassasiyet yaratan meselelere dair seslerini duyurmalarına yardımcı olmakta. Bu meseleler aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği ve Batı eğilimli dış politikası çerçevesinde

hesaba katması gereken noktaları da temsil etmekte. Uluslararası alanda etki yaratan ana vatan, sürgün ve adaletsizlik temelinde şekillenen İmrozluların diaspora politikası, onların başka hiçbir bağlamda öne süremeyecekleri hak iddiaları için bir imkân sağlamakta. Adaya aidiyetlerini hukuki kılma mücadelelerinde, diasporadaki İmrozlular mevcut uluslararası alandan aktif şekilde yararlanıyorlar:

> Strasbourg'taki mahkemeye gideceğim. Gerçekten, böyle planların var. Yaptıklarına o kadar kızgınım ki... Eğer davanızı 5 yıldan fazla ertelerlerse uluslararası mahkemeye gitme hakkınız var! (Anastasia, 43. Atina'da yaşıyor).

Bireysel kalkışmaların yanı sıra kurumsal olarak da İmrozlular Derneği 90'ların başından beri uluslararası alanda varlık gösteriyor.[35] İlk olarak AGİT'in her yıl düzenlenen toplantılarına temsilciler göndererek Türkiye ile uluslararası alanda diyalog kurmaya çabalayan dernek, bu şekilde Türkiye devleti tarafından muhatap alınma fırsatını yakalamaya ve üyelerinin ada üzerindeki hak iddialarını dillendirmeye çalışmakta. Yine bu yıllarda 1964'te kapatılan Rum okullarıyla ilgili olarak UNESCO nezdinde çözüm aramaya çalışan diaspora İmrozluları, 2000'li yıllara gelindiğinde Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi mekanizmalarını etkili şekilde kullanmaya başladılar. 2004 yılında yayımlanan ilerleme raporundan itibaren Avrupa Birliği'nin tüm raporlarında İmrozlu Rumların mülkiyet hakları ve adada Rumca eğitim verecek okulların açılması meselelerine Kopenhag Kriterleri'ne uyum çerçevesinde yer verildi. Yine 2005 yılında konunun Avrupa Konseyi'nde gündeme getirilmesiyle 2008 yılında Konsey'in İnsan Hakları Komisyonu tarafından atanan raportörü Andreas Gross'un

---

35 Verdiği bilgilerle bu bölümü güncelleştirmeme yardımcı olan Paris Asanakis'e teşekkür ederim.

oldukça büyük yankı uyandıran İmroz ve Bozcaada Raporu yayımlandı.[36] Bu rapora Türkiye devletinin cevabı ise Dışişleri Bakanlığı'nın yayımlandığı bir bildiri aracılığıyla verildi. Bildiride Gross'un hazırladığı raporun önyargılı ve yanlış olduğu; son yıllarda Türkiye'de yaşayan gayrimüslim azınlıklara yönelik iyileştirme politikalarını göz ardı ettiği iddia edildi.[37]

Diaspora siyasetinin manevra alanı olarak kendisine uluslararası platformu seçmesinin nedenini, Türkiye'de ulusal bağlamda hukuki ve siyasal etki yaratmaya gücü yetmeyen İmrozlulann, adaya aidiyet iddiasının uluslararası arenada yankı uyandırabilmesinde aramak gerekiyor. İmrozlulann ada üzerindeki hak iddialan –Türk devleti bu iddiayı ulusal vatandaşlık kimliği gerekçesiyle reddettiği için– hukuki olmaktan çok, ada kökenini "hissetme" "hatırlama" ve "ezbere bilme" gibi şahsi duyumsamalara dayalı ifadeleri üzerinde yükselmekte. Ulusal platformun aksine uluslararası platformun resmî kurumlan bu tip bir yerel aidiyetin ifadesini yine uluslararası siyasetin azınlık haklan, sürgün ve diaspora gibi kavramlarına tercüme etmek suretiyle ulus devletlerce tanınır ve dikkate alınır hâle getirebiliyor. 1990'lı yıllarda İmroz meselesini AGİT'te dile getirmiş olan Roula, tam da bu noktaya parmak basıyor:

> Oraya çıktım, İmroz'dan ve işgal politikalarından bahsettim. Konuşmamdan sonra, Türkiye Büyükelçisi kalktı ve dedi ki: "İm-

---

36 Rapor için: Parliamentary Assembly of the Council of Europe Doc.11629. 6 Haziran 2008 *Gökçeada (Imbros) and Bozcaada (Tenedos): preserving the bicultural character of the two Turkish islands as a model for co-operation between Turkey and Greece in the interest of the people concerned* Report, Committee on Legal Affairs and Human Rights, Rapporteur: Mr Andreas GROSS. http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11629.pdf. Raporun resmî olmayan çevirisi için *bk.* Ek VI.

37 Hem rapor hem de rapor hakkında yayımlanan bildirinin yorumu için: Baskın Oran "İmroz ve Bozcaada Vitrini" *Radikal* 2, 06.07.2008.

roz Türkiye sınırları içinde yer aldığından buna işgal denilemez; çünkü adaya gelenlerin hepsi kendi ülkelerinde başka yere taşınan Türk vatandaşlarıdır." O konuşmasını bitirir bitirmez, ayağa kalktım ve "Konuşma iznimin olmadığını biliyorum, ama Sayın Büyükelçi bana cevap verdiğine göre ben de ona cevap vermek istiyorum." dedim. Ve devam ettim: "Sayın Büyükelçi İmroz'un Türkiye'de olduğunu söylüyorsunuz ve buna bir itirazım yok, ama yine de İmroz'da yaşananlar işgaldir. O insanları oraya siz getirdiniz; bize ait topraklar üzerinde iskân köyleri kurdunuz! Topraklarımızı ulusal sebeplerden ötürü devletleştirdiğinizi söylediniz. Bu ulusal sebepler nelerdir? Anadolu'dan insan getirmek için köyler kurmak mı? Bunun adı işgaldir. Ve bu odada bir başkası olanları açıklayacak daha farklı ve daha iyi bir ifade önermediği takdirde ben işgal demeye devam edeceğim." Her neyse, ertesi sabah kahvaltıdayken görev süresinin son yılında olan Türkiye Büyükelçisi yanıma yaklaşıp "adanızı bu denli sevdiğiniz için sizi tebrik ediyorum. Her şeyin daha iyi olması için elimden geleni yapacağımı bilmenizi isterim. Bu tür şeylerin yaşanmış olması çok yazık; çünkü bir gün bunların hepsi unutulacak. Bizim kaderimiz birlikte olmak" dedi. (Roula, 45 – Atina'da yaşıyor).

Türkiye, ulusal vatandaşlık tanımına sığmayan bir yerlilikten kaynaklanan aidiyet iddialarını ulusal platformda reddedebilirken, aynı iddialar uluslararası platformda dillendirildiği zaman ciddiye almak zorunda kalıyor. 2005 yılında İmroz'un Avrupa Konseyi'nde ele alınmasından hemen sonra Başbakan Erdoğan'ın adayı ziyareti buna bir örnek olarak gösterilebilir. Fakat bu ciddiyetin İmrozluların gündelik hayatlarında karşılaştıkları sorunların çözümlenmesinde ne kadar etkili olacağı henüz belli değil. Yerel düzeyde hâlâ devam eden çok kültürlülük söylemleri, yabancı misafirlere hizmette kusur etmeyen cömert ev sahibi kimliğine aday yönetimin "kültürel miras" addettiği

çeşitli kilise ve dinî anıtlan restore etmesini beraberinde getiriyor. Bu restorasyon girişimlerinin Rumlann adadaki mülkiyet iddialanna verilen cevaplarla oluşturduğu tezat tam da resmî tahayyülde devletin, azınlıklannı hangi zaman dilimine ait olarak değerlendirdiğini gözler önüne seriyor.

Geçmişle Yüzleşmek: İmroz'un Sessizleştirilmiş Öyküsü

Türkiye'nin, AB üyelik müzakerelerinin ardından demokratikleşme ve çok kültürlülük gibi uluslararası anlamda egemen söylemleri mecburen tanımasıyla birlikte özellikle de uluslararası düzeyde önceden konuşulamayan hassas meselelerin konuşulmasının mümkün olduğu bir alan açıldı. Göç öyküleri, ana yurda duyulan hasret ve geri dönme hayali gibi insan haklan ve iyi yönetim çerçevesinde yeniden anlamlandırılan diasporik ifadeler, Rumlann, İmroz'u, zorunlu olarak göç etmek zorunda bırakıldıklan ana yurtlan olarak tanımlamalanna yardımcı olmakta. Ancak bu uluslararası söylemlerin tüm Rumlar için eşit derecede ulaşılabilir olduğunu düşünmek bir yanılgı olur. Uluslararası alanda varlık gösterebilmek ve bu alanda kabul gören diasporik dili stratejik olarak kullanmak için gerekli kültürel, ekonomik ve politik sermayaye sahip olanlar çoğunlukla adaya geri dönen ikinci nesil eğitimli gençler.

Türk devletinin adadaki mülkiyet ve aidiyet iddialarının temelini oluşturan bu diasporik söylemleri resmî olarak tanıması ihtimali ise zaten oldukça sınırlı. Geri gelen Rumlar'ın dinî bayramlar ve düğünler üzerinden, dedeleri, dedelerinin dedeleri ve daha da eskilerden beri İmrozlu olduklarını sergilemelerine izin veren devlet, iş, o dedelerin ada üzerindeki mülklerinin resmî tapularını istemeye geldi mi konuyu "vatandaş olma-olmama" çerçevesinde yeniden tanımlıyor. Bu anlamda çoğu Yunan vatandaşı olan İmrozlu Rumların dedelerinin evlerinin yasal sahibi olamamaları bir "vatandaşlık meselesi" hâline gelmiş oluyor ve adayı hatırlamak, özlemek, anlamak, bilmek ve sevmek gibi

mahrem duygular üzerinden anlatılan adaya ait olma hikâyeleri adada resmen mülkiyet sahibi olmak noktasında "konuyla alakasız" hâle geliyor. Osmanlı'nın dinî kökene dayalı millet sistemini feshederek bu sistemin temelini oluşturan farklılık kriterlerine kör bir şekilde tüm kimlikleri içeren bir "kamu kişiliği" olduğu iddia edilen Cumhuriyet dönemi vatandaşlığı, gündelik hayatta cereyan eden ayrımcılıkları ifade etmeye yarayacak kurumsal bir dili imkânsız kılıyor.[38] Örneğin Andreas Gross'un raporunda da belirttiği gibi adadaki devletleştirme politikaları ile ilgili olarak devlet yetkililerinin verdiği cevap, sözü geçen yasaların Rum-Türk gözetmeden tüm vatandaşlara eşit olarak uygulandığıydı. Böyle bakıldığında İmroz'daki yerinden etme ve iskân politikaları ve bunların kaynağındaki Türkleştirme projesi görünmez hâle geliyor. Buna ek olarak inkâr edilen ayrımcılık politikalarının hedefindeki "öteki" kimliklerin geçmişe dair anıları da susturulmuş oluyor.

Rumların İmroz'a aidiyet öykülerinin hukuksal alanda yaratacağı etkinin sınırını adadaki güç ve otorite odakları belirlemekte. Bu anlamda bazı öykülerin duyulup bazılarının susturulması iktidarın işleyişiyle ilgili. adadaki resmî söylem, İmroz'da yaşananları –ve yaşanmakta olanları– ulusal güvenlik, Yunanistan ve Türkiye'nin ulusal topraklarında kalan azınlıkların mütekabiliyeti ve Türkiye'de 90'lardan sonra ağırlık kazanmaya başlayan çok kültürlülük ve hoşgörü siyaseti çerçevesinde açıklıyor. Bu anlamlandırma tarzının izleri; mahkemelerin, tapu sicil müdürlüklerinin ve belediyenin çeşitli uygulamalarında, adaya dair turist broşüründeki söylemlerde veya adadaki devlet temsilcilerinin yaptıkları konuşmalarda takip edilebiliyor. Bu izler, bize devlet mantığının İmroz vasıtasıyla ulusal geçmişi ve geleceği nasıl kurduğunu gösteriyor. Fakat daha da önemlisi, bu izler

38 Birtek, "Greek Bull in the China Shop of Ottoman Grand Illusion."

İmroz'da geçmiş ve şimdiyi anlamlandırmanın meşruiyet kriterlerini gözler önüne seriyor.

Sessizleştirme, bazı olayların, kavranabilecek muhtemel alternatifler yelpazesinin dışına atılması suretiyle "düşünülemez" olmasını sağlamakla olur.[39] Sessizleştirilen olaylar düşünme şartlan kendisine meydan okuduğu için çarçabuk "konuyla alakasız" ilan ediliverirler. İmroz'da resmî makamlarca tanınmayan aidiyet öyküleri de ulusal sınırlar içinde bir yere resmî olarak ait olmanın tek yolu olarak kurumsallaşan ulusal vatandaşlıkla ters düştüğü için sessizleştirilmekte. Böyle olunca bu aidiyet öykülerinin dillendirdiği ayrımcılık, sürgün, yağmalama, zorunlu göç ya da devlet şiddeti anlatılan da resmî makamların önüne hesaplaşılması gereken bir tarih olarak gelememektedir.

İmroz'da egemenlik haklannı elinde bulunduran Türk devleti, Rumlann adaya sahip olmalanna değil, onu ancak yâd etmelerine izin vermektedir. Ulus-devlet tahayyülü içerisinde İmroz, geri dönülecek bir yer olarak değil, yâd edilecek bir yer olarak tanımlanmaktadır. Bu otoriter yeniden tanımlama, adanın Rum geçmişini geri döndürülemez bir tarih olarak kilitleyip vitrine kaldırmakta ve bundan sonra sadece yası tutulabilecek "nostalji" meselesi hâline getirmektedir.[40] Tıpkı Rumlann ağaçlann yeşil, toprağın verimli, insanlann mutlu olduğu eski güzel günlerdeki refah ve zenginliğini anlattıkları öyküler gibi. Adanın Rum geçmişinin Türkler tarafından nostaljik bir biçimde anılması, neticede daha büyük çapta bir ulusalcı söylem olan "ulusun soları renklerinin" yasını tutmanın bir parçası hâline gelmektedir. Bu yas tutuş, o renklerin nasıl soldurulduğuna dair tehlikeli öykülerle

39 Michel-Rolph Trouillot, Silencing the Past: Power and Production of History (Boston: Beacon Press, 1995), s. 82.

40 Renato Rosaldo, Culture and Truth: The Remaking of Social Analysis (Boston: Beacon Press, 1993).

kurumsal ve yasal platformlarda yüzleşilmesinin ise önünü kesmektedir.

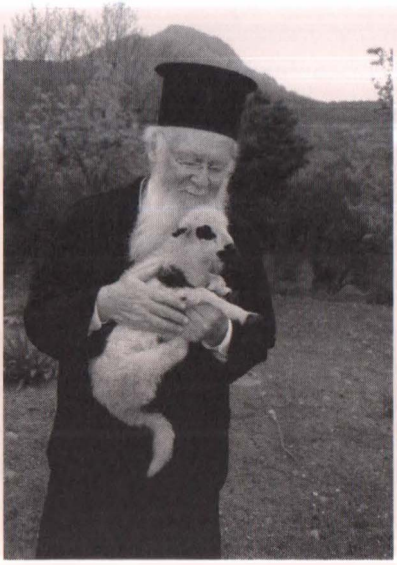
Türk ulus-devlet tahayyülü, İmroz'daki güncel durumu ulusal egemenlik, güvenlik ve vatandaşlık hakları merkezinde anlamlandırır ve anlatırken Rumların toplu göçlerinin öyküsünü kayıt dışı bırakmaktadır. Nüfus mübadelesinden muaf tutulmaları gereken ve Lozan Antlaşması'yla birtakım pozitif haklara da sahip vatandaşlar olarak azınlık statüsü verilen İmroz Rumlarının hukuksuz olarak göçe zorlanmasının öyküsünün duyulması, bu toplu göçün kayda geçmesine ve böylece göç ettirilenlere tazminat verilmesine hizmet edecek potansiyele sahiptir. Bu nedenle resmî söylem –İmroz'un nostaljik çok kültürlü geçmişini anlatan turist broşürünün aksine– Rumların zorunlu göçünün yıkıcı etkilerini ulusal yasal alanda vatandaşlık ve bürokrasi meseleleri olarak tanımlamak suretiyle sümen altı etmektedir. En nihayetinde, İmroz'u yâd etmek turist çekmek için ulusun doğal güzelliklerinin yanı sıra kültürel zenginliğini de pazarlayan hakim bir yönetimsellik şeklini ifade etmektedir. Böylece, Rum İmroz, siyasi değil kültürel bir mesele olarak müzeleşmiş, tavernaları ve Panayia eğlenceleriyle sadece yâd edilebilen ve asla geri getirilemeyecek bir geçmişe hapsedilmiş tarihî bir kalıntı, nostaljik bir peri masalı hâline getirilmiş olmaktadır.

İngilizceden Çeviren: Sibel Şentürk

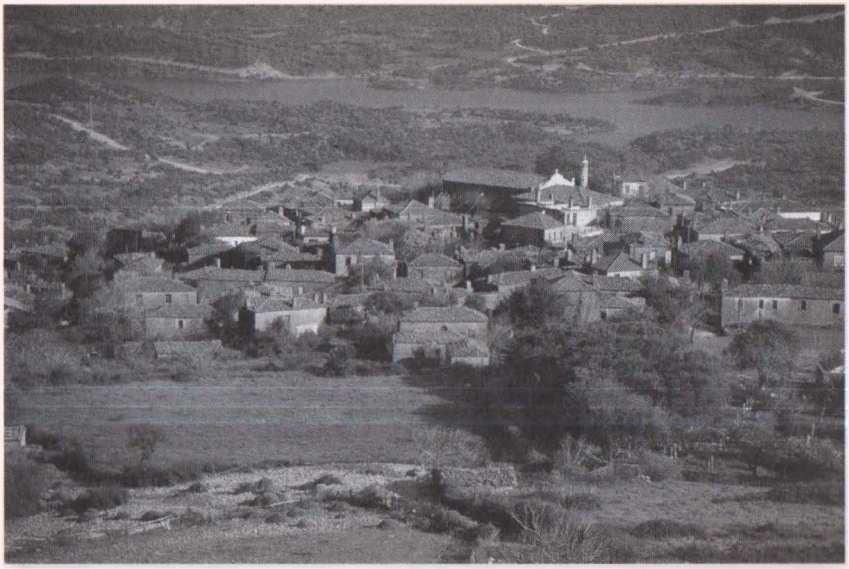
İmroz Rumları
Fotoğraf Albümü

Patriğin ada ziyaretinde gül yapraklarıyla karşılanması. Fotoğraf Nikos Manginas

Patrik adada doğa gezisinde.
Fotoğraf Nikos Manginas

Agridia (Tepeköy). Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Ayii Theodori (Zeytinliköy). Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Panayia'da (Merkez) Franci Mahallesi. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Dans eden adalılar. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

1960'larda Franci Mahallesinde (Günümüzün Cami Mahallesi) çocuklar. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Ayios Kirikos (Kuzulimanı) Psaros gazinosunda eglence. Nikos Zunis albümü

Eski bir nüfus cüzdanı. Angelos Dourlaris Arşivi.

Düğün. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

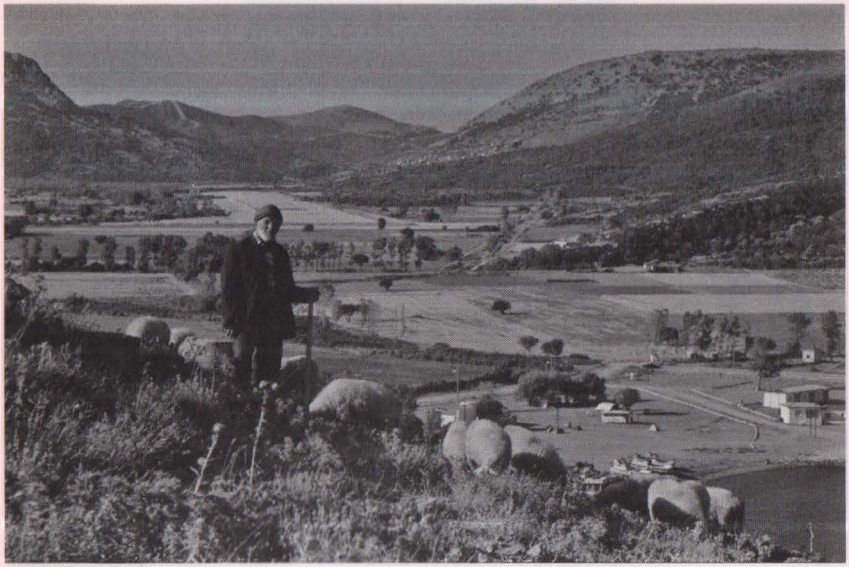
İlkokul öğrencileri öğretmenleriyle beraber. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

İmrozlu öğrenciler beden eğitim hareketleri yaparken. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Kastro'da (Kaleköy) Cenevizliler zamanından kalma kale kalıntısı.
Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Kastro'da (Kaleköy) bir çoban. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Kastro'da (Kaleköy) Cenevizliler zamanından kalma kale kalıntısı.
Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Eski bir yel değirmeni. Fotoğraf Vasilis Yandas

Kastro (Kaleköy) Limanında bir grup Süngerci aileleriyle birlikte 1967. Kula Popa albümü.

Kastro'da (Kaleköy) bir grup arkadaş. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Kır şenliğinde dans. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

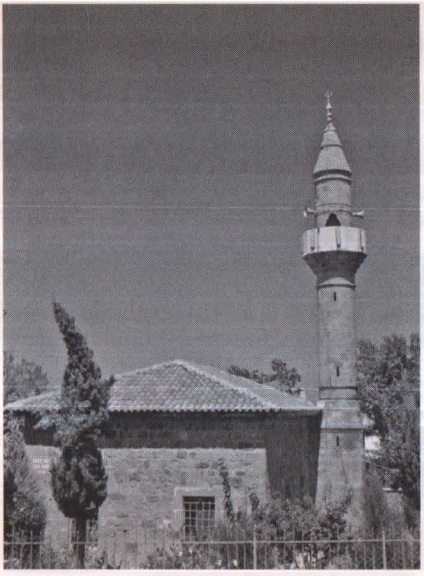
Kefaloz'da Vunaritsa yerleşim yeri. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Vaftiz töreni. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Kokkina bölgesinde Kaya Mezarlar. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

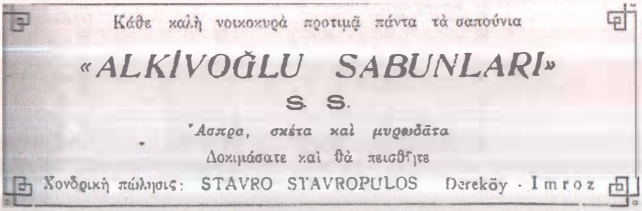
Panayia'da (Merkez) Osmanlı dönemi cami (1813). Fotoğraf: Vasilis Yandas.

Murtari'de Ayios Nikolaos kilisesi. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Okullar için düzenlenen yardım piyangosu. İmroz dergisi 1949, cilt 1, sy. 20, s. 191.

Sabun reklamı. İmroz, 1947, cilt 1, sy. 3, s. 57.

Pirgoz. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Tuz gölü. Fotoğraf: İmrozlular Derneği (Atina).

Panayialı sünger dalgıcı Sotiris Pahilis.

Panayia'da Vasilis Yandas ailesi ve arkadaşları.

Osmanlıca belgelerde memlaha olarak geçen Tuz Gölü, üzerinde flamingolarla.
Fotoğraf: Vasilis Yandas.

Ekler

Ek I

Yer İsimleri

S/N	YUNANCA	LATİNCE TRANSKRİPSİYON	RESMİ TÜRKÇE İSİM	YER İSMİ KATEGORİSİ
1	Άγιοι Θεόδωροι	Agioi Theodoroi	Zeytinli	GELENEKSEL KÖY İSMİ
2	Αγρίδια	Agridia	Tepeköy	GELENEKSEL KÖY İSMİ
3	Γλυκύ	Glyky	Eski Bademli	GELENEKSEL KÖY İSMİ
4	Ευλάμπιο	Evlampio	Yenimahalle	GELENEKSEL KÖY İSMİ
5	Κάστρο	Kastro	Kaleköy	GELENEKSEL KÖY İSMİ
6	Παναγία	Panagia	Merkez	GELENEKSEL KÖY İSMİ
7	Σχοινούδι	Schoinoudi	Dereköy	GELENEKSEL KÖY İSMİ
8	YOK	YOK	Eşelek	İSKAN EDİLEN KÖY İSMİ
9	YOK	YOK	Şahinkaya	İSKAN EDİLEN KÖY İSMİ
10	YOK	YOK	Şirinköy	İSKAN EDİLEN KÖY İSMİ
11	YOK	YOK	Uğurlu	İSKÂN EDİLEN KÖY İSMİ
12	YOK	YOK	Yeni Bademli	İSKÂN EDİLEN KÖY İSMİ

13	Πύργος	Pyrgos	Yuvalı (Pirgoz)	KIR EVLERİ YERLEŞİMİ
14	Βουναρίτσια	Vounaritsia		KIR EVLERİ YERLEŞİMİ
15	Μεσάδι	Mesadi		KIR EVLERİ YERLEŞİMİ
16	Προφήτης Ηλίας	Profitis Ilias	İlyas Tepe	DAĞ
17	Άγιος Δημήτριος	Agios Dimitrios	Peygamber Tepe	DAĞ
18	Αρασιά	Arasia	Araşa Tepe	DAĞ
19	Καστρί	Kastri	Kale Tepe	DAĞ
20	Νερόβιγλα	Nerovigla		DAĞ
21	Μαδαρός	Madaros		DAĞ
22	Άγιος Αθανάσιος	Agios Athanasios		DAĞ
23	Κθάρι	Kthari	Cuma Tepe	DAĞ
24	Τσιούκα	Tsiouka	Cuk Tepe	DAĞ
25	Δαιμονόκαστρο	Daimonokastro		DAĞ
26	Παλαιόκαστρο	Palaiokastro	Eskikale Tepe	DAĞ
27	Πετροβούναρο	Petrovounaro	Eskitaş Tepe	DAĞ
28	Κασκαβάλια	Kaskavalia	Kaşkaval Burnu	BURUN
29	Γκρέμνοι του Βασιλιά	Gkremnoi tou Vasilia		BURUN
30	Πρασονήσι	Prasonisi		BURUN
31	Αρμενόπετρα	Armenopetra		BURUN
32	Κεφαλάδες	Kefalades		BURUN
33	Αρίδα	Arida		BURUN
34	Γυαλού ο Βράχος	Gyalou o Vrachos		BURUN
35	Πλακούδα	Plakouda		BURUN
36	Ζαρμπουζάνη η Πλάκα	Zarmpouzani i Plaka		BURUN
37	Ριζώνη	Rizoni	Rızalı Burnu	BURUN
38	Καραβόπετρα	Karavopetra		BURUN

39	Κατάρτι	Katarti		BURUN
40	Λαμαρά Πλάκα	Lamara Plaka		BURUN
41	Ακρωτήρι Μπούντα	Akrotiri Bounta	Avlakburun	BURUN
42	Σκυλόγκρεμνος	Skylogkremnos		BURUN
43	Συκιά	Sykia		BURUN
44	Φονιάς	Fonias		BURUN
45	Ρού	Rou	Tuzla Burnu	BURUN
46	Απόμαντρες	Apomantres		BURUN
47	Αϊτοφωλιά	Aïtofolia		BURUN
48	Κάβο Κέφαλος	Kavo Kefalos	Başburun	BURUN
49	Πάχη	Pachi		BURUN
50	Κάνιαρης	Kaniaris	Kanyeri Burnu	BURUN
51	Καραβόπετρα	Karavopetra		BURUN
52	Άγιος Κήρυκος	Agios Kirykos		KOY-KÖRFEZ
53	Καλαμίτσι	Kalamitsi		KOY-KÖRFEZ
54	Καλόγερος	Kalogeros		KOY-KÖRFEZ
55	Κωλοβρέχτης	Kolovrechtis		KOY-KÖRFEZ
56	Κάρδαμος	Kardamos		KOY-KÖRFEZ
57	Άγιος Νικόλαος	Agios Nikolaos		KOY-KÖRFEZ
58	Λιμενάρια	Limenaria		KOY-KÖRFEZ
59	Μουρτάρι	Mourtari		KOY-KÖRFEZ
60	Μάρμαρο	Marmaro		KOY-KÖRFEZ
61	Ναύλοχος (Κατσάκ-Λιμάνι)	Navlochos (Katsak-Limani)		KOY-KÖRFEZ
62	Λιμένας	Limenas		KOY-KÖRFEZ
63	Σινάπιδα	Sinapida		KOY-KÖRFEZ
64	Αυλάκι	Avlaki		KOY-KÖRFEZ
65	Κόλπος Κέφαλου	Kolpos Kefalou	Aydıncık Limanı	KOY-KÖRFEZ
66	Βρυσίδια	Vrysidia		KOY-KÖRFEZ
67	Μαύρος Λάκκος	Mavros Lakkos		KOY-KÖRFEZ
68	Λακάνη	Lakani		KOY-KÖRFEZ

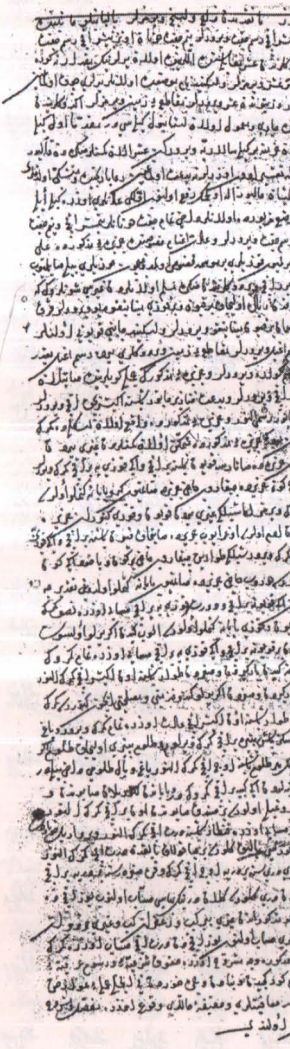
69	Φωκιότρυπα	Fokiotrypa		KOY-KÖRFEZ
70	Βασιλιά οι Γκρέμνοι	Vasilia oi Gkremnoi		SAHİL
71	Της Σφαγής τα Βόλια	Tis Sfagis ta Volia		SAHİL
72	Περιστεριώνας	Peristerionas		SAHİL
73	Δεσπότη το Θρονί	Despoti to Throni		SAHİL
74	Δανιήλ η Πλάκα	Daniil i Plaka		SAHİL
75	Πατήτρες	Patitres		SAHİL
76	Χαλάστρες	Chalastres		SAHİL
77	Καστρινή Χοχλήθρα	Kastrini Choch-lithra		SAHİL
78	Μακρύγιαλος	Makrygialos		SAHİL
79	Χορτάρι	Chortari		SAHİL
80	Φραγκοπήδημα	Fragkopidima		SAHİL
81	Πλακούδα	Plakouda		SAHİL
82	Τρυπί	Trypi		SAHİL
83	Μαύροι Γκρέμνοι	Mavroi Gkremnoi		SAHİL
84	Άϊ-Στέφανος	Ai-Stefanos		SAHİL
85	Άϊ-Νικόλας	Ai-Nikolas		SAHİL
86	Ψαρόλακκος	Psarolakkos		SAHİL
87	Αφώκ	Afok		SAHİL
88	Μέριχας	Merichas		SAHİL
89	Πλάκες	Plakes		SAHİL
90	Μώλος	Molos		SAHİL
91	Άϊ-Γκόνενας	Ai-Gkonenas		SAHİL
92	Καλογριά	Kalogria		SAHİL
93	Θεοτόκος	Theotokos		SAHİL
94	Μαγαζιά	Magazia		SAHİL
95	Τηλεγραφούδι	Tilegrafoudi		SAHİL
96	Παχιά Άμμος	Pachia Ammos		SAHİL
97	Μακρύγιαλος	Makrygialos		SAHİL
98	Καράβια	Karavia		SAHİL
99	Καλάμια	Kalamia		SAHİL

100	Βανή	Vani		SAHİL
101	Άσπρος Γκρέμνος	Aspros Gkremnos		SAHİL
102	Ιλισσός (Μέγας Ποταμός)	Ilissos (Megas Potamos)	Büyükdere	IRMAK
103	Απέρατος	Aperatos		IRMAK
104	Κρήνης Ποταμός	Krinis Potamos		IRMAK
105	Στενός Ποταμός	Stenos Potamos		DERE
106	Λακάνης Ποταμός	Lakanis Potamos		DERE
107	Σαραφάδος	Sarafados		DERE
108	Φαλκονιάς Ρέμα	Falkonias Rema		DERE
109	Γαλαταρης Ποταμός	Galataris Potamos		DERE
110	Καρδάμη Ποταμός	Kardami Potamos		DERE
111	Ποταμός Αγιά-Σοφιάς	Potamos Agia-Sofias		DERE
112	Ξυνοπόταμος	Xynopotamos		DERE
113	Μπλουμιάς	Bloumias		DERE
114	Μυρσίνης Ποταμός	Myrsinis Potamos		DERE
115	Βασιλικός Ποταμός	Vasilikos Potamos		DERE
116	Βασιλικού ο Ποταμός	Vasilikou o Potamos		DERE
117	Μύλοι Ποταμός	Myloi Potamos		DERE
118	Μυλοπόταμος	Mylopotamos	Değirmen Dere	DERE
119	Αλυκή	Alyki	Tuz Gölü	GÖL
120	Φράγμα	Fragma	Zeytinliköy Barajı	GÖL

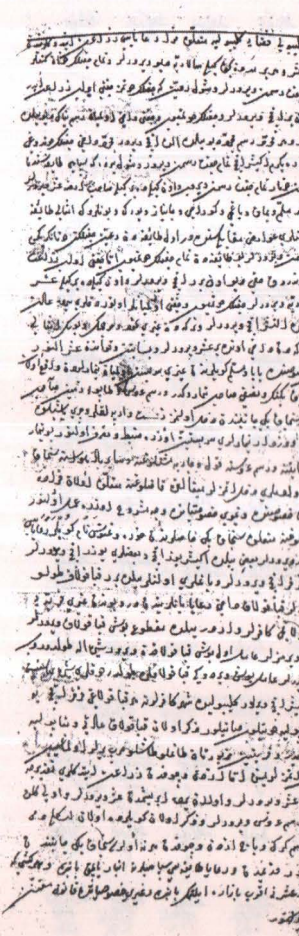
Ek II

Kānūn-ı Re'āyā-yı Cezīre-i İmroz*

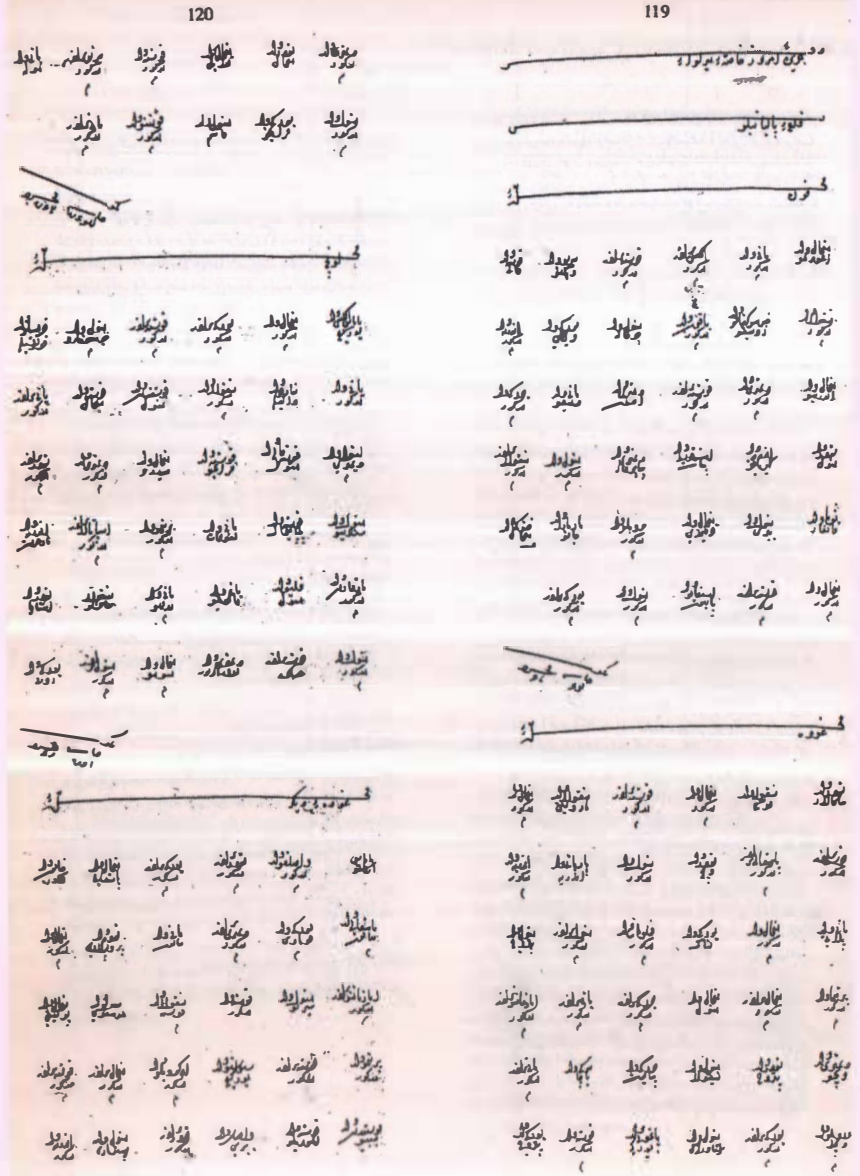
4

3

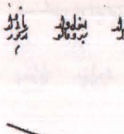

* 75 Numaralı Gelibolu Livâsı Mufassal tahrir Defteri (925/1519), Dizin ve Transkripsiyon (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 105, cilt I, 2009), s. 3-4, 119-132, 365-366.

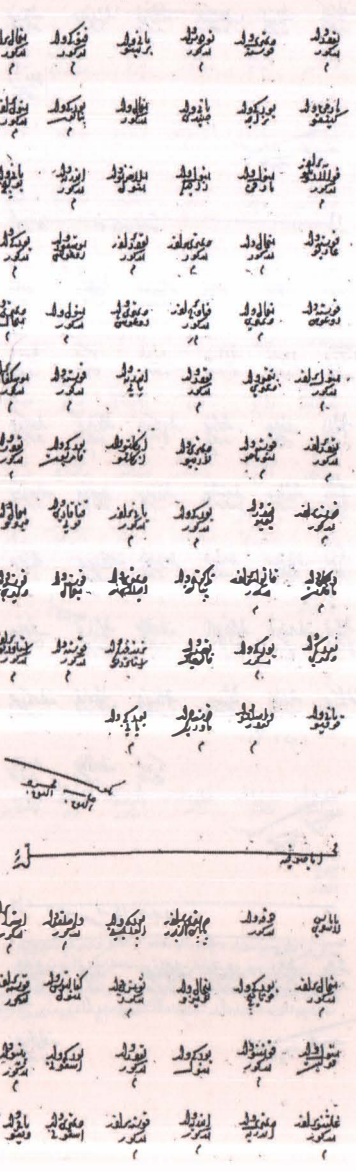

Defter-i Cezīre-i İmroz, Hāssa-i Mīr-Livā
Gelibolu Livāsına ait Tahrir Defterleri, Mufassal Defterler, TD 75, 925 (1519)

121

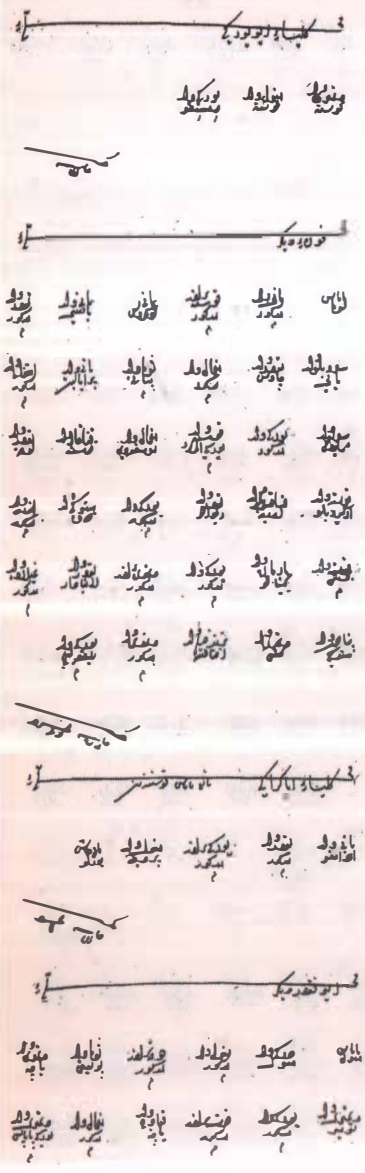
122

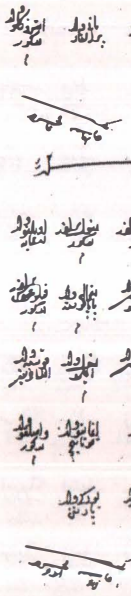
123

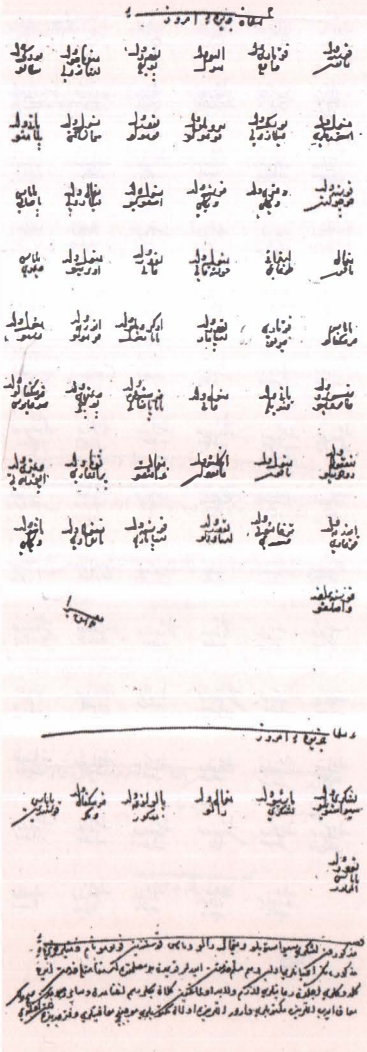
124

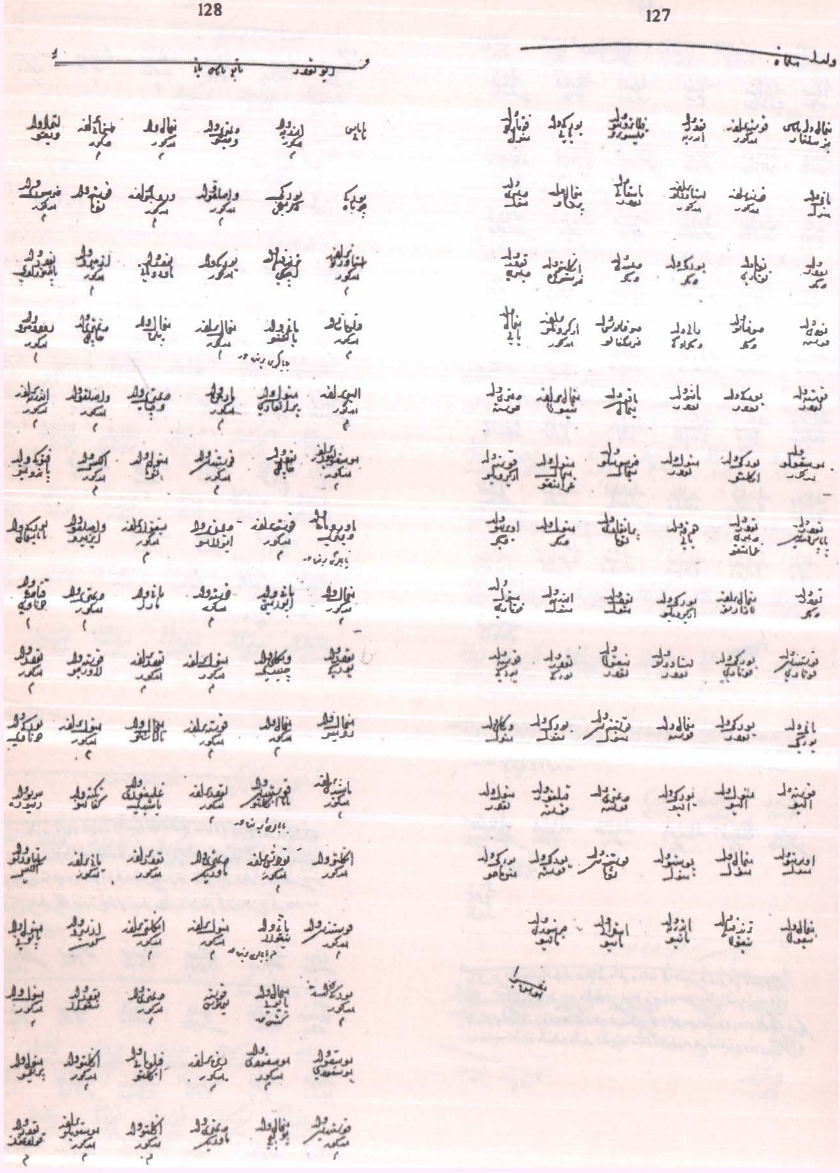

125

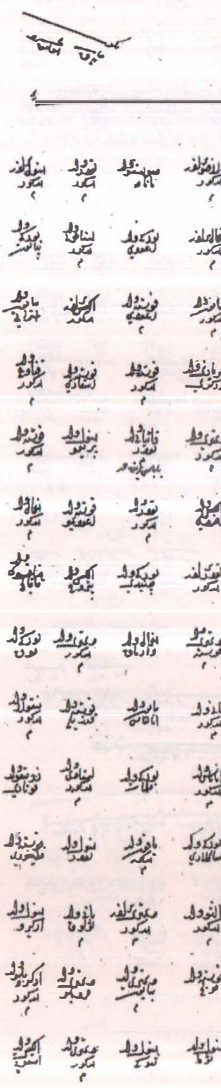

126

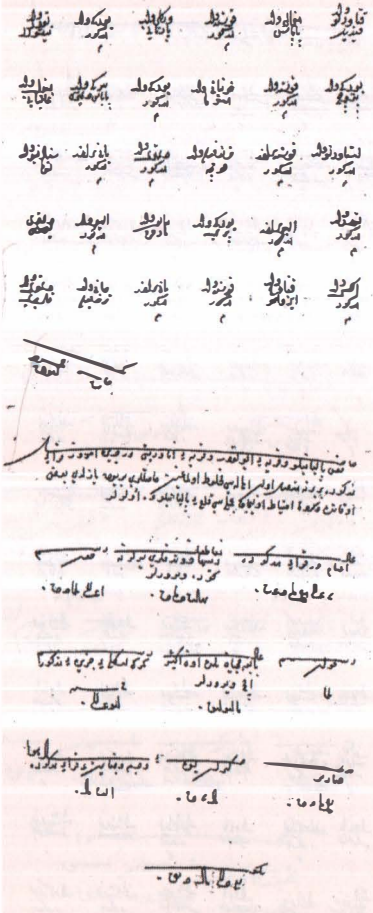

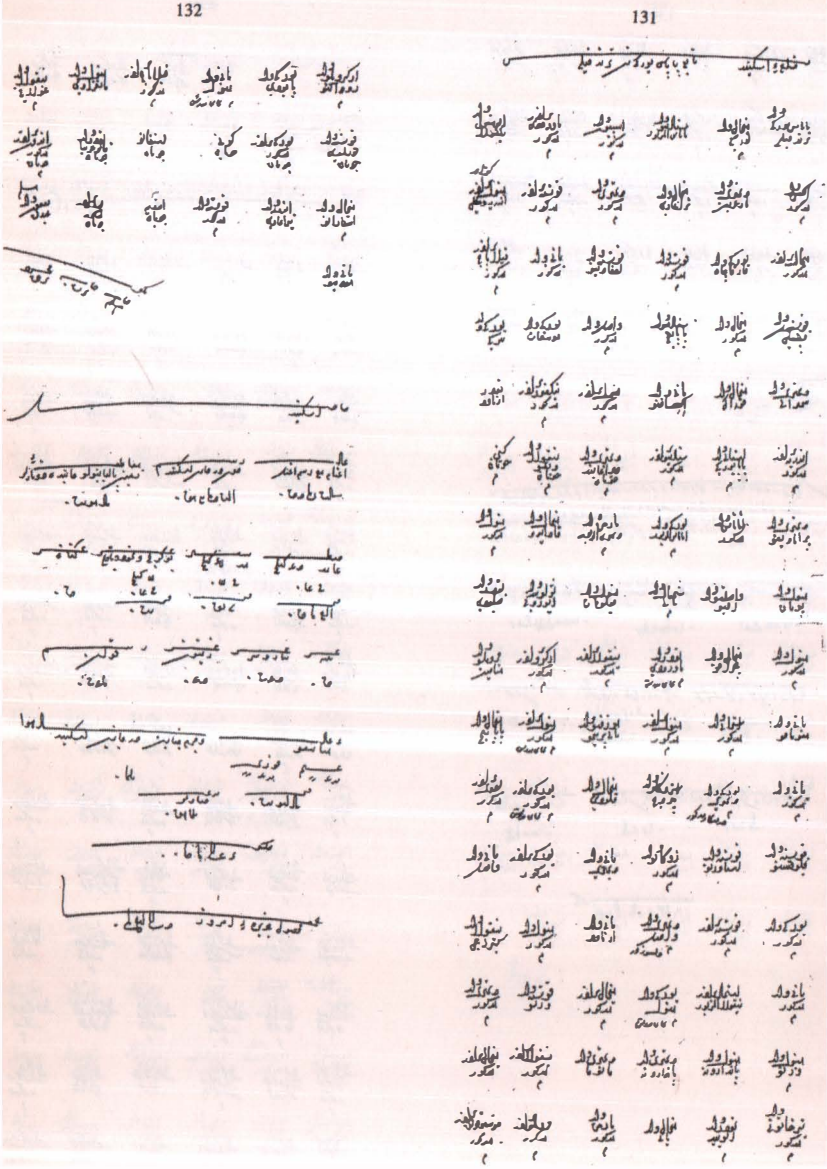

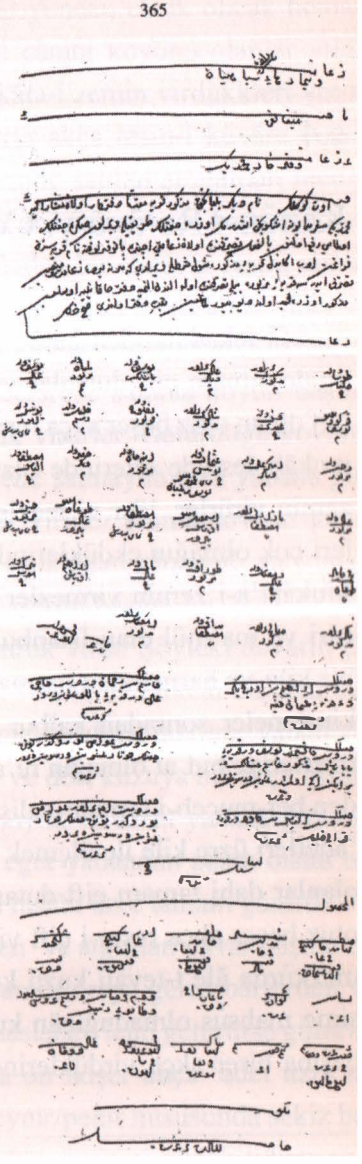
129

130

Ek II

s.4

Kānūn-ı Re'āyā-yı Cezīre-i İmroz[1]

Mā-tekaddümden harāc ve ispençe virmezler. Palyanbolu cānibinde tamam çift dutanlar yılda yetmişer akça resm-īī virürler. Nīm çitf dutan otuz beşer akça resm-i çift virür ve zīrā'at itdüklerinden 'öşr mukābelesinde ellerinde olan yerleriniñ mikdārına göre mukāta'a-i zemīn virürler, 'öşr virmezler ve İskinid nām mevzi'de olanlar yerleri çok olmağın ekdüklerinden 'öşr virür ve zeytūndan 'öşr virürler. Mukāta'a-i zemīn virmezler. Ekdüklerinden 'öşr virirler. Aralarında cārī ve ma'mül olan İstanbul kīlesidir. Mukaddemā ol kīle ile onda bir kīle ve harmandan harmana bir kīle sāllāriyye virürken 'öşr alan kimesneler sonradañ kalbur deyyü bir muhālif ölçü ile ta'şīr idüb üzerlerine bid'at olmağın re'āyā rencīde ve müteşekkī oldukları ecilden ber-muceb-i fermān-ı alişān kalbur ile ölçmek ref' olunup evvelki 'ādetleri üzre kīle ile ölçmek mukarrer olundu ve mevzi'-i mezbūrda olanlar dahi tamam çift dutanlar yetmişer akça ve nīm çift dutanlar otuz beşer akça resm-i çift virürler ve 'ādet-i ağnām husūsu cezīre-i mezkūrda āle't-tevālī kuzu koyundan ayrılmayup kuzuları bir mevsime mahsūs olmaduğiçün kuzuları bile sayılmayup kuzusuz koyun başına birer akça virdüklerinden soñra müsellem olanlardan gayrisi

---

1 75 Numaralı Gelibolu Livâsı Mufassal tahrir Defteri (925/1519), Dizin ve Transkripsiyon (Ankara: TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 105, cilt 1, 2009), s. 69-70.

şunlaruñ ki koyunun kırk veyāhud kırkdan ziyāde olıcak bir koyun ve bir kuzu minatiko diyü virürler. Kırk koyundan eksik olıcak heman bir koyun minatiko virürler ve İskinid cānibi koyunu olanlar yılda on ikişer akça resm-i ağıl virürler. Mukāta-i zemīn virdükkleri yerde resm-i ağıl yokdur ve kovanbaşına birer akça resm-i küvāre virürler ve cezīre-i mezkūruñ cümle köylerinde satılan şıralardan medre başına birer akça virürler ve bid'at-ı hanāzīr canavar başına ikişer buçuk akça virürler. Kiçi canavarın içünden bir canavar resmi alınur ve cezīre-i mezkūrda vāki' olan iskelede gümrük husūsunda 'ādet ve kānūn budur ki cezīre-i mezkūrda mütemekkin olan kimesnelerden gayrı yerden koyun ve kuzu getürüb cezīrede satarsa koyun başına bir akça ve iki kuzuya bir akça gümrük virürler. Getürdüğü koyunu birkaç gün cezīrede çıkarub dahi cezīrede satmayub girü yabana gitmelü olursa yerlü olduğu içün gümrük virmez ammā şöyleki gayrı yerden koyun ve kuzu getüren cezīre halkından olmayub yabandan adam olursa uğrayup cezīrede satıcak koyun başına bir akça ve ikli kuzuya bir akça 'ādet üzre tamam gümrük virür. Şöyleki davarın çıkarub dahi bir gün ve yāhūd iki gün az ve çok ne mikdār dururs durup dahi cezīrede satmayub yabana gitmelü olduğu takdīrce yabandan kimesne olduğiçün ili koyuna bir akça ve dört kuzuya bir akça hisābı üzre nısf gümrük virür ve cezīreden koyun ve kuzu yabana gitmelü olursa alup giden eğer yerlü olsun ve eğer yabandan adam olsun bir koyuna bir akça ve iki kuzuya bir akça hisābı üzre tamam gümrük virür ve cezīreden yabana giden bārgīrden ve sığırdan davar başına on iki şer akça gümrük alunur ve yabandan cezīreye gelen bārgīrden ve sığırdan eğer yerlü kendü hidmeti ve maslahatı içün getürürse gümrük virmez, satduğu takdīrce davar başına on ikişer akça 'ādet üzre tamam gümrük virür ve yağ ve bal ve peynir/penir husūsunda sekiz baş peynire bir akça gümrük virülür ve tulum peyniri olıcak tulum eğer büyük olsun ve eğer küçük her tulum başına üç akşa gümrük alınur. Yağ ve bal tulumu dahi böyledir ve cezīreden yabana giden kebelüden

iki kebeğe bir akça gümrükdür ve yabandan getürülen sābūndan ve havyardan sābūn sanduğuyla olursa bir sanduk sābūndan on bir akça gümrük alunur. Sanduğuyla olmazsa kantār hisābı üzre kantār başına dört akça gümrük alınur ve bir varil havyardan on akça gümrük alınur ve turşı balık gelürse bir kabakulak balıkdan dört akça gümrük alunur ve yabandan gelenden susığırı derisine bir deriye üç akça gümrük ve karasığır derisine ve bir deriye bir akça gümrük alınur. Kürk içün deri gelürse gelen deriniñ bahāsı hisāb olunup yüz akçada döert akça gümrük alınur ve bu meskurātdan gayrı biber gibi ve za'ferān gibi ve gayrı hurdevāt-metā'dan her ne gelürse bahāları hisāb olunup yüz akçadan dört akça hisāb üzre gümrük alınur. Re'āyā-yi cezīre-i mezkūre vech-i meşrūh üzre hukūk-i şer'iyyei ve rüsūm-i 'örfiyyei edā itdüklerinden soñra kürekciden ve bennādan ve cerehordan fī'l-cümle cümle-i 'avārız-ı divāniyyeden mu'āflardır. Mu'āfiyetleri ve hakīkat-i halleri vukū' üzre mufassal ve meşrūh defter-i cedīde sebt olundu.

s. 119

DEFTER-İ CEZĪRE-İ İMROZ,
Hāssa-i Mīr-Livā Nefs-i Kal'a-i Palyanbolu[2]
Nefs-i Kal'a-i Palyanbolu

Mahalle-i Fora	
Hāne	19
Mücerred[3]	16
Mahalle-i Gode	

2 *Age.*, s. 86-88.

3 *Mücerred*: Yalnız, bekar. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınlan, 1993, 11. Baskı), s. 704

s. 120

Hāne 24
Mücerred 23
Mahalle-i Loneç
Aleksi veled-i Yorgiçi papas
Hāne 21
Mücerred 15
Mahalle-i Gode-i diğer
Ergilito, papas

s. 121

Hāne 22
Mücerred 15
Mahalle-i Ayo-Todor
Mihal, papas
Hāne 25
Mücerred 22
Mahalle-i Manayodo
Panayot, papas

s. 122

Hāne 41
Mücerred 41
Mahalle-i Aya-Sofya
Laskari, papas

s. 123

Hāne 18
Mücerred 13
Mahalle-i Ayo-Yani, tābi'i Papas-Komeş
Komeş, papas

Hāne	24
Mücerred	20
Cemā'at-i Müslimīn, der –mahalle-i mezbūre	
Hāne	2
Mücerred	5

s. 124

Mahalle-i Kilise-i Ayo-Yorgi	
Hāne	3
Mahalle-i Fora-i diğer	
Toma, papas	
Hāne	20
Mücerred	15
Mahalle-i Kilise-i Aya-Kiraki, tābi'-i Papas-Kostendin	
Hāne	3
Mücerred	2
Mahalle-i Ayo-Todor-ı diğer	
Mano, papas	

s. 125

Hāne	8
Mücerred	10
Mahalle-i Kilise-i Panaya	
Dimitri, kuyumcu	
Hāne	12
Mücerred	17

Cemā'at-i kefere-i[4] müsellemān[5], der-cezīre-i İmroz

Ellerinde olan kadīmī deferleri mūcebince mutasarrıf oldukları yerlerūn mikdārı mukāta'sı mikdārına göredir. Yerlerin tasarruf iderler. Ammā hidmetleri mukābelesinde mukāta'a virmezler. Müsellem hidmetin iderler. Hidmetleri yalu ve hisār muhāfazat iderler. Benevbet ve sā'ir beylik hidmetin olursa iderler. Müsellemlerden nevbetle günde altı nefer kimesne hisārda hidmet ider.

Andreya Kapudan, ser-müsellemān

s. 126

Neferan 73

'ān-Müsellemān-ı cezīre-i İmroz

Neferan 7

Kasaba-i mezkārun leşkeri Sivastopoulo ve Mihal Ralo ve Papas Kostendin Konomo nām zimmīler cezīre-i mezkāreniñ a'yānları olup ve hem müsellem hidmetin iderler. Kadīmden her maslahatda istikāmatle hidmet idegeldükleri ecilden ri'āyetleri lāzım be lā-büdd olmağın gelen beyler resm-i ağnāmdan ve sā'ir rüsūmdan mu'āf idüp

4 *Kefere*, 16. ve 17 yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman olmayanlar için kullanılan sıfattır. Tanzimat öncesi dönemde (1839 öncesi) Osmanlı yönetiminin yerleşmeye başladığı ilk dönemlerde Osmanlıca kaynaklarda Müslüman olmayanlara taife, sonra 15. yy. da *nasrani*, 16. ve 17 yüzyıllarda *kefere* ve 18. yüzyılda *Rum milleti* denildiği görülmüştür. Paraskevas Konartas, "From Taife to Millet: Ottoman Terms for the Ottoman Greek Orthodox Greek Community," Ottoman Greeks in the Age of Nationalism, haz. Charles Issawi and Dimitri Gondicas (The Darwin Press: Princeton, New Jersey, 1999), s. 169-179; Braude, Benjamin. "Foundation Myths of the Millet System" Christians and Jews in the Ottoman Empire, haz. Benjamin Braude, Bernard Lewis, (New York, London: Holmes & Miller Publishers Inc. 1982, s. 69-83; Bruce Masters, Christians and Jews in the Ottoman Arab World: The Roots of Sectarianism, (Cambridge: Cambridge University Press), 2001.

5 Müsellemān: Yeniçeri devrinde yol işleriyle vazifeli olan asker. *Age.*, s. 739.

ellerinde mektūbları vardır. Ellerinde olan mektūbları mūcebinde mū'afiyetleri defter-i cedīde sebtolundu. Sahh zālik.

s. 127

Veledān-ı Müsellemān 77

s. 128

Karye-i Ayo-Todor, tābi'i Papas Yani
Yani, papas
Sergi veled-i Lavriço, pīr-i za'īf

s. 129

Hāne 53
Mücerred 47
Karye-i Anavriti*
Mihal Papas

s. 130

Hāne 60
Mücerred 54

Hasl-ı Nefs-i Palyanbolu ve karye-i Ayo-Todor ve karye-i anavriti, der cezīre-i İmroz

Kurā-i mezkūre birbirne muttasıl olup ahālīsī mahlūt olmağın hāsılları bir yerde yazıldı. Ba'zı evkātda deñizden ihtiyāt olıcak cümlesi kal'a-i Palyanbolu'da olurlar.

'ādet-i ağnām, der-kūra-i mezkūre 16.725
Mukāta'a-i zemīnhā, tuttukları yerlerine göre virürler 8.550

BOA, TD 434, v. 46b'de "Karye-i Aravirni," Aynı defter, v. 47a'da "Ayavirni", BOA, TD 490, s. 429'da "Anavriti" şcklindedir.

Resm-i çift	11.355
Resm-i kovan	300
'ādet-i pābūccıyān, yılda on ikişer akça virürler	144
Resm-i gümrük-i iskele-i cezīre-i mezkūr, fī-sene	14.000
Bid'at-i hanāzīr	955
Cizye-i gebrān-ı yava	256
Bādhavā ve cürm ü cināyet, 'an-kurā-i mezkūre	1.200
Yekūn	53.295

s. 131

Nefs-i Kal'a-i İskinid tabi'ī Papas-Yorgi bin Trendefili	
Yorgi veled-i Trendefili, Papas	
Hāne-i Müslim	1
Hāne	62
Mücerred	52

s. 132

Hāsıl-ı İskinid	
'ādet-i Ağnam ma'a resmī ağıl	6.855
Resm-i çift, der-cānib-i İskinid	1.573
Mukāta'a-i zemīn, Palyanbolu cānibden dutarlar	237
Hınta, on mudd, on beş kilçe, fī-on, kıymet	2.150
Şa'ir, mudd, 12 kilçe, fi-3, kıymet	96
'Öşr-i börülce ve nohud ve bakla, 3 kilçe, fi-10 kıymet	30
'Öşr-i kettan	50
'Öşr-i penbe	50
'Öşr-i piyāz ve sīr	25
'Öşr-i zeytün	15
Resm-i kovan	120
'ān-'Adet-i minatiko	234
Ganem, 18 re's	

Kuzu, 18 re's	
Bādhavā ve cürm ü cinayet, der-cānib-i İskinid	300
Bid'at-i hanāzīr	370
Yekūn	12.105
Cem'an mahsūl-i cezīre-i İmroz	65.400

s. 366

CEM'AN HĀNE, DER-LİVĀ-İ GELİBOLU, GAYR EZ-EVKĀF[6]	
Der Cezīre-i İmroz	
Hāne-i gebrān	415
Mücerred	368
Müslim ma'a veledān, neferan	8

6 75 Numaralı Gelibolu Livâsı Mufassal tahrir Defteri (925/1519), s. 144.

Ek III

KÖY KANUNU (1)*

Kanun Numarası	442
Kabul Tarihi	18/3/1924
Yayımlandığı R. Gazete: Tarih	7/4/1924 Sayı: 68
Yayımlandığı Düstur : Tertip: 3 Cilt	5 Sayfa: 336

Madde 87

Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde bulunmıyan gerek şahıslar, gerek şahıs hükmünde olan cemiyet ve şirketlerin (eşhası hususiye ve hükmiye) köylerde arazi ve emlak almaları memnudur.

(Ek fıkra: 21/6/1984-3029/2 md.; İptal: Anayasa Mahkemesinin 13/6/1985 tarih, E. 1984/14, K. 1985/7 sayılı Kararı ile.)

(Ek fıkralar: 22/4/1986-3278/2 md.; İptal: Anayasa Mahkemesinin 9/10/1986 tarih, E. 1986/18, K. 1986/24 sayılı kararı ile.)

Madde 88 - Ecnebi tebaası köylerde ikamet etmek için Dahiliye Vekaletinden resmi tezkere alacaklardır. Bu tezkerelerin verilip verilmemesi ve ikamet müddetlerinin azaltılıp çoğaltılması Dahiliye Vekaletine aittir.

---

http://www.khgm.gov.tr/mevzuat/Kanun/koykanunu.htm

Ek IV

Bozcaada Ve İmroz Kazalarının Mahalli İdareleri Hakkında Kanun*

Kanun Numarası	1151
Kabul Tarihi	25/06/1927
Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi	20/07/1927
Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı	638

Madde 14

(Mülga madde: 05/02/1951-5713/1 md.; Yeniden Düzenleme: 16/07/1964 - 502/1 md.)

Her iki adada maarif umur ve muamelatı, Maarif Teşkilatı Hakkındaki Kanunile İlk Tedrisat Kanunu ahkamına tevfikan tensik ve idare olunur. Tedrisat Türkçe, umumi, meccani ve ladinidir. Çocuklarına kendi dini ve lisanını öğrettirmek istiyen veliler ehliyeti Hükümetçe musaddak ve tedrisatı Hükümetin daimi teftişine tabi bulunmak ve masrafı kendileri tarafından tesviye edilmek şartıile hususi bir hocaya, umumi mektep binaları dahilinde tahsis edilecek dershanelerde program ve ders saatleri haricinde tayin olunacak bir saatte din ve lisan derslerini okutabilirler. Her iki adada nahiye Maarif Encümeni, tedrisatıiptidaiye meclisi salahiyetini haiz olmak üzere nahiye müdürünün riyaseti altında tedrisat müfettişi veya başmuallim ve tabip ile nahiye meclisince kendi azası içinden müntehap iki azadan terekküp eder.

---

http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/442.html

Ek V

Lozan Barış Konferansı; Barış Andlaşması Tasarısı, EK (A), Bölüm I, Siyasal Hükümler

Madde 14

"Türk egemenliği altında kalan İmroz adasıyla Bozcaada, yerel [mahalli] yönetim ile can ve mal güvenliği bakımından, Müslüman-olmayan yerel halka gerekli bütün güvenceyi [garantiyi] sağlayan, yerel unsurlardan kurulu özel bir yönetim örgütünden yararlanacaktır. Bu adalarda düzenin korunması, yukanda öngörülen yerel yönetim örgütünün aracılığıyla yerli halktan seçilmiş ve bu örgütün emrinde bulunan bir polis kuvvetince sağlanacaktır.

Rum ve Türk halklannın mübadalesine ilişkin olarak Türkiye ile Yunanistan arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan hükümler, İmroz ve Bozcaada halkına uygulanmayacaktır."[1]

Madde 40

"Genel [kamusal] eğitim konusunda, Türk Hükümeti, Müslüman olmayan uyruklann önemli bir oranda oturmakta olduklan il ve ilçelerde, bu Türk uyruklannın çocuklanna ilk okullarda anadilleriyle öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıklan gösterecektir. Bu hüküm, Türk Hükümetinin, söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.

---

1 Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar; Belgeler*, Takım I, cilt I, Kitap II (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970), s. 57.

Müslüman-olmayan azınlıklara mensub Türk uyruklarının önemli bir orand bulundukları ile ve ilçelerde, söz konusu azınlıklar, Devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din ya da hayır işlerine genel gelirlerden sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hak gözetirliğe uygun ölçülerde katılacaklardır.

Bu paralar ilgili kurum ve tesislerin (établissements et institutions) yetkili temsilcilerine teslim edilecektir."[2]

Madde 41

"Türk Hükümeti, Müslüman-olmayan azınlıkların aile durumlarıyla [statüleriyle, aile hukukiyle] kişisel durumları [statüleri, kişi halleri] konusunda, bu sorunların, söz konusu azınlıkların gelenek ve görenekleri uyarınca çözümlenmesine el verecek bütün tedbirleri almağı kabul eder.

Bu tedbirler, Türk Hükümeti ile ilgili azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerinden kurulu özel Komisyonlarca düzenlenecektir. Anlaşmazlık çıkarsa, Türk Hükümetiyle Milletler Meclisi, Avrupa'lı hukuçular arasından birlikte seçecekleri bir üst-hakem atayacaklardır.

Türk Hükümeti, söz konusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve öteki din kurumlarına tam bir koruma sağlamayı yükümlenir. Bu azınlıkların Türkiye'deki vakıflarına, din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinle sağlanacak ve Türk Hükümeti, yeniden din ve hayır kurumları kurulması için, bu nitelikteki öteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklardan hiç birini esirgemeyecektir."[3]

---

2 *Age.*, s. 62.

3 *Age.*, s. 62-63.

Ek VI

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin (AKPM) Gökçeada ve Bozcaada Raporu'nun ikinci kısmının Türkçe çevirisi[1]

Bay Gross'un Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) hakkındaki raporu

Geçici versiyon

Hukuki İşler ve İnsan Hakları Komitesi

Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos): İki Türk adasının ikikültürlü karakterinin konuyla ilgilisi olan kişilerin faydasına olacak şekilde Türkiye ve Yunanistan arasındaki işbirliği için bir model olarak korunması.

RAPOR :

Raportör: Bay Andreas Gross, İsviçre, Sosyalist Grup

---

1 http://www.istanbulrumazinligi.com/index.php?m=art&c=831&n=359 web sitesinden alınmıştır. Üzerinde herhangi bir düzeltme ve değişiklik yapılmamış sadece İngilizce olarak yazılmış olan adadaki köy adları Türkçe telafuz edildiği şekliye yeniden belirtilmiştir. Bu çeviri resmî bir çeviri değildir. Raporun orijinal İngilizcesi'ni Avrupa Konseyi Parlementerler Meclisi'nin resmî web sitesinde görebilirsiniz. http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc08/EDOC11629.pdf

A. Karar taslağı

1. Parlamenter Meclisi (AKPM), iki devlet arasında ekonomik ve kültürel alışverişlerde büyük bir artış sağlayan Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde meydana gelen iyileşmeleri memnuniyetle karşılamaktadır.

2. Bu gelişen ilişkiler Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) Yunan ve Türk Delegasyonunun eski başkanları olan Elsa Papademetriou ve Murat Mercan'ın 2005 yılında, üzerinde yaşayan halkları iki devlet arasındaki farklı krizlerden dolayı büyük acılar çekmiş olan Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'ya (Tenedos) tarihi ziyaretler gerçekleştirmelerini mümkün kılmıştır.

3. 2005 ziyaretinin ardından bu kararın özünde bulunan önergenin müştereken sunumu gerçekleştirildi. adaların ve üzerinde yaşayan nüfusun küçük olması Parlamenter Meclisine (AKPM) başka bir raporda sunulacak olan ikili Rum-Türk azınlık konularının bağlamından ayrılmalarını sağladı.

4. Parlamenter Meclisi, Türk makamlarının iki küçük Türk adasının ikikültürlü karakterini korumak için atılan pozitif adımların yalnızca Türkiye'nin kendi vatandaşlarının haklarına gösterdiği saygının bir işareti olmadığını, aynı zamanda bu adımların konuyla ilgili halkların çıkarına olacak şekilde Türkiye ve Yunanistan arasındaki işbirliği için bir model olarak işlev görebileceğini düşünmektedir.

5. Rum kökenli adalılara ve onların torunlarına yönelik olumlu tutum, Türkiye'nin modası geçmiş milliyetçi tutumları aşma ve Avrupa'nın iyi komşuluk değerlerini benimseme konusundaki istekliliğine mükemmel bir örnektir.

6. Meclis o yıllarda yetkili makamlarca alınan bazı önlemlerin sonuçlarını (adalardaki tüm Rum cemaati okullarının kapatılması, büyük çaplı kamulaştırmalar, çeşitli şekillerde yapılan tacizler) ayrıca ekonomik nedenlerden dolayı adanın esas sakinlerinin çok büyük bir kısmının (Rum kökenliler) adalardan göçmüş olmasını ve bu

topluluktan geriye çoğu yaşlılardan oluşan Gökçeada (İmroz) 250 ve Bozcaada'da (Tenedos) 25 kişinin kalmasını üzüntüyle karşılamaktadır. Aynı zamanda, adadan sürülen binlerce adalı ve onların çocukları geleneksel yemekler, aile toplantıları ve tatil amacıyla baba ocağını düzenli olarak ziyaret ederek yurtlarıyla yakın ilişkilerini sürdürmeye çalışmakta ve bazıları adaya ya emekli olduklarında ya da çeşitli iş girişimleri için yeniden yerleşmeyi planlamaktadır. Diaspora birliklerinin üyeleri karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmak için adalardaki daimi sakinlere yardımcı olmada önemli bir rol oynamaktadır.

7 Çiftkültürlü karakterin korunabilmesi için Rum nüfusun adalardan ayrılmasını durdurmak veya kısmen ayrılışını terse çevirmek için şu anda acilen pozitif önlemlere ihtiyaç duyulmaktadır.

8. Meclis (AKPM), Türk makamlarının atmış olduğu bir dizi olumlu adımı memnuniyetle karşılamaktadır; bunlar şöyledir:

Türk Başbakanının ziyaretinden sonra Bozcaada (Tenedos) Rum cemaati kilisesinin çan kulesinin yeninden inşaatı ve bu konudaki kararlılığı; Gökçeada'da (İmroz) bulunan Kalekôy (Kastro) Agios Nikolaos kilisesinin tadilatı; aynı semtte bulunan, adanın eski katedral kilisesi Agia Marina'nın restorasyon projesi (onaylandı ve fon sağlandı); ve yerel bölge kaymakamlarının Rum nüfusuna yönelik kayda değer yardımcı tutumu.

9. Bahse konu pozitif ivmeyi arttırmak için, aşağıdaki ek önlemlerin acilen alınması gerekmektedir:

Yeterli sayıda okul çağında çocuğu bulunan Rum ailesinin adaya yeniden yerleşmesiyle beraber İstanbul'da Rum Ortodoks cemaati okulları veya Batı Trakya'daki Müslüman cemaati okullarıyla beraber Gökçeada'da (İmroz) en azından bir Rum cemaat okulunun yeniden açılmasına izin verilmesi. Yeni okul çiftkültürlülüğü yaygınlaştıracak ve bu okullarda Türk kökenli sakinlerin çocukları için de Yunanca ve kültür dersleri okutulabilecektir;

Kamulaştırmanın amacını oluşturan gerekçeler için kullanılmayan

kamulaştırılmış arsaların ve binaların eski sahiplerine iadesi. Kamulaştırılmış arsa adaya yerleşen yeni sakinlere devredildiği ve bu yüzden iade edilemediği gibi durumlarda, önceki maliklere tercihen aynı adada bulunan devlet arazisinden başka bir arsa şeklinde eşdeğer bir tazminat verilmesi; cemaat ve aile mülklerinin iadesini (kadastro işlemlerinin tamamlandığı bölgelerde) ya da tescillenmesini sağlayacak özel önlemlerin alınması, bu önlemler şunlardır:

9.3.1. Adadaki tüm sakinlere ve torunlarına Osmanlı dönemi kadastro arşivlerine ve ayrıca 1936 yılında emlak vergisi amacıyla yapılan araştırmanın sonuçlarına erişme hakkı verilmesi ve bu belgelerin devam etmekte olan kadastro sürecinde kesin kanıt olarak kabul edilmesi;

9.3.2. Kadastro memurları ve mahkemeleri tarafından uygulanmakta olan ve buna göre adalardaki Rum sakinlerin tanık göstererek bir arazinin en az 20 yıl sahibi olduklarını göstermeleri şartını ve ayrıca kendi kontrolleri dışında buralardan çıkmaya zorlanmış olmalarına rağmen başvuru sırasında arsaların ya da evlerin kendi kullanımlarında olması şartını getiren uygulamanın kaldırılması;

9.3.3. Adalarda 1996 yılında başlayan kadastro sürecinin 9.3.1. ve 9.3.2. numaralı paragraflarda yer alan önlemler alınıncaya kadar durdurulması ve böylece yanlış alınmış bir idari kararı düzeltmek için ada sakinlerinin masraflı ve zaman alan, tamamen şansa bağlı olan mahkeme işlemleriyle uğraşmalarına gerek kalmamış olur;

9.3.4. İdarî süreç ile ya da mahkeme tarafından reddedilmiş olan tüm taleplerin yeni düzenleyle basit ve düşük maliyetli idari usuller şeklinde gözden geçirilmesi için on yıllık bir süre tanınması.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ada sakinleri ve onların torunlarını kapsayan tüm derdest davalar ve ileride açılabilecek davalarda ülke vatandaşı olmayan kişilere veraset haklarının verilmesi yönündeki son alınan kararlarının uygulanması ve Türk vatandaşlık-

larını kaybetmiş ve varlıkları "stratejik" bir önem arz etmeyecek olan adadan sürülen adalılarla ilgili olarak adaların askeri-stratejik önemi bakımından yeni kısıtlamaların uygulanmasından kaçınılması; en kısa sürede adaların doğal ve kültürel mirasına verilen zararın başta aşağıdaki önlemler ile giderilmesi:

Her iki adada koruma altına alınan tarihi binaların sahipleri için restorasyon ve yeniden inşaat izinleri sürecinin basitleştirilmesi ve sadeleştirilmesi;

Bozcaada (Tenedos) Rum Ortodoks kilisesi idari bölgesine Agia Paraskevi şapelinin restorasyonu için gerekli olan iznin ivedilikle verilmesi ve söz konusu şapel ve bu dini vakfın diğer mülklerinin resmi tapularının verilmesi;

Gökçeada'nın (İmroz) güney doğu sagilinde tuz gölü ile Ege Deniz arasında bulunan hassas doğal yaşam alanına inşa edilmiş bulunan "Rüzgar Sörfü Kulübüne" verilen iznin gözden geçirilmesi;

Gökçeada'da (İmroz) Kuzulimanı (Agios Kyrikos) rıhtımı yakınında bulunan "Kaskavalia Kayaları" üzerinde kazı yapılmasının yasaklanması ve meydana gelen zararın giderilmesi;

Gökçeada'da (İmroz) Pınarbaşı (Spilia) olarak bilinen Tepeköy (Agridia) köyünün eski panayır alanının manzaralı bölümünde ordu tarafından yaptırılan ve kullanılmayan yıkık dökük durumdaki barakanın kaldırılması ve tüm bölgenin geleneksel festivallere açılması ve Agia Marina şapelinin yeniden inşaatına fon sağlanması;

Modern bir marinanın yapımı sırasında hasar gören Gökçeada'daki klasik döneme ait Kaleköy (Kastro) limanının mümkün olan ölçüde restore edilmesi, aynı köye bakan antik Venedik/Bizans dönemi kale kalıntılarının korunması;

Kaleköy'de (Kastro) bulunan yeni restore edilmiş Agios Nikolaos kilisesinin dini amaçlarla kullanımının sürdürülmesi;

Geçmişte Türk vatandaşlığını kaybetmiş olan adalılara ve onların torunlarına Türk vatandaşlığının iadesi;

Konunun ticari faydaları da göz önüne alınarak Gökçeada (İmroz) ile Bozcaada (Tenedos) arasında ve Gökçeada (İmroz) ile Yunanistan arasında deniz yoluyla doğrudan bir ulaşım hattı kurulması.

Başta Tepeköy (Agridia), Dereköy (Shinudi), Zeytinliköy (Ayii Theodori) ve Eski Bademli (Gliki) olmak üzere hala önemli sayıda Rum sakinin yaşamakta olduğu Gökçeada (İmroz) köylerinde altyapının iyileştirilmesi.

10. Yukarıda belirtilen önlemlerin uygulanmasına yardımcı olmak üzere ve ele alınması gereken diğer konuların tespit edilmesi için, Meclis (AKPM), yerel Türk makamları ve iki topluluğun temsilcilerini kapsayan düzenli diyalog (yuvarlak masa) için gayri resmi bir mekanizmanın kurulmasını önermektedir.

11. Meclis (AKPM), Gözlem Komitesini, Türkiye ile yapılacak gözlem sonrası diyalogta tavsiye edilen önlemlerin takibini de eklemesini (paragraf 9) önermektedir.

B. Açıklayıcı not

Bay Andreas Gross, Raportör

İçindekiler

I. Giriş
II. Kısa bir tarihi genel bakış
III. Adalardaki mevcut durum: bugün ele alınması gereken sorunlar nelerdir?
i. Adaların kültürel ve doğal mirasının korunması
a. Kültürel miras
b. Doğal miras
ii. Mülkiyet konuları
iii. Altyapı sorunları
iv. Sonuçlar

I. Giriş

1. İlk olarak bunun neden sıra dışı bir mazisi olan sıra dışı bir konu olduğunu ve bu nedenle Komitenin bu konuya neden özel bir ilgi göstermesi gerektiğini anlatarak başlamak istiyorum.

2. Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos), çok eski zamanlardan bu yana genellikle Rumların üzerinde yaşadığı ve tarihi süreç içerisinde, asırlarca Osmanlı İmparatorluğu ve 1923 yılından beri de Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere çeşitli devletlerin hüküm sürdüğü iki küçük Kuzey Ege adasıdır. Adalılar her zaman Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerdeki inmiş ve çıkışlardan etkilenmiştir ve özellikle adanın esas sakinlerinin neredeyse tamamen boşaltıldığı 1964 ile 1980'li yıllar arasında çok büyük acılar çekmişlerdir. O dönemde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) Delegasyon başkanları olan ve 2005 yılında Meclis Bürosu adına adalara tarihi bir ziyaret gerçekleştiren ve bu raporun temelini oluşturan önergenin ortak hazırlayıcıları olan Elsa Papademetriou ve Murat Mercan'ın kişisel girişimleri sayesinde, adalarla ilgili umutlar şimdilerde çok yüksek ve bunun da ötesinde bu konu Türkiye ve Yunanistan arasında karşılıklı fayda esasına dayalı işbirliğine bir örnek teşkil edebilir.

3. Bu adaların önemsiz olması – uzun menzilli füzeler ve uydular çağında Çanakkale Boğazı girişindeki stratejik konumlarının artık askeri anlamda bir önem arz etmemesi – eski milliyetçi reflekslerin aşılmasında yardımcı olmalı ve konuyla ilgili halkların, özellikle farklı şekillerde ana yurtlarıyla olan bağlarını sürdüren eski ve yeni sakinler ile sürgün edilen adalıların ve son zamanlarda adaların güzelliğini fark eden ve buralarda vakit geçirmekten hoşlanan ve hatta emekli olup oraya yerleşme planları yapan Türk vatandaşlarının menfaatleri doğrultusunda adil bir anlaşmanın yapılmasını sağlamalıdır. Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) bir bakıma Türkiye'nin geçmişte yapılan yanlışları düzeltme isteği ve kabiliyeti konusunda bir sınav olabilir. Bayan Papademetriou ve Bay Mercan'ın birlikte üstlendikleri

pozitif görev ve Nisan 2005[[1]] tarihinde adaya bizzat gelen Başbakan Erdoğan'ın attığı sağlam adımlar adalılar arasında ve Türkler ve Yunanlılar arasındaki çekişmelerin gerçek ortaklık ve işbirliğinin yolunu açabileceğine inanan Avrupa Konseyi üyeleri arasında umutlann yeşermesini sağladı.

4. En başından şunu netleştirmek isterim; bırakın Yunan makamlannı, ne adalı Rumlarda, ne diasporadakilerde, ne bende, ve ne de Avrupa Konseyindeki başka birisinin gündeminde toprak alma kavgası bulunmamaktadır: Adalar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılından bu yana tamamen Türk egemenliğindedir ve ondan önce de geçen yüzyıl başında İngiliz ve Yunanlılann kısa sürelerle kurduklan hakimiyetler dışında asırlarca Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Herhangi bir "toprak" ya da mülkiyet konusu yalnızca şahıslan – Rum kökenli olsalar da Türk vatandaşlannı ya da onlann torunlannı – ve vakıflan ilgilendirmektedir ve bunun söz konusu topraklar üzerindeki milli egemenlikle ilgili herhangi bir ilgisi asla bulunmamaktadır.

5. Aynı şekilde, en başından Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'nın (Tenedos) Rum sakinlerinin çektiği acılann başka faktörlerden bağımsız olaylar olmadığını bildiğimi belirtmek isterim - 1964 yılında alınan önlemler Kıbnslı Türklere yapılan ilk saldınlarla bağlantılıydı, diğer önlemler ise 1974 yılında patlayan Kıbns krizine rastlamıştı. Adalılara yönelik Türk politikalan Batı Trakya-Yunanistan'daki Türk azınlığın yaşadığı sorunlardan da etkilenmiş olabilir. Bu konular, genel olarak Türkiye'deki Rum azınlığın ve Yunanistan'daki Türk azınlığın yaşadığı sorunlan kapsayan, meslektaşım Michel Hunault'un raporunun konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca bu rapor, adalılara karşı Türk makamlannın tutumlannı yargılama amacını da gütmemektedir. Eğer öyle olsaydı, adil bir hükme varabilmek için Rum tarafının "provokasyonlannı" göz önüne almak gerekirdi. Ancak benim ve bu konuyu Bay Hunault'ın konusundan ayn tutmaya karar veren Komitenin amacı ,yurtdışında yaşayan torunlan da dahil olmak üzere adalılann

karşılaştıkları sorunlara diğer tarafın yaptığı haksızlıklara yönelik kısasa kısas tepkilerinin oluşturduğu kısır döngü dışında uygulanabilir çözümler önermektir.

6. Mevcut durumu anlamak için ve adil çözümler önermek için, bu durumun aldığı hale mümkün olan en nesnel şekilde bakmaktan başka bir çare bulunmamaktadır. Eğer bu yetkili makamların (geçmişte) aldığı belirli önlemlere yönelik bazı eleştiriler şeklinde yorumlanabilirse, varsın öyle olsun – tarihten ders çıkarmamız gerekiyor, yoksa geçmişte yapılan hataları tekrarladığımız için kınanmaktan kurtulamayız. Ayrıca şunu unutmayalım ki bana ve Avrupa Konseyine duyulan güven nedeniyle, burada bahsetmeden geçemeyeceğim, şiddetin kurbanları büyük çoğunlukla Türk vatandaşlarıydı ve hala da öyleler ve çözümlerimizle iyileştirmeye çalıştığımız adalar Türk adalarıdır. Eğer bu rapor iki adanın hoşgörü, karşılıklı saygı ve zenginlik konusunda pozitif bir örneğe dönüşmesinde yardımcı olabilirse, bu rapor Türk taraftarı bir rapor olacaktır. Bir Türkiye dostu ve Avrupa'ya yönelik isteklerinin bir destekleyicisi olarak bu benim samimi bir dileğimdir.

7. Bu ruhla, iki küçük adanın sakinlerinin kaderinin milliyetçi siyasi güçler ile Türk politikalarının Avrupa'ya yönlendirilmesi konusunda çalışanlar arasında devam eden bir etki mücadelesinin kurbanı olmalarını önlemek için Türk dostlarımızdan ellerinden gelen her şeyi yapmalarını istiyorum. Bu iki küçük adanın stratejik önemsizliği milli güvenlik konusunda herhangi bir endişe duymadan tüm ada sakinlerinin menfaatleri yönünde temel adaletin sağlanmasını kolaylaştırmalıdır. Türkiye'ye yaptığım araştırma ziyaretinde söylediğim gibi: daha güçlü olan ortak diğer tarafa doğru ilk adımı atarak bilgeliğini gösterebilir.

8. Bu konu hakkında ilgilendiğim nokta 2003 yılında Siyasi İlişkiler Komitesi için hazırladığım "Avrupa'da çatışmaların çözümünde bir kaynak olarak özerk bölgeler hakkındaki pozitif deneyimler" ra-

porudur [[2]]. Baltık Denizinde bulunan Aland adalarının Finlandiya egemenliği altında olsa da etnik İsveç kültürünü sürdürebilmesi beni hala çok etkiliyor. Ancak, uluslararası bağlamın iki Türk adasının durumunun Finlandiya adalarından çok farklı kıldığını biliyorum.

9. Bugüne kadar yapılan işlemler arasında 27 Ocak 2006 tarihindeki rapor için Hukuki İşler ve İnsan Hakları Komitesine gönderilen önergenin masaya yatırılması bulunmaktadır. (29 Nisan 2005 tarihli, 10536 numaralı doküman). 13 Mart 2006 tarihli toplantısında, Komite beni Raportör olarak atadı ve 15 Eylül 2006 tarihinde, bölgede araştırma gezileri yapmam için bana yetki verdi. 22 Kasım 2006 tarihinde Atina'ya kısa süreli bir ziyaret düzenledim ve Yunanistan Dış İşleri Bakanlığı temsilcileri ve aslen Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) kökenli olan Diaspora temsilcileriyle görüşme fırsatım oldu. 17 Mayıs 2007 tarihinde Gökçeadalı (İmroz) olan İstanbul Ekümenik Patriği ile görüştüm, sonra da Ankara'da Türk makamlarıyla bir araya geldim. Son olarak, Ankara'da 28 Nisan ile 2 Mayıs 2008 tarihleri arasında yaptığım konuşmalardan sonra adalara gittim[[3]]

II. Kısa bir tarihi genel bakış

10. Giriş bölümünden de anlaşılacağı üzere, bu raporun amacı geçmiş dönemdeki insan hakları ihlallerini araştırmak ve suçluları afişe edip kınamak değildir. Gelecek dönemler için, adil ve makul bir çözüm önermek için, mevcut durumun geçmişini incelemek gerekmektedir – (bu geçmiş uygulanmış politikaların, soğuk savaş stratejilerinin, genel olarak ulusal ya da ekonomik menfaatlerin, ya da adalardaki böylesine küçük bir topluluğun kaderini önemsememek gibi nedenlerden dolayı, herhangi bir muhalefet olmadan uygulanmasına izin veren 1960'lı, 70'lı ve 80'li yıllarda iktidarda olan yetkililer ve dönemin Yunan hükümeti ve uluslararası topluluk için çok gurur verici olmasa da...)

11. Önceden Bizans'ın olan adalar, 1455/56'da Osmanlı İmpara-

torluğu tarafından alınırken Osmanlıların genelde hoşgörülü rejimi altında etnik, dini ve kültürel yapısı değişmeden kalmıştır. 1912 yılında, Gökçeada'da (İmroz) yaşayan 9,456 kişilik nüfusun 9,357'si Rum, 99'u Türk iken, Bozcaada'nın (Tenedos) toplam 6,620 kişilik nüfusu ise: 5,420 Rum ve 1,200 Türk ile nispeten daha dengeli bir nüfus dağılımına sahipti.

12. 1912 ve 1923 yılları arasında, adalar Yunan-Türk çatışmasının ve 1. Dünya Savaşının içine sokuldu ve defalarca el değiştirdi. Türkiye tarafından hiçbir zaman onaylanmayan 1920 Sèvr Anlaşması adaları Yunanistan'a verirken, Kurtuluş Savaşında Türklerin askeri zaferlerinden sonra yapılan 1923 Lozan Anlaşması ile adalar Türkiye'ye iade edilmiştir. Ancak, Lozan Anlaşması madde 14 ada sakinlerinin lehine güçlü bir yerel özerklik rejimi öngörmekteydi:

Türk egemenliğinde kalan Gökçeada ve Bozcada adaları yerel unsurlardan kurulu özel bir idari yapıya sahip olacak ve yerel yönetim ve kişilik ve mülkiyet haklarının korunması bakımından Gayrimüslim yerli halka her türlü garanti verilecek. Düzen yukarıda bahsedilen yerel yönetim tarafından yerel halk arasından seçilen ve bu yönetimin emrine verilen polis gücü tarafından sağlanacaktır Türkiye ile Yunanistan arasında Yunan ve Türk nüfusun mübadelesiyle ilgili yapılmış ve yapılacak anlaşmalar Gökçeada ve Bozcada sakinlerine uygulanmayacaktır."

13. 1923 yılından sonra, adalıların korktuğu gibi, Türk Hükümeti Lozan Anlaşmasının 14. maddesindeki taahhütleri yerine getirmekten imtina etmiştir [[4]]. Gerçekten de, adaların özel statüsünü belirleyen 1927 tarihli 1151 sayılı Yasanın 14. maddesi halka Yunan dilinde eğitimi kaldırmıştır.

14. 1946 yılında, Türk hükümeti tarafından ilk Müslüman Türk vatandaşları getirilmiştir Türkiye'de Demokrat Partinin iktidarda olduğu 1950'ler Gökçeadalı (İmroz) ve Bozcadalı (Tenedos) Rum sakinler tarafından sükunet ve özgürlük dönemi olarak görülmüştür.

1151 sayılı Yasanın (1927) 14. maddesi 5713 (1952) sayılı yasa ile yürürlülükten kaldırıldı ve adadaki eğitim yeniden yarı özerk bir yapıya kavuştu.

15. 1960 yılında Türkiye'de meydana gelen askeri ihtilalden sonra, ada halkı için durum çok kötüye gitti. Kıbrıs'ta topluluklar arasında meydana gelen çatışmalara rasgelen 1964 yılında, 1151 sayılı yasanın 14. maddesi 502/1964 yasası ile yeniden yürürlüğe girdi ve Yunanca eğitim veren okullar kapatıldı. Verimli tarım arazilerinin büyük kısmı 1965 yılında Gökçeada'nın (İmroz) güney batı sahilinde askeri havalimanı ve askeri üs yapmak, açık cezaevi (tarım ceza evi) yapmak ve 1966 yılında devlete ait bir tarım üretim işletmesi (TİGEM) kurmak amacıyla kamulaştırıldı. Bir Türk araştırmacının ve bazılarıyla şahsen tanıştığım birkaç adalının topladığı ifadelere göre [[5]], açık cezaevindeki hükümlüler (o sıralarda çoğunluğu Rum olan) ada sakinlerine karşı birçok suç işleyip birçok kişiyi göçe mecbur bırakırken yetkililer etkin bir müdahalede bulunmamışlardır. Yerel Türk makamlarının temsilcileri cezaevindeki hükümlülerin uygun şekilde denetlendiğini bildirip cezaevlerinin son yıllarında bu tür suçların işlendiğini inkar etseler de, cezaevlerinin ilk yıllarında bazı suçların işlenmiş olduğunu söylemeden geçemediler.

16. Çoğu Rum kökenli olan adalıları göçe iten faktörler ekonomikti: Türk makamları aynı dönemde Yunan egemenliği altında bulunan birçok Ege adasında yaşayan adalının da Atina'da daha iyi yaşam standartları yakalamak için yurtlarından ayrıldığını ve anakaradaki birçok Türk vatandaşı gibi Yunanistan dışında geçici işçi olduklarını belirtmişlerdir.

17. Ancak, bu kadar kısa bir sürede neredeyse tüm Rum sakinlerin göç edişi bana göre o dönemde geçerli olan genel göç faktörleri ile açıklanamaz. Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada (Tenedos) sakinleri açıkça görülüyor ki, 1964 yılından sonra yürürlüğe giren politikaların sonucu olarak çoğu adalı Rum, kendileri ve çocukları için adada bir

gelecek olamayacağını belirgin şekilde gösteren yerel kovucu faktörlere maruz kalmıştır.

18. Rum toplumu temsilcileri tarafından belirtilen ana "kovucu faktör " 1964 yılında Yunanca eğitim veren okulların kapatılması; 19 ile 21. paragraflarda anılan faktörler ile birleştiğinde okul çağında çocuğu olan ada sakinlerinin derhal adayı terk etmesine yol açmıştır. Türk makamları, benzer bir önlem 1927 yılında kitlesel bir göç hareketine yol açmadığından bu faktörün önemini araştırdılar. Ancak, Rum diasporasının temsilcileri adalıların çocuklarının eğitimine verdiği önem 1920'li yıllar ile 1960'lı yıllar arasında artış gösterdiğini vurguladılar.

19. Çoğu adalı aynı zamanda hayvancılık da yapan ya balıkçı ya da çiftçiydi. 1964 yılında, çevre sularda balıkçılık devam ettiğinden geçerliliği şüpheli olan çevresel nedenler ile Gökçeada'da (İmroz) ve etnik Türk balıkçıların da yasaktan etkilendiği Bozcaada da (Tenedos) balıkçılık yasaklandı

20. Aşağı yukan aynı zamanda, yukarıda bahsedilen nedenler ile (tarım hapishanesi, devlet çiftliği, ve askeri havalimanı ve askeri tesisler) çoğu verimli tarım arazisinin, özellikle de Gökçeada'da (İmroz) gördüğümüz üç büyük ovanın istimlak edilmesi, çoğu yamaç alanda bağların bulunduğu söylense de adanın kalan kısmının dağlık ve kayalık tarım yapılması zor alanlar olması nedeniyle tarım yapılması neredeyse imkansız hale getirildi.

21. Yine aşağı yukan aynı dönemde, sağlık nedenleriyle ana karaya yapılan büyük miktardaki et sevkiyatı yasaklandı

22. Bana göre, o zamanın yetkilileri tarafından kasıtlı olarak mı [[6]], yoksa ihmal sonucu mu oluştuğu bilinmese de, bu yerel göçe yönelik "itici faktörler" gerçekten çok güçlüydü ve sonuçta yine kasıtlı olup olmadığı bilinmese de yerli Rum kökenli halk büyük kitleler halinde adalardan ayrılmıştır.

23. 29 Temmuz 1970 tarihli bir yasa ile [[7]], İmroz adı Gökçeada

olarak değiştirildi ve Rumca yer isimleri Türkçe isimler ile değiştirildi. Sonraki yıllarda, genellikle doğal afetler sonucu ya da anakarada hidroelektrik santraller için yapılan barajlar yüzünden su altında kalan Anadolu'daki köylerden adaların köylerine nüfus nakledildi (1973 yılında, Karadeniz Bölgesi (Trabzon), 1984 yılında Isparta, Burdur ve Muğla ve 2000 yılında Çanakkale ve Biga'dan).

24. 1991 yılında "açık cezaevi" Rumların büyük kısmı adayı terk ettikten sonra kapatıldı. Adalı Rumlar, Anadolu'dan gelen yeni ada sakinlerinin de mahkumlar tarafından rahatsız edildiği için hapishanenin kapatıldığına inanırken, Türk makamları hapishanenin kapanışının da, 1965 yılındaki açılışının da Türkiye'de uygulanan cezaevi politikaları gereği olduğunda ısrar ediyorlar.

25. Adalı Rumların en büyük göçü Kıbrıs'ta tetiklenen bir dizi yeni çatışmanın yarattığı yeni rahatsızlıkların ardından 1974 yılında gerçekleşti. Rakamlar yeterince açıklayıcıdır: 1960 yılında 5.487 Rum ve 289 Türk Gökçeada'da yaşarken, 1970 yılında bu rakamlar 2.571 Rum ve 4.020 Türk; 1985 yılında 472 Rum ve 7.138 Türk; 1990 yılında ise 300 Rum ve 7.200 Türk olarak gerçekleşmiştir [[8]]. Şu anda resmi makamlar ve Rum topluluğunun da kabul ettiği gibi, yaklaşık 250 çoğu yaşlı adalı Rum tüm yıl boyunca adada yaşarken, 2.000 ile 4.000 kişi mevsimlik ziyaretçi olarak, özellikle de Noel, Paskalya ve Ağustos ortasındaki Meryem Ana'nın ölüm yıldönümü (Panayia) gibi dini bayramların kutlandığı zamanlarda atalarının ana yurtlarında vakit geçirmektedirler.

26. Bozcaada'da (Tenedos), çoğu yaşlı olan 25 Rum halen sürekli olarak adada yaşamaktadır (toplam nüfus 2274). Rum cemaati temsilcileri 1950'lerde, sayılarının 1700 olduğunu ve 1964 yılında Rum okulu kapandığında 240 çocuğun eğitim almakta olduğunu söylediler. Türk kaymakam, resmi rakam veremese de yaşlı ada sakinleriyle yaptığı görüşmeler sonrası 1960 yılında toplam 1350 nüfus içerisinde yaklaşık 600 Rum bulunduğunu söyledi. Resmi makam-

lar için şu anda adadaki nüfusu belirlemenin güç olduğunu belirtti. Bozcaada'daki Türk okulunda şu anda 1'inci, 2'inci ve 3'üncü sınıflarda toplam 34 öğrenci bulunuyor.

27. Sürgüne gönderilen çoğu adalı Rum Yunanistan'a yerleşmiş, ama hatırı sayılır sayıda kişi ise ABD, Avustralya ve Güney Afrika gibi uzak yerlere göç etmiştir. Atina ziyaretim sırasında bizzat şahit olduğum gibi, farklı diaspora temsilcilerinden oluşan bir grup ile bir araya geldiğimde, sürgündeki İmrozlular ve Bozcaadalılar kendilerine has İmroz ve Bozcaada kimliklerini koruyarak kendilerini diğer Rum ve Türk diaspora gruplarından ayrı tutmaya özen gösteriyorlar. Anayurtlarına olan bağlılık ve sevgilerinden çok etkilendim, bu sayede nesiller boyunca ada ile olan bağlantılarını korumuşlar. Birçok diaspora üyesi, Ortodoks Rumların Şükran Paskalyasının kutlandığı hafta sonundan sonra gerçekleşen ziyaretim sırasında gerçekleştirdiğim toplantılarda hazır bulundu ve aktif katılım sağladı.

28. 1993 yılı adalarla ilgili politikada bir değişiklik getirdi. Sürgündekilerin anavatanlarına gelmesini engelleyen Gökçeada'ya (İmroz) gidişte uygulanan özel vize şartı kaldırıldı ve Hükümet turizmin gelişmesi için fon sağladı. 1993 yılından bu yana, her yıl artan sayılarda, sürgündeki İmrozlular ve onların çocukları başta Panayia zamanında olmak üzere yaz döneminde ana vatanlarına geliyorlar [[9]]. Yeni politika bir zamanlar ayrılmaya zorlanan kişilere kapıları açarak adanın eski sakinlerini turist olarak kabul ediyor. Bunlara adalara kültürel olarak otantik bir tatil yeri arayışıyla gelen ve tıpkı sürgündeki adalılar gibi geçmiş dönem politikalarının orijinal kültür üzerinde yapılan yıkımı eleştiren bir tavır içinde olan varlıklı ve kültürlü İstanbullular da katılıyor .[[10]]

III. Adalardaki mevcut durum: bugün ele alınması gereken sorunlar nelerdir?

29. Bugünkü hali ve geçmişteki gelişimiyle durum iki ada ara-

sında büyük farklılık gösteriyor. Gökçeada'da (İmroz), Rum nüfus neredeyse tamamıyla anakaradan yakın zamanda getirilen [[11]] etnik Türk sakinler ile mübadele edilmiş Bozcaada'da ise hatın sayılır boyutta ve asırlık gelenekleriyle etnik Türk nüfus her zaman etnik Rumlar ile yan yana yaşamıştır, ancak bu kişilerin çok büyük kısmı Gökçeada'daki kuzenlerininkine benzer nedenlerle adadan ayrılmış durumdadır. Aşağıda ele alınacak üç farklı konuda iki ada arasındaki farkları göz önüne almaya çalışacağım: adaların kültürel ve doğal mirasının korunması (i.) ile Rumların mülkiyet haklarının ve gelecek nesillere intikalinin korunması (ii.) ve son olarak altyapı sorunları (iii.).

i. *Adaların kültürel ve doğal varlıklarının korunması*

a. Kültürel miras

30. Adaların kültürel mirası tarihi gelişimin bir ürünüdür. Nüfusu yüzyıllar boyunca sadece Rumlardan oluşan Gökçeada'da (İmroz), tarihi binalar ve kiliselerin hepsi "Rum" eseridir. Çok kötü durumda bulunan tarihi köyler bir zamanlar gelişen toplulukları barındırmış olmalılar. Bize zengin tüccarların, doktorların, eczacıların eski evleri, mağazalar, büyük çiftlikler ve kış evleri gösterildi. Tarihi ada başkent Kaleköy'de antik Atina akropolü üzerine kurulmuş büyük bir Venedik/Bizans kalesinin kalıntıları (antik Atina MÖ 5. yüzyılda adaya bir koloni yerleştirmiştir), yine klasik Yunan dönemine ait bir liman ve 1974 yılında yağmalanan ve kısa süre önce rehabilitasyon çalışmaları onaylanan adanın eski katedral kilisesi Agia Marina. Zeytinlikköy (Ayii Theodori) -şu anki Ekümenik Patrik Bartholemeos ve eski Amerika Kıtası Başpiskoposunun doğum yeri- Eski Bademli (Gliki), Tepeköy (Agridia), Dereköy (Shinudi) ve Yeni Mahalle (Evlambio) köylerinin her birinde bakımı iyi yapılmış Rum Ortodoks kiliseleri bulunmaktadır.

31. Geçmişten beri karma nüfusuyla Bozcaada (Tenedos) aynı zamanda Grek-Türk kültürel karışımına sahiptir. Limandaki Venedik/

Bizans/Osmanlı kalesi, yakın zamanda restorasyondan geçen [[12]] Rum cemaati kilisesinin çan kulesi üzüm bağları ve Türk ve Rum usulü kent ve çiftlik evleriyle uyum içerisinde varlığını sürdürüyor. Geriye kalan birkaç yaşlı Rum ada sakini ve toplantı sırasında hazır bulunan diaspora temsilcisi tarafından teyit edildiği gibi adadaki ortam genel olarak hoş – içinde birkaç binanın metruk olduğu ve iki nüfus arasındaki havanın olumlu ve sakin olduğu yaşayan bir çift kültürlü topluluktur.

32. Adalar ziyaretim sırasında, birkaç önemli Rum kültürel alanının harap durumda ya da kültürel veya dini anıtlar olarak durumlarına pek de uygun olmayan amaçlar ile kullanıldıklarını gözlemledim.

33. Gökçeada'daki (İmroz) antik Kaleköy limanının, betondan modern bir marina inşaatı için yıkılması, tüm ada tutkunlarını olduğu kadar benim resmî Türk rehberlerimin de (Vali ve Belediye Başkanı) üzüldüğü bir katliam.

34. Eski Rum Pirgos köyünün Adalet Bakanlığına ait bir tesisin inşaatı için yıkıldığı iddiası konusunda birbiriyle çelişen hikayeler var: Rum temsilciler 5 Mart 1966 yılında köylülere evlerinin anahtarlarını verip taşıyabilecekleri eşyalarıyla birlikte ayrılmaları ve geri kalan eşyaların denize atılacağı söylenmiş. 35 ev ile beraber Agia Anna kilisesi ile gümrük dairesinin tesis için yer açmak amacıyla 1980'lerde buldozer ile yıkıldığını gösteren bir dizi belge ve resim verdiler. Türk makamlarına göre, Adalet Bakanlığı tesisleri 1985 yılında batık bir köyün üzerine inşa edilmiş ve bazı gözlemciler bana bu iki hikayenin de gerçeği yansıttığını söylediler çünkü söz konusu tesis hem antik bir yerleşimi hem de yeni bir yerleşim alanını etkilemişti.

35. İnşaatı Rumlar tarafından adada Rum okulları yasaklanmadan önce tamamlanmış olan Zeytinliköy (Ayii Theodori) ilkokulu şu anda harabe halinde. Eski Dereköy (Shinoudi) ilkokulu alınan bilgilere göre diskoya dönüştürülmüş (benim ziyaretim sırasında ticari tabelalar boya ile kapatılmıştı). Eski Bademli (Gliki) ilkokulu da bir

otel ve restorana dönüştürülmüş. Aynı durum Bozcaada'da (Tenedos) bulunan Rum cemaatine ait olan okul ve anaokulu için de geçerlidir.

36. Bahsettiğim Gökçeada'daki (İmroz) harap durumda bulunan köyler gerçekten çok üzücü bir görüntü oluşturmaktadır. Üzücü durumları yalnızca ada sakinlerinin çoğunun adadan ayrılmış olması değil, aynı zamanda bürokratik işleyişin veya doğruyu söylemek gerekirse, SİT rejimine (kültürel ve doğal mirasın korunması) tabi olmalarından dolayı bu evlerin restorasyonu için gerekli izinlerin verilmesinin zor olmasının bir sonucudur. Neredeyse adanın her yeri, her türlü onarım ya da restorasyon projesiyle ilgili olarak ana karada bilirkişi komitesinin çalışmasını gerektiren bu rejime tabidir. Prosedür genellikle 2 yıldan fazla zaman almakta ve başvuruyu malikler ancak yavaş işleyen emlak tescil süreci sonunda yasal haklarının tanınmasını sağladıklarında yapabilmektedir. (bakınız paragraf 55) Yetkili makamlar sorunun farkına varmışlardır ve SİT komite yetkisinin arttırılarak prosedür süresinin daha fazla kısalması ve böylece gelecekte yasada öngörülen altı aylık süre sınırına kadar düşmesi için çaba sarfettiklerini bildirdiler. Geçen zaman evlerin restorasyon maliyetini daha da arttırdığı için ada sakinleri bu durumdan oldukça şikayetçiler ve adadaki doğal ve kültürel mirasın korunmasının çoğu durumda yetkili kurumların ilk önceliği olmadığını gözlemlemekteler.

37 Ziyaretim sırasında, ayrıca başarılı şekilde korunmuş anıt örneklerini gözlemledim. Yukarıda bahsettiğim Gökçeada'daki (İmroz) iyi korunmuş kiliseler (paragraf 29) ile adanın şu anki katedrali ve Metropolitlik olan bitişikteki bina etnik Rum azınlığın dini geleneklerine gösterilen saygının tanıklarıdır. Kaleköy (Kastro) liman bölgesindeki St. Nicolas (Agios Nikolaos) kilisesi hükümet tarafından sağlanan fon ile kısa süre önce restore edilmiştir ancak Mitropolit buranın bir müzeye çevrilmesinden endişe duymaktadır – Mitropolit, bu tür bir projeye şiddetle karşı çıkmaktadır. Kaleköy'deki (Kastro) eski katedral kilisesi Agia Marina'nın yine Türk Hükümeti tarafından

sağlanan fonlar ile onaylanan ve yakında başlayacak olan restorasyonunun kültürel anıtların korunmasıyla ilgili başarılı bir örnek olacağını düşünüyorum. Bu anıtların korunmasını sağlama yönünde atılan başarılı adımlara bunların mülkiyet durumunun ve Kalekōy (Kastro) Rum Ortodoks dini vakfının geriye kalan varlıklarının mülk ve idari durumlarının çözümlenmesi de eklenmelidir.

38. Gelecek için başka iyi bir örnek Bozcaada'daki (Tenedos) Agia Paraskevi şapelinin yenilenmesi olacaktır. Bu şapel Temmuz ayında yapılan geleneksel yaz festivallerinin yapıldığı da yerdir ve burada bulunan küçük Rum topluluğun merkezine de çok yakındır. Rumlar masraflarını kendilerinin karşılayacağı bir restorasyon çalışması için izin başvurusunda bulunmuşlardır. Yukarıda bahsettiğim gibi, Bozcaada'da (Tenedos) bulunan Rum cemaat kilisesindeki çan kulesinin yenilenmesi ile ilgili masraflar bile Türk Hükümeti tarafından karşılandı, Başbakanın kişisel gayretlerine teşekkürler.

39. Tarihi kültürel miras yaşayacaksa, bu mirasın aynı zamanda gelecek nesillere aktarılması gerekmekte. Lozan Anlaşması 14. madde ile verilen [[13]] kültürel özerklik Rum sakinlerin çocuklarının kendi ana dillerinde eğitim almalarını öngörmektedir. Daha önce gördüğümüz gibi, 1950'li yıllarda gelişmelerine izin verilen Rumca eğitim veren okulların 1964 yılında askeri rejim tarafından kapanması kesinlikle okul çağında çocukları bulunan Rumlar için önemli bir kovucu faktör olmuştur. Türk makamları adaların kültürel mirasının yeniden gelişmesine izin vermek konusunda ciddiyseler, ya Rum cemaatin adaların her birinde kendi okullarını yeniden açmalarına izin vererek ya da adalardaki mevcut okullarda kaliteli Rumca eğitim imkanları sunarak Rumca eğitimin etkin bir şekilde yapılmasını sağlamalıdır.

40. Rum cemaat temsilcileri Türk Hükümetinden herhangi bir destek almaksızın İstanbul'daki okullar için yapıldığı gibi Rum cemaatinin adalardaki Rum okullarına fon sağlayabilecekleri konusunda bana garanti verdiler.

41. Türk makamlarının temsilcileri (hem yerel kaymakamlar hem de Ankara'da görüştüğüm Eğitim Bakanlığı temsilcileri) adaların her birinde eğitim ihtiyacı olan en az 10 çocuğun bulunması halinde Rumlar için bir okul açmaya hazır oldukları konusunda bana garanti verdiler. Adalar Metropoliti, Rum çocuklar için okul açılacağı konusunda kendilerine garanti verildiği anda adaya yerleşmeye istekli yeterli sayıda aile bulabileceğini ısrarla belirtmekte.

42. Eğitim Bakanlığı temsilcilerinin adada Rum cemaati okullarını yasaklayan 1964 tarihli yasadan habersiz olabileceklerini düşündüğümden [[14]], şu anda bir okul açılması konusunda herhangi bir yasal engel olup olmadığını sordum. Yanıt herhangi bir engel olmadığı yönünde olduğu için, yalnızca 1964 yasasının yürürlülükte olmadığı sonucuna varabiliyorum. Bu gerçekten de önemli ve memnuniyetle karşılanacak bir gelişme olur doğrusu.

43. Her iki tarafın da iyi niyetiyle, "tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan" sorununun sona ermesi mümkün olmalı: Görünen o ki, aileler ancak çocukları için uygun eğitim olanaklarının garanti edilmesi şartıyla adaya taşınacaklar. Yetkili makamlar bu nedenle taşınma işlemleri gerçekleşmeden önce uygulamayı kabul etmeli ve Metropolit'in vereceği okul açılması şartıyla adaya taşınmaya hazır olan ailelerin isim listesine istinaden bahse konu okulun açılması konusunda bir taahhütte bulunmalıdır.

44. Adalarda Rumca eğitim veren uygun bir okul önerisi, ayrıca Gökçeada'nın (İmroz) yeni gelen Türk kökenli nüfusuna ve uzun zamandır Bozcaada'da (Tenedos) yaşayan Türk kökenli nüfusa da büyük fayda sağlayacaktır. Çocuklara, Rum çocuklarıyla birlikte Türkçe dışında Yunanca öğrenme şansı vermek adaların çekici kültürel ve doğal mirası çevresinde gelişecek turizmin yaratacağı iş fırsatları için ideal olan gerçek anlamda çiftdilli bir nüfus oluşturacaktır. Zengin ve dünyaya açık iki dilli böyle bir nüfus Türkiye ile Yunanistan ve Avrupa arasında bir köprü görevi görebilir.

b. Doğal Miras

45. Adalara yaptığım ziyaret sırasında bizzat görme fırsatım olduğu gibi, adaların doğal mirası olan harika bir sahil şeridi, güzel plajlar, dağlar ve nefes kesen manzaralar dünya klasında bir çekim etkisi yaratacak niteliktedir. Tarihi ve kültürel mirasıyla beraber, adalıların sürdürülebilir bir şekilde turizmi geliştirmesi gerekir.

46. Maalesef, Gökçeada'da (İmroz) en kısa sürede düzeltilmesi gereken dört inşaat günahı gördüm:

47 Bunlardan ilki adanın güney doğu sahilinde bulunan plaj ile büyük bir doğal koruma alanının ortasında önemli bir kuş sığınağı olan sığ tuz gölü arasındaki toprak parçasının üzerine konuşlandırılan "Rüzgar Sörfü Kulübü"dür. Bir grup insanın tuz gölü üzerindeki bir flamingo grubuna doğru sörf yaptığını gördük. Bu olağanüstü hassas bölgede inşaat iznini nasıl aldığını sorduğum kulüp sahibi çok saldırgan bir tepki gösterdi Bana komşu bir Yunan adası üzerinde bulunan benzer bir zevksizlik abidesinin resmini gösterdi ve beni adadaki Türk topluluğunun ekonomi kaynaklarına zarar vermeyi istemekle suçladı. Yetkili makamlar Bay Mercan ve Bayan Papademetriou'nun 2005 yılındaki ziyaretlerinde elde ettikleri kritik bulguların farkındalar. Bu alanda turistik tesislere izin verilmediğini kabul ediyorlar ancak bunun bir turistik tesis olmadığını bir eğitim kuruluşu olduğunu (sörf ve dalış okulu) ve bu nedenle verilen iznin yasal olduğunu savundular. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben ikna olmadım.

48. İkincisi, ordu tarafından Pınarbaşı (Spilia) olarak bilinen Tepeköy'ün (Agridia) yaz festivalleri alanı olarak kullanılan çok harika bir yamacın tepesine kurulmuş etrafı çitlerle çevrili beton bir baraka inşaatıdır. Açık şekilde görülüyor ki, baraka artık kullanılmıyor (bölge sakinlerine göre 2003 yılından bu yana), çatısı kısmen çökmüş Mümkün olan en kısa sürede kaldırılmalı ya da herkese açık küçük ekolojik bir kafeye dönüştürülmeli, Agia Marina şapeli yeniden inşa edilmeli ve kamulaştırılan arazi yerel topluluğa geri verilmelidir, böy-

lece bu alan Rum ve Türk sakinler ile onların yaz misafirlerini kendine çeken geleneksel festivallerin orijinal görkemine yeniden kavuşabilir.

49. Üçüncüsü ise, Agia Anna kilisesi dahil tüm Pirgos[[15]] yerleşiminin yıkılması ve bu alanda bulunan klasik dönem öncesine ait kulenin içler acısı durumudur. Her iki anıt restore edilmeli ve en azından tatil tesisinin bulunduğu alanın bir kısmı halka açılmalıdır.

50. Dördüncüsü ise, Gökçeada (İmroz) limanının dışında bir doğa anıtı olan ve aşağı düşmeye başlamış olan "Kaskavalia Kayalarının" arka tarafındaki kazılardır. Kazı çalışması durdurulmalı ve bölgenin eski haline getirilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.

ii. *Mülkiyet Konuları*

51. Açıkçası, her iki etnik grupla birlikte adaların ahenkli gelişimi mülkiyet konularının adil bir şekilde çözüme kavuşturulmasını gerektirmektedir. Türk makamlarına herhangi bir suçlamada bulunmuyorum ve yetkili makamların niyetleri konusunda spekülasyonda bulunmak gibi bir amacım da yok. Geçmiş dönem ve mevcut politikaların, mevzuat ve idari uygulamaların nesnel amaçlarını tanımlamak, bu sonuçları bu raporun ele aldığı siyasi amaçlar ışığında değerlendirmek ve bu sonuçlar üzerinde istenen düzeltmelerin nasıl yapılacağı konusunda pratik önerilerde bulunmakla yetineceğim.

52. Yukarıda bahsi geçen "kovucu" faktörler (okulların kapatılması, tanım arazilerine el konması, balıkçılığın yasaklanması ve et ticareti ve açık hapishane) daha zengin bölge ve ülkelerin ekonomik çekim faktörleriyle beraber çoğunluğu yaşlı yalnızca birkaç yüz etnik Rum'un sürekli olarak adalarda yaşarken nüfusun tamamının köyleri terk etmesi sonucunu doğurmuştur. Adaya sonradan gelen Türk sakinler, daha önceleri anakarada yaşadıkları dönemde topraklarının kamulaştırılmasının karşılığı olarak, TİGEM ve açık cezaevi yapılması amacıyla zamanında ada Rumlarından alınıp kamulaştırılan bazı tarım

arazileri üzerinde tarım yapmaktadırlar. Öte yandan, TİGEM devlet çiftliği için kamulaştırılan Zeytinlikōy (Ayii Theodori) kōyü çevresindeki zeytinlik ana karadan bir iş adamına nominal bir ücret karşılığı kiralanmışken, kamulaştırılan diğer araziler benzer şartlarda uzun vadeli kiralama anlaşmalarına açık halde teklif beklemektedir. Diaspora temsilcilerine göre, Gökçeada (İmroz) üzerinde bulunan Türk yerleşim bölgeleri, kamulaştırılmış arazi üzerine inşa edilmiştir: Yeni Bademli devlet çiftliği için kamulaştırılan alanda, Şahinkaya, Şirinköy ve Ugurlu cezaevi için kamulaştırılan alanda ve Eşelek , Aydıncık (Kefalos) bölgesinde kamulaştırılan alanda [[16]].

53. Kamulaştırılan alanların çok büyük bir kısmı günümüze kadar kullanılmadan kalmıştır. Bize diaspora temsilcileri tarafından verilen uydu fotoğrafları [[17]] kamulaştırmadan hemen önce 1963 yılında üç verimli ovanın üzerinde yoğun bir şekilde- mümkün olan her bir toprak parçası kullanılarak - ekim yapıldığını ve aynı ovaların 10 yıl sonra, yani kamulaştırmalardan sonra, terk edilmiş ve üzerinde hiçbir tarım faaliyeti yapılmadığını gösteriyordu. Bugün bile, ziyaretlerimiz sırasında, verimli arazinin büyük kısmının yeni yerleşimciler tarafından bile kullanılmamakta olduğunu gördük.

54. Rum sakinler kamulaştırılan alanlar için ödenen onur kırıcı tazminattan dert yandılar: Yumurtanın fiyatının 12 Kuruş olduğu bir dönemde verimli arazilerin metre karesine 14 Kuruş. Türk makamları kamulaştırmanın yasaya uygun olarak yapıldığında ve adadaki arazilerin aslında ulaşım imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle çok yüksek bir değere sahip olmadığında ısrar ediyorlar. Ayrıca kamulaştırılan çiftliklerin ilgili idari kararları temyize götürmek için Türkiye mahkemeleri nezdinde kendi tasarruflarında yararlanabilecekleri yasal hakları bulunduğunu vurguladılar.

55. Resmi olarak kamulaştırılmayan arazinin büyük kısmının malikleri ve bunların çocuklarının, bu arazileri aşağıdaki paragraflarda tanımlanan üç ayrı mekanizmanın işletilmesi nedeniyle kaybetmeleri

kuvvetle muhtemeldir. Yine belirtmek isterim ki, fiili kamulaştırma olarak tanımlamak istediğim mülkiyet kayıplarının yetkili merciler tarafından kasıtlı olarak yapıldığı yönünde bir suçlamada bulunmak gibi bir niyetim yoktur. Söz konusu kurallar tüm Türkiye için geçerli ve özel olarak adalara yönelik kurallar değillerdir, ancak bu özel tarihî durum göz önüne alındığında, bu kuralların adalılar üzerinde orantısız bir etkisi de olmuştur.

56. Bu mekanizmalardan birincisi Gökçeada (İmroz) ve daha küçük ölçekte de olsa Bozcaada (Tenedos) üzerinde olumsuz ve muhtemelen öngörülmeyen ve kasıtlı olmayan etkileri olan Türk arazi hukuku tarafından oluşturulmuştur. Geçmişte arazi tapuları Osmanlı makamları tarafından Arapça olarak tutulurmuş ve bu tapuları günümüzde okuyabilen çok az yetkili kişi bulunmakta. Kadastro sistemini modernize etmek için, 2644 sayılı 1934 Yasası ("Kadastro Kanunu") tüm arazi maliklerinin (mesken sahipleri dahil) tanık göstererek belirli bir mülkiyeti 20 yıldan fazla bir süredir zilyedliğinde bulundurduğunu kanıtlayarak tapularını yeniden çıkarttırmasını şart koşmaktadır. Garip olan nokta ise kadastro işleminin adalarda ancak 1993 yılında başlaması; yani Kadastro Kanununun kabulünden neredeyse altmış yıl sonra ve potansiyel tanıkların birçoğu ya adadan ayrılmışken ya da vefat etmişken başlatılmıştır. İki Rum köyünde, kadastro süreci henüz tamamlanmamış durumda ancak yetkililer işlemlerin 2008 sonunda tamamlanacağı yönünde bana garanti verdiler. Mevcut ve eski Gökçeadalı (İmroz) Rum sakinler bu yasalar uyarınca mülkiyete sahip olduklarını ispatlama konusunda oldukça zorlanacaklardır, çünkü bu kişilerin genelde komşuları yoktur, ya da arazilerine bu kadar uzun bir süre sahip oldukları yönünde ifade verebilecek diğer tanıklar bulunmamaktadır. Eski tapuları ellerinde olsa da, ya da 1936 yılında adalarda yapılan emlak vergisi araştırmasına istinaden söz konusu arazinin emlak vergisini yıllarca ödemiş olduklarını kanıtlasalar da, yine de onlardan sahip oldukları mülkü ve sınırlarını tanımlayan

şahitler göstermeleri istenmektedir.

57. Ellerindeki mülke 20 yıl [[18]] boyunca sürekli olarak sahip olduklarını ispatlamayı başarsalar ve aynı mülkiyet üzerinden başka bir kişi hak iddia etmese dahi, talebin yapıldığı tarihte arazinin kullanılmadığı tespit edildiğinde yapılan başvuru makamlarca reddedilmektedir – bu ret karan verilirken, çoğu ada sakinini adadan ayrılmak zorunda bırakan koşullar ve bu yüzden düzenli olarak arazilerini kullanmalarının beklenemeyeceği gibi koşullar dikkate alınmamaktadır.

58. Kadastro sürecinde malikliği belirlemek için uygulamada Türkçe'ye tercüme edildiklerinden Osmanlı dönemi kadastro arşivlerine güvenilmemekte ve kadastro yetkilileri arşive bakma izni vermek için tapunun düzenlenme tarihini ve seri numarasını ve başvuru sahibi ile kayıtlı malik arasındaki yakınlığı gösteren yazılı bir kanıt istemekteler. [[19]] Osmanlı arşivlerine ulaşma konusu, Avrupa Birliğini de ilgilendirmektedir.

59. Osmanlı arşivlerine ulaşılamaması, bu rejime tabi olan arazileri – ki bu oran adanın %80'idir- zaman aşımı ile iktisabın dışında bırakan (tapu alma yöntemi olarak 20 yıllık ihtilafsız zilyedlik) 2863/1983 "Doğal ve Kültürel Varlığın Korunması", yasasını tadil eden 5226/2004 yasası ile getirilen bir kural ile birlikte Gökçeada'da (İmroz) birçok Rum mülkünün devlet adına tescillenmesine neden olmuştur. 5663/2007 Yasası koruma rejimi kapsamında bulunan mülklerin bazıları için zaman aşımı ile iktisap imkanını yeniden doğurmuştur ancak ne ölçüde 2004 yasasının etkilerinin tersine çevrileceği bilinmemektedir –örneğin, "koruma altındaki anıtlar" sınıfına giren evlerin, şahit göstererek bu evleri kendilerinin yaptığını kanıtlasalar bile esas sahiplerine ya da onların çocuklarına ait olduğu resmen kabul edilmeyebilir.

60. Varsayılan bir malikin tapusu kadastro dairesi tarafından tanınmazsa, söz konusu arazi Devlet adına tescillenir. Bu karara mahkemede itiraz edilebilir ancak işlemler genelde çok yavaş yürümekte

ve söz konusu arazilerin küçük parseller olduğu düşünüldüğünde bu işlemlerin maliyeti çok yüksek olmaktadır. Mahkemede 38 yıldan beri devam eden bir davadan ve varsayılan maliklerin davaları sona ermesine çok kısa bir süre kala en baştan yeniden başlatmasının istendiği birçok davadan bahsedildi. Ayrıca – kaymakam ve ilgili kişiden ayrı olarak – el koyulan aile evine yeniden yerleşmek isteyen Rum kökenli bir kadına evini geri alması konusunda kaymakam tarafından yardım edildiğini başka kişilerden de öğrendim.

61. Yetkili makamlar başvuru sahiplerinin büyük çoğunluğunun kazandığı davalar hakkında istatistiksel veriler sundular [[20]]. Adalı Rumlar, çoğu malik mahkeme masraflarını karşılayamadığı için mahkemede hakkını arayamadığını ve mahkemeye taşınan davaların yalnızca buzdağının görünen ucu olduğunu belirttiler. Bazı münferit davalarla çelişen [[21]], aynı istatistiksel veriler Rum kökenli maliklerin aleyhine olacak şekilde kadastro kararlarının büyük çoğunluğunun yanlış olduğunu göstermektedir. Avukatların söz konusu arazinin değerine göre fahiş ücretler istediklerini ve ödemeyi de peşin almak istediklerini, ayrıca mahkemelerde keyfi uygulamalar yapıldığını bazı kişilerden duydum. Çoğu adalının davalarının keşif sürecinin sürekli olarak ertelendiği için yıllardır mahkemelerde derdest olduğunu da duydum. Merkez (Panayia) sakinlerinden bir tanesi, kendi mülkü ve tüm diğer Rum kökenli komşularının mülkleri devlet adına tescillenirken, Karadenizli "gecekonducuların" Rumlara ait boş evlere yerleştiklerini ve bu kişilere hiçbir sorun çıkarmadan evlerin tapusunun verildiğini söyledi. Bu konular Adalet Bakanlığında dile getirdiğimde bu kurumun temsilcisi, Türk mahkemelerinin bağımsız olduğunu ve etnik kökenleri ne olursa olsun yasaları herkese aynı şekilde uyguladıklarını ifade ettiler. Yanlı olduklarını gösteren yorumlar yapan "içtihadda bulunan" yargıçların cezalandırılacağı ve zarar gören tarafça kararın reddedilebileceği "temyiz edilebileceği" belirtildi.

62. Özetle, kadastro süreci adalıların menfaatleri doğrultusunda

hafifletilmezse, geçmiş dönemdeki kamulaştırmalardan etkilenmeyen Gökçeada'danın (İmroz) eski ve yeni Rum sakinlerinin mülklerinin büyük kısmı, bu süreç yüzünden kaybına neden olacağı görülmektedir.

63. Zamanın yetkili makamlarınca gerilimin arttırıldığı 1960'lı yıllarda adayı terk eden Rumlar, adayı terk etmek durumunda kaldıkları zorlamayı yansıtır şekilde, düşük fiyatlara da olsa mülklerini komşularına (Türk kökenlilere) satmış olduğundan, bu sorun Bozcaada'da (Tenedos) çok büyük bir sıkıntı yaratmamaktadır. Ancak Gökçeada'dan (İmroz) ayrılan Rumlar, o sırada mülklerini satabilecekleri kimse bulunmadığından dolayı bütün mallarını geride bırakmak zorunda kalmışlardır. Fakat, arazisini satmayanlar da Gökçeada 'da kalan kuzenleriyle benzer sorunla yaşamaktadır.[[22]]

64. Esas malikler ve onların çocukları tarafından malların kaybına neden olan ikinci mekanizma Türkiye'de yalnızca Türk vatandaşlarının miras yoluyla mal edinebileceğini öngören veraset kanunu. Sürülen adalıların yeni nesillerinin çoğu, genç erkeklerin vatandaşlık hakkını sürdürmesi için ön koşul olan askerlik hizmetini yerine getirme şartından dolayı Türk vatandaşlıklarını kaybetmiştir. Kısa süre önce verilen iki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi [[23]] kararında, veraset yasalarının ülke vatandaşı olmayan kişilere karşı ayrımcılık yapamayacağına hükmetmiştir. Umarım, sürülen adalılarla ilgili halen Türk mahkemelerinde beklemekte olan davalar, ileriki dönemlerde idari uygulamalara yön vermesi gereken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin açık kuralları ışığında sonuçlanır. Aksi takdirde, mülkiyetin bir nesilden diğerine geçişi ve Rum toplumunun anavatanlarıyla olan bağlarının sürdürülmesi konusunda ileride ciddi sıkıntılar yaşanacaktır. Adaların mili güvenlik alanı olması nedeniyle, bu durum adalarda miras yoluyla mülk edinen yabancıların bu malları satmak zorunda kalması durumunda da geçerli olacaktır. 21. yüzyılda bu adalar üzerinde bulunan evlerin ya da tarım arazilerinin herhangi bir uyruğa

sahip olan bireyler tarafından mülk olarak edinilmesinin Çanakkale boğazından gemi geçişlerinin güvenliği ya da herhangi başka bir askeri stratejik faktör üzerinde nasıl bir etkisi olabileceğini anlamakta da zorlanıyorum.

65. Adalı Rumlann mülk edinme hakları aleyhine çalışan üçüncü bir mekanizma da, resmi makamların çeşitli gerekçelerle dini ya da azınlık vakıflarını "mazbut" kabul etmesi, yani bunları Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (VGM) yönetimine sokmak için takip edilen uygulamadır. Bu yalnızca kilise binaları için değil, aynı zamanda kilisenin yetki alanındaki tüm mülkler için (kiliseler, okul binaları, evler ve tarlalar dahil) geçerlidir. Gökçeada'daki (İmroz), Kaleköy (Kastro) dini vakfı, 1974 yılında Kaleköy'ün tüm Rum Ortodoks sakinlerinin adadan ayrılmaya zorlanmasının ardından mazbut ilan edilmiştir. Ayrıca, Yeni Mahalle (Evlambio) dini vakfı da mazbut ilan edilirken, bu köyde de Hıristiyan sakinler her zaman var olmuşlardır.[[24]].

66. Yetkili makamlarca acil önlem alınmaması durumunda, Gökçeada (İmroz) ve nispeten daha düşük ölçekte de olsa Bozcaada (Tenedos) Rum sakinlerinin mülkiyet durumu, yukarıda tanımlanan üç mekanizmanın etkisi yüzünden karanlıktadır. Bu durum, hem halen adalarda yaşayanlar için, veya tatil amacıyla ya da ileride emeklilik dönemini değerlendirmek isteyenler için, ya da adalara temelli yerleşmek istediklerinden ailelerine ait olan mülkleri ellerinde tutmak isteyen diaspora üyeleri için geçerlidir.

iii. *Altyapı sorunları*

67. Bizzat tarafımdan tespit edildiği üzere, Gökçeada (İmroz) ile Bozcaada (Tenedos) arasında direkt bir ulaşım bağlantısının bulunmayışı ortak kader ve kültürel özelliklerin birleştirdiği iki ada arasındaki bağların geliştirilmesi ve sürdürülmesinin önündeki en ciddi engeldir. Araştırma amaçlı ziyaretimde, iki ada arasındaki yolculuğum

(ki adalar birbiri üzerinden çıplak gözle görülmektedir) 7 saat sürdü ve üç farklı feribota bindim. Bozcaada (Tenedos) kaymakamından duyduğum olumlu sinyaller böyle bir direkt bağlantının yakında gerçekleşebileceğine dair umut verdi, bu ulaşım hattının tarifesi de ticari hareketliliğe göre mevsime göre değişiklik gösterebilecektir.

68. İki adadan herhangi biri ile Yunanistan'daki herhangi bir liman arasında bir bağlantı bulunmamaktadır. Türk makamları bunun kendilerinden kaynaklanmadığı konusunda beni ikna ettiler. Türkiye uluslararası bir ulaşım yolunun açılması için gerekli olacak gümrük binasının inşaatını Gökçeada (İmroz), Uğurlu (Livounia) limanında tamamlamış durumdadır. Adada yaşayan hem Rum hem de Türk toplulukları bir Yunan limanı ile doğrudan bağlantı kurulmasının faydalı olacağında hemfikirler ancak adadaki Türk aracılara göre, Yunan makamları şimdiye kadar gerekçe olarak Schengen kurallarıyla ilgili sorunları göstererek direkt ulaşım hattının kurulmasına izin vermemektedir. Ancak, Schengen kuralları Rum ve Türk limanları arasında bağlantı kurulmasına engel değildir.

69. Gökçeadalı (İmroz) Rumlar, ayrıca kendilerinin yaşadığı köylerde yol, toplu taşıma ve çöp toplama gibi altyapı hizmetlerinin olmayışından şikayetçi oldular [[25]]. Bu durum özellikle kış aylarında olmak üzere günlük yaşamı zorlaştırmaktadır. Kaymakam bana kendi tasarrufunda olan kaynakların çok sınırlı olduğunu belirterek bütün vatandaşlara eşit muamele etme politikasını vurguladı ve buna örnek olarak Rum kökenliler dahil olmak üzere 65 yaş üstü ihtiyaç sahibi vatandaşlara sosyal yardım ödemesini (üç ayda 250 YTL gösterdi.[[26]]) Her iki kaymakam Rum vatandaşlarını her türlü tehdide karşı koruma konusundaki iradelerini vurguladılar. Adalı Rumlar ve diaspora temsilcileri son yıllarda yerel makamların kendilerine karşı tutumlarında olumlu bir değişimi hissettiklerini ve farklı toplulukların arasındaki ilişkilerin gerçekten çok iyi olduğunu belirttiler.

IV. Sonuçlar

70. Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'nın (Tenedos) çiftkültürlü karakteri kurtanlacaksa, mevcut duruma derhal müdahale edilmesi gerekmektedir. Başarının anahtarı yetkili Türk makamlarında yatmaktadır: Eğer bu iki Türk adasını Avrupalı ortaklar arasında açık fikirli ve dürüst işbirliğinin neler başarabileceğiyle ilgili bir vitrine dönüştürürlerse, hangi etnik kökenden geliyor olurlarsa olsunlar adaların tüm vatandaşlarının menfaatine olacak şekilde gerçek bir "kazan-kazan durumunu yaratma fırsatları vardır.

71. Gerekli önlemler alınırsa, adaların mevcut ve eski Rum sakinleri ortak kültürel miraslarına ve aile miraslarına tutunabilirler. Bu da önemli sayıda Rumun, özellikle genç nesilden olmak üzere, turist, emeklilik dönemini adada geçirmek isteyen kişiler, ya da girişimciler olarak adaya dönmesini sağlayacaktır. Harcayacakları paralar ve yerel ekonomiye yapacakları yatırım istihdam ve gelir sağlayacak, ekonomik bir kalkınma ve Türk kökenli ada sakinleri için daha canlı bir kültürel ortam ve son olarak da Türk devletinin vergi gelirlerinde önemli bir artış sağlayacaktır.

72. Böyle bir "kazan-kazan" senaryosunun gerçekleşmesi için, her şeyden önce merkezi düzeydeki Türk makamlarının adalılar ve diaspora topluluklarına gerçekten niyetlerinin bu olduğu yönünde açık bir siyasi mesaj göndermesi gerekmektedir. En yüksek siyasi kademeden gelecek böyle bir mesaj yerel ve bölgesel makamların yetkilerini ve idari inisiyatiflerini geriye kalan adalı Rumlar ve diaspora da dahil olmak üzere adaların tüm sakinleri için işleri kolaylaştırmakta kullanmaya teşvik edebilir.

73. Siyasi mesaj bu ortak projenin gerçekleştirilmesine yönelik sağlam önlemler paketiyle desteklenmelidir.

74. Özellikle, kaliteli bir Yunanca eğitim adalılara sağlanmalı, tercihen 1964 yılından önce adalarda var olduğu gibi ve İstanbul'da halen var olan okullar gibi Rum topluluğa kendi okullarını yeniden

açmaları için izin verilmelidir. Okul çağında çocukları olan aileler adalara taşınmaya istekli olduğu sürece, ana dili Rumca olan öğretmenler tarafından yeterli düzeyde Rumca dersinin adalardaki Türk devlet okullarında okutulmasının sağlanması gerekmektedir. Her halükarda, adalardaki tüm Türk çocuklarına kaliteli Rumca derslerinden faydalanma imkanı verilmelidir.

75. Geçmişte Rum cemaatine ait olan kamu binalarının bazıları (dini vakıflar ve belediyeler) kültür merkezi ve toplantı salonu olarak sahiplerine iade edilmelidir.

76. Kadastro kuralları uyarınca aile mülklerinin resmi tapularını alma konusunda çoğu etnik Rum sakinin karşılaştığı güçlükleri aşmak için acilen özel önlemler alınmalıdır [[27]]. Bu zorluklar devrin resmi makamları tarafından uygulanan politikalar nedeniyle 1960'lı ve 1990'lı yıllar arasında büyük bir kısmının adadan ayrılmasından kaynaklanıyor[[28]]. Malikliğin kanıtlanmasının kolaylaştırılması için Osmanlı dönemi kadastro arşivlerine ve 1936 yılı vergi yoklamasının sonuçlarına ulaşmanın kolaylaştırılması, zilyedlik kayıtlarının kanıtlanmasının kolaylaştırılması, adil olmayan muamelelerin gözden geçirilmesi (böylece mahkemeye başvurma gerekliliğinin en aza indirgenmesi) bugünkü resmi makamların niyetinin adalı Rumların elinden evlerini ve toprağını almak olmadığını ikna edici bir şekilde gösterecektir.

77. Aynı düşünceyle, örnek devlet çiftliği için (TIGEM) eski zirai hapishane ya da havalimanı ya da bazı tesislerin yapılması için 1960'lı yıllarda kamulaştırılan araziler kamulaştırılma gerekçeleri olan amaçlar için kullanılmadıkları ya da bunlara ihtiyaç duyulmadığı sürece ilk sahiplerine iade edilmelidir. Fiili iadenin arazinin Devlet tarafından adaya yeni gelen kişilere verilmesi nedeniyle mümkün olmaması durumunda, Devlet esas sahiplerine uygun bir oranda, tercihen aynı ada üzerinde bulunan diğer devlet arazilerinden olması şeklinde tazminat vermelidir [[29]].

78. Aile mülklerinin gelecek nesillere geçmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin son kararlan uyarınca [[30]] adalar üzerinde miras yoluyla mal sahibi olan yabancıları "ulusal güvenlik" gerekçesiyle bu arazileri satmaya zorlamadan, verasetle ilgili uyruk şartlan uygulanmadan acilen kolaylaştırılmalıdır.

79. Özellikle genç nesil için, sürgün edilen adalıların bir araya getirilmesi için bir diğer olumlu önlem ve açık siyasi bir mesaj, geçmişte bu haklarını kaybeden adalılar ve onların çocuklarının Türk vatandaşlığına iadesi olacaktır.

80. Adaların doğal mirasını korumak kaydıyla tüm ada sakinleri ve konukların menfaatine olacak şekilde turizm, tarım ve balıkçılık yeterli derecede geliştirilebilir. Buna Gökçeada'nın (İmroz) güney doğu sahilindeki çok hassas bir doğal yaşam alanında bulunan Rüzgar Sörfü Kulübü'nün yıkılması ve ada limanının yakınındaki Kaskavalia Kayalarında yapılan kazı çalışmalarının yasaklanması dahildir. [[31]]

81. İki ada arasında ve ayrıca Yunanistan'daki limanlar arasında gemi seferleri en kısa sürede başlatılmalıdır.

82. Bu önlemlerin takibi ve yerel konularla ilgili sorunların çözümünün takibi Türk makamlarının temsilcileri ile adanın etnik Türk ve Rum cemaatlerinin temsilcilerinin katılacağı gayri resmi diyalogların kurulmasından büyük fayda sağlayacaktır.

83. Parlamenter Meclisi Türkiye ile devam eden gözlem sonrası diyalog çerçevesinde önergelerinin uygulanmasını takip edebilir.

[[1] Ziyaretim sırasında, adalı Rumlar ve diaspora üyeleri tarafından defalarca Bay Erdoğan'ın bizzat Bozcaada'daki (Tenedos) çan kulesinin hızla yenilenmesini sağlayarak ziyareti sırasında verdiği sözü tuttuğunu minnettar şekilde defalarca dile getirdiler.

[[2]] Belge no 9824, 03.06.2003.

[[3]] Detaylı ziyaret programı ektedir.

[[4]] Cf. Alexis Alexandris, Imbros and Tenedos: A Study of Turkish Attitudes Toward two Ethnic Greek Island Communities since 1923, in: Journal of the Hellenic Diaspora; .

[[5]] Elif Müyesser Babül, "Belonging to Imbros: Citizenship and Sovereignty in the Turkish Republic", doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 2003.

[[6]] Diaspora üyeleri bana 26 Nisan 1988 tarihli Yunan gazetesi "Elefterotypia"da yayınlanan 27.03.1964 (karar no. 35) ve 28.01.1975 (karar no. 206) Türk Ulusal Güvenlik Konseyinin iki gizli kararının İngilizce özetinin bir kopyasını verdiler. Bu kararlar (eğer gerçekse) kamulaştırma, kültürel ve dini bağlan koparma ve adalann taktiksel amaçlar ile askerileştirilmesi yoluyla adalarda sistemli bir Rumlardan Anndırma ("Eritme Programı") programından bahsediyor Bu raporda, bu kararlann gerçekten var olup olmadığını araştırmayacağım. Kasıtlı olsun ya da olmasın geçmişte izlenen politikalann objektif sonuçlannı dikkate almak ve adada her iki topluluğun uyumlu gelişimini kolaylaştırmak için ve bu olumsuz sonuçlan düzeltmek için pratik önerilerde bulunmak yeterli olacaktır.

[[7]] Kanun no 5442/karar 8479.

[[8]] Kaynak: Elif M. Babül, "Belonging to Imbros: Citizenship and Sovereignty in the Turkish Republic", in: Oxford Balkan Society, South East European Studies Programme, conference on Nationalism, Society and Culture in post-Ottoman South East Europe (St Peter's College, Oxford, 29-30.05.2004); yayın 2 numaralı notta belirtilen tezin kısaltılmış halidir.

[[9]] 16 Ağustos tarihinde Meryem Ana'nın ölümünün anılmasıyla ilgili Rum Ortodoks dini festivali.

[[10]] Cf. Elif Babül (not 2'deki tez), sayfa 85, sayfa 105.

[[11]] Aşın duygu yüklü kolonici kelimesini kullanmayı reddediyorum ancak ana karadan bütün bir köyün koordineli bir şekilde adaya gelişi dönemin resmi makamlanndan herhangi bir teşvik olmadan gerçekleşmiş gibi görünüyor.

[[12] Türkiye Başbakanının girişimiyle, madde 3 ve dipnot 2

[[13]] Paragraf 12.

[[14]] 23 Temmuz 1964 tarihli 11761 numaralı Resmi Gazetede yayınlanan her iki adada Rumca eğitimi yasaklayan 1151/1927 numaralı yasanın 14 maddesini tekrar yürürlüğe sokan 502/1964 Yasası

[[15]] 34. paragraf

[[16]] Kamulaştırılan arazilerin yüzeyi ve üzerinde yapılan kullanımlar hakkında bilgi veren Zirai Kamulaştırma Genel Müdürlüğü (09.03.2005, No. B.12.2.TIG.0.61.10 16-1/364/1589) ve Cezaevleri Genel Müdürlüğünün 16.03.2005 tarihli (No. B.03.0.C.T.E.0.6.) yazılarının kopyaları tarafımıza verildi

[[17]] İnternet üzerinden açık kaynaklardan diaspora üyeleri tarafından elde edilmiştir.

[[18]] Zaman aşımı nedeniyle iktisap

[[19]] Bu konu, tarafıma diaspora üyeleri tarafından verilen 14.03.2005 tarihli (ilgi: B.09.1.TKG.4176001) Arazi ve İpotek Tescil Dairesi Başkan Yardımcısının yazısı ile teyit edildi.

[[20]] Gökçeada (İmroz) Kaymakamı asliye hukuk mahkemesinde açılan 120 davadan 98'inin malikler tarafından kazanıldığını; özel kadastro mahkemelerinde açılan 103 davadan 91'inin malikler tarafından kazanıldığını belirtti. Daha sonra bize diaspora temsilcileri tarafından bu rakamların 2005 ila 2008 arasındaki süreyi kapsamadığı söylendi. Adalet Bakanlığında, Gökçeada (İmroz) için 287 dava açıldığı (230'u davacılar tarafından kazanılmış) Bozcaada (Tenedos) için ise 56 davanın açıldığı (37'si kazanılmış) söylendi. Derdest olan davalar hakkında herhangi bir rakam verilmedi.

[[21]] Kadastro işlemi başladığından beri 114 farklı mülk hakkında dava açan bir kişi bana yazılı bir beyan verdi, bu kişinin açtığı davalardan yalnızca 21'si sonuçlanmış, uzun yıllar geçmesine rağmen diğerleri halen mahkemede bekliyormuş.

[[22]] İnsan Haklan Mahkemesi da dahil mahkemelerde devam eden birkaç davanın durumuyla ilgili ve birdenbire orman alanı ilan edilen atadan kalma bağlar hakkındaki davalarla ilgili tarafıma bilgi verildi.

[[23]] Apostolidi ve diğerleri – Türkiye (no. 45628/99), 27.03.2007 tarihli karar ve Nacaryan ile Deryan ve diğerleri – Türkiye (no:19558/02 ve 27904/02), 08.01.2008 tarihli karar

[[24]] Ziyaretimiz sırasında görüştüğümüz kişiler ve ayin lambalarında yağ kullanabilmek için kilisenin yanındaki zeytinliği geri isteyenler.

[[25]] Tepeköy (Agridia) sakinleri biraz şaşırmış olsalar da ziyaretimden önceki sabah eski okulun önünde dağ gibi biriken çöp torbalarının (sıra dışı bir şekilde) belediye çöp kamyonu tarafından atılmasına çok sevindiler.

[[26]] Mevcut döviz kurundan 125 Euro karşılığı

[[27]] Bakınız madde 55-62

[[28]] Bakınız madde 18-24

[[29]] Bakınız madde 52-54

[[30]] Bakınız dipnot 23

[[31]] Bakınız madde 50

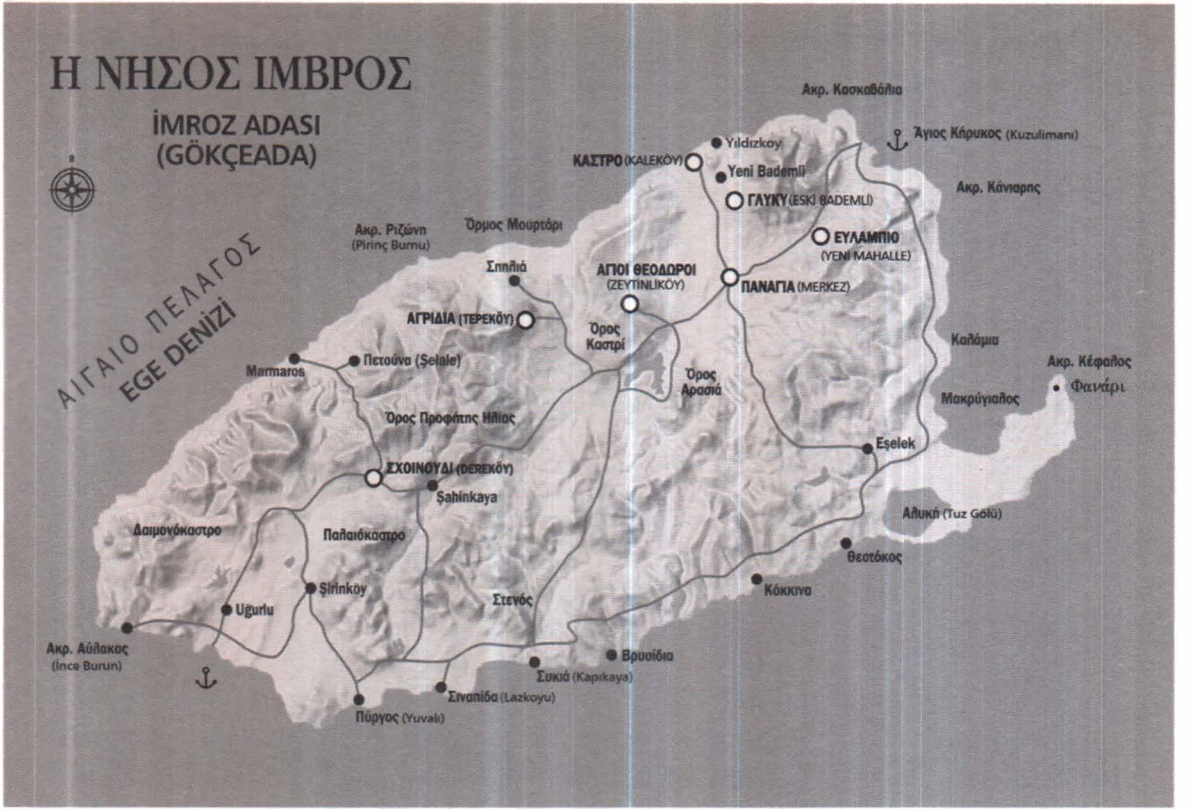
[[32]] Hukuki İşler ve İnsan Haklan Komitesi Sekreteri Bay Günter Schirmer eşliğinde.

Ek VII*

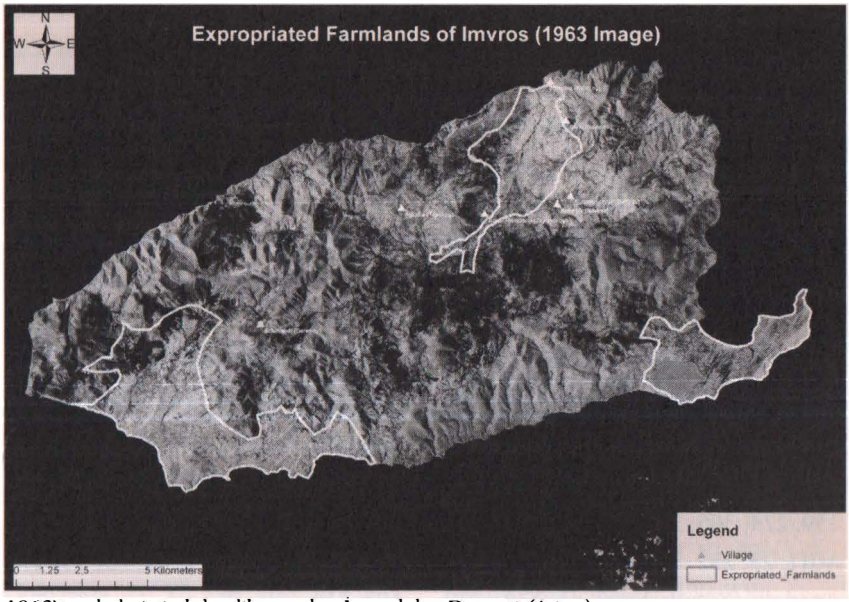

* BOA, MVL 115/27, 8 Mayıs 1852. İmroz meclisi tarafından yazılmış Osmanlıca ve Yunanca mühürler içeren mazbata örneği. İmrozlular daha sonradan şikayet ettikleri kaymakam Fazlı Ağa'dan duyduklan memnuniyetlerini bildiriyorlar.

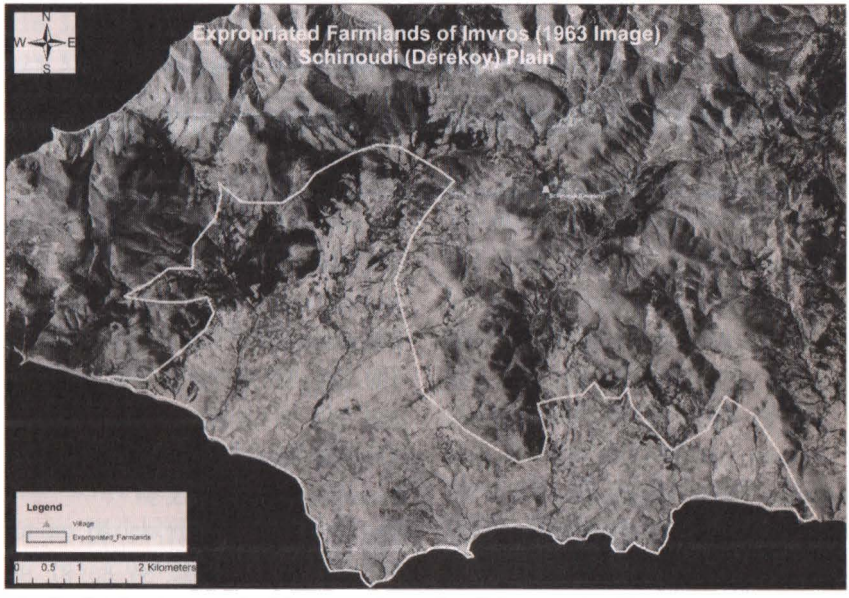
Haritalar

Η ΝΗΣΟΣ ΙΜΒΡΟΣ
İMROZ ADASI
(GÖKÇEADA)
ΑΙΓΑΙΟ ΠΕΛΑΓΟΣ
EGE DENİZİ
Ακρ. Κασκαβάλια
Άγιος Κήρυκος (Kuzulimanı)
Yıldızköy
ΚΑΣΤΡΟ (KALEKÖY)
Yeni Bademli
ΓΛΥΚΥ (ESKİ BADEMLİ)
Ακρ. Κάνιαρης
Ακρ. Ριζώνη
(Pirinç Burnu)
Όρμος Μουρτάρι
ΕΥΛΑΜΠΙΟ
(YENİ MAHALLE)
Σπηλιά
ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ
(ZEYTİNLİKÖY)
ΠΑΝΑΓΙΑ (MERKEZ)
ΑΓΡΙΔΙΑ (TEPEKÖY)
Όρος Καστρί
Καλάμια
Ακρ. Κέφαλος
Φανάρι
Marmaros
Πετούνα (Şelale)
Όρος Αρασιά
Μακρύγιαλος
Όρος Προφήτης Ηλίας
Eşelek
ΣΧΟΙΝΟΥΔΙ (DEREKÖY)
Şahinkaya
Αλυκή (Tuz Gölü)
Δαιμονόκαστρο
Παλαιόκαστρο
Θεστόκος
Şirinköy
Κόκκινα
Στενός
Uğurlu
Ακρ. Αύλακος
(İnce Burun)
Βρυσίδια
Σκιά (Kapıkaya)
Σπαπίδα (Lazkoyu)
Πύργος (Yuvalı)

İmroz adası

1963'te adada istimlak edilen yerler. İmrozlular Derneği (Atina).

1963'te Shinudi'de istimlak edilen yerler. İmrozlular Derneği (Atina).

İndeks

Agridia (Tepeköy), 61, 64, 65, 67, 74, 75, 78, 85, 116, 123, 124, 128, 134, 135, 138, 141, 146, 184, 185, 201, 236, 259, 274, 305, 306, 316, 321, 335
AGIT, 27, 232
Anadolu (Küçük Asya), 41, 130, 229, 238
Atina, 17, 41, 42, 43, 44, 45, 132, 143, 165, 167, 172, 174, 175, 176, 180, 188, 191, 193, 198, 199, 200, 203, 215, 218, 219, 224, 241, 243, 247, 249, 251, 310, 312, 315, 316
Avrupa Birliği, 27, 148, 232, 248, 249, 325,
Avrupa Konseyi, 27, 195, 200, 232, 249, 251, 301, 302, 307, 308, 309
Ayii Theodori (Zeytinliköy), 63, 65, 68, 69, 73, 77, 85, 113, 123, 126, 128, 134, 135, 136, 138, 141, 147, 197, 206, 248, 259, 306, 316, 317, 323
Aynaroz (Ayion Oros), 54
Azınlık, 18, 21, 22, 24, 130, 131, 134, 138, 148, 171, 177, 181, 183, 191, 192, 193, 194, 195, 204, 210, 211, 229, 230, 233, 234, 236, 238, 250, 252, 253, 255, 300, 302, 328
Bartholomeos Kutlumusianos, 54, 55, 64, 111, 112, 113
Başpiskopos, 50, 55, 61, 65, 73, 196, 197, 316
Bizans, 17, 27, 30, 34, 37, 38, 45, 46, 47, 48, 66, 72, 74, 196, 237, 305, 310, 316, 317
Bozcaada, *bk.* Tenedos
Ceneviz, 17, 25, 31, 82, 83
Cezaevi (açık cezaevi), 184, 185, 205, 206, 235, 237, 312, 314, 322, 323
Cezair-i Bahr-ı Sefid, 84, 85, 93, 94, 103, 104, 152
Devlet üretme çiftliği, 185, 235, 237
Diaspora, 119, 120, 136, 145, 151, 199, 201, 213, 217, 239, 240, 241, 248, 249, 250, 303, 308, 310, 313, 315, 317, 323, 328, 329, 330
Dimoyerondia, 79, 93, 94
Ege, 22, 23, 25, 26, 27, 31, 32, 34, 38, 39, 42, 48, 49, 80, 82, 84, 86, 87, 88, 89, 91, 93, 107, 151, 152, 154, 155,

154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 167, 169, 173, 187, 203, 204, 233, 305, 307, 312
Evlambio (Yenimahalle), 67, 69, 72, 123, 125, 126, 128, 135, 138, 172, 316, 328
Fatih Sultan Mehmet, 17, 28, 29, 32, 46, 48, 83
Gayrımüslim, 28, 29, 30, 82, 87, 88, 89, 90, 93, 105, 106, 177, 192, 234, 250, 311
Gliki (Bademlikôy), 68, 71, 78, 111, 112, 115, 117, 123, 127, 128, 134, 135, 138, 141, 143, 147, 183, 184, 185, 186, 306, 316, 317
Gökçeada, 21, 37, 198, 200, 203, 235, 237, 245, 247, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 308, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 327, 328, 329, 330, 332, 334
Gross, 200, 249, 250, 253, 301, 306
Haçlı, 17, 25, 35, 51, 82
Heybeliada Ruhban Okulu, 32, 115, 117, 142, 196
İmrozlular Derneği, 198, 215, 218, 241, 249
İnsan hakları, 32, 167, 199, 232, 248, 249, 252, 301, 304, 310, 327, 332, 334, 335
İskan, 48, 179, 207, 235, 236, 251, 253
İskenderiye Derneği, 124
Kastro (Kalekôy), 66, 67, 69, 70, 78, 85, 103, 110, 112, 122, 123, 127, 128, 135, 138, 139, 144, 153, 184, 185, 186, 194, 274, 303, 305, 318, 319, 328
Kazı, 37, 38, 39, 117, 305, 322, 332
Kıbrıs, 24, 26, 84, 85, 157, 182, 183, 187, 189, 190, 193, 205, 206, 231, 308, 312, 314,
Kilise, 30, 46, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 88, 89, 96, 97, 98, 114, 115, 116, 117, 118, 122, 124, 126, 131, 135, 143, 144, 153, 196, 197, 199, 205, 216, 224, 247, 248, 252, 292, 300, 305, 316, 317, 318, 319, 322, 328, 335
Köy Kanunu, 243, 297
Kritovoulos, 32, 46, 48, 52, 83
Küçük Asya Felaketi, 130, 238
Küçük Asya, *bk.* Anadolu
Limnos (Limni), 22, 26, 40, 41, 42, 51, 54, 76, 78, 129, 134, 207, 208, 219, 225
Lozan Antlaşması, 18, 21, 24, 31, 80, 130, 167, 170, 177, 178, 184, 190, 193, 195, 201, 204, 205, 234, 239, 255
Mahalli İdareleri Hakkında Kanun, 133, 176, 298
Megali idea, 237, 238
Merkez Okulu, 119, 120, 122, 123, 126, 132, 133, 139, 140, 141
Meryem Ana Kutlamaları, 21, 213, 214, 223, 226, 232, 245
Metropolit, 30, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 75, 76, 78, 96, 97, 110, 111, 112, 117, 118, 122, 123, 124, 137, 139,

140, 141, 143, 144, 146, 153, 181, 187, 196, 205, 320
Metropolitlik, 30, 53, 54, 55, 70, 76, 110, 117, 119, 126, 146, 318
Millet sistemi, 28, 29, 88, 110, 228, 253,
Mübadele, 21, 26, 81, 130, 164, 175, 228, 229, 238, 255, 311, 316
Müslüman, 21, 24, 26, 28, 30, 58, 82, 87, 88, 89, 90, 93, 99, 102, 105, 108, 130, 131, 141, 154, 159, 163, 164, 190, 194, 205, 212, 222, 229, 247, 293, 299, 300, 303, 311
Nikiforos Glikas, 76, 111, 115, 117, 118, 144, 147
Ortodoks, 18, 20, 21, 25, 26, 29, 31, 50, 53, 55, 61, 62, 80, 82, 86, 89, 90, 97, 99, 147, 153, 164, 165, 182, 187, 191, 196, 204, 214, 221, 226, 238, 245, 303, 305, 315, 316, 319, 328, 333
Osmanlı, 17, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 46, 47, 48, 52, 55, 56, 57, 64, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 90, 91, 92, 96, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 121, 122, 148, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 166, 171, 192, 196, 204, 228, 234, 235, 237, 238, 247, 248, 253, 279, 304, 307, 308, 310, 311, 317, 324, 325, 331
Öteki, 24, 31, 209, 210, 221, 253
Panayia (Merkez), 20, 21, 46, 54, 60, 65, 66, 72, 77, 114, 115, 118, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 134, 135, 138, 139, 141, 147, 183, 184, 185, 194
Panayia, *bk.* Meryem Ana Kutlamaları
Patrik, 33, 51, 56, 61, 96, 106, 118, 197, 316
Roma, 17, 30, 31, 34, 45, 123, 221
Samothraki (Semadirek), 22, 26, 39, 42, 78, 129, 134, 207
Shinudi (Dereköy), 20, 46, 63, 65, 66, 74, 76, 78, 114, 115, 116, 123, 124, 125, 128, 132, 134, 135, 138, 142, 147, 184, 185, 219, 306, 316
Tanzimat, 29, 85, 90, 91, 92, 93, 97, 100, 101, 102, 107, 109, 147
Tenedos, 18, 21, 22, 23, 24, 34, 39, 57, 58, 59, 61, 66, 78, 129, 130, 132, 133, 137, 138, 139, 141, 199, 204, 221
Thasos (Taşöz), 26
Ticaret, 98, 116, 161, 180, 322
Tis Panayias, *bk.* Meryem Ana Kutlamaları
Truva, 37, 39
Türkiye, 17, 18, 21, 22, 23, 25, 26, 30, 31, 57, 58, 81, 130, 131, 132, 137, 148, 151, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 186, 190, 191, 119, 193, 195, 1197, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 212, 214, 220, 224, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 238, 241, 243, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 297, 299, 300, 301, 302, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 314, 320, 323, 324, 327, 329, 332, 334, 335
Ulus-devlet, 18, 22, 204, 211, 226, 227, 229, 233, 234, 236, 237, 238, 240,

241, 250, 254, 255
Ulus, 22, 203, 204, 210, 213, 220, 221, 230, 233, 236, 241, 247
Vatandaşlık, 81, 174, 204, 209, 210, 218, 225, 228, 230, 232, 233, 236, 243, 244, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 254, 255, 304, 327
Venedik, 17, 25, 31, 45, 48, 82, 83, 305, 316
Yerel yönetim, 31, 55, 56, 80, 81, 82, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 122, 129, 163, 165, 166, 167, 169, 173, 176, 179, 239, 245, 246, 247, 299, 311
Yunanistan, 21, 22, 57, 59, 80, 84, 121, 125, 129, 132, 137, 145, 146, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 164, 165, 168, 169, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 203, 204, 206, 207, 208, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 229, 231, 233, 237, 238, 239, 240, 253, 299, 301, 302, 306, 307, 308, 310, 311, 312, 315, 320, 329, 332
Zorunlu göç, *bk.* mübadele

İmroz Rumları / Gökçeada Üzerine

Derleyen: Feryal Tansuğ

Bu kitap, Türkiye Cumhuriyeti yönetimindeki İmroz Adası Rumlarının Türk kamuoyundaki unutulmuş varlıklarına ve Ada'nın geçirdiği sosyo-kültürel dönüşüme dikkat çekiyor. Farklı disiplinlerden çeşitli makaleler, Ada'daki "insan" boyutunu vurguluyor.

Türkçede yayımlanan bu ilk derleme çalışma şimdiye kadar göz ardı edilmiş İmroz Rumlarının Türkiye'nin ulus-devlet kurma sürecinde ve sonrasında yaşadıklarını, Türk devletiyle ilişkilerini ve Yunanistan ile Türkiye arasında nasıl bir pazarlık unsuru haline geldiklerini gösteriyor.

Bu kitap, tarihi milattan önce 5000'lere kadar uzanan İmroz Adası için daha kapsamlı çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılara yol göstermek amacının yanında Adalıların bu coğrafyanın ve bu ülkenin yerli insanları olduklarına dikkat çekerek kültür barışına katkıda bulun

heyamola

9 786055 419752